

1550

Docum. II

1198 - 1210

~~1198 - 1210~~

13 / 5 / 119

19

I. H. S.

Archivo de Loyola

Estante 12

Plúteo 1

Archivo de Loyola
I. H. S.
12
1

IN NOCEN-
tii Papę hoc no-

mine tertij, de sacro altaris my-
sterio, libri sex, ex fontibus sa-
crę scripturę potissimum excer-
pti collatione vetusti codicis ha-
bita, nunc primum in usum
omnium virorum eccle-
siasticorum ex-
cusi.

D. C.

IOAN. VI.

Ego sum panis viuus, qui de
cœlo descendi.

C.

ANTVERPIÆ.

In ædibus Ioannis Steelfij.

1550.

Cum gratia & priuilegio.

S. D.
6
Vetrina

2.
SERENISSIMO PRIN-
cipi ac Domino D. Ferdinando
Regi Romanorum Vngariae que
ac Bohemiae, &c. Archiduci Au-
striae, Infanti Hispaniae, Duci
Burgundiae, &c. domino suo ele-
mentissimo Ioannes Cochleus.
S. P. D.

INVICTIS-
sime princeps,
Rex gloriosis-
sime, ac Dñe
clementissime,
pietas tua &
immobilis in
fide catholica
contra quolibet haeresum novitates
animi constantia, atq; etiam pater-
na & avita in eruditos ac studiosos
homines liberalitas publicè omni-
bus nota & confessa, Regia insuper
erga parvitatem meam) licet indi-
gnam & immeritam) munificen-
tia, iam pridem incitauerunt ani-

A. 2. m. 1.

EPISTOLA.

munum meum, ut egregio aliquo ad posteros monumento meritis virtutibusque tuis testimonium post me relinquerem. Non desuit quidem bona voluntas, nec tepida intra me fuit cordis affectio, benefactorumque memoria, & animi gratitudo. Verum ingenio mei vires mecum perpendens ac remetiens, comperi eas longe inferiores quam ut tanto Principi aliquid ex propriis lucubrationibus dignè offerre queam. Nunc verò quando Lutherus iam olim publicè terque quaterque damnatus hæreticus, nouo libro summam cum impietate sacratissima religionis mysteria ad eundem populum germanicè traducere, irridere, calumniari ac detestari apostatica perfidia non veretur, excutit mihi sua improbitate verecundiam, ut ausim tandem urgente necessitate obuiandi tam graui scandalo, contra tam impias & falsas illius insani-

as

EPISTOLA.

3

as, Maiestati tuæ suppliciter offerre, & in publicum exhibere in signum ac eruditum quoddam opusculum Innocentii Papæ Tertij, quod ante CCC. annos ab eo scriptum, & mihi nuper à R. D. Episcopo Misnensi, Domino & patrono meo benignissimo commodato datum, male renouatos hoc tempore veterum Albigensum, Pighardorum, Albansensium, Dulcinistarum: Vualdensium, Vuiclephistarum, Taboritarum, & id genus aliarum barbaricè fecis pestium errores, plano quidem dicendi stylo, sed plena ex scripturis sacris eruditione & acutis rationibus confutat. Non arbitror mihi ad maiestatem tuam scribenti vel decorum vel necessarium fore, exquisitis declarare argumentis, quanto iustius securiusque credendum sit tam pio ac erudito Pontifici, quam desperato & in reprobum sensum dato apostata, cuius ama-

A 3 rulen-

EPISTOLA.

rulencia, furor, inconstántia, fálsus animi, & excæcata mentis malicia, iam pridem vario rerum tractatumque experimento Maiestatituz probe cognita sunt. Nec dignum existimo aut rationale, vt tam insanus, infamis & impius Diaboli satellites vlla ex parte vel doctrinæ vel virtutis cum tanto Pontifice conferatur, aut in comparationem vllam admittatur, cum in eone mica quidem vllius virtutis aut sanæ doctrinæ amplius sit reliqua. Operæ precium tamen fuerit paucis commemorare ad profectum & ædificationem lectoris qualis quantisque fuerit Pontifex iste.

Vita Innocentij.

Etenim cum esset genere nobiliss, ex illustri familia Comitû Anagninæ oriundus ac prognatus, literarum studio vitæq; probitate longe nobilior illustriorque factus, à Celestino Papa Tertio in numerû Cardinalium ascitus est, dictus presprio

EPISTOLA.

orio nomine Lotharius, factusque ita Cardinalis, scripsit opusculum de miseria conditionis humanæ, sapientissimum in hoc imitatus Ecclesiasten, vt mentes hominum à superbia & à vanitatibus huius mundi deterreret, atque ad futura diligentius cõsideranda pelliceret. Mox quo autem Celestino, hic licet inter Cardinales iunior esset, mox omnium consensu in demortui locum successus est. Factus ergo Pa-pa viuax & versatile ingenium suum sic ad omnia vtriusque vitæ, actiue inquam & contemplatiue, munia intendit, vt quocunq; verteret illud, quam maximè valeret, perinde ac si illi vni rei fuerit intentus.

Quantum ergo ad bella attinet, quibus tempora sui Pontificatus quàm turbulentissima fuerunt, tam longe lateque animi curas extendit, vt nihil aliud præter bellorum ne-

A 4 gogia

EPISTOLA.

gocia curasse videri queat. Quantum enim laborum sumptuumque impendit bello Asiatico, pro recuperanda terra sancta? Quantum pro pellendo ex Hispanis maximo Saracenorum exercitu, qui duce Hismulino ex Africa traiecerat, atque omnem Hispaniam peruagatus incendiis populationibusque ac sedibus Arelatum vsque & Auenionem peruenerat? Nec modicum curæ & laboris impendit tuendo Sicilia regno, quod Henricus sextus Imperator eius fidei commiserat moriturus, vt Friderico secundo adhuc puero filio suo Pontificis ope & autoritate conseruaretur. Quantum verò molestiarum pertulerit idem iste Pontifex in diuturnis Germanorum bellis, dum schismate in Imperio exorto, pars Philippum Henrici Imperatoris fratrem Ducem Sueuiæ & Hetruriz; pars Othonem Quartum Saxonia

anno.M.
CC.

EPISTOLA.

5

niz Ducem in Regem Germaniz & Romanorum Imperatorem elegerat, longum esset referre, extat in decretalibus eius epistolis ea de re capitulum bene longum, sub titulo De electione & electi potestate, cui initium est Venerabilem. Interempto autem Philippo, ipse Otho quem Papa fouerat ac prætulerat, beneficiorum immemor non leues & Patrimonio Sancti Petri & regno Sicilia vexationes intulit. Vnde nouum in Imperio schisma enatum fuit. Excommunicato enim Othone & Imperij dignitate priuato, pars principum elegit Fridericum secundum adhuc adolescentem, qui in Germaniam profectus multum bellorum contra Othonem gessit, donec eo deuicto & mortuo solus imperaret. Denique cum longa & graui fuissent inter reges Francia & Anglia bella, Papa iste restituta in

A 5 ter

EPISTOLA.

per eos pace, sic Anglos eo merito sibi deinxit, vt ei quotannis ex Anglia & Hibernia vectigal penderetur. Et tamen interim in ipsa quoque Italia variis bellorum motibus angebatur eius animus dum, Veneti contra Dalmatas: Pisani contra Genuenses, & Cisalpinæ Galliæ ciuitates inter sese confligerent ac belligerarentur. Quæ igitur mentis tranquillitas pro literarum studio sanctisque contemplationibus in tantis bellorum tumultibus terroribusque reliqua esse potuisset, nisi excelsus eius animus spei suæ anchoram in Deo firmiter & vnice figens, cuncta terrena prospera & aduersa æquanimiter tulisset. Quid dicam de perpetuo, Ecclesiastici fori strepitu, & inquietis causarum fluctibus, ac in finitis ex vniuerso orbe alatis dubitantium Episcoporum quæstionibus? quibus pia mens eius quotidis,

EPISTOLA.

6

tudie in tam diuersas curas distrahebatur, vt verissime dicere potuerit cum Apostolo: In labore & erumna, in vigiliis multis, præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quoties enim scripsit in prolixis epistolis decretalibus, de rebus magnis & difficultibus interrogatus, Consultationi tuæ taliter respondemus? Certe quisquis Iuris Canonici quinque libros Decretalium vel semel perlegerit, facile comperiet plura ibi esse rescripta vnus huius Innocentij, quam omnium aliorum Pontificum in vnum. Et ea quidem tam caute, doctè ac luculenter posita, vt omnium Iurisconsultorum iudicio nihil possit discerni vel iuri & æquitati conformius, vel rectæ rationi & honestati magis consentaneum. Quod si addas ad hæc omnia latissimæ administrationis curas

EPISTOLA.

curas quas necessario impendit, & gubernandæ vrbi Romæ & dispensando Sancti Petri patrimonio, totque regendis populis & prouinciis sedî Apostolicæ subiectis, haud inmerito satis fuisse grauatus vel solis iis occupationibus videretur. Adde insuper curas & impensas ædificationum, quantas nimirum hodie vix vllus Pontificum perferre posset. Ipse enim hospitale sancti spiritus non ad eò longe à Basilica Sancti Petri in Saxia (vt ait Blondus) à fundamentis extruxit, tantisque prouentibus in perpetuum adauxit, vnde alantur peregrini, ægroti ac vulgo concepti orphani, vt adhuc hodie tam opulentum ac bene institutum, omnibusque necessariis ad ægotantium curam instructum Xenodochium aut Nosocomium non facile in toto orbe terrarum reperias. Ipse altissimam erexit pro fa-

mi-

EPISTOLA.

7

milis sua munitionem, quæ in præsentem vsque diem Turris Comitum appellatur in vrbe. Ipse altare Basilicæ Sancti Petri opere vermiculato insigniter exornauit, id quod eius imago & literæ in fornice ipsò scriptæ adhuc hodie testantur. Ipse Beati Sixti ecclesiam in Auentino vetustate collapsam magnificè restituit. Ipse vniuersis Romanæ vrbis ecclesijs libram argenti singulis dedit, vnde calices sacrificandi gratia conficerentur. Ipse denique in pauperes ciues qui honestè domi viuentes, in publico mendicare aut stipem accipere erubescabant, largas in occulto elemosynas fecit. Cumque Tyberis inundatione multis maxima illata fuissent damna, ipse pius pater pauperum larga manu illis subueniens dedit & frumentum in panes, & pecuniam in reparationes domorum. Fuit igitur & in eiusmodi causis

&

EPISTOLA.

& operibus pietatis quàm maximè occupatus & sollicitus. Accessit & alia sollicitudo nec leuis nec breuis, vtpote labor in extirpandis hæresibus. Eius nanque auspiciis damnati sunt nominatim, errores, tum Almerici Episcopi Parisiis, tum Ioachim Abbatis in Calabria. Et generaliter contra omnes hæreses maximum indixit & Romæ celebrauit Concilium Lateranense, in quo sanè ipsomet presidente personaliter adfuerunt II. Patriarchæ: Constantinopolitanus & Hierosolymitanus. Archiepiscopi LXX. Episcopi. CCCC. Abbates duodecim. Priores conuentuales DCCC. Duorum Imperatorum Romani scilicet & Constantinopolitani legati, ac Regis Hierusalem, Franciæ, Hispaniæ, Angliæ &cæ. Oratores: Cuius sanè Concilij constitutiones aliquot passim recitantur in libris Decretalium.

EPISTOLA.

8

talium. Aliud quoque præsidium ecclesiæ contra hæreticorum machinationes feliciter instituit, sanctos inquam ordines religiosæ conuersationis fratrum mendicantium, in quibus viri plurimi vita & eruditione probati & populum recte docerent, & hæreticorum peruersitatibus resisterent. Ipse enim sanctissimos viros, Dominicum Calaguritanum ex Hispania & Franciscum Assisiatem ex Umbria Italiæ prouincia ad se Romam venientes in sancto proposito confirmauit. Ipsius auspiciis alii quoque instituti sunt ordines, vti fratres Sancti Augustini Eremitæ, fratres Sanctæ Mariæ Carmelitæ, fratres Crucigeri, fratres Gulielmiæ, quorum ordines sub hoc Pontifice aut à nouo instituti, aut in melius restituti sunt, Vnde ait Sabellicus præclarus nostris temporibus historiæ scriptor, in sexto. Nonæ.

EPISTOLA.

Nonæ Enneadis libro: Prouidentia euenit (vt credere æquum est) non casu, quod Innocentio Tertio sedente multum sit innocentix virtus illustrata, multum & religio innocentix mater. Nam & Carmelitana religio per id tempus vel orta est, vel tum demum in lucem ædita. Et duo Christianæ pietatis lumina terris affulsere, quibus multo maxima parte orthodoxa creuit fides, autores incrementi huius, Dominicus & Franciscus. Hi æquales tempore, sanctitate clari, & vterque alterum vidit. Hæc ille. Constat igitur hunc Innocentium admodum insignem fuisse virtutibus Pontificem, labore strenuum, curis pervigilem, consultationibus cautum, iuris prudentia instructum, rerum administratione amplum, opibus florentem, honore præcipuum, dignitate maximum, sacram literarum cogitatione eminentem

tem

EPISTOLA.

9

tem, pietatis operibus præfulgentem, vt non immerito decantari possit de eo ecclesiasticum illud responsorium: Iustum deduxit dominus per vias rectas, & cætera. Cùmque tantus esset vir iste & coram Deo & coram hominibus, ipse tamen egregia humilitate paruulus erat in oculis suis, vt scripta eius vbiq; indicant, maximè verò Prologus & Conclusio huius de Missa tractatus. Cum igitur vir iste dicat aperte, quod inter omnia sacramenta constet illud esse præcipuum quod in officio Missæ supra mensam altaris sacratissimè celebratur, idq; sex libris pulcherrime declaret, nullus profectò viri mentis compos iudicare poterit minus credendum esse huic tanto Pontifici quàm Luthero apostatæ, Lutherus qui vt omnium virtutum osor, & omnium carnis voluptatum impurus assertor est, ita nihil sapit eo.

B

rum.

EPISTOLA.

rum quæ sunt spiritus Dei. Proinde nihil ei credendum est in iis quæ contra Ecclesiam deblaterat, quum ex professo nunc tandem scribat & ingenue fateatur, à diabolo sibi suggesta esse illa, quæ contra Missam nuper effutiuit argumenta. Hos itaque Innocentij libros serenissime Rex. M. T. supplici voto à mente nuncupatos, serena obsecro fronte ac placido vultu suscipe, propter Missæ assertionem & veritatis patrocinium, è sua vetustatis in lucem restitutos. Quod si Deus alia quoque huius Pontificis opuscula & sermonum eius volumina in manus meas dederit, sub nullius profecto potius quàm sub T. M. auspiciis in orbem diuulgabuntur. Quis enim regum, principum, &c. aut liberalius fouet studiosos aut clementius alloquitur eruditos? Quis magnatum promptius aut elegantius in offenso perpetuæ

EPISTOLA.

10

petuæ orationis sermone loquitur latinè? Quis in consultationibus aut rectum iudicium deprehendit acutius, aut consiliariorum vota recitat memoriter ex tempore, atque expendit exactius? Vno Cæsar Augusto. Carolo V. fratre tuo germano potentia minor es, vnus in cæteris bonis illi par. Nemo in terris te nobilitate aut stemmate superat, nullus principum te maiorum claritate vincit, nullus ingenij acrimonia pro ætate æquat, nullus laborum tolerantior, nullus in periculis præsentiori animo, nullus coniugij fide integrior, nullus coniugis fecunditate felicior, nullus in liberorum educatione diligentior, nullus iustitiæ studiosior. Breuiter nullus mortalium optimis quibusq; ornamentis & virtutibus, quæ bonum regem aut principem decent, te vno per Dei gratiam & benignitatem

B 2 ornas

EPISTOLA.

ornatior, auctior aut cumulatione
existit. Deus optimus maximus rex
regum, & dominus dominantium,
hæc virtutum tuarum bona tibi per
petuo cum incremento feliciter con-
seruet, atque etiam in liberos tuos
prosperiori successu transfundat. Be-
ne vale S. domine rex optim.

ac clem. princeps. Dresdæ

ad Albim, sexto Calen-

das Martij. Anno

Domini.

M. D. XXXIII.

TRACTA¹¹

TVS DE SACRO ALTA-

ris Mysterio, conditus
à domino Innocens
tio Papa ter-
tio.

RIA SVNT Lex diuis
in quibus præ n̄ tribus
cipue diuina consistit.

lex consistit:
mandata, pro
missa, & sacra
menta. In m̄as
datis est meri-
tum, in promissis
est premium,

In sacramentis est adiutorium.
Sacramentis enim ad vtrunque iu-
uamur, ad exequendum manda-
tum, & ad obtinendum promissum.
Verum inter omnia sacra-

B 3 men-

INNOCENT II. PP.

menta, illud constat esse præcipuum, quod in officio missæ supra mensam altaris sacratissimè celebratur: illud ecclesiæ representans conuiuium, in quo filio reuertenti pater occidit vitulum saginatum, panem vitæ proponens, & vinum quod miscuit sapientia. Hoc autem officium ipse Christus instituit, cū hæredibus suis nouum condidit testamentum, disponens eis regnum, sicut pater suus sibi disposuit, vt super mensam eius edant & bibant in regno suo, quod ecclesia consecrauit. Cœnantibus enim illis accepit Iesus panem, & gratias agens, ac benedixit, fregit, deditq; discipulis suis dicens. Accipite & comedite, Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem. Hac igitur institutione formati ceperunt apostoli sacrosanctum mysterium frequentare, eam, quam CHRISTVS expresse

Luc. 15.

Ioan. 6.

Pro. 3.

Institutio
Missæ.

Luc. 22.

Mat. 26.

Marc. 14.

Luc. 22.

Missæ ab
apostolis
celebrata.

expresserat, & formam seruantes in verbis, & materiam tenentes in rebus. Sicut Apostolus Corinthiis 1. Cor. 11. protestatur. Ego (inquit) accepi à domino, quod & tradidi vobis, quoniam dominus IESVS in qua nocte tradebatur, accepit panem, & benedixit, & cæt. Primus ergo beatus Petrus Apostolus Missam S. Petrus: Antiochiæ dicitur celebrasse, in qua tres tantum orationes in primordio nascentis ecclesiæ dicebantur. Cætera verò diuersis temporibus, & à diuersis personis leguntur adiecta, prout Christianæ religionis cultu crescente, visa sunt dicentibus conuenire. Hoc enim officium tam prouida reperitur ordinatio. Optime esse dispositum, vt quæ per Christum gesta sunt & in Christum, ex Missæ officii magna parte cõtineat, ex quo Christus de cœlo descendit, vsque dum ascendit in cœlum: et ea tam verbis q̄ signis admirabili quadam specie B 4 repræ-

INNOCENTII PP.

Missa 60- repræsentet. Ipsum autem officium
sistit in quatuor. consistit in personis, in personis,
operibus, verbis, & rebus. Tres enim sunt ordines personarum, celebrantes, ministrantes, & circumstantes. Tres operum species, gestus, actus, & motus. Tres diuersitates verborum, orationes, modulationes, lectiones. Tres rerum materies, ornamenta, instrumenta & elementa. Hæc omnia diuinis sunt plena mysteriis, ac singula cælesti dulcedine redundantia. Si tamen diligentem habeant inspectorem, qui norit sugere mel de petra, oleumq; de saxo durissimo. Quis autem mouit ordinem cæli, & ponit rationes eius in terra? puteus enim altus est, & in quo hauriam aquam vas non habeo, nisi porrigat ille qui dat omnibus affluenter, & non improperat, vt inter medium montium transeuntem hauriam aquam, in gaudio de fontibus

Salua

LIBER. I.

Saluatoris. Pulsans ergo pulsabo, Exod. 25. si fortè clavis Dauid aperire digne Sap. 10. tur, vt introducat me rex in celum Ioan. 3. lam vinariam, in qua mihi supernum demonstrat exemplar, quod I. Cor. 12. Moyse fuit in monte monstratum, quatenus sacrosanctum altaris officium eo valeam reuelante disse-rere, qui linguas infantium facit esse disertas, cuius spiritus vbi vult spirat, diuidens singulis prout vult, ad laudem & gloriam trinitatis, ad profectum & vtilitatem legentium, ad meorum veniam & indulgentiam peccatorum. Si quid ergo dignum in hoc reperietur opusculo, diuinæ gratiæ penitus ascribatur, Nam omne datum optimū, Humilis & omne donum perfectum, defursum est descendens à patre lumestatio. num, si quid indignum, insufficiente Iacob. 1. tate deputetur humanæ, nam corruptus Sap. 9. pus quod corrumpitur aggrauat anumam, & deprimat terrena inha-

B s bitatio

INNOC. PP. 21E. 1.

bitatio sensum multa cogitantem.
Consuetudinem autem apostolicæ
sedis, non illam quam olim legi-
tur habuisse, sed eam quam nūc has-
bere dinoscitur, prosequendam
disposui, quæ disponente
domino cæterarum
ecclesiarum ma-
ter est & ma-
gistra.

CA-

CAPITVLA 14

LIBRI PRIMI.

- 1 De sex ordinibus clericorum,
quos Romanus pontifex ha-
bet secum in missa, vbi senari-
um mysterium explicatur.
- 2 De primiceriis & cantoribus, vbi
conicitur, quare primicerius
in ecclesia medius inter can-
tores existit.
- 3 De acolytis, vbi quod sit eorum
ministerium, & vnde processerit
rit assignatur.
- 4 De subdiaconibus, vbi traditur
quod ipsi legem continentiae
debent obseruare.
- 5 De Diaconibus, vbi traditur
quid eorum spectet officium,
vnde leuitarum ordo tam in
nouo quam in veteri testamen-
to processerit, quare Diaconus
supra sinistrum humerum fert
orarium, & quare diaconi car-
dinales semper ducunt Papam
Roma-

CAP. LIB. 7.

Romanum pontificem.

- 6 De maioribus & minoribus sacerdotibus, quorum differentia tam in nouo quàm in veteri legitur testamento.
- 7 De significatione nominum episcopi & presbyteri.
- 8 De primatu Romani pontificis vbi patenter ostenditur, quòd Christus & ante passionem, & circa passionem, & post passionem, Petro commisit ecclesiæ principatum.
- 9 De couenientia & differentia potestatum inter episcopos & presbyteros, vbi forma sacerdotalis ordinationis exprimitur, & ostenditur qualis debet esse sacerdos.
- 10 De communibus & specialibus indumentis pontificis & sacerdotum, vbi etiam quæ fuerint ostenditur, & numeri mysteriâ assignatur.

De

CAP. LIB. 8.

15

- 21 De legalibus indumentis secundum Historiâ, vbi quot & qualia fuerint explicatur, ponuntur etiam diuersa nomina secundum diuersitates linguarum.
- 22 De typo legalium indumentorum secundum allegoriam.
- 23 De vestimentis legalibus secundum tropologiam, vbi agitur de fce moralibus.
- 14 De linea.
- 15 De zona.
- 16 De tunica.
- 17 De malogranatis & tintinnabulis aureis.
- 18 De superhumerali.
- 19 De duabus oris.
- 20 De duobus onychinis.
- 21 De duodecim nominibus filiorum Israël,
- 22 De duabus catenulis.
- 23 De duobus vncinis.
- 24 De rationali.
- 25 De quadratura rationalis & dupli-

CAP. LIB. I.

- plicitate.
- 26 De quatuor ordinibus lapidū.
 - 27 De duodecim lapidibus.
 - 28 De cydari.
 - 29 De lamina aurea.
 - 30 De nomine domini Tetragrammaton.
 - 31 De varietate operis.
 - 32 De quatuor coloribus, purpura, cocco, bysso, hyacintho.
 - 33 De vestibus euāgelici sacerdotis.
 - 34 De pontificalibus indumentis secundum quod Christo conueniunt, vbi agitur de caligis, sandaliis, de ligulis quoq; quibus sandalia pedibus colligantur.
 - 35 De amictu, vbi redditur ratio, cur idem in Christo per calciam mentum pedis & per amictum capitis designatur.
 - 36 De alba.
 - 37 De cingulo & succinctorio.
 - 38 De stola.
 - 39 De tunica.

De

CAP. LIB. I.

16

- 40 De dalmatica.
- 41 De chirothecis.
- 42 De planeta, vbi agitur de anteriori & posteriori parte planetę.
- 43 De manipulo.
- 44 De mitra.
- 45 De baculo.
- 46 De annulo.
- 47 De quinq; psalmis dicendis dū pontifex præparatur.
- 48 Item de pontificalibus indumentis secundum quod membris conueniunt, vbi agitur de caligis & sandaliis, vbi quoq; forma sandaliorum exponitur.
- 49 De ablutione manuum.
- 50 De amictu, vbi agitur de duobus vasculis, quibus amictus ante pectus ligatur.
- 51 Quare Romanus pontifex post Albam orale, & post orale crucem assumat.
- 52 De Alba.
- 53 De Stola.

Detu-

CAP. LIB. I.

- 54 De tunica.
55 De dalmatica.
56 De chirothecis.
57 De planeta.
58 De Manipulo.
59 De mitra.
60 De Annulo.
61 De Baculo, vbi traditur, quare summus Pōtifex pastoralis virga non vtitur.
62 De Pallio, vbi materia & forma secundum mysterium exponuntur.
63 De Armatura virtutum.
64 De quatuor coloribus principalibus, quibus secundum proprietates dierum vestes sunt distinguendæ.

LIBER

LIBER PRIMVS 17

¶ De sex ordinibus Clericorum.

CAPVT PRIMVM.

Vnim Apostolica sedis Antistes celebri-
ter agit missarum solennia,
sex habet secū
ordines cleri-
corū, id est, e-

piscopos, presbyteros, diacones, subdiacones, acolytos, & cantores, ipso numeri sacramento perfectionem huius officij manifestans. Senarius enim numerus est perfectus, numero eo quod redditur ex suis partibus perfectus aggregatis. Vnde sexto die perfectus est. Deus cœlū & terram, & omnē ornatum eorum, & quū in plenitudine temporis sexta venisset ætate, sexta quoq; die, sub hora sexta, genus humanum. Sed & sex ordines

Senarius.

numerus

perfectus

est.

Gen. 1.

Galat. 4.

C

dines

Universidad de
Sex ordi-
nes mini-
strorum
veteris te-
stamenti.
1. Esd. 8.

INNOCENTII PP.

dines ministrorum legimus in vete-
ri testamēto, Pōtifices, Sacerdotes,
Leuitas, Nathinneos, Ianitores, &
Psātes, quos ex maiori parte distin-
xit Artaxerxes in epistola quā Es-
dræ scribæ direxit: Notū (inquit)
facimus de vniuersis sacerdotibus,
Leuitis, Cātoribus, & Ianitoribus,
Nathinneis, ministris domus Dei
vt eis vectigal & tributū & anno-
na nullatenus imponatur.

¶ De princeps & cantoribus.

CAPVT II.

Institutio
Cantico-
rum per
Dauid.

Dauid prophetarum eximius,
volens cultum Dei solennius
ampliare, cantores instituit, qui co-
ram arca fœderis domini musicis
instrumentis & modulatis vocibus
decantarent, inter quos præcipui
fuerunt Heman, cuius vicem nunc
in ecclesia obtinet primicerius, qui
cantoribus est præfatus, vnde legi-
tur in Paralipomenō, isti sint quos
cōstituit Dauid super cantores do-
mus

1. Par. 6.

LIBER. I.

18

mus Domini, stantes iuxta ordinē
suum in ministerio, de filius Caath,
Heman cantor filius Ioel, & à de-
xtris eius Asaph filius Barachie, ad
sinistrām autem Eithā filius Chusi.
Debent ergo cantores consonis vo-
cibus & suauī modulatione conci-
nere, quatenus animos audientium
ad deuotionē Dei valeant excitare.
¶ De acolytis, quod sit eorum
ministerium.

CAPVT III.

Acolyti verō, qui latinē Cero-
ferarij nuncupantur, ab Aarō
& filijs eius ministerij sumere pos-
sunt exemplum. Scriptum est enim
in Exodo: Præcipe filius Aaron, vt
offerant oleum de arboribus oliua-
rum purissimum, piloq; cōtustum,
vt ardeat lucerna semper in taber-
naculo testimonij, & collocabūt eā
Aaron & filij eius, & vsq; mane lus-
ceat coram domino. Quod ergo
tunc sacerdotes agebant, hoc nunc

Heman.
Asaph.
Lethian.

Exod. 27.

Universidad de
Bilbao

INNOCENTII PP.

Multa per acolyti faciunt in ministerio lucernarum. Multa quippe non solum in nouo, sed & in veteri testamento legi Moysi superaddita legimus & mutata. Vnde Dauid in libro Paralipomenon dixisse narratur. Non erit officij Leuitarum, ut ultra portent tabernaculum, & omnia vasa eius ad ministrandum. Acolyti cereos ferunt accensos, dum legitur Euangelium. Non ut tenebras aeris illuminent, sed ut proximis opera lucis ostendant. Hoc officium dominus testatur se habere, eum dicit. Ego sum lux mundi. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitae.

1. Par. 23.

Ioan. 8.

¶ De subdiaconibus.

CAPVT IIII.

Subdiacones Nathinneorum vitam in ecclesia representant. De quibus in Esdra legitur, quod Dauid dederat Nathinneos ad ministeria Leuitarum. Vnde graece dicitur, hypodiacones, ex quorum ordine

1. Esd. 8.

LIBER I. 19

dine fuit ille Nathanael, quem dominus Ioan. 1. in Euangelio commendauit. Ecce uere Israelita, in quo dolus non est. Nathinnei uero dicuntur. i. in humilitate domino seruientes. De quibus nec recte patribus placuit, ut qui sacra mysteria contractant, legem continentis debeant obseruare. Sicut scriptum est in propheta, Mudadini qui ferunt uasa domini. Horum officio dominus uiti dignatus est, quando facta cum discipulis coena, mittens aquam in peluim, lauit pedes discipulorum, & lintheo quo erat praecinctus, extersit.

Esa. 52.
Ioan. 13.

¶ De diaconibus.

CAPVT V.

Ordo diaconorum a tribu Leui sumpsit exordium. Vnde dominus ad Moysen locutus est, dicens: Applica tribum Leui, & fac stare in conspectu Aaron sacerdotis, ut ministret ei & excubent, & obseruent quicquid ad cultum pertinet multitudinis coram tabernaculo.

Num. 3.
Leuita.

INNOCENTII PP.

culo testimonij, & custodiant vasa tabernaculi in ministerio seruientes. A viginti quinque annis & supra, iussi sunt in tabernaculo seruire, ad omnia portanda robusti, qui possint arcam fœderis, mensam propositio nis, & vasa tabernaculi deportare.

Diacones Quod, & in nouo testamento reco litur, quum diaconibus supra sini strum humerum stola imponitur. Et in diebus ieiunij supra eundem humerum casula cōplicatur. Quia quicquid laboris in hac vita suste rimus, tanquam in sinistra porta mus, donec à sinistra transeamus in dexteram, in qua requiē habeamus. Hinc etiam Diaconi Cardinales mensam Lateranensis altaris supra humeros suos in die cœnæ depor tant, & reportant in sabbato. Sem per ipsi summum pontificem velut arcam fœderis Leuitæ portantes.

Vi. Diaconi. Ceterum in nouo testamento sum pte initium ab apostolis, qui septē

VIIOS

LIBER I.

20

viros boni testimonij, plenos spiri Actu. 7.
us sancto, diacones elegerūt, oratio
ne præmissa, per impositionem ma
nuum ordinantes. Hi sunt in Apo- Apoc. 8.
calypsi septem angeli tuba canētes.
Hi septem candelabra aurea, hi vo
ces tonitruorum, qui pacem annun
tiant, prædicant Euangelium, men
sam componunt, offerunt Eucharis
tiam & cætera. Quæ licet humili
ter, tamen excellenter ad eorum spe
ctant ministerium. Hoc officium
Christus exercuit, quādo post ece Matt. 26.
ram sacramenta consecrta propriis Luc. 22.
manibus dispensauit, & cum dor
mientes excitauit apostolos ad o
randum, Vigilate, inquit, & orate,
vt non intretis in tentationem.

¶ De minoribus & maioribus sa
cerdotibus. CAPVT. VI.

¶ Sacerdotalis ordinis institutio à Exod. 28.
veteri lege sumpsit originem,
secundum quod legitur dominus
Moysi præcepisse. Applica, inquit,

C 4 Aa

INNOCENTII PP.

Aaron fratrem tuum ad te cum filiis, de medio filiorum Israël, ut sacerdotio fungantur mihi. Verum tamen ante legem sacerdotes fuisse leguntur. Unde Melchisedech sacerdos Dei altissimi legitur extitisse: cui decimas ex omnibus spoliis, tanquam sacerdoti Abraham persoluit. Erant autem multi minores sacerdotes, quos Nazareos communiter appellabant. Vnus autem erat summus sacerdos, quem vocabant specialiter Arabarchum. Porro David. 24. summos sacerdotes instituit. 16. de Eleazar, & 8. de Ythamar, quibus tamen omnibus unum prefecit, quem statuit principem sacerdotum. Singulis autem per septem vicis suæ diuisit hebdomadas, quarum octaua puenit Abiæ, de cuius genere Zacharias pater Ioannis Baptistæ descendit. Verum in nouo testamento Christus ipse maiores & minores sacerdotes instituit, scilicet

Nazarei.

1. Par. 24.

Lucæ. 1.

Mat. 10.

Lucæ. 10.

cor

LIBER I.

21

cet 12. Apostolos, & 72. discipulos, quos præmittebat binos in omnem ciuitatem & locum quo erat ipse uenturus. Sicut enim pontifices summos Moyses regendis populis lege præfecit, sed ad eorum societatis & operis adiutorium, sequentis ordinis viros, & secundæ dignitatis elegit. Nā in Eleazaro & Ythamar filius Aaron, paternæ trans fudit pleitudinis habūdantiam, ut ad hostias salutare & frequentioris officij sacramenta, ministerium sufficeret sacerdotum. Et in heremo per 70. virorum prudentium mentes Moysi spiritu propagauit. Quibus ille vsus in populo, innumerabiles multitudines gubernaret. Sic Christus apostolis suis discipulos addidit, quibus illi suis prædicationibus totum orbem impleuerunt. Apostolorum itaq; vices, maiores obtinent sacerdotes, id est, episcopi. Discipulorum vero minores. i. presbyteri.

Sacerdotij
disting-
ctio.

Num. 11.

C § ¶ De

INNOCENTII PP.

¶ De significatione nominum
episcopi & presbyteri.

CAPVT VII.

Episco-
pus.

Nomen episcopi plus sonat o-
neris, q̄ honoris. Episcopus
græcè superintendens interpretatur
latine, speculatoris gerens officium.
Iuxta quod dominus inquit pro-
pheta, Fili hominis, speculatorem
dedi te domui Israël, Plebi vt sibi
commisissæ non negligenter incumbat,
sed diligenter prospiciat. Ob
hoc, inquit Apostolus: Qui episco-
patum desiderat, bonū opus deside-
rat. Non dicit honorem, sed opus.
Quoniam episcopus, non tam vt
presbit quam vt prosit eligitur. Pres-
byter autem non ab ætate dicitur,
sed à prudētia. Presbyter enim græ-
cè, latine senior intelligitur. Senec-
tus enim venerabilis est, nō diu-
turna, nec annorum numero com-
putata, sed canisensus sunt homi-
nis, & ætas senectutis vita immatus
lata

Ezech. 3.

1. Tim. 3.

Presbyter

Sap. 4.

LIBER I.

22

lata. Nam dominus inquit ad Moy
sen: Congrega mihi septuaginta vi-
ros de senioribus Israël, quos tu no-
sti, q̄ senes populi sunt & magistri.

¶ De primatu Romani pōtūficis.

CAPVT VIII.

Omnibus enim apostolis Chris-
tus vnum præposuit, videli-
cet Petrum, cui totius ecclēsiæ prin-
cipatum, & ante passionem, & circa
passionem, & post passionem com-
misit. Ante passionem, cum dixit:
Tu es Petrus, & super hanc petram
ædificabo ecclēsiam meam, & por-
tæ inferi non præualebunt aduer-
sus eam, & tibi dabo clauēs regni
cælorū. Licet enim vniuersis apo-
stolis communiter dixerit, Quorū
remiseritis peccata, remittentur eis;
& quorū retinueritis, retenta sunt,
principaliter tamen Petro concessit,
Quodcumq; ligaueris super ter-
ram, erit ligatū & in cælis. Petrus
ergo potest ligare cæteros, sed liga-
ri

Primatus
Petri.

Matt. 19.

Ioan. 20.

INNOCENTII PP.

si non potest à cæteris. Nā illis particulariter dictum est: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.

Huic autem vniuersaliter dicitur: Quodcumq; ligaueris, &c. Circa passionē verò, cū pluraliter dixisset de omnibus: Simon, ecce Sathanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Singulariter autem pro Petro subiunxit: Ego autem pro te rogavi, vt non deficiat fides tua. Statimq; præcepit: Et tu aliquando conuersus, cõfirma fratres tuos. Ad eum igitur tanq; ad magistrum pertinet cæteros confirmare, cuius fides in nulla tentatione deficit. Fides enim Apostolicæ sedis super firmam petram stabili soliditate fundata, nullis vnquam errorum sordibus potuit inquinari. Sed absq; ruga manens & macula, pro necessitate temporum, à cæteris maculas detersit errorum. Post passionem autem, cū tercio quæsisset à Petro: Si-

mon

Luca. 22.

Ioan. 21.

LIBER I.

23

mon Ioannis, diligis me plus. Et ille tertio respondit: Domine tu scis, quia amo te. Tertioq; præcepit: Pa Petrus cæse oues meas: Statimq; subiunxit: put alio- Sequere me: Petrus enim sequutus rû. Ioan. 3 est Christû: non solum genere mar tyrij, sed & in ordine magisterij.

Quod Christus ostendit cum ait: Tu vocaberis Cephaz. Licet enim Cephaz secundum vnā linguam interpretatur Petrus, secundum alteram verò exponitur Caput. Nā sicut caput habens plenitudinē sensuum in se, cætera verò mēbra partem recipiunt plenitudinis: ita cæteri sacerdotes vocati sunt in partem sollicitudinis, sed summus Põtifex assumptus est in plenitudinē potestatis. Hinc est, quod non sine magni mysterij sacramēto, eum Christus vniuersos interrogasset apostolos: Vos autem quē me esse dicitis?

Solus Petrus, quasi primus & potior respõdit pro omnibus: Tu es Christus

Præcipuus ubiq; Petrus fuit.

Mar. 16.

Ibid. 14.

stus

INNOCENTII PP.

Stus filius Dei viui. Cumq; timore periculi cuncti simul exterreretur apostoli, solus Petrus descendit intrepidus, vt super vndas maris ad dominum ambularet Et cum multi discipulorum abiissent retro, dicentes: Durus est hic sermo, dixit Iesus ad duodecim: Nunquid & vos vultis abire? Respōdit Simon Petrus: Dñe, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, & nos credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei. Cumq; Iesus respexisset discipulos, ait Simoni Petro: Si in te peccauerit frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum &c. Cui cum Petrus dixisset: Dñe, quoties peccabit in me frater meus & dimittam ei? vsq; septies? Respōdit illi Iesus. Non dico tibi vsque septies, sed vsq; septuagies septies: & cum omnes apostoli fugam arriperēt, solus Petrus educens gladium percussit seruum Pōtificis, & dextram

Ioan. 6.

Mat. 18.

Luc. 22.

LIBER I. 24

tram eius abscidit auriculā. Cumq; post resurrectionem alij discipuli nauigio venissent ad Dominū, Petrus succingens se misit in mare, vt inter vndas ad ipsum accederet. Quapropter & Christus, cū resurrexisset à mortuis, prius se Petro, q̄ ceteris ostendit apostolis: quia secundum apostolum visus est Cephae, post hoc vndecim. Deinde visus est plus q̄ quingentis fratribus simul. ¶ De conuenientia & differentia potestatum inter episcopos & presbyteros. CAPVT IX.

Differt autem inter episcopos & presbyteros, quod ad omnes sacerdotes communiter pertinet, ca thecizare, baptizare, predicare, conficere, soluere & ligare. Sed specialiter ad pontifices spectat: clericos ordinare, virgines benedicere, pontifices consecrare, manus imponere, basilicas dedicare, degradandos deponere, synodos celebrare, christma

Ioan. 21.

1. Co. 15.

INNOCENTII PP.

christina conficere, & vasa consecra-
re. Vnguntur autem manus presby-
teris ab episcopo, vt cognoscāt hoc
sacramento se per spiritum sanctum
suscipere gratiam consecrandi. Vn-
de cum eas vngit episcopus, dicit:
Cōsecrare & sanctificare digneris
domine manus istas, per istā vnctio-
nem & nostram benedictionem: vt
quæcunq; consecrauerint, consecré-
tur: & quæcunq; benedixerint, be-
nedicantur in nomine domini. Vn-
guntur etiam manus presbyteris, vt
opera misericordiæ pro viribus ad
omnes debeāt exercere. Per manus
enim opera, per oleum misericor-
dia designatur. Vnde Samaritanus,
appropians vulnerato, vinum su-
perinfudit & oleum: Veruntamen
maiores & minores communiter in
quibusdam vices gerunt summi pō-
tificis, id est, Christi, dum pro pec-
catis obsecrant, & peccatores per-
pœnitentiam reconciliant. Vnde di-
xit

Lucę. 10.
Sacerdo-
tes gerunt
vices
Christi.

LIBER I. 85

xit Apostolus: Deus erat in Chri- 2. Cor. 5
sto, mundum reconciliās sibi, & po-
suit in nobis verbum reconciliati-
onis. Pro Christo ergo legatione
fungimur, tanquā Deo exhortan-
te per nos. Obsecramus ergo vos
pro Christo, reconciliamini Deo.
Mediatores enim sunt sacerdotes
inter Deum & homines, dum præ-
cepta Dei deferunt prædicando, &
vota populi Deo porrigunt suppli-
cando. Quocirca tales debent exi-
stere sacerdotes, vt & Deo sint grati
& hominibus sint accepti. Nam vt
inquit Apostolus, Mediator nō est Gal. 3.
vnus. Discordes enim reconciliare
non potest qui simul vtriq; societa-
tis & amicitie vinculo non est con-
cors. Si enim is qui displicet, ad in-
tercedendum mittitur, irati animus
ad deteriora prouocatur. Hi post in Stola su-
uocationem sancti spiritus super per vtrūq;
vtrunq; humerum stolam accipiūt, humerū.
vt ex hoc intelligant, se per arma
D iustitiæ

iustitiæ à dextris & à sinistris esse munitos. Quatenus nec aduersis frangantur, nec prosperis eleuentur. Vnde cum stolam accipiunt, dicit illis episcopus. Accipite iugum domini, iugum enim eius suauis est, & onus eius leue. Suauis in prosperis, leue in aduersis. Accipiunt quoque calicem & patenam de manu Pontificis, quatenus his instrumentis potestatem se accepisse agnoscant, placabiles hostias offerendi. Vnde cum hæc Episcopus tribuit. Accipite, inquit, potestatem offerendi sacrificium Deo, missam que celebrandi tam pro uiuis quam pro defunctis in nomine domini. Officio sacerdotis usus est dominus Iesus Christus, quando post cenam panem & uinum in corpus & sanguinem suum diuina uirtute conuertit. Accipite, inquit, & comedite, hoc est corpus meum, hoc facite in meam commemorationem. Excellentius enim usus est hoc officio

2. Cor. 6.

Matth. 11.

Matth. 26

cio

cio, cum pro peccatis humani generis seipsum in ara crucis obtulit, idem ipse sacerdos & hostia.

De communibus & specialibus iudumentis Pontificum & sacerdotum. CAP. X.

Hæc autem communitas & specialitas potestatum inter episcopos & presbyteros, ipso numero communium & specialium uestium designatur. Sex enim sunt indumenta communia presbyteris & episcopis, uidelicet Amictus, Alba, Cingulus, Stola, Manipulus, & Planeta. Quia munia sex sunt, quibus communis presbyterorum & episcoporum potestas consistit, uidelicet cathecizare, baptizare, prædicare, conficere, soluere & ligare. Nouem autem sunt ornamenta Pontificum specialia, uidelicet Calix, Sandalia, Succinctorium, Tunica, Dalmatica, Mitra & Chirotheca, Annulus & Baculus. Quia munia noue sunt,

Nouè ornamenta Pontificum specialia

D 2 in

INNOCENTII PP.

in quibus specialis Episcoporum potestas consistit: videlicet Clericos ordinare, Virgines benedicere, Pontifices consecrare, Manus imponere, Basilicas dedicare, degradandos deponere, synodos celebrare, Christum conficere, Vestes & vasa consecrare. Pallium autem, quod Metropolitanorum & Primatum & Patriarcharum est proprium, privilegiam obtinere dignitatem. Hoc ergo tam in nouo quam in veteri testamento legitur constitutum, ut pontifices præter communes vestes habeant speciales. Sed ibi erant quatuor communes, & quatuor speciales, hic autem sex sunt communes, Nouem autem speciales. Id enim mystica ratio postulabat. Nam illa data sunt carnalibus & mundanis: hæc autem data sunt spiritualibus perfectis. Quaternarius enim conuenit carni propter quatuor humores, & mundo propter quatuor elementa

Differetia
inter. 4. 6
& 9.

LIBER I. 27

menta Senarius autem perfectus: quod numerus est perfectus, qui redditur suis partibus aggregatis. Vnde sexto die perfecit Deus cælum & terram Gene. 2. & omnem ornatum eorum. Nouenarius spiritualibus, quia nouem sunt ordines angelorum, qui secundum prophetam per nouem species lapidum designatur. XV. ergo sunt ornamenta Pontificis. xv. gradus virtutum ipso numero designantia, quot cantica graduum Psalmista distinxit. Vestes enim sacerdotis virtutes significant, quibus debent sacerdotes ornari, secundum illud propheticum: Sacerdotes tui induantur iustitia, & sancti tui exultent. Psal. 137.

¶ De legalibus indumentis secundum Historiam. CAP. XI. 28. per totum. Quatuor erant indumenta leuitur indumenta sacerdotalia, tam minoribus sacerdotibus quam principi sacerdotum communia. Primum dicebatur Matheroth, quod græcè, hebraicè, lia.

D 3 &

INNOCENTII PP.

& latinæ sc̄ moralia dici potest : de bysso retorta contextum . Secundū Cathemone, quod nos lineam siue subuculam: sed Moyses Abanec appellauit Hebræi verò discentes a Babyloniis, Emiffane vocauerunt, eratque byssinum & duplex . Tertium Balthæus, id est, zonalis cingulus, latus quasi digitis quatuor, sic reticulatus, vt quasi * pelvis viperæ perrea videretur, cōtextum de bysso, cocco, purpura & Hyacintho. Quartū Thyara, quod Hebræi Manephei, nos autem insulam appellamus, A Cydari, id est, mitra Pontificali plurimū differens, quasi formam rotundæ cassidis representās. Super hæc, quatuor propriis indumentis Pontifex utebatur . Primum erat tunica Hyacinthina, quam Hebræus dixit Nathir, græcè dicitur Poderis, latinè Talaris. Habebat autem pro simbris malagranata cum tintinnabulis aureis, interscalari modo di-

Legopel
lis viperea
Diuinent
alij melius
sic habet
exemplar
vt vides.

Quatuor
Pōtificalia

do disposita, vt audiretur sonur quum Pontifex ingrederetur sanctuariū, ne fortè moreretur. Secundum erat Ephot, id est, superhumetale de quatuor prædictis coloribus auroque cōtextum, sine manicis, ad modum Colobij, habens aperturā in pectore quadram, ad magnitudinem palmi. In qua Logion eiusdem mensuræ inferebatur. In cuius parte superiori, videlicet super humeros, inhiulati erāt auro duo lapides Onychini, quibus duodecim nomina filiorum Israël erant insculpta, sex in vno, & sex in altero, quo ante Samuël & Dauid induti leguntur. Ephot aliud erat lineum, & propriè quidem Ephotar dicebatur. Tertium Hebraicè dicebatur Heusen, Græcè Logion, Latinè Rationale vocatur, Quadrangulum, duplex de quatuor prædictis coloribus auroque contextum, habens duodecim lapides per ordines quatuor.

INNOCENTII PP.

In primo Sardium, Topasium & Smaragdum. In secundo Carbunculum, Saphirum & Iaspidem. In tertio Ligurium, Achatem, & Amethystum. In quarto Chrysolitum, Onychium, & Berillum. In quibus erant scripta duodecim nomina filiorum Israël In singulis singula. Erant autem in eo scripta hæc duo nomina Purim & Tynim, id est, veritas & doctrina. Inferebatur autem Logion superhumerali, id est, superiori parte per duos annulos & duas catenulas aureas, immixtas duobus vincinis, qui sub duobus prædictis Onychinis, in superhumerali continebatur, infixi ab inferiori parte per duos annulos aureos cum duobus vitris Hyacinthinis colligabantur Ephor. Vltimum capitis ornamentum erat Cydaris, id est, mitra in acutum proccedens, habens circulum aureum cum malagranatis & floribus. De qua super frontem pendeat aurea lamina,

LIBER. I. 29

na, quam Petalum dicunt, ad modum lunæ dimidiæ. In qua scriptum erat **Lego** *Ayoch Adonay, id est, sanctum nomen domini Tetragrammaton, id est, quatuor literarum, He, Yoth, Het, Vau. Ne verò quum mouebatur Pontifex, moueretur & lamina, colligabatur vitta Hyacinthina perspicua, quæ summitates posterius diffundebar. Noster autem Pontifex pro scemoralibus habet sandalia, pro linea Albam, pro baltheo cingulum, pro podere tunicam, pro Ephor amictum de Dalmatica vel stolam, pro logio pallium, pro Cydari Mitram, pro lamina crucem. Et quædam ex his diuersam habent formam ab illis secundum figuram eandem.

¶ De typo Legalium indumentorum secundum Allegoriam.

CAPVT XII.

HIS vestibus ornatus Pontifex totius orbis præferebat imaginem, scemoralia namque, Byssina cō-

D s græ

INNOCENTII PP.

gruè terram figurabant, quia byssus
de terra procedit. Baithcus cù vit-
tis & vasculis circumuolutionem
Oceani designabant. Tunica Hy-
acinthina ipso colore aërea præfere-
bat. Per Tintinnabula sonitus toni-
truorum. Per malagranata corusca-
tiones & fulgura figurabantur.
Quatuor minoris sacerdotis & qua-
tuor summi pontificis indumenta,
quatuor Microcosmi & quatuor
Megacosmi partes ipso numero de-
signabant, id est, quatuor humores
& quatuor elementa. Ephot sui va-
rietate cœlum sydereū ostendebat.
Quòd autem erat aurum intextum
coloribus, figurabat, quod * color
vitalis penetrat vniuersa. Duo lapi-
des Onychini, solem & lunam, vel
duo Hemisphæria denotabant. x i r.
gemma pectorales. x i i. signa in zo-
diaco præferebant. Rationale, quod
erat in medio, quia ratione plena
sunt vniuersa, quæ terrena cœlesti-
bus

fortè * ca-
lor.

Rationale

LIBER I. 30

bus hærent. Imò ratio terrenorum
& temporum, caloris & frigoris, &
duplex inter vtrunque temperies de
cœli cursu & ratione descendit. Per
annulos, catherulas & vncinos ele-
mètorum, humorum & temporum
colligamenta signatur. Cydaris cœ-
lum Empyreū, Lamina superposita
Deum signabat omnibus præsiden-
tem. Hanc allegoriam libri Sapien-
tiæ confirmat authoritas dominus
in veste poderis quam habebat, to-
tus erat orbis terrarum, & parentum
magnalia in quatuor ordinibus la-
pidum erant sculpta, & magnificen-
tia tua in Diademate capitis illius
erat scripta.

Sapient. 18

¶ De vestibus Legalibus secundū
Tropologiam. CAP. XIII.

His indumentis Legalibus sa-
cerdos induebatur, hoc ordi-
ne, Lotis prius manibus & pedibus
induebat Manathasim, id est, scemo-
ralia, figurans, quòd sacerdos mun-
datis

Exod. 29.

INNOCENTII PP.

clatis operibus & affectibus, lachry-
mis pœnitentiæ, debet assumere cõ-
tinentiam, vt offerat hostiam immac-
ulatam, sanctam, Deo placentem.

Rom. 12.

Ioan. 13.

Noster autem Pontifex, qui iugem
debet habere continentiam, non in-
duit in sacrificio fœmoralia, sed sans-
dalia. Ac si dicatur, Qui lotus est, nõ
indiget nisi vt pedes lauet, & est mũ-
dus totus.

¶ De Linea. CAP XIII.

Secundo induebatur Cathemo-
ne, id est, linea: significans, q̃ sa-
cerdos debet induere innocentiam.

Mat. 7.

Vt quod sibi non vult fieri, alijs ne fa-
ciat. Linum enim propter candõ-
rem significat innocentiam, secun-
dum illud. Omni tempore vestimen-
ta tua sint candida.

Eccl. 9.

¶ De zona. CAP XV.

Tertio, cingebat se Baltheo, si-
gnificans castitatem, qua circa
lumbos debet accingi, vt restringat
concupiscentiam. Vnde veritas ait.

Sint

Sint lûbi vestri p̃cincti & lucernæ Luc. 12.
vestræ ardentes in manibus vestris.

De tunica. Cap. XVI.

Quarto, induebat tunicam po-
derem, id est, talarem. Signi-
ficans, quod Pontifex debet indue-
re perseuerantiam, quæ qui perseue-
rauerit vsque in finem, hic saluus e-
rit. Per talum enim propter extre-
mitatem perseuerantia designatur,
secundum illud: Ipsa conteret ca-
put tuum, & tu infidiaberis cale-
neo eius.

Mat. 19.

Gene. 3.

¶ De Malagranatis & Tinti-
nabulis aureis

Caput XVII.

Dependebant ante pro simbrijs
malagranata cum tintinnabulis
aureis. Per malagranatum intelli-
gitur operatio. Per tintinnabulum au-
reum prædicatio. Quæ duo debent
in sacerdote coniungi, ne sine illis
ingrediens sanctuarium, moriatur.
Cœpit enim Iesus facere & doce-
re, Sa-

INNOCENTII PP.

Act. 1.
1. Pet. 2.

re, Sacerdotibus relinquens exemplum, ut sequantur vestigia eius, qui peccatum non fecit, ut sit honestas in conuersatione. Nec inuentus est dolus in ore eius, ut sit veritas in predicatione.

¶ De superhumerali.

CAPVT XVIII.

QVinto, induebat Ephod, id est, superhumerali, significans, quod Pontifex debet induere patientiam, ut in patientia sua possideat animam suam. Humeris enim supportamus, secundum illud. Supportamus humerum suum ad portandum, factusque est tributis seruiens.

Luc. 21.
Gene. 49

¶ De duabus Oris.

CAPVT XIX.

HAbebat autem duas oras coniunctas in utroque latere, significans, quod Pontifex debet habere arma iustitiae à dextris & à sinistris, ut non erigatur prosperis, nec deprimatur aduersis.

¶ De

LIBER I.

¶ De duobus Onychinis.

CAPVT XX.

HAbebat & duos lapides Onychinos insertos humeris. In quibus erant sculpta **xii.** nomina filiorum Israël, Sex in vno, & sex in altero. Per duos Onychinos significatur veritas & sinceritas. Veritas per claritatem, sinceritas per soliditatem. Per filios Israël significatur sancta desideria & sancta opera. Secundum illud; Maledictus homo qui non reliquerit semen in Israël. Per senarium significatur perfectio, pro eo quod Deus sexto die perfecit caelum & terram & omnem ornatum eorum.

Exod. 28.
Deute. 7.

¶ De **xii.** nominibus filiorum Israël. CAP. XXI.

Quod autem sex nomina filiorum Israël sculpta erant in vno lapide, & sex in altero. Significabant quod desideria sacerdotis & opera perfici debent, non in seruento malitiae & nequitiae.

1. Cor. 5.

sed

INNOCENTII PP.

Sed in azymis syceritatis & veritatis, vt syceritas formet intentionē & veritas finem.

¶ De duabus cathenulis.

CAPVT XXII.

HAbebat & duas cathenulas auri purissimi, sibi inuicem coherentes, quæ duobus inferebant vicinis. Significans, quod Pontifex debet habere duos charitatis affectus, ad Deum scilicet & ad proximum. De quibus præcipitur: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde

Deut. 6.

Mat. 22.

1. Co. 13.

tuo, & proximum sicut teipsum. Sicut enim aurum præeminet vniuersis metallis, ita charitas extollitur vniuersis virtutibus. De qua dicit apostolus. Horum maior est charitas,

¶ De duobus Vincinis.

CAPVT XXIII.

DVO vicini sunt intentio & finis, quibus Cathenulæ inferuntur, vt tam Deum quam proximum diligat. Deū propter seipsum,

8. Tim. 1.

Proxi-

LIBER I.

35

proximum propter Deum: ex puro corde & conscientia bona, & fide non ficta.

¶ De Rationali. CAP. XXIII.

Sexto induebatur Longion, id est, Rationali, significans, quod pontifex debet induere discretionē, per quam discernat inter lucem & tenebras, inter dextram & sinistra. Quia non est conuentio lucis ad tenebras, neque Christi ad Belial.

2. Cor. 6.

¶ De Quadratura Rationalis & duplicitate.

CAPVT XXV.

ERat autem Rationale quadrangulum, significans, quod Pontifex debet discernere inter quatuor. Inter verum & falsum, ne deuiet in credendis. Et inter bonū & malum, ne deuiet in agendis. Erat & duplex, Quia debet discernere pro duobus, pro se videlicet, & pro populo, Ne si cæcus cæcū duxerit, ambo in foueam cadant.

Matt. 15.

E

¶ De

INNOCENTII PP.

¶ De quatuor ordinibus lapidum.

CAPVT XXVI.

HAbebat & quatuor ordines lapidum significans, quod Pontifex debet habere quatuor principales virtutes, iustitiam, fortitudinem, prudentiam & temperantiam.

¶ De duodecim lapidibus.

CAPVT XXVII.

IN singulis ordinibus autem habebat tres lapides, significans, quod Pontifex in primo debet habere fidem, spem & charitatem. In secundo modestiam & mansuetudinem & benignitatem. In tertio pacem, misericordiam & largitatem. In quarto vigilantiam, sollicitudinem & loganimitatem. Per lapides enim figurantur virtutes, secundum illud: Alius superedificat aurum, argentum, lapides preciosos.

1. Cor. 3.

¶ De Cydari.

CAPVT XXVIII.

Supremum capitis ornamentum erat Cydaris vel Thyara, quam ultimum

LIBER I.

34

ultimum pontifex assumebat, significans humilitatem, de qua dominus ait: Omnis qui se exaltat, humiliabitur: Luca. 18. & qui se humiliat, exaltabitur: Hanc autem gestabat in capite, significans quod pontifex debet gerere humilitatem in mente, exemplo capitis nostri Matt. 11. sic dicentis: Discite a me, quia mitis sum & humilis corde. Per caput enim mens intelligitur, secundum illud. Vn Ibid. 6. ge caput tuum, & faciem tuam lava.

¶ De lamina aurea.

CAPVT XXIX.

DE Cydari dependebat a fronte lamina aurea, significans sapientiam, qua præcellere debet pontifex secundum illud: Caput eius aurum optimum. Can. 5.

¶ De nomine Domini tetragrammaton.

CAPVT XXX.

IN qua quidem lamina erat scriptum nomen Domini tetragrammaton, id est, quatuor literarum: H̄E, E 2 Ioth,

INNOCENTII PP.

Ioth, Het, Vau, id est, principiu passionis vitæ iste: Ac si diceretur aper-
tius: Ille, cuius pontifex iste gerit
personam, scilicet Christus, est prin-
cipium, id est, auctor vitæ passionis,
id est, vitæ restauratæ per passionē,
quia mortem nostrā moriendo de-
struxit, & vitā resurgēdo reparauit.

¶ De varietate operis.

CAPVT XXXI.

ERant autem hæc indumēta pro
maiori parte cōtexa opere poly-
mito. i. vario propter varietatē vir-
tutū. De qua dicit psalmographus:
Astitit regina à dextris tuis in vesti-
tu deaurato, circumdata varietate.

Psal. 44.

¶ De quatuor coloribus.

CAPVT XXXII.

Contexta verò erāt de quatuor
preciosis coloribus: purpura,
cocco, bysso, Hyacintho. Per pur-
puram regiæ dignitatis, significatur
pontificalis potestas, quæ via regiæ
debet incedere, ne declinet ad dex-
teram

LIBER I.

35

teram vel deuiet ad sinistram: neli-
get dignos, aut soluat indignos.
Per coccū coloris ignei, qui & bis
tinctus fuisse narratur, significatur
pōtificalis doctrina, quæ sicut ignis
lucere debet & vrere. Lucere debet
per promissionē, vt: Omnis qui res
liquerit domum aut patrem & ma-
trem, &c. centuplum accipiet, & vi-
tam æternam possidebit. Vrere de-
bet per comminationē, vt: Omnis
arbor quæ non facit fructum bonū
excidetur & in ignem mittetur. Per
byssum candoris eximij, significa-
tur præclaritas famæ, quæ debet ef-
se retorta, vt pontifex habeat bonū
testimonium, secundū Apostolū, &
ab his qui sunt intus, & ab his qui
sunt foris. Per hyacinthum coloris
ærei signatur serenitas conscientiæ,
quam intra se pontifex debet habe-
re secundum quod dicit Apostolus:
Gloria nostra hæc est, testimonium
conscientiæ nostræ.

Matt. 10.

Matt. 7.

1. Tim. 3

1. Cor. 1.

E 3

¶ De

INNOCENTII PP.

¶ De vestibus euangelici sacerdotis.

CAP. XXXIII.

Vestes autem euangelici sacerdotis, aliud designant in capite, aliud figuram in membris. Nam & caput & membra sacerdotis nomine nuncupantur. Ad caput enim dicit Psalmographus: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Ad membra verò dicit Apostolus: Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Prius enim exponenda sunt eorum mysteria, iuxta quod capiti congruunt, ac demum, secundum quod membris conueniunt.

Psal. 109.

1. Pet. 2.

¶ De pontificalibus indumentis, secundum quod Christo conueniunt.

CAPVT XXXIIII.

Pontifex ergo in altaris officio capitis sui Christi, cuius est membrum, representans personam, dum pedibus assuerit sandalia, illud incarnat-

LIBER I.

36

arnationis dominicæ insinuat calciamentum, de quo dominus inquit in psalmo: In Idumæam extendam calciamentum meum. i. in gentibus noctam faciam incarnationem meam.

Psal. 59.

Vnit enim ad nos calciata diuinitas, ut pro nobis Dei filius sacerdotis fungeretur. Per ligulas, quibus ipsa pedibus sandalia constringuntur, illud idem accipimus, quod per corrigiam calciamenti Ioannes Baptista signauit, cum ait: Cuius non sum dignus corrigiam calciamenti soluere. Vnionem ergo ineffabilem copulamque, indissolubilem quibus verbi diuinitas se carni nostræ coniunxit, per sandaliorum corrigias intelligimus. Mediantibus verò caligis pedes sandaliis coniunguntur.

Matt. 3.

Quoniam anima mediante carnis diuinitas est coniuncta. Sicut enim pes corpus sustentat, ita diuinitas mundum gubernat. Vnde ait Psal. Adorate scabellum pedum eius, quoniam

Psal. 98.

E 4 nam

INNOCENTII PP.
niam sanctum est.

¶ De amictu, ubi redditur ratio,
cur idē in Christo per calcias
mentū pedum, & per amis-
ctū capitis designatur.

CAPVT XXXV.

Apo. 10. **A**miectus autem, quo sacerdos ca-
put obnubit, illud significat qd
in Apocalypsi describitur: Ange-
lum Dei fortem descendisse de cœ-
Esā. 19. lo, amictum nube. Et in Esāia: Ecce
dominus ascēdet super nubē candi-
dam. Veniēs autē ad saluationē mū-
di Dei filius, magni cōsiliij angelus,
amictus est nube, dum deitatem ab-
1. Cor. 11 scōndit in carne. Nam caput viri
Christus, caput Christi Deus. Hoc
ergo carnis latibulum amictus sa-
cerdotis significat. Quod per illam
syndonē expressius designatur, qua
summus pontifex caput obducit.
Et pulchrè quidem, quod per calci-
amentum pedū, hoc ipsum per amis-
ctū capitis designatur, quā diuini-

tas

LIBER I.

37

tas in carne latuit, & per carnem in-
notuit. Nam cum notus esset in Iu-
dæa Deus, & in Israël magnum no-
men eius, in Idumæam extendit cal-
ciamentum suum, & ante conspe-
ctum gentium reuelauit rustitiā suā.

¶ De alba. CAP. XXXVI.

Alba lineum vestimentum, lō-
gissimè distans à tunicis pelli-
ceis, quæ de mortuis animalibus fi-
unt, quibus Adam vestitus est post
peccatum: nouitatē vitæ significat,
quam Christus habuit, & docuit, &
tribuit ex baptismo, de qua dicit A-
postolus: Exuite veterem hominē
cum actibus suis, & induite nouum
hominem qui secundum Deū crea-
tus est. Nam & in transfiguratione
resplenduit facies eius sicut sol, &
vestimenta eius sunt facta alba sicut
nix. Semper enim vestimenta Chri-
sti munda fuerunt & candida, quia
peccatum non fecit, nec inuentus est
dolos in lingua eius.

E §

¶ De

Psal. 75.

Psal. 59.

Gene. 5.

Ephes. 4.

Matt. 17.

1. Pet. 2.

Esai. 55

INNOCENTII PP.

¶ De cingulo & succinctorio.

CAPVT XXXVII.

Zona sacerdotis illud significat, quod Ioannes apostolus ait: Conuersus vidi similem filio hominis, præinctum ad mamillas zona aurea. Per zonam auream perfectam Christi charitas designatur. Quam dicit Apostolos supereminentem scientiam charitatem Christi, feruentem in corde, radiantem in opere. Cuius succinctorium illud significat, quod Esaias de Christo loquens, prædixit: Erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius. Nam iustus dominus, & iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius. Fidelis dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Duæ summitates illius, duæ sunt partes naturalis iustitiæ, quam Christus fecit, & docuit. Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris, sed quæcunque vultus ut faciant vobis

Ephe. 3.

Esai. 11.

Psal. 50.

Psa. 144.

Mat. 7.

LIBER. I.

38

vobis homines, & vos facite illis.

¶ De stola.

CAPVT XXXVIII.

STola, quæ super amictum collo sacerdotis incumbit, obedientiam & seruitutem significat, quam dominus omnium propter salutem suorum subiuit. Nam cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Exinaniuit se ipsum, formam serui accipiens, factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Causam quippe mortalitatis nec contraxit origine, nec commisit in opere: quia quod non rapuit, hoc exoluit. Dedit enim illi calicem patris, non Iudæi, amore, non ira: voluntate, non necessitate: gratia, non vindicta. Hic est ille Iacob, qui parens præcepto patris Isaac & consilio matris Rebecæ seruiuit Laban, ut Rachel & Lyam duceret in coniugium.

Phil. 2.

Gen. 28.

& 39.

¶ De tunica. CAP. XXXIX.

Tunica

INNOCENTII PP.

Exod. 28. **T**unica poderis, quæ hyacinthini coloris erat in veteri sacerdote tito, tintinnabulis & malis puni-
cis ab inferiori parte procedentibus, ut Pontifex totus vocalis incederet, cœlestem Christi doctrinam in sinuat. Cuius notitiam habuerunt omnes, quibus Deus per prophetâ ait: In montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion. Præcipuè tamen hanc habuit tunicam euangelicæ textrix doctrinæ, sapientia Dei Iesus Christus, & dedit illam apostolis suis. Omnia, inquit, quæcunq; audiui à patre meo, nota feci vobis Hanc ergo significauit illa tunica domini quam milites scinde-
Esai. 40. re noluerunt, eò q̄ esset inconsutilis, desuper contexta per totum, dânum fore maximum existimantes, si qui doctrinam euangelicam hære-
Ioan. 15. sibus scindere moliantur.
Ioan. 19.

¶ De Dalmatica.

CAPVT XL.

Super

LIBER I. 39

Super hanc tunicam Pontifex vestit Dalmaticam, quæ sui formâ largam misericordiâ Christi significat, quâ ipse præ cæteris & docuit & impendit. Estote, inquit, misericordes, sicut & pater vester misericors est. Beati namq; misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Iudicium verò sine misericordia fiet ei, qui non facit misericordiam, quia misericordia superexaltat iudicium. Ergo dimittite, & dimittetur vobis, sicq; inquit, orabitis: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hic est ergo Samaritanus ille proximus noster, qui fecit nobiscum misericordiam, supermissum vulnerebus nostris vinum & oleum. Nam per viscera misericordiæ suæ visitauit nos oriens ex alto. Qui non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit.

Luc. 6.
Matt. 5.
Iaco. 2.
Matt. 6.
Luc. 10.
Ibid. 1.
Tit. 3.

Qui

INNOCENTII PP.

Qui pro peccatoribus venit, vt de peccatis veniã indulgeret. Misericordiam, inquit, volo & nõ sacrificiũ.

¶ De chirothecis.

CAPVT XLII.

- Gen. 27.** **C**hirothecæ sunt hæcorũ pellisculæ, quas Iacob manibus Rebecca circumdedit, vt pilosę manus maioris similitudinem exprimeret. Pellis hædi similitudo peccati, quã Rebecca mater, id est, spiritus sancti gratia, manibus veri Iacob operibus Christi circumdedit: & similitudinẽ maioris, id est, prioris Adæ Christus exprimeret. Christus enĩ similitudinẽ peccati sine peccato suscepit, vt incarnatiõis mysteriũ diabolo celaretur. Nã ad similitudinẽ peccatorum esuriit, sitiuit, doluit & expauit, dormiuit & laborauit. Vnde eũ ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit. Accedẽs ad eũ diabolus, eum ad similitudinem prioris Adæ tenta uit
- Rom. 2.**
- Mat. 4.**

LIBER I.

40

tauit. Sed qui primum vicerat, eisdem modis victus est à secundo.

¶ De planeta, vbi etiam agitur de anteriori & posteriori parte planeta. CAP. XLIII.

Casula magni sacerdotis est vniuersalis ecclesia, de qua dicit Apostolus: Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. Hæc est illud Aarõ vestimẽtũ, cuius in oram descendit vnguentũ; sed à capite descendit in barbam, & à barba descendit in oram. Quoniam de plenitudine spiritus eius nos omnes accepimus, primum apostoli postmodum ceteri. Quod autẽ casula, cum vnica sit & integra, extensione manuum in anteriorem & posteriorem partem quodammodo diuiditur, de signat & antiquam ecclesiam, quę passionem Christi præcessit, & nouam, quę passionem Christi subsequitur. Nam & qui præibat & qui sequebantur, clamabãt, dicẽtes:

Gal. 3.

Psal. 132.

Ioan. 1.

tes:

INNOCENTII PP.

tes: Osanna filio David, Benedi-
ctus qui venit in nomine domini.

¶ De manipulo.

CAPVT XLIII.

Quod sacerdos manipulū por-
tat in leua, designat, q̄ Chri-
stus brauiū obtinebat in via.

Per manipulum enim prēmium de-
signatur, iuxta quod legitur: Veni-
entes autem in venient cum exultatio-
ne, portantes manipulos suos. Per le-
uam vita præsens accipitur, secundū
quod scriptū est: Leua eius sub ca-
pite meo, & dextra illius amplexabi-
tur me. Christus autem simul frue-
batur & merebatur. Fruebatur in pa-
tria, merebatur in via. Nam simul &
brauiū comprehendebat, & stadiū

*Percurre
bat
Ioann. 3.

*præcurrebat: quia simul erat & in
patria, & in via. Nemo, inquit, ascē-
dit in cœlum, nisi qui de cœlo de-
scendit, filius hoīs qui est in cœlo.

¶ De Mitra.

CAPVT XLIIII.

Mitra

LIBER I.

Mitra Pontificis illud significat,
quod propheta loquens de fi-
lio dicit ad patrem. Gloria & hono-
re coronasti eum domine, & con-
stituisti eū super opera manuum tua-
rum Hoc est illud nomen, quod est
super omne nomē, vt in nomine Ies-
us Philip. 2.
su omne genu flectatur, cœlestium,
terrestrium, & infernorum. Nam
& in aurea lamina Cydaris pontifi-
calis sculptum erat nomen domini
Tetragrammaton, cuius mysterium
superius prælibauimus. Per Mitram
ergo capitis Christi summam illam
honorificentiam intelligimus, quæ
propter diuinitatē debetur humani-
tati. Nam propter pedē adoratur scā
bellum: Adorate, inquit scabellum
pedum eius, quoniam sanctum est. Psal. 98.

De baculo.

CAP. XLV.

Virga Pontificis, Christi pote-
statem significat. De qua dicit
Psalmita. Virga recta est virga re-
gni

F

INNOCENTII PP.

gni tui, Quia dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vinxit te Deus Deus tuus. Et alibi dicit: Reges eos in virga ferrea. Directio ferri rigorem significat æquitatis, quia Christus tanquam vas figuli confringet peccatores. Verùm potestas Christi non solum virga, sed & baculus est, quia non solum corripit, sed & sustentat. Vnde Psalmista: Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt.

Psal. 22.

¶ De annulo. CAP. XLVI.

Annulus digiti donum spiritus sancti significat. Digitus enim articulatus atq; distinctus, spiritum sanctum insinuat. Secundum illud: Digitus Dei est hic. Et alibi, Si ego in digito Dei eicio dæmonia, &c. Annulus aureus & rotundus perfectionem donorum eius significat, quam sine mensura Christus accepit, quoniam in eo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. Nā qui

Exod. 8.
Lucæ. 11.
Coloss. 2.

LIBER I. 42

de celo venit, super omnes est. Cui Ioan. 3. Deus non dedit spiritum ad mensuram. Super quem videris spiritum, Ioan. 3. inquit, sanctum descendentem & manentem, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Nā quiescit super eum Esaiæ. 11. spiritus sapientiæ & intellectus, &c. Ipse verò de plenitudine sua differentes donationes distribuit. Alij, secundum Apostolum, dans sermonem scientiæ, alij gratiam sanitatum, alij operationem virtutis &c. Quod & visibilis Pontifex imitatur, alios in ecclesia constituens sacerdotes, alios diacones, alios subdiacones, & huiusmodi.

Esaiæ. 11.
1. Cor. 12
Ephc. 4.

¶ De quinq; psalmis.

CAP. XLVII.

Celebraturus Episcopus missarum solennia, quosdam psalmos & Psal. 49. orationes præmittit, secundum exhortationem Psalmistæ dicentis: 84. 85. Præoccupemus faciem eius in consensione, & in psalmis iubilemus ei. 129.

INNOCENTII PP.

Dicit autem hos psalmos. Quam di-
lecta. Benedixisti. Inclina. Credidi.
De profundis. Ut quicquid immu-
dum quinq; sensuum transgressio-
ne commisit, quinq; psalmorū ora-
tione detergat. Quædam enim cō-
tinentur in ipsis quæ rectè conueni-
unt celebraturis altaris mysteriū,
& Eucharistiæ sacramentum. In pri-
mo: Concupiuit & defecit anima
mea in atria domini. Altaria tua do-
mine virtutum, rex meus & Deus
meus. Domine Deus virtutum ex-
audi orationem meā, auribus percis-
pe Deus Jacob. Protector noster as-
spice Deus, & respice in faciē Chris-
ti tui. In secundo: Conuerte nos
Deus salutaris noster, & auerte irā
tuam à nobis. Nunquid in æternū
irasceris nobis? Ostende nobis do-
mine misericordiam tuam, & salu-
tare tuum da nobis. Veruntamen
propter timentes eū salutare ipsius,
ut inhabitet gloria in terra nostra.

In

LIBER I.

43

In tertio: Auribus percipe domine
orationem meam, & intende voci
deprecationis meæ. Omnes gentes
quascunq; fecisti, venient & adora-
būt coram te domine. Confitebor
tibi domine Deus meus in toto cor-
de meo, & glorificabo nomen tuū
in æternum. In quarto: Calicē salu-
taris accipiam, & nomen domini in-
uocabo. Dirupisti domine vincula
mea, tibi sacrificabo hostiam laudis,
& nomen dñi inuocabo. Vota mea
domino reddam in cōspectu omnis
populi eius, in atrii domus domi-
ni, in medio tui Ierusalem. In quin-
to: Fiant aures tuæ intendentes in
vocem deprecationis meæ. Sustinuit
anima mea in verbo eius, sperauit
anima mea in domino. Quia apud
dominum misericordia & copiosa
apud eum redemptio. Orationes
verò quas addit, manifestè pertinet
ad impetrandum cordis & corpo-
ris munditiā & munimen.

F; ¶ De

INNOCENTII PP.

¶ De Pontificalibus indumentis, secundum quod membris conueniunt: ubi agitur de caligis & sandaliis.

CAP. XLVIII.

Esaia. 52. **Matt. 10.** **Psal. 218.** **quòd**
Inter hæc, pedes Põtificis in præparatione Euangelij & pacis, & caligis & sandaliis calciantur, quorum pulchritudinem admirabatur propheta cū diceret: quàm speciosi sunt pedes euangelizantium bona. Sandalia verò de subtus integram habent soleam, desuper autem corium fenestratum: quia gressus prædicatoris debent & subtus esse muniti, ne polluantur terrenis: secundū illud: Excute puluerem de pedibus vestris & sursum aperti, quatenus ad cognoscenda cœlestia reuelentur, secundum illud propheticū: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Quòd autem sandalia quibusdam locis aperta, quibusdam clausa sunt, designat,

LIBER I. 44

quòd Euangelica prædicatio nec omnibus debet reuelari, nec omnibus debet abscondi. Sicut scriptum est: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis. Nolite sanctum dare canibus, nec margaritas spargatis ante porcos. Prius autē caligis induitur, vsq; ad genus protensis ibiq; constrictis, quòd prædicator pedibus suis rectos facere gressus & genua debilia reparare debet. Nam qui fecerit & docuerit, hic magnus est in regno cœlorum.

Luca. 8.
Math. 13.
Ibidem. 7.

Ibidem. 5.

¶ De ablutione manuum.

CAP. XLIX.

Psal. 25.
Deinde corporaliter lauat manus, vt spiritualiter mundet actus, autoritate Psalmistæ dicentis: Lauabo inter innocētes manus meas, & circūdabo altare tuum domine. Non enim diuina sacramenta lutum manū contaminat, sed si quis indignè manducat & bibit,

INNOCENTII PP.

1. Cor. 11
Matt. 15.

ciū sibi manducat & bibit. Quia non lotis manibus manducare, non coinquinat hominē. Quę verò procedunt de ore & de corde exeunt, ea coinquinant hominem, cogitationes malę, homicidia, furta, fornicationes, falsa testimonia, blasphemia. Hęc sunt quę coinquinant hominem. Vndē sollicitē satagendum est, vt non tam extertora manuum quàm interiora mentium inquinamenta purgentur.

¶ De amictu vbi agitur de duobus vasculis, quibus amictus ante pectus ligatur.

CAPVT L.

Lotis itaq; manibus assumit amictum, qui super humeros circumquaq; diffunditur. Per quem operū fortitudo significatur. Humeri quippe fortes sunt ad opera peragenda, secundum illud patriarchę Iacob. Supponit humerum ad portandum, &

LIBER. I. 45

& factus tributis seruiens. Duo vasculi quibus amictus ante pectus ligatur, signant intentionem & finē, quibus informandum est opus, ne fiat in fermēto malitię & nequitię, sed in azymis synceritatis & veritatis. Sacerdos em̄ non debet otiosus existere, sed bonis operibus insistere & insudare, secundū illud qđ Apostolus ait ad Timotheum: Labora sicut bonus miles Iesu Christi.

1. Cor. 5.
2. Tim. 2.

¶ De alba.

CAPVT LI.

Alba membris corporis conuenienter aptata, nihil superfluum aut dissolutum in vita sacerdotis esse debere demonstrat. Hęc ob speciem candoris designat munditiam secundum quod legitur: Omni tempore vestimenta tua sint candida. Fit autem de bysso vel de lino. Propter quod scriptum est: Byssinum sunt iustificationes sanctorum. Sicut enim byssus, vel linum candorem,

Apoc. 19.

INNOCENTII PP.

rem, quæ ex natura non habet, multis tunsionibus attritum, per artem acquirit: Sic & hominis caro munditiam, quam non obtinet per naturam, multis castigationibus macerata, fortitur per gratiam. Vndè sacerdos, secundum Apostolum, castigat corpus suum & in seruitutem redigit, ne fortè quum aliis prædicet, ipse reprobus fiat. Hæc vestis in veteri sacerdotio stricta fuisse describitur propter spiritum seruitutis in timore. In nouo larga est, propter spiritum adoptionis in libertate.

1. Cor. 2. Castigat corpus suum & in seruitutem redigit, ne fortè quum aliis prædicet, ipse reprobus fiat. Hæc vestis in veteri sacerdotio stricta fuisse describitur propter spiritum seruitutis in timore. In nouo larga est, propter spiritum adoptionis in libertate.

3. Cor. 3. Quod autem Aurifrigium habet, & gemmata est in diuersis locis, & variis operibus ad decorem, illud insinuat quod propheta dicit in Psalmo: Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. Debet autè Alba circa lumbos zona præcingi, vt castitas sacerdotis nullis inuentuorum stimulis dissoluatur. Vndè, Sint lûbi vestri præcingi

Psal. 44.

12.

12.

L I B E R I.

46

ti & lucernæ ardentes in manibus vestris. Et: Virtus eius in lûbis eius & fortitudo illius in vmbilico ventris eius. Debent ergo lumbi præcingi per continentiam. Debent & subcingi per abstinentiam: quoniã hoc genus dæmonij non eiicitur nisi in oratione & ieiunio. Hinc etiã Apostolus ait: State succincti lumbos in veritate.

Iob. 40.

Matth. 17.

Ephc. 6.

¶ Quare Rom. Pontifex post Albam Orale, & post Orale crucem assumat.

CAPVT LII.

Romanus autè Episcopus post albam & cingulum assumit Orale, quod circa caput inuolut, & replicat super humeros, legalis Pontificis ordinem sequens, qui post lineam strictam & zonam induebat Ephor, id est, superhumeralis, cuius locum modo tenet amictus. Et quia signo crucis auri lamina celsit, pro lamina, quam Pontifex ille gerebat

in

Eph. 3.

INNOCENTII PP.
in fronte, Pontifex iste crucem gerit in pectore. Nam mysteriū, quod in quatuor literis aureis lamina continebat, in quatuor partibus forma crucis explicuit, iuxta quod inquit apostolus: Vt comprehendatis cum omnibus sanctis quæ sit longitudo & latitudo & sublimitas & profundum. Ideoq; Rom. Pōtifex crucem quandam insertā cathenulis à collo suspensam, sibi statuit ante pectus, vt sacramētū, quod ille tūc præferebat in frōte, hic autem recōdat in pectore: Cum corde creditur ad iustiam, Ore autē confessio fit ad salutem.

¶ De Stola.

CAPVT LIII.

Rom. 10. **P**ER Stolam, quæ alio modo vocatur Orarium super collum sibi sacerdos imponit, vt iugum domini se suscepisse significet: quæ à collo per anteriora descēdens, dextrum & sinistrū latus adornat, quia per arma iustitiæ à dextris & à sinistris

LIBER I.

47

stris, id est, prosperis & aduersis, sacerdos debet esse munitus, Stola quippe significat sapientiam vel patientiam, de qua scriptū habetur: Patientia vobis necessaria est, vt reportetis promissiones. Et iterum: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Hinc est ergo, quod Stola cum zona nexibus quibusdā colligatur, quia virtutes virtutibus sociantur, ne aliquo tentationis moueantur impulsu. Debet autem sacerdos secundum decretum Braccarenensis cōcilij de vno eodemq; Oratio ceruicem pariter & vtrumq; huic merum premens, signum crucis in pectore suo præparare. Si quis autem aliter egerit, excommunicatio debite subiacebit. Nisi fortè quis dixerit hoc decretum per contrariam Ecclesiæ Romanæ consuetudinem abrogatum.

2. Cor. 1.

Heb. 10.

Luc. 21.

Exod. 3.

Concil.

c. 3.

¶ De Tunica.

CAPVT LIII.

De-

INNOCENTII PP.

DEinde Pontifex induit tunicā Poderim, id est, talarem, significan- tem perseverantiam. Vnde Ioseph inter fratres suos talarem tunicam habuisse describitur. Cum verò cæteræ virtutes currant in stadio perseverantia tamen accipit brauium: quoniam qui perseverauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Vnde præcipitur. Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Habebat autem hæc vestis in veteri sacerdotio, pro fimbriis mala punica cum tinnabulis aureis, quorum supra mysterium exposuimus.

De Dalmatica. CAP. LV.

SVper hanc tunicā Episcopus vestit Dalmaticam, sic dictam, eodē in Dalmatia fuit reperta. Quæ sui forma figurat largitatem, quia largas habet manicas & protensas. Vnde secundum Apostolum: Oportet Episcopum non esse turpis lucri cupidum, sed hospitem. Nō

ergo

Mat. 10.
Apocal. 1.

1. Tim. 5.

LIBER I. 48

ergo manū habeat ad dandum collectam, & ad recipiendum porrectā, sed illud efficiat, quod propheta suadet: Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosq; duc in domum tuam. Quum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Ob hoc fortē specialiter vtitur diaconi Dalmaticis, quod principaliter electi sunt ab apostolis, vt mensis ex officio ministrarent. Debet autē Dalmatica habere duas lineas coccineas, hinc inde, ante & retro, à summo vsq; deorsum. Vt Pontifex habeat feruorem charitatis ad Deum & ad proximum, in prosperis & aduersis, iuxta veteris & noui Testamenti præceptum, quod est: Diliges dominum Deum tuū ex toto corde tuo, & proximum sicut teipsum. Vnde Ioannes: Charissimi, non nouum mandatum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio. Atq; iterum; Mandatum nouum

Esaia. 33.

Actu. 6.

Deuter. 6.

Matth. 22.

1. Ioan. 2.

nouum

INNOCENTII PP.

noium scribo vobis &c. In sinistro quoq; latere Dalmatica simbrias habere solet, id est, sollicitudines actiuae vite signantes, quas Episcopus debet habere p subditis. Iuxta qd dicit apostolus. Præter illa que extrinsecus sunt instantia mea quotidiana sollicitudo omniū ecclesiarū.

¶ De chirothecis. CAP. LVI.

Quia verò pleriq; bonū opus quod faciunt, inani favore corrumpunt, statim episcopus manus operit chirothecis, vt ne sciat sinistra sua, quid faciat dextra sua. Per chirothecam ergo congruè cautela designatur, qua sic facit opus in publico, quod intentionem continet in occulto Nam & si dominus dixerit. Luceat lux vestra coram hominibus, vt videat opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Propter hoc chirotheca circulū aureū desuper habet. Ipse tamen præcepit: Attendite

ne

LIBER. I. 49

ne iustitiam vestram faciatis coram Mat. 6.
hominibus, vt videamini ab eis, alioquin mercedem non habebitis apud patre vestrū qui in cœlis est.

¶ De planeta. CAP. LVII.

Postremo super omnes vestes induit casulam vel planetam, quæ significat charitatem. Caritas enim operit multitudinem peccatorum, de qua dicit apostolus: Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro, si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habuerō, factus sum velut æs sonans & cymbalū tinniens. Et hæc est vestis nuptialis, de qua loquitur dominus in euangelio: Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem? Quod autem amictus super os planetæ reuoluitur, innuit, quod omne opus bonum debet ad charitatem referri. Nam finis præcepti charitas est de corde 1. Tim. 2.
puro & conscientia bona, & fide

G non

2. Cor. 11

Mat. 6.

Ibid. 5.

1. Pet. 4.

1. Cor. 13

Mat. 22.

1. Tim. 2.

INNOCENTII PP.

non ficta. Quod autem extensione manuum in anteriorem & posteriorem partem diuiditur, significat duo brachia charitatis, ad Deum scilicet & ad proximum. Diliges, inquit, dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis pendet tota lex & propheta. Latitudo planete significat latitudinem charitatis, quae usque ad inimicos extenditur. Unde: Latum mandatum tuum nimis.

¶ De manipulo.

CAPVT LVIII.

Cacterum quia mentibus bene compositis & diuino cultui incipatis sepe subrepat accidia, quae quodam torpore reddit animum dormientem, dicente Psalmista:

Dormitauit anima mea praeter tedium. In sinistra manu quaedam apponitur mappula, quae manipulus vel sudarium appellatur, quae sudorem mentis abstergat, & soporem cordis

Matt. 22.

Psal. 118.

Psal. 118.

LIBER I. 50

dis excutiat, ut depulso tadio vel torpore, bonis operibus diligenter inuigilet. Per manipulum ergo uigilantia designatur, de qua dominus ait: Vigilate, quia nescitis quae hora dominus uester uenturus sit. Unde sponsa dicit in Canticis: Ego dormio, & cor meum uigilat.

¶ De Mitra. CAP. LIX.

Mitra Pontificis scientiam utriusque testamenti significat: nam duo cornua duo sunt testamēta, duae fimbriae spiritus & littera. Circulus aureus, qui anteriorem & posteriorem partem complectitur, indicat quod omnis scriba doctus in rebus caelorum de thesauro suo noua profert & uetera. Caueat ergo diligens episcopus, ne prius uelit esse magister, quam norit esse discipulus, ne si caecus caecum duxerit, ambo in foveam cadant. Scriptum est enim in propheta: Quia tu scientiam repulisti, ego te repellam.

G 2 lam,

Mat. 24.

Can. 5.

Mat. 13.

ibid. 15.

Ose. 4.

INNOCENTII PP.

lam, ne sacerdotio fungaris miti.

¶ De annulo.

CAPVT LX.

Annulus est fidei sacramentum, in quo Christus sponsam suam sanctam ecclesiam subarravit, ut ipsa de se dicere valeat: Annulo suo subarravit me dominus meus. .i. Christus. Cuius custodes & pedagogi sunt episcopi & prelati, annulum pro signo ferentes in testimonium. De quibus sponsa dicit in Cantico: Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Hunc annulum dedit pater filio reuertenti, secundum illud:

Can. 5.

Lucæ. 15. Date annulum in manum eius.

¶ De baculo, & quare summus Pontifex pastoralis virga non vtitur. CAPVT LXI.

Baculus correptionem significat pastorem, propter quod a consecratore, dicitur consecratus: Accipe baculum pastoralitatis. Et de quo dicit Apostolus: In vir-

ga

LIBER I. 51

ga veniam ad vos. Quod autem est 1. Cor. 4. acutus in fine, rectus in medio, re-tortus in summo, designat quod pontifex debet per ea pungeri pigros, regere debiles, colligere vagos. Quod vno carmine versificator quidam expressit: Collige, sustenta, stis mula vaga, morbida, lenta. Romanus autem Pontifex pastoralis virga non vtitur, pro eo quod B. Petrus apostolus baculum suum misit Eucharistio primo episcopo Treuerorum, quem vna cum Vacerio & Materno ad predicandum Euangelium genti Teuthonica destinauit. Cui successit in episcopatu Maternus, quo baculo sancti Petri de morte fuerat suscitatus. Quem baculum usque hodie cum magna veneratione Treuerensis seruat ecclesia.

Baculus
S. Petri
apud Treuerenses.

¶ De pallio, vbi materia & forma secundum mysterium exponuntur.

CAPVT LXII.

G 3 Pallium

Pro. 1.

Forma
pallij.

Eccle. 1.

INNOCENTII PP.

PAllium, quo maiores virtutis episcopi, significat disciplinam, qua seipso & subditos Archiepiscopi debent regere. Per hanc acquiritur torques aurea, quam legitime certantes accipiunt, de qua dicit Salomon in parabolis: Audi filij mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tue, ut addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. Fit enim pallium de candida lana contextum, habens desuper circulum humeros constringentem, & duas lineas ab utraque parte dependentes. Quatuor autem cruce purpureas, ante & retro, & a dextris, & a sinistris: sed a sinistris est duplex, & simplex a dextris. Hæc omnia moralibus sunt imbuta mysteriis, & diuinis grauida sacramentis. Nam ut scriptura testatur: In thesauris sapientie significatio disciplinæ. In lana quippe notatur asperitas, in candore benignitas designatur.

LIBER. I. 52

Tur. Nam ecclesiastica disciplina contra rebelles & obstinatos seueritatem exercet, sed erga penitentes & humiles exhibet pietatem. Propter quod de lana non cuiuslibet animalis, sed ouis tantum efficitur, quæ mansuetum est animal. Vnde Propheta: Tanquam ouis ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tonante se obmutuit, & non aperuit os suum. Hinc est, quod illeus semiuui vulneribus, quem Samaritanus duxit in stabulum, & vinum adhibetur & oleum, ut per vinum mordeantur vulnera, & per oleum foueantur, quatenus qui sanandis vulneribus preest, in vino morsum seueritatis adhibet, in oleo mollitiem pietatis. Hoc nimirum & per arcam tabernaculi designatur, in qua cum tabulis virga continetur & manna. Quoniam in mente rectoris cum scripturæ scientia debet esse virga districtionis, & manna dulcedinis.

Eccl. 33.

Luc. 10.

Heb. 9.

INNOCENTII PP.

vt feueritas immoderatè non sèru-
at, & pietas plus q̄ expedit non in-
dulgeat. Circulus pallij, per quem
humeri constringuntur, est timor
domini per quem opera coërcen-
tur, ne vel ad illicita defluant, vel
ad superflua relaxentur. Quoniam
disciplina sinistram cohibet ab illi-
citis formidine pœnæ: dextram ve-
rò temperat à superfluis amore iu-
stitiæ. Beatus ergo vir qui semper
est pauidus. Nam iuxta sententiam
Sapientis. Timor domini peccatum
repellit, qui verò sine timore exi-
sit, iustificari non poterit. Hinc est
ergo, quòd pallium & ante pectus
& super humeros. frequenter apta-
tur. Quatuor cruces purpureæ, sunt
quatuor virtutes Politicæ: iustitia,
fortitudo, prudentia, temperantia:
quæ nisi crucis Christi sanguine
purpurentur, frustra sibi virtutis
nomen vsurpant, & ad veram bea-
titudinis gloriam non perducunt.

Vndè

Pro. 28.
Eccl. 1.

LIBER I.

53

Vndè dominus inquit apostolis:
Nisi abūdauerit iustitia vestra plus
quàm scribarum & pharisæorum,
non intrabitis in regnum ecelorū.
Hęc est purpura regis, + tincta cana
libus, quàm Salomon commemo-
rat in Canticis canticorum. Is er-
go qui gloria pallij decoratur, si cus-
pit esse quod dicitur, in anteriori
parte debet habere iustitiam, vt red-
dat vnicuique quod suum est. Pru-
dentiã in posteriori, vt caueat quod
vniquique nociuum est. Fortitudi-
nem à sinistris, vt eum aduersa non
deprimant. Temperantiam à dex-
tris, vt eum prospera non extollant.
Dux lineæ, quarum vna post dor-
sum, & altera progreditur ante pe-
ctus, actiuam & contemplatiuam
vitam significat. Quas ita debet ex-
ercere prælatus, vt exemplo Moy-
si nunc in montem ascendant &, ibi
philosophetur cum domino: nunc
ad castra descendat, & ibi necessita-

Mat. 5.

*aliàs iung-
cta, aliàs
vincta.

Can. 7.

Vita acti-
ua & con-
templatiua.Exod. 24.
& 34

G 5

tibus

INNOCENTII PP

tibus, immineat populorum, prouidetur attentius, ut cum sepe se cederit aliis, interdū se sibi reslituat. Quatenus & cum Martha circa ire quens satagat ministerium, & cum Maria verbum audiat Saluatoris. Vtraque tamē grauat inferius, quia corpus quod corrumpitur, grauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Quapropter & pallium duplex est in sinistra, & simplex in dextra. Quia vita præsens, quæ pro sinistra accipitur, multis est subiecta molestiis: sed vita futura, quæ per dextram designatur, in vna semper collecta quiete est. Quod veritas ipsa designauit, cū intulit: Martha Martha, sollicita es, & turbaris erga plurima. Porrò vnum est necessarium, Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea in æternum. Palliū duplex in sinistro, quatenus ad tolerandas vitæ præsens molestias prælatus

Luc. 10.

Sap. 9.

Luc. 10.

LIBER I. 54

prælatus fortis existat. Simplex in dextra, quatenus ad obtinendam vitæ futuræ quietem, toto suspiret affectu, iuxta verbum Psalmistæ, dicentis: Vnam petij à domino, Psal. 16. hanc requiram, ut inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ. Tres autem acus, quæ pallio infiguntur ante pectus super humerum & post tergum, designant cōspassionem proximi, administrationem officij, districtiōemq; iudicij. Quarum prima pungit animum per dolorem, secunda per laborem, tertia per terrorem. Prima pungebat Apostolum, cū dicebat: Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Secunda est præter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana sollicitudo omnium ecclesiarum. Tertia, si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi partebunt? Super dextrum humerum non

Tres acus
quid delignant

2. Cor. 11

1. Pet. 4.

non

Apoc. 21.

Mat. 13.

Vfus pal-
lij.

INNOCENTII PP.

non infigitur acus, quoniam in eter-
na quiete nullus est afflictionis acu-
leus, nullus stimulus punctationis.
Absterget enim Deus omnem la-
chrymam ab oculis eorum, & iam
non erit amplius neq; luctus, neq;
clamor: sed nec vllus dolor, quoni-
am priora transferunt. Acus est au-
rea, sed inferius est acuta, & supe-
rius rotunda, lapidem continens
preciosum, quia nimirum bonus
pastor propter curam ouiu in terris
affligitur, sed in cœlis aternaliter
coronatur, vbi preciosam illâ mar-
garitam habebit, De qua dominus
ait in Evangelio: Simile est regnū
ccelorum homini negotiatori que-
renti bonas margaritas. Inuenta au-
tem vna preciosa margarita, abiit
& vendidit omnia quæ habuit, &
emit eam. Dicitur autem pallium
plenitudo pontificalis officij, quo-
niam in ipso, & cum ipso confer-
tur pontificalis officij plenitudo.

Nam

LIBER I. 55

Nam antequam Metropolitanus
pallio decoretur, non debet cleri-
cos ordinare, pontifices consecrare,
ve ecclesias dedicare, nec Archi-
episcopus appellari.

¶ De armatura virtutum.

CAPVT LXIII.

Ista sunt arma quæ pontifex de-
bet induere, contra spirituales ne-
quitias pugnaturus. Nam, vt in-
quit Apostolus, Arma militiæ no-
stræ non sunt carnalia, sed ad destru-
tionem munitionum potētia Deo.
De quibus idem Apostolus in alia
dicit epistola: Induite vos armatu-
ram Dei, vt possitis stare aduersus
insidias diaboli. State ergo succin-
cti lumbos vestros in veritate, &
induti lorica iustitiæ, & calciati pe-
des in preparationem euangelij pa-
cis in omnibus sumentes scutum fi-
dei, quo possitis omnia tela nequiti-
simi ignea extinguere; & galeam
salutis

2. Co. 10.

Ephe. 6.

Mat. 23.

INNOCENTII PP.

salutis assumite : & gladium spiritus, quod est verbum Dei. Prouideat ergo diligenter episcopus, & attendat sacerdos studiosè, vt signum sine significato non ferat, vt vestem sine virtute non portet. Ne fortè similis sit sepulchro deforis dealbato, intus autem omni pleno spurcitia. Quisquis autem sacris indumentis ornatur, & honestis moribus nõ induitur, quanto venerabilior apparet hominibus, tanto indignior redditur apud Deum. Pontificalem itaque gloriam iam honor non commendat vestium, sed splendor animarum. Quoniam & illa quæ quondam carnalibus blandiebantur obtutibus, ea potius quæ in ipsis erant intelligenda posebāt. Vt quicquid illa velamina in fulgore auri & in nitore gemmarum, & in multimodi operis varietate signabant. Hoc iam in moribus, actibus quæ clarescat. Quod & apud v-

teres

LIBER I.

56

teres venerantiam ipsa significatio-
num species obtineret, & apud nos
certiora sint experimenta rerum,
quàm ænigmata figurarum. Tunc
enim valles abundant frumento,
quàm arietes ouium sunt induti. Psal. 64.

¶ De quatuor coloribus prin-
cipalibus, quibus secundum
proprietates dierum
vestes sunt di-
stinguenda.

CAPVT LXIIII.

Quatuor autem sunt principa-
les colores, quibus secundum
proprietates dierum sacras vestes Ec-
clesia Romana distinguit, Albus,
Rubeus, Niger, & Viridis. Nã &
in legalibus indumentis quatuor Exod. 28
colores fuisse leguntur: byssus &
purpura, hyacinthus & coccus. Al-
bis induitur vestimentis in festiuita-
tibus confessorum & virginum.
Rubeis

INNOCENTII PP.

Rubens in solennitatibus apostolorum & martyrum. Hinc sponsa dicitur in canticis: Dilectus meus candidus & rubicundus electus ex milibus. Candidus in confessoribus & virginibus, rubicundus in martyribus & apostolis, Hi & illi sunt flores rosarum & lilia conualium.

- Quibus se Albis indumentis igitur utendum
suis utendum est in festiuitatibus confessorum &
est albis virginum propter integritatem &
innocentiam. Nam cãdidi sunt facti
Nazarei eius, & ambulant semper
Apo. 14. cum eo in albis. Virgines enim sunt,
& sequuntur agnum quocũque ierit.
Propter eam causam utendum
est albis in solennitatibus angelo-
rum. De quorum nitore dominus
Iob. 38. ait ad luciferum: Vbi eras, cum me
laudarent astra matutina? In natiuitate
Saluatoris & precurforis, quo-
niam vterque natus est mundus, id
Esa. 19. est, carẽs originali peccato. Ascẽdit
enim dominus super nubem leuẽ,
id est,

LIBER I. 57

id est, sumpsit carnẽ à peccatis im-
munem, & intrauit Aegyptum, id
est, venit in mundum, iuxta quod
angelus ait ad virginem: Spiritus
sanctus superueniet in te, & virtus
Luc. 1. altissimi obumbrabit tibi. Ideoq;
quod nascetur ex te, sanctum, vo-
cabitur filius Dei. Ioannes autem
& si fuit conceptus in peccato, fuit
tamen sanctificatus in vtero, secun-
dum illud propheticum: Antequã
exires de vulua, sanctificaui te. Nã
& angelus ait ad Zachariam: Spiri Hier. 1.
tu sancto replebitur adhuc ex vte- Luc. 1
ro matris sue. In Epiphania pro-
pter splendorem stelle, quã magos
adduxit secundum illud propheti- Esa. 66.
cum: Et ambulabunt gentes in lu- Vide Ra-
mine tuo, & reges in splendore or- tionale dis-
tus tui. In Ypopanti, propter puri- uinorum
tatẽ Mariã, quã iuxta canticum Si- lib. 7. de
meonis, obtulit lumen ad reuelatio- festo Puri-
nem gentium & gloriam plebis tag- ficationis
Israël. In cœna domini, propter cõ B. Mariã.
H fectionis

INNOCENTII PP.

fectionem Chrismatis, quod ad mutationem animæ consecratur. Nam & Evangelica lectio munditiam principaliter in illa solennitate commendat. Qui lotus est, inquit, non indiget, nisi ut Eedes lauet, & est mundus totus. **Marc. 16.** per iterum: Si non lauero te, non habebis partem mecum in resurrectione, propter angelum testem & nuntium resurrectionis, qui apparuit stola candida coopertus, de quo dicit Mathæus, quod erat aspectus eius sicut fulgur, & vestimentum eius sicut nix. In Ascensione, propter nubem candidam in qua Christus ascendit. Nam & duo viri steterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum, &c. Illud autem non otiose notandum est, quod licet in consecratione pontificis talibus indumentis sit utendum, consecratis scilicet & ministris (nam consecran-

duc

LIBER. I.

58

duc semper albis vitur) qualia secundum proprietatem diei conveniunt. In dedicatione tamen ecclesie semper utendum est albis, quoniam; dierum dedicatio celebratur. Quoniam in consecratione pontificis cantatur missa diei, sed in dedicatione Basilicæ dedicationis missa cantatur. Nam & ecclesia virgineo nomine nuncupatur, secundum illud Apostoli: Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. De qua sponsus dicit in Canticis: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni coronaberis. Rubeis autem utendum est indumentis in solennitatibus apostolorum & martyrum, propter sanguinem passionis, quem pro Christo fuderunt. Nam ipsi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas in sanguine agni. In festo Crucis, de qua Christus pro nobis sanguinem

1. Cor. 12

Can. 4.

Apoc. 7.

H 2

ven

Actu. 2.

Thre. 1.

INNOCENTII PP.

nem suum fudit. Vnde propheta:
Quare rubrum est vestimentum
tuum, sicut calcantium in torculari?
In Pentecoste, propter sancti spiritus
feruorum qui super apostolos
in linguis igneis apparuit. Nam apparuerunt
illis dispersitæ linguæ tanquam ignis,
seditque supra singulos eorum spiritus sanctus.
Vnde propheta: Misit de cælo ignem in ossibus
meis. Licet autem in apostolorum Petri & Pauli
martyrio rubeis sit vtendum, in conuersione
tamen & Cathedra vtendum est albis. Sicut licet
in natiuitate Ioannis sit albis vtendum, in
decollatione tamen ipsius vtendum est rubeis.
Cum autem illius festiuitas celebratur, qui simul
est martyr & virgo, martyrium præferunt
virginitati, quia signum est perfectissimæ
charitatis, iuxta quod veritas ait: Maiorem
charitatē nemo habet quàm vt animam suam
ponat quis pro

LIBER. I.

59

pro amicis suis. Quapropter in com-
memoratione omnium sanctorum ti præfer-
quidam rubeis vtuntur indumentur marty-
tis: Alij verò, vt curia Romana cā-
didis: quum non tantum in eadē, Ioan. 15.
sed & de eadem solennitate dicat
Ecclesia, quia sancti, secundum A-
pocalypsim Ioannis, stabant in cō-
spectu agni, amicti stolis albis, &
palmæ in manibus eorum.

Nigris autem indumētis vtendū
est in die afflictionis & abstinen-
tiæ, pro peccatis & pro defunctis.
Ab aduentu scilicet vsque ad Nata-
lis vigiliam, & à Septuagesima vsq;
ad sabbatum paschæ. Spōsa quip-
pe dicit in Canticis: Nigra sum,
sed formōsa, filiæ Ierusalem, sicut
tabernacula Cedar, sicut pellis Sa-
lomonis, Nolite me consyderare,
quod fusca sim, quia decolorauit
me sol. Innocentum autem die, qui
dam nigris, alij verò rubeis indu-
mentis vtendum esse contendunt.

Apoc. 7.

Can. 1.

H 3

Ilh

FF.
Festi m- Illi propter tristitiam, quia vox in
nocenti. Rama audita est, Ploratus & ulula-
tus multus, Rachel plorans filios
Hber 31. suos, & noluit consolari, quia non
sunt. Nam propter eandem causam
Mitt. 1. cantica laticæ subiciuntur, & non
in aurifrigio mitra defertur. Isti
propter martyrium, quod principi-
liter commemorans inquit Eccle-
sia: Sub throno Dei omnes sancti
clamabant, vindica sanguinem no-
strum qui effusus est, Deus noster.
Luc. 18. Propter tristitiam ergo, quam & sis-
Apoc 7. leontram innuit lætitiæ captivorum,
mitra quæ defertur non est aurifri-
gio insignita, sed propter martyriū
rubeis est indumentis utendum.
Hodie utimur violaceis, sicut in
Lætare Hierusalem, propter læti-
tiam, quam aurea rosa significat. Ro-
manus Pontifex portat mitram au-
rifrigio insignitam, sed propter ab-
sistentiam in nigris isthō violaceis uti-
tur indumentis.

Restat

Restat ergo, quòd in diebus fe-
rialibus & comunibus, viridibus sit
indumentis utendum. Quia viridis
color medius est inter albedinem &
nigredinem & ruborē. Hic color
exprimitur, ubi dicitur: Cypri cum
Nardo, & Nardus cum Croco.

Ad hos quatuor cateri referun-
tur. Ad rubeum colorē coccineus, Can. 4.
ad nigrum violaceus, ad viridem
croceus. Quamvis nonnulli rosas
ad martyres, Crocum ad confesso-
res, Liliū ad virgines referant.

¶ CAPITVLA LI-
bri secundi.

- 1 De accessu Pontificis ad altare.
- 2 De presbytero & diacono, qui
deducunt hinc inde Pōtificem.
- 3 De subdiacono, qui præcedit,
clausum portans codicem E-
uangelij.
- 4 De pontifice qui peruenit ad alta-
re, codicem osculatur apertum.

H 4 De

CAPVT LIB. II.

- 7 De processione Romani Pontificis à secretario ad altare, vbi agitur.
- 8 De duobus diaconis qui ducunt Pontificem.
- 9 De mappula quatuor baculis colligata, quæ super Pontificem portatur extensa.
- 10 De cereis & incenso.
- 11 De igno quem manipulo stupæ Pontifex apponit in choro.
- 12 De primiceria qui Pontificis præcedentis dextrum humerum osculatur.
- 13 De tribus sacerdotibus, qui coram altari reuerenter inclinant os & pectus Pontificis osculantes.
- 14 De processionis dispositione.
- 15 De confessione & pectoris tunctione, In qua tria notatur, ictus, tactus, & sonus.
- 16 De incenso, quod sacerdos representat in capsula, & episcopus

CAP. LIB. II. 62

- scopus apponit Thuribulo.
- 17 De triplici osculo, videlicet oris, altaris, & pectoris.
 - 18 De Thurificatione, qua pontifex incensat altare, & sacerdos Episcopum.
 - 19 De forma Thuribuli, & de duplici causa thurificandi, spirituali & literali.
 - 20 De antiphona quæ dicitur ad introitum, & cur ipsa repetitur interposita gloria Trinitatis, & quis eam cantari constituit.
 - 21 De Kyrieëleyson, & quare nouies decantatur, & quare sex vicibus dicitur Kyrieëleyson & tribus Christeëleyson.
 - 22 De Gloria in excelsis, & de triplici pace, & quis hymnum angelicum cantari ad missam constituit.
 - 23 De candelabris & Cruce, quæ super medio collocantur altaris.
 - 24 De situ orandi, vbi agitur de mu
- H 5 20-

tatione sacerdotis ab vna parte altaris ad alteram.

- 23 De salutatione maioris & minoris ad populum, vbi agitur de reuelatione capitis cum oratur. Etiam ostenditur quotiens populus salutatur ad missam.
- 24 Vtrum sacerdos minus q̄ dubius presentibus debeat celebrare, vbi agitur q̄ in officio missę angeli presentes existunt.
- 25 De oratione, conclusionē, & responsione, vbi docetur vnde fit forma orationis, conclusionis, & responsionis assumpta.
- 26 Quare orationes dicuntur collectę, & quot sunt in missa dicende, vbi traditur qui fuerunt autores.
- 27 De extensione manuum sacerdotis in missa, vbi traditur quare ministri sustentant hinc inde manus pontificis, & quare sacerdos tenet coram eo librum
sacra-

sacramentorum.

- 28 De epistola quę pręmittitur euangelio, vbi traditur quare subdiaconum legentem epistolam solus comitatur acolytus: diaconum verò legentem Euangelium, tam subdiaconi, quàm acolyti comitantur, ostenditur etiam quòd epistola nec semper legitur de Apostolis, nec semper legitur de prophetis, sed interdum sumitur de veteri testamento, interdum de nouo.
- 29 De reuerentia, quam subdiaconus exhibet episcopo post epistolam, vbi traditur quare subdiaconus post finem epistolę, diaconus autem ante principium euangelij reuerentiam exhibet sacerdoti.
- 30 De graduale, vbi mōstratur, cur in die Pentecostes' Graduale
non

CAP. LIB. II.

non dicitur. Ostenditur etiam unde dicatur, & qualiter sit cantandum.

- 31 De Alleluia, quare post graduale cantatur, ubi docetur quid significet Alleluia, qualiter nomen istud interpretetur, & quis instituit ut cantetur ad missam.
- 32 De versu, qualis esse debeat, & quare interponatur, & quare in officio missæ trium linguarum concurrat diuersitas.
- 33 De sacerdotis fessu, dum epistola legitur, & graduale cantatur.
- 34 De mutatione sacerdotis ab una parte altaris ad alteram, cum lecturus est Euangelium.
- 35 Quare Diaconus, qui lecturus est Euangelium, dextram pontificis osculatur.
- 36 Quando manus & pedes summi pontificis debeant osculari, ubi docetur, quod præter oblationem panis, & eam quæ pro defun-

CAP. LIB. II. 63

defunctis offertur, quas manibus tangit, cæteras recipit oblationes ad pedes.

- 37 De benedictione, quam diaconus petit & accipit.
 - 38 De susceptione codicis Evangelij de altari.
 - 39 De his qui præcedunt Diaconum cum cereis & incenso.
 - 40 Qualiter subdiaconus in eundo sequitur, & in redeundo præcedit, referens Euangelium.
 - 41 Quare diacones per unam partem ascendit in pulpitum, & per aliam partem descendit: ubi docetur, quod diaconus cum silentio debet procedere, nihil ferens præter codicem Evangelij.
 - 42 Quare versus Aquilonem legitur Euangelium, ubi traditur quod Euangelium pronuntians debet in alto, ut qui lecturus est euangelium, consignet sibi
- os,

CAP. LIB. II.

- os, pectus, frontem & librum.
43 De crucis mysterio & de multiplici eius effectu.
44 Quomodo signum crucis sit exprimendum.
45 De salutatione quæ præmittitur euangelio.
46 De præminencia euangelij.
47 Quare post euangelium liber & thuribulum ad episcopum reportantur.
48 De simbolo quod post euangelium decantatur, vbi traditur quot & qui fuerint eius autores, & quis illud constituit ad missam cantari.
49 De duodecim partibus vtriusque symboli, tam apostolici quàm Constantinopolitani.
50 Quibus diebus symbolum sit dicendum in missa.
51 A quibus, & vbi symbolum sit cantandum.
52 De offertorio, vbi traditur qua-

CAP. LIB. II. 64

- re post euangelium catur symbolum, & quare post symbolum cantatur offertorium.
53 De silentio post offertorium.
54 De ablutione manuum antequàm sacrificium offeratur.
55 De corporalibus, vbi docetur cur vna pars extenditur, & altera complicatur.
56 De oblatis & incenso, vt dicitur, quare sacerdos tertio circumducit & superducit incensum, & quare totum vndique incensatur altare.
57 De modo & ordine sacrificium offerendi, vbi agitur de aqua, quæ cum vino miscetur in calice, ostenditur etiam cur sacerdos signat vniuersa quæ accipit.
58 De patina super quam sacrificium panis offertur, vbi docetur, quare post susceptam oblatam, sacerdos abscondit sub

CAP. LIB. II.

corporali patenam, vel ab altari remota, subdiacono traditur conseruanda, donec tempore fractionis ab eo resumatur.

- 59 De sacerdotis inclinatione.
60 De præfatione, vbi agitur de hymno partim angelico, partim humano, traditur etiam quis hymnum cãtari constituit, quise præfationem dictauit.
61 De præfationis expositione, vbi queritur & ostenditur, quare cum nouem sint ordines angelorũ, tres præmittuntur ex illis.

LIBER

LIBER SE⁶⁵

CYNDVS.

¶ De accessu pontificis ad altare.

CAPVT PRIMVM.

IS indumentis ornatus Episcopus ad altare procedit, duobus eum ducẽtibus hic inde, sacerdote videlicet, & leuita, subdiacono præcedente, qui clausum portat codicem Euangelij, donec episcopus ad altare perueniat, ibique codicem osculatur apertum. Hæc omnia diuini plena sunt sacramentis. Episcopus enim illum in se repræsẽtat põtificem, de quo dicit apostolus: Christus assistens Heb. 9. pontifex futurorum bonorum, persãmpius & perfectius tabernaculum
I non

INNOCENTII PP.

non manu factum, id est, non huius creationis, &c.

¶ De presbytero & diacono qui deducunt pontificem hinc inde.

CAPVT II.

Sacerdos & Leuita significant legem & prophetiam, secundum illud quod dominus ipse proponit in parabola sauciati, quia sacerdos quidam descendit eadem via, & viso illo præteriuit, similiter & leuita. Moyses & Elias in figura legis & prophetie apparuerunt in monte cum Christo loquentes. Sacerdos ergo & leuita ducunt episcopum.

Quia lex & prophetia Christum annuntiauerunt & promiserunt.

Luc. 10.
Matt. 17.
Deut. 18.
Esai. 66.

Moyses enim inquit in lege, prophetam suscitabit nobis Deus de fratribus nostris, ipsum tanquam me audietis. Et Esaias: Ecce ueniet propheta magnus, & ipse renouabit Hierusalem.

¶ De

LIBER II. 66

¶ De Subdiacono qui præcedit, clausum portans codicem euangelij.

CAPVT III.

SUBdiaconus qui præcedit, Ioannem Baptistam significat, qui præcessit Christum in virtute Elie, parare dño plebem perfectam. Hic ante pontificem portat codicem Euangelij, quia Ioannes ante Christum, prædicationem euangelicam inchoauit. Pœnitentiam (inquit) agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Quod autem liber clausus tenetur, donec pontifex ad altare perueniat, & tunc aperitur, hoc insinuat, quod in Apocalypsi describitur. Quoniam nemo inuentus est dignus aperire librum, qui scriptus erat intus & foris, & signatus sigillis septem, nisi Leo de tribu Iuda, radix Dauid, qui librum aperuit, & septem eius sigilla soluit. Per altare signatur ecclesia, iuxta quod

Luc. 1.
Mat. 3.
Apoc. 5.

I 2 quod

INNOCENTII PP.

quod dominus dixit in Exodo : Si altare lapideum feceris mihi, non edificabis illud de sectis lapidibus. Quod sectionem lapidum prohibet in altari, diuisionem fidelium reprobat, ne ecclesia diuidatur per errores & schismata.

¶ De Pontifice qui peruenit ad altare.

CAPVT IIII.

TVnc ergo liber aperitur, cum episcopus peruenit ad altare. Quoniam ubi Christus primitiuam apostolorum congregauit ecclesiam, docens & predicans, scripturae mysteria reuelauit. Vobis inquit, datum est nosse mysterium regni Dei, ceteris autem in parabolis. Vnde post resurrectionem aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. Rectius ergo facit episcopus, cum ipsemet aperit librum euangelij, quamuis & per ministros suos Christus patefecerit mysteria scripturarum.

Quod

Luc. 8.

Luc. 24.

LIBER II.

Quod episcopus codicem euangelij osculatur, insinuat quod Christus pacem in euangelio predicauit. Pacem meam, inquit, do vobis, pacem relinquo vobis : non quemodo mundus dat, ego do vobis. Ioan. 14.

¶ De processione Romani pontificis à secretario ad altare.

CAPVT V.

CVM autem stationalis solennitas celebratur, Romanus pontifex cum sex presatis ordinibus à secretario processionaliter ad altare progreditur, designans, quod Christus exiit à parte & venit in mundum. Hic autem processionis ordo generationis Christi seriem representat, quam Mattheus Euangelista describit: in qua sex inueniuntur ordines personarum, à quibus Christus secundum carnem traxit originem, in mundum processionem sit: patriarchae videlicet & prophetae.

Matt. 1.

Sex ordines personarum in generatione Christi.

I 3

ta,

INNOCENTII PP.

ra, reges & principes, pastores & duces. Abraham patriarcha, David propheta, Salomon rex, Salmon princeps, Iudas pastor, Zorobabel dux.

¶ De duobus diaconis qui ducunt pontificem.

CAPVT VI.

DVO diaconi qui ducunt pontificem, designat Abraham & David, quibus facta est incarnationis Christi repromissio. Nam illi promissum est, In semine tuo benedicentur omnes gentes: isti pollicitum, De fructu ventris tui imponam super sedem tuam. Propter quod Euangelista signanter hos duos in generatione Christi præmisit. Liber, inquit, generationis Iesu Christi filij David, filij Abraham. Isti sunt duæ columnæ, quas verus pater in vestibulo templi posuit ante ostium, quas ambit funiculus duodecim cubitorum, id est, quos

Gen. 22.

Psal. 131.

Matt. 1.

2. Par. 3.

Ioan. 10.

ides

LIBER II.

68

fides duodecim apostolorum complectitur, de quorum medio CHRISTVS ostium aperitur credentibus.

¶ De mappula, quæ portatur super Pontificem, quatuor baculis colligata

CAPVT VII.

QUATUOR autem ministri super pontificem ferunt mappulam quatuor baculis colligatam, propter quod ipsi ministri mappularij nuncupantur. Mappula quæ diuersis imaginibus est figurata, sacram scripturam signat, quæ multis mysteriis est insignita. Hæc quatuor baculis super pontificem portatur extensa, quia sacra scriptura quatuor modis super Christum fertur exposita, secundum historiam, secundum allegoriam, secundum tropologiam, & anagogen. Hic est fluuius paradisi, qui quatuor in capita diuisus progreditur. Hic est

Quatuor
sensus
scripturæ.

Gen 2

I 4 men-

INNOCENTII PP.

Exod. 25. mensa propositionis, quæ quatuor pedibus eleuata subsistit. Hæc autè super pontificem extensâ portatur, vt is venissè monstretur, quem lex scripserat & propheta. Nam ipse-

Luc. 24. met incipiens Christus à Moysè & prophetis, interpretabatur in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. **Ioan. 3.** Propter quod alibi dicit: Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, ille enim de me scripsit.

¶ De careis & incenso.

CAPVT VIII.

ET idè præferuntur duo lumina cum incenso, quia lex & propheta cum psalmis Christi pronunciauerunt aduentum, Christo attestante qui ait: Necessè est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi & prophetis & psalmis de me. In maioribus autem solennitatibus septem candelabra corâ pontifice deferuntur, per quod illud ostenditur, quod Ioannes in Apocalypsi descri-

LIBER II. 69

describit. Conuersus, inquit, vidi septem candelabra aurea, & in medio septem candelaborû aureorum similem filio hominis vestitum portare, vt ille per hoc aduenire monstretur, super quem requieuit spiritus gratiæ septiformis secundum varietatum Esaiæ. Egredietur inquit, virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. **Apoc. 1.** **Esai. 11.**

¶ De igne què manipulo stuppæ pontifex apponit in choro.

CAPVT IX.

IN quibusdam basilicis circa medium chori manipulus stuppæ super columnam appenditur, cui pontifex ignem apponit, vt in conspectu poculi subito comburatur. Per hoc

I s hoc

INNOCENTII PP.

hoc secundum aduentum commemorans, in quo Christus iudicabit viuos & mortuos & seculum per ignem. Nam ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida. Ne quis ergo male securus existat, qui per primum blanditur, per secundum exterret.

Quia qui iudicandus venit in primo, iudicaturus venit in secundo. Vel potius, quia secundum apostolum Iacobum vita nostra vapor est ad modicum parens, potifex ignem apponit in stuppam, ne forte qui gloriosus incedit, in temporali gloria delectetur. Nam omnis caro foenum, & omnis gloria eius quasi flos foeni.

¶ De primicerio, qui Pontificis dextrum humerum osculatur.

CAPVT X.

CVM autem pontifex appropinquat altari, primicerius scholasticorum accedens, dextrum ipsius humerum coram astantibus osculatur.

Psal. 42.

Iaco. 4.

Esa. 40.
1. Pet. 1.

LIBER II. 70

ritur. Quia quum Christus nascere-
tur in mundo, angelus ille cum quo
facta est caelestis militiae multitudo
laudantium Deum, natiuitatem eius
pastoribus patefecit. De quo dicit
propheta. Puer natus est nobis, & fi-
lius datus est nobis, &c. Luc. 2.
Esa. 2.

¶ De tribus sacerdotibus, qui
coram altari reuerenter in-
clinant, os & pectus Po-
tificis osculantes.

CAPVT XI.

Tres sacerdotes qui pontifici
venienti coram altari reue-
renter occurrunt, & inclinantes
os eius osculantur & pectus, tres
illos magos signant, qui venerunt
Hierosolimam, dicentes: Vbi est
qui natus est rex Iudaeorum? Et pro-
cidentes adorauerunt inuentum, &
aperitis thesauris suis, obtulerunt ei
munera, aurum, thus, & mirram.
Per geminum osculum, geminam
in Christo naturam consentur,
diui-

Matt. 2.

Hest. 5.

Cant. 6.

Cantores
velut tubi-
cines.
Eph. 6.

INNOCENTII PP.

diuinam scilicet & humanam: diuina quasi latentem in pectore, humanam quasi patentem in ore, quas quoque per oblata munera magi mystice figurarunt. Osculum enim est signum reuerentiae. Iuxta quod Hester summitatem virgæ regis legitur osculata.

¶ De processione dispositione.

CAPVT XII.

Disponitur autem ista processio velut castrorum acies ordinata. Nam & maiores & fortiores quasi custodes exercitus præueniunt & sequuntur. Minores quasi debiliores colliguntur in medio, præcedunt episcopi & presbyteri, subsequuntur pontifex & diaconi, colliguntur in medio subdiaconi & acoliti. Cantores quasi tubicines præcedunt exercitum, ut eum ad prælium contra dæmones excitent & inuident. De quo prælio inquit Apostolus: Non est nobis collu-

atio

LIBER II. 73

atio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in ecclesiis. Vnde: Buccinate in naxomenia tuba in die Psal. 80. insigni solennitatis vestrae. Crux Crux vestra ergo quasi regale vexillum præmittitur & præfertur, ut fugiant qui Psal. 67. oderunt eum à facie eius. Nobis ergo absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mundus nobis crucifixus est, & nos mundo crucifigi debemus.

¶ De confessione & pectoris
tensione, in qua tria notatur,
ictus, tactus,
& sonus.

CAPVT XIII.

Quia iustus verò in principio sermonis accusator est sui, Pontifex ad altare perueniens. & ad seipsum reuertens, antequam ordinetur sacrum officium, de peccatis

Pro. 12.

Pfal. 42.

**Confes-
sio gene-
ralis.**

Luc. 18.
**Tria in
pœnitentia
queruntur.**

INNOCENTII PP.

catis suis cum astantibus confitetur, psaloniū illum præmittens, qui manifestè per totum sibi ad hoc dinoscitur pertinere & conuenire. Iudica me Deus, &c. vt discretus à gente non sancta, & ab homine liberatus iniquo, ad altare Dei dignus introeat. Illud autem in hac confessione notandum est, quia non (vt quidam minus prouide faciunt) in specie, sed in genere confitenda sunt peccata, quoniam ista confessio non est occulta, sed manifesta. Percutimus autem pectus, cum confitemur peccata, quatenus exemplo publicani, qui percutiebat pectus suū, dicens: Domine propitius esto mihi peccatori, iustificari descendamus in domum. In percussioe tria sunt, ictus, sonus & tactus. Per quæ signantur illa tria quæ sunt in vera pœnitentia necessaria, videlicet cordis contritio, oris confessio, & operis satisfactio. Nam sicut tribus modis peccamus:

LIBER II. 72

mus: scilicet, corde cogitatio, ore loquendo, & opere perpetrando, Ita tribus modis pœnitere debemus, scilicet corde per dolorem, ore per pudorem, & opere per laborem.

¶ De incenso, quod sacerdos repræsentat in capsula, & episcopus apponit Thuribulo.

CAPVT XIII.

Ingressurus ergo pontifex ad altare, incensum apponit thuribulo, per hoc illud insinuans, quòd angelus venit & stetit ante altare habens thuribulum aureum, quod impleuit de igne altaris, & data sunt ei incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum. Angelus enim **C H R I S T V S**, thuribulum aureum corpus immaculatum, altare Ecclesia, ignis charitas, incensum oratio, secundum illud propheticum, Dirigatur oratio mea, &c. Venit ergo angelus, id est,

Apoc. 8.

Psa. 140.

INNOCENTII PP.

id est, Christus stetit ante altare,
id est, in conspectu Ecclesie, habes
thuribulum aureum, id est, corpus
immaculatum, plenum igne, id est,
charitate, & data sunt ei incensa mul-
ta à fidelibus, id est, orationes, vt
daret, id est, presentaret eas patri,
de orationibus sanctorum, non di-
cit orationes, quia Christus non om-
nes orationes exaudit, sed de om-
nibus illis quæ pertinent ad salu-
tem. Vnde cum Paulus ter rogasset
dominũ, vt ab eo stimulum carnis
auferret, Respondit ei dominus: Suf-
ficient tibi gratia mea, nam virtus in
infirmis proficitur. Episcopus er-
go thus apponit thuribulo, quia
Christus orationem inspirat ani-
mo, vt per ipsum offeratur incen-
sum dignum in odorem suauitatis,
ipse nos præuenit in benedictione
dulcedinis, vt eius donum sit no-
strum meritum, quia non accipit nisi
si quod tribuit. Sine me (inquit) ni-
hil

2. Co. 12.

LIBER II. 73

hil potestis facere, quia palmes non
potest ferre fructum à semetipso, Merita
nisi manserit in vite. Sacerdos ante nostra do-
incensum representat Episcopo, sunt. na Christi
quia lex illud preciosum thymiana Ioan. 15.
confecit quod in odorem suauita-
tis offertur altissimo, de quo domi-
nus subdit in Exodo: Talem com-
positionem non facietis in vsus ve-
stros, quia sanctum est domino.
Homo quicumque similem fecerit,
vt odore illius perfruatur peribit de
populis suis. Fuerunt qui dicerent,
quod si thuribulum descendat ab
altari, tunc aliud ibi thus sine bene-
dictione ponendum est, & homini-
bus offerendum, tanquam illud spes
stat ad patriam, istud ad dulciam. Melius
tamẽ secundum spiritum quã secun-
dum literam intelligitur. Nam litera 2. Cor. 3.
occidit, spiritus autem viuificat.

Exo. 30.

¶ De triplici osculo, videli-
cet oris, altaris &
pectoris.

K

CA

TVnc accedēs Episcopus ad alta
re, osculatur sacrum altare, si-
gnificans, quōd Christus adueni-
ens, sanctam sibi copulauit ecclesiā
secundum illud epithalamiū, Oscu-
letur me osculo oris sui. In osculo
siquidem es ori coniungitur. Et in
Christo non solum humanitas est
vnita diuinitati, verum etiam sponsa
sponso est copulata, secundum illud
propheticū: Quasi sponsam decora-
uit me corona, & quasi sponsam or-
nauit me monilibus. Vnde Ioānes,
Qui habet sponsam sponsus est. Nā
in sole posuit tabernaculum suum,
& ipse tanquam sponsus procedens
de thalamo suo. Deinde conuersus
episcopus osculatur diacones, vt o-
stendat pacem illā, in aduentu Chri-
sti venisse, quam prophetæ promi-
serant. Vnde Dauid: Orietur in die-
bus eius iustitia & abūdantia pacis,
donec extollatur luna. Alius iterum
pro-

Esai. 61.

Ioan. 3.

Psal. 44.

Psal. 44.

Psal. 71.

propheta, Pax erit in terra nostra cū
venerit. Et ideo Christo nascente, Hier. 23.
Luc. 2.
vox intonuit angelorum. Et in ter-
ra pax hominibus bonæ voluntatis.
Osculum enim quandoque pacem
signat. Iuxta quod dicit Apostolus.
Salutate vos inuicem in osculo san- Rom. 16.
cto, Deus autē pacis sit cū omnibus
vobis. Diaconus ergo statim incli-
nās osculatur pectus episcopi, desi-
gnās q̄ inspiratiōe diuina p̄phetæ
p̄dixerunt pacē futuram. Nam &
Ioannes supra pectus Christi recū- Ioan. 13.
bens, euangelij fluētā, de ipso sacro
dominici pectoris fonte potauit.

¶ De Thurificatiōe, qua pon-
tifex incensat altare, & sa-
cerdos Episcopum.

EPiscopus ergo thuribulū acci-
piēs à diacono, sacrum incensat al-
tare. Quia Christus corpus assu-
mēs de genere prophetarū factus ex
semine Dauid secundum carnem,
K 1 suis

INNOCENTII PP.

Christus
orat pro
ecclesia.

Ioan. 17.

Heb. 11.
Matt. 21.

suis orationibus fouet Ecclesiam, secundum quod orat in Euāgelio: Pa-
ter sancte, ego pro eis rogo, & non
tantum pro eis, sed pro illis, qui cre-
dituri sunt per verbum eorū. Quod
autē diaconus thuribulum recipit,
vt incenset Episcopo moraliter in-
struit, q̄ si dignē nolumus incen-
sum orationis offerre, thuribulum
incarnatiōis debemus tenere. Nam
sine fide mediatoris homines Deo
placere non possunt, sed iuxta ver-
bum promissionis ipsius. Si quid
petierint credentes in oratione ac-
cipient. Per thuribulum enim ver-
bum accipitur incarnatum.

¶ De forma thuribuli, & de du-
plici causa thurificandi,
spirituali & li-
terali.

CAPVT XVII.

NAM sicut in thuribulo pars
superior & inferior tribus ca-
thenulis vniatur: Ita tres in Chri-
sto

LIBER II. 75

sto sunt vniones, quibus diuinitas Tres in
& humanitas coniunguntur. Vnio Christo
carnis ad animam, vnio diuinitatis vniones.
ad carnē, & vnio diuinitatis ad a-
nimam. Quidam autem quartam
vnionem assignant, videlicet Dei-
tatis ad compositum ex anima si-
mul & carne. Nam & quædam thu-
ribula quatuor habent catherulas.
De hoc thuribulo Moyses specia-
liter inquit ad Aaron: Tolle thuri-
bulū & hausto igne de altari, mitte
incensum desuper. Præter mysticā
rationem, ob hoc etiam incensatur
altare, quatenus ab eo omnis demo-
nis nequitia propellatur. Fumus e-
nim incensi valere creditur ad dæ-
mones effugandos. Vndē cum To-
bias interrogasset angelum, quod
remedium haberent ea quæ de pi-
sce iusserat seruari, Respondit, cor-
dis eius particulam si super carbo-
nes pones, fumus eius omne genus
dæmoniorum extricat.

Num. 16.

Fumo sus-
gari dæ-
mones.
Tobia. 6.

K 3 ¶ De

INNOCENTII PP.

¶ De antiphona quæ dicitur ad introitum, & cur ipsa repetitur, interposita gloria Trinitatis, & quis eam cæteri constituit.

CAPVT XVIII.

INterea chorus concinit Antiphonam ad introitum, quam repetit, interposita gloria Trinitatis. Porro sicut introitus sacerdotis aduentû Christi signat: Sic antiphona quæ dicitur ad introitum, desiderium aduentus eius signat. De quo dñs inquit Apostolis, Multi reges & prophetae voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Chorus ergo dilatat animam suam, & in iubilo cantat introitum. Quoniam prophetae, patriarcha, reges & sacerdotes, omnesque fideles aduentum Christi cum magno desiderio expectabant, clamantes & implorantes. Emitte agnum domine dominatorem terræ de-

Matt. 13.
Luc. 10.
Introitus
missæ.

Esai. 16.

LIBER II.

76

deserti ad montem filia Sion. Veni domine & noli tardare, relaxa facinora plebis tuæ Israël. Hinc ergo Simeon ille iustus & senex, benedixit & dixit: Nunc dimittis seruum tuum domine, secundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Ex corum ergo persona cantatur introitus, per quos Christus intrauit in mundum. Iuxta quod Apostolus. Et cum introducit primogenitum orbem, dicit: Et Heb. 1. adorent eum omnes angeli eius, Antiphonæ repetitio multiplicationem clamoris insinuat. Unde propheta: Manda remanda, expecta & re expecta, modicum ibi, modicum ibi. Si Abac. 2. moram fecerit expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit. Interpositio gloriæ designat captationem benivolentia, ut enim quod expectabant facilius obtinerent, ad totam Trinitatem cum glorificatione cantabant; O stende nobis domine mis-

K 4 seri-

INNOCENTII PP.

ericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Qui sedes super Cherubin, appare coram Effraim, Benjamin & Manasse. Quorum tandem clamorem spiritus sanctus exaudivit, vngens eum oblectatione præ consortibus suis. Et ad euangelizandum pauperibus destinavit. Secundum quod ipse filius per prophetam testatur. Spiritus domini super me eo quod vnixit me, ad euangelizandum pauperibus misit me. Hoc ergo desiderium antiquorum introitus præsentat, non secundum intellectum literæ, sed iubilo cantilenæ. Celestinus papa constituit, ut psalmi David CL. ante sacrificium canerentur antiphonatum ex omnibus, quod antea non fiebat, sed Epistola tantum & Euangelium legébantur, excepti sunt ergo de psalmis introitus, gradualia quoque ac offertoria, necnon communioniones quæ cum modulatione cæperunt, ad

Psal. 84.

Psal. 79.

Esa. 61.

Luc. 4.

Celestinus Papa.

LIBER II.

77

ad missam in Ecclesia Romana cantari. Antiphona Græcè, Latine dicitur vox reciproca, quia duorum reciprocando vicissim melodiarum cantus alternant.

¶ De Kyrieëleison, & quare novies decantatur, & quare sex vicibus dicitur Kyrieëleison & tribus Christeëleison.

CAPVT XIX.

CVM ergo iam tempus plenitudinis, & annus benignitatis aduenerit, sicut prædictum fuerat à psalmista. Tu exurgens misereberis Sion, quia venit tempus miserendi eius, congrue chorus tunc concinendo subiungit Kyrieëleison, quod interpretatur domine miserere. Undè propheta, Domine miserere eius & exaudi. Dicit autem hic novies contra novem genera peccatorum. Est enim peccatum originale, mortale & veniale, hoc est, serpens, mulier & vir. Serpens enim, K s id est,

Antiphona
na.

Psal. 101.

Esa. 33.
Novem
genera
peccatorum

INNOCENTII PP.

id est, concupiscentia suggerit originaliter. Mulier, id est, delectatio comedit venialiter. Vir, id est, ratio consentit mortaliter. Item est peccatum cogitationis, locutionis, & perpetrationis. Cogitationis in corde, locutionis in ore, perpetrationis in opere, hoc est, mors in domo, mors in porta, mors in monumento. Rursus est peccatum fragilitatis, simplicitatis, & malignitatis. Fragilitatis per impotentiam, simplicitatis per ignorantiam, malignitatis per invidiam. Hoc est, peccatum in patrem, peccatum in filium, peccatum in spiritum sanctum. Et ideo chorus dicit ter ad patrem Kyrieëleison, ter ad filium Christeëleison, ter ad spiritum sanctum Kyrieëleison. Sed ad patrem & spiritum sanctum sub eodem tantum vocabulo. Quia pater & spiritus sanctus sunt eiusdem naturæ tantum. Ad filium verò sub alio, quia filius etsi sit eiusdem

LIBER II. 78

eiusdem naturæ cum illis, est tamen etiã alterius, vt geminæ gigas substantiæ. Vel ideo dicitur novies, vt ordo decimus ex hominibus reparatus, nouem associetur ordinibus angelorum. Beatus Gregorius Kyrieëleison ad missam cantari præcepit à clero, quod apud Græcos ab omni populo cantabatur. Grego. i.

¶ De Gloria in excelsis, & de triplici pace, & quis hymnum angelicum cantari ad missam constituit. CAP. XX.

MOX sequitur hymnus angelicus, temporali Christi natiuitati perhibens testimoniũ, quem ille primus inchoãdo pronunciat, qui angelum magui consilij representat, Chorus aut concinendo profequitur, quia subito facta est cũ angelo multitudo militiæ cœlestis laudantium & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Hymnus
iRa, Luc. 9.

INNOCENTII PP.

iste, non tantum est angelorum, sed hominum congratulantium, quod mulier illa quæ perdidit dragmam decimam iam lucernam accenderat vt dragmam perditam inueniret. Et pastor dimissis nonaginta nouem ouibus in deserto, iam uenerat, vt quæreret centesimam ouem quam amiserat. Ante natiuitatem enim Christi, tres erant inimicitarum parietes, primus inter Deum & hominem. Secundus inter angelum, & hominem. Tertius inter hominem & hominẽ. Homo nanque per inobedientiam creatorem ostenderat, per suum casum restorationem angelicam impederat, per varios ritus se ab homine separauit. Iudæus nanque ceremonias excolebat. Gentilis idololatriam exercebat, utrisq; ritus alterius displicebat. Sed ueniens pax uera, fecit utraq; unum, destruxit inimicitarum macerias, & concurrentes parietes

Luc. 15.

Tres inimicitarum parietes.

Ephe. 2.

LIBER II. 79

rietes in se angulari lapide copulauit, vt de cætero unum esset ouile & vnus pastor. Abstulit ergo peccatũ, & reconciliauit hominẽ Deo. Reparauit casum, & reconciliauit hominẽ Deo & angelo. Destruxit ritus, & reconciliauit hominem homini. Restaurauit ergo secundum Apostolũ, quæ in cælis & quæ in terris sunt. Et ob hæc ecclestis militum multitudo psallebat: Gloria in excelsis, id est, in angelis, Deo: & in terra pax Iudæis hominibus & Gentibus bonæ uoluntatis. Hinc est etiam quod angelus loquitur & congaudet pastoribus. Quia pax est inter homines & angelos reformata. Nascitur Deus homo, quia pax est inter Deum & hominẽ restaurata. Nascitur in praesepi bouis & asini, quia pax est inter homines & homines reparata. Per bouẽ enim Iudaicus, per asinum Gentilis populus figuratur, secundum illud: Ioan. 10. Triplex per Christum reconciliatio.

Col. 1.

Lucæ. 2.

Cognos.

Esai. Symmachus. PP.

Telesphorus. PP.

INNOCENTII PP.

Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. Symmachus Papa constituit tam die dominico, quam natalitiis martyrum Gloria in excelsis ad missam cantari, quem hymnum Thelesphorus nonus, à B. Petro ad missam nocturnam Natalis domini (quam idem constituit) cantari præceperat. Et in eo, ea quæ sequuntur, verba angelorum adiecit. Quanquam à pluribus asseratur, quod ea B. Hilarius Pictaviensis adiecerit.

¶ De candelabris & Cruce, quæ super medio collocatur altaris.

CAPVT XXI.

AD significandum itaque gaudium duorum populorum, de natiuitate Christi lætantium, in cornibus altaris duo sunt constituta candelabra, quæ mediante cruce, faculas ferunt accensas. Angelus enim pastoribus inquit: Aununtio vobis gaudium magnum, quod

Luc. 2.

LIBER II. 80

quod erit omni populo, quia natus est vobis saluator, &c. Hic est verus Gene. 23. Isaac, qui risus interpretatur. Lumen autem candelabri, fides est populi, nam ad Iudaicum populum inquit propheta: Surge illuminare Hierusalem, quia venit lumen Esa. 60. tuum, & gloria domini super te orta est. Ad populum verò gentilem dicit Apostolus: Eratis aliquando Eph. 5. tenebræ, nunc autem lux in domino. Nam & in ortu Christi noua stella Magis apparuit, secundum vaticinium Balaa. Orietur, inquit, Nu. 24. stella ex Iacob, & consurget virga ex Israël. Inter duq; candelabra in altari crux collocatur media, quoniam inter duos populos Christus in ecclesia mediator existit, lapis angularis, qui fecit vtraque vnum. Ad quem pastores à Iudæa, & Magi ab 1. Pet. 2. Eph. 2. oriente venerunt.

¶ De situ orandi.

CAPVT XXII.

Pontif-

INNOCENTII PP.

Pontifex oraturus ad sedem ascendit, & stans collectam pronuntiat, quam libro legit aperto. Quia secundum euangelica testimonia venit Iesus in Nazareth, ubi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinem diei sabbati in synagogam, & surrexit legere. Et traditus est ei liber Esaiæ propheta, quem ut reuoluit, inuenit locum ubi erat scriptum: Spiritus domini super me, propter quod unxit me. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Porro secundum consuetudinem aliorum episcoporum, cum episcopus orat, ad dextram consistit altaris. In hoc illud signas, quod fuerat prophetatum, Deus ab austro ueniet. Et quoniam ea quæ sunt læta, signantur per dextram, ea quæ sunt tristitia, per sinistram. Idcirco pontifex ad dextram partem altaris primum accedit, ut gaudium dominicæ natiuitatis ostendat. De-

inde

Luc. 4.

Esa. 61.

Abac. 3.
Dextrum &
sinistrum
in altari
quid designant.

LIBER II. 31

inde post euangelium ad sinistram conuertitur, ut tristitiam passionis insinuet. Sed iterum redit ad dextram, ut gaudium resurrectionis annuntiet. Hoc ipsum Ezechiel in descriptione quatuor animalium figurauit. Facies, inquit, hominis, & facies leonis à dextris ipsorum quatuor. Per hominem quippe natiuitas, per leonem resurrectio, per bouem immolatio designatur. Et ideo facies hominis & facies leonis erant à dextris, facies autem vituli erat à sinistris, quia natiuitas & resurrectio gaudium intulerunt, passio uero tristitiam inspirauit. pro-

Mat. 26.

Orare

uersus

orientem.

Zach. 6.

De quo legitur:

Ecce uir oriens

ex alto. In Sap. 16.

libro Sapientie reperitur. Oportet, inquit, ad lucis orientem ad-

L rare

INNOCENTII PP.

rare. Non quod diuina maiestas loca-
liter in oriente consistat, quæ tamen
essentialiter est vbiq; . Cælum, in-
quit, & terrâ ego impleo . Sed quia
timentibus Deum oritur sol iusti-
tiæ, qui illuminat omnem hominem
in hunc mundum venientem . Nam
& templum Salomonis, & taberna-
culum Moyfi legitur ad orientem
ostium habuisse. Magister in histo-
ria libri Regum . Quia sub veteri
testamento ingressus templi erat ab
oriente in occidentem , ad signifi-
candum , quia omnes ante Christi
passionem tendebant ad occasum,
id est , ad infernum post mortem;
nunc verò sit ingressus in templum
ab occidente in orientem , ad figu-
randum ortum nostrum & ascen-
sum ad gloriam. In illis autem ec-
clesiis quæ habent ostium ab occi-
dente, sacerdotes coram altari con-
sistens vt adoret ad orientem, sem-
per in saluatione se conuertit ad
po-

LIBER II. 82

populum , excepto præfationis &
fractionis articulo , cum orationi-
bus totus intentus, & cor habet sur-
sum ad dominum , & eucharistiæ
peragit sacramentum.

¶ De saluatione maioris & mino-
ris ad populum. Et de reuela-
tione capitis cum oratur.

CAPVT XXIII.

O Raturus episcopus mitram
deponit, quia vir secundum
Apostolum reuelato capite debet
orare, quatenus inter ipsum & De-
um nullum malitiæ sit velamen, vt
reuelata facie, domini gloriam con-
templetur. Pontifex ergo saluati-
onem præmittit ad populum, di-
cens : Pax vobis, illius vtens eulo-
gio, cuius fungitur pontificio . Mi-
nor autem sacerdos cum saluat po-
pulum, ait: Dominus vobiscum. Quod
vtiq; verbum Boos legitur dixisse
melioribus, quòd intelligitur Boos
quoq; figurâ saluatoris expressisse.

Domi-
nus vo-
biscum.

L 2. Quia

INNOCENTII PP.

Ruth. 2.

Quia Ruth Moabiticā duxit vxorem. Chorus autem viriq; respondit: Et cum spiritu tuo. Vt autem episcopus ostendat se Christu vicarium, prima vice dicit: Pax vobis. Quoniam hæc fuit prima vox Christi ad discipulos, cum eis post resurrectionem apparuit. Ad instar verò sacerdotū cæterorum dicit postea: Dominus vobiscū, vt se vnum ex ipsis ostendat. Cæterum septē vicibus populus salutatur in missa, quatenus exclusis septem viciis capitalibus suscipiat gratiam septiformem. ¶ Vtrum sacerdos non minus quā duobus presentibus debeat celebrare.

Septē salutationes in missa.

Decōsecratione disti. i. c. Hoc quoque.

CAPVT XXIIII.

Statutum est autem in sacris canonibus, vt nullus presbyterorum missarum solennia celebrare præsumat, nisi duobus presentibus, sibiq; respondētibus, ipse tertius habeatur. Quia cum pluraliter ab eo dicitur:

LIBER. II.

85

dicatur: Dominus vobiscum. Et illud in secretis: Orate pro me, apertissimè cōuenit, vt illius salutationi respondeatur à pluribus. Verūm aliud est necessitatis articulus, & aliud religionis contemptus. Præ quoque credendum est, & sacris autoritatibus comprobatur, quòd angeli Dei comites assistant orantibus, Angelorum secundum illud propheticum: In rû præsentia in missa. &c. Et angelus ad Tobiam: Quando orabas cum lachrymis, ego obtuli orationem tuam domino. Sed & in canone continetur: Supplices te rogamus omnipotens Deus, iube hæc perferri per manus angeli tui sancti in sublimem altare tuū, &c. Sanè quilibet homo habet angelum suum ad custodiam. Vnde legitur in actis Apostolorum, quòd cum puella, quæ cucurrit ad ostium, Petri nuntia ret aduentum, dicebant: Angelus eius est. Et dominus lo-

Actu. 12.

INNOCENTII PP.

Mat. 18. queus in Euangelio de paruulis, ait? Angeli eorum semper vident faciem patris. Illos igitur habemus in oratione participes, quos habebimus in glorificatione consortes.

¶ De oratione, conclusionem, & orationem. CAPVT XV.

Salutatione premissa, per quam Auditorum reddantur attentis, subdit orationes quæ designantur

Apoc. 8. in Apocalypsi, per fumum aromatum qui ascendit in conspectu domini de manu angeli. Christus enim verus homo passioni propter nos destinatus, cuius illa vox est: Holocausta &

Psal. 39. pro delicto non postulasti, tunc dixit, ecce venio, semper vnitum sibi verbum pro nobis orabat. Qui secundum Apostolum, in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad Deum, qui saluum illum facere posset à morte, cum clamore valido & lacrymis offerens exauditus est in omnibus pro sua reuerentia. Quod

Heb. 5. autem

LIBER II.

84

autem in fine orationis subiungitur, Per dominum nostrum Iesum Christum: Illud signat, quod ipse dicit in Ies. Christi Euangelio: Quicquid petieritis patrum in nomine meo, fiet vobis. Non Ioan. 15. enim per aliam viam ad nos aterna & 19. Dei beneficia possunt deuenire, quæ 1. Tim. 2. per eum qui est mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Sicut per mediantem cristallum mutuumus ignem, in escam suppositam in sole longinquo. Sumptum est autem de epistola Ad Romanos. Gloriamur, inquit, in Deo per dominum nostrum Iesum Christum. Illud autem quod sequitur. Qui tecum vivit & regnat in unitate spiritus sancti Deus, ita potest simpliciter, sed non imprudenter intelligi, Qui cum patre vivit & regnat in unitate spiritus sancti Deus, id est, vna cum sancto spiritu. Nam pater & filius & spiritus sanctus sunt vnus Deus. Vel in unitate spiritus sancti, id est, in spiritu

Qui tecum
vivit, &c.

INNOCENTII PP.

sancto, qui est vnitas patris & filij, amor & connexio vtriusq;. Per omnia secula seculorum, hoc consecutuè & antonomasticè, sicut cantica canticorum. Amen optantis vel affirmantis ostendit affectum, nam in fine psalmorum vbi dicimus, fiat, fiat, Hebræus dicit, amen, amen. Et Christus in euāgelio sepe dicit, amē amen dico vobis, hoc est, verum verū dico vobis, secundū illud quod alibi dicit: Sit sermo vester, est est.

Matth. 5.

Respicit ergo vel ad formam orationis, vt quod oratur optetur. Vel ad modū conclusionis vt quod cōcluditur, affirmetur, verbi gratia, cū sacerdos orat: Da nobis quęsumus domine salutem mētis & corporis, populus optando respondet, Amē, id est, fiat. Vel cū sacerdos cōcludit, qui tecum viuit & regnat in vnitāte spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum. Populus affirmādo respondet, Amen, id est, verum est.

¶ Quare

LIBER II. 85

¶ Quare orationes dicuntur collectę, & quot in missa dicendę.

CAPVT XXVI.

ORationes quę circa principium missę dicuntur, collectę vocātur, eò quòd sacerdos qui fungitur ad Deum legatione pro populo, petitiones omnium in eis colligat & concludat, propriè tamen collectę dicuntur, quę super collectam populi fiunt, dum colligitur populus, vt ad stationem faciendam, de vna ecclesia procedant ad alteram. Orationum verò plures & varij fuerūt autores, & in tantum earundem numerus & diuersitas excrecebat, quòd octauū Africanum concilium, cui B. Augustinus interfuit, ita constituit: Nullę preces vel orationes, vel missę, vel præfationes, vel commendationes, vel manus impositiones dicantur, nisi in concilio fuerint approbatę.

Varij orationū auctores.

Conciliū Meluitanum

L 5 Nara

INNOCENTII PP.

Nam & Gelasius papa tam à se quàm ab aliis compositas preces dicitur ordinasse. Beatus autem Gregorius seclufis his, quæ nimia vel incongrua videbantur, rationabilia coadunauit, & congrua multa per se necessaria superaddés. Quidam verò modum & ordinem excedêtes, in tantum orationes multiplicant, vt auditoribus suis tædium generent & fastidium. Cum ecôtra dominus dicat in euangelio: Cû oratis, nolite multum loqui, sicut faciunt ethnici, putant enim se in multiloquio exaudiri. Vndè cum ei dixissent apostoli: Domine, doce nos orare, compendiosam orationem eos edocuit. Pater noster qui es in cœlis, &c. Huius ergo orationis formam sequentes sacerdotes in missa septenarium numerum non excedant. Nam Christus septem petitionibus omnia corporis & animæ necessaria cõprehendit. Quia Deus numero

Matt. 6.

Luc. 11.

LIBER II.

86

numero impari gaudet, summope- Collectæ
rè quidam obseruant, vt impares di in nume-
cant orationes in missa, vel vnain, ro impari
vel tres, vel quinq; , vel septem. Vnâ fiunt.
vel tres propter vnitatis sacramen-
tum vel mysteriũ trinitatis. Quin-
que vel septem propter quinque par-
titam domini passionem, vel spiri-
tum gratiæ septiformis. Deus enim
diuisionem & discordiam detesta-
tur. Vndè cum cæterorum dierum
operibus benedixit, operibus secun-
dæ diei benedixisse non legitur.
Quia binarius numerus ab vnita-
te recedit, & ab eo ceteri diuisibi-
les numeri sortiuntur originem.

¶ De extensione manuum sa-
cerdotis in missa.

CAPVT XXVII.

STans ergo pontifex ad orandum,
manus eleuat & extendit astanti-
bus, hincinde ministris, qui manus
eius sustentant, sacerdote coram eo
tenente sacramentarium. Lex quippe
istud

Exod. 17.

istud sacramentum insinuat. Legitur enim in Exodo: Quod cum Israel pugnaret aduersus Amalech in deserto, Moyses ascendit in verticem collis, cumque leuaret Moyses manus, vincebat Israel. Si autem paululum remisisset, Amalech superabat, Aaron & Hur sustentabant manus eius ex vtraque parte. Et factum est ut manus eius non lassaretur, usque ad solis occasum, fugauitque Iosue Amalech & populum eius in ore gladij. Propter hoc ergo sacerdos extendit manus in missa cum orat. Nam & Christus cum expandisset manus in cruce, pro persecutoribus orauit & dixit: Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Moraliter instruens, quia Christus semper paratus est recipere penitentes. Iuxta quod ipse promissit: Omne quod venit ad me non eiciam foras. Cum autem verus Moyses, id est, Christus eleuat ma-

Luc. 23.

Ioan 6.
Sesus allegoricus.

nus, id est, impendit auxilium & solatium, vincit Israel, id est, ecclesia. Nam si Deus pro nobis, quis contra nos? Sin autem paululum manus remittit, id est, si peccatis exigentibus subtrahit auxilium & solatiu, superat Amalech, id est, diabolus. Quia non est volentis, neque currentis, sed Dei miserentis. Quia vero Christus promissit ecclesie: Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi. Ob hoc Aaron, id est, mons fortitudinis, & Hur, id est, ignis charitatis, sustentant manus ipsius, ut in fortitudine ferat auxilium, & ex charitate solatium, ne manus eius lassentur usque ad solis occasum, id est, usque ad finem mundi. Sicque Iosue duce, id est, Christo ductore Israel fugat Amalech, & populum eius, id est, ecclesia superat diabolus & exercitum demonum in ore gladij, id est, per virtutem orationis. Gladius enim est verbum

Rom. 8.

Rom. 9.

Matt. vlt.

Ephē. 6.

bum Dei. Si quis ergo vult orationis virtute superare diabolū, debet eleuare manus, id est, actus ad Deum, vt eius cōuersatio sit in cœlis. Vnde demissas manus erigite, & genua debilia roborate. Nam eleuatio manuum est sacrificium vespertinum. Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna. Fides autem sine operibus mortua est. Leuēmus ergo puras manus sine disceptatione, quærentes quæ sursum sunt, nō quæ super terram, vbi Christus est in dextra Dei sedens.

Phili. 3.

Heb. 12.

Psal. 140

Iacob. 2.

1. Tim. 2.

Col. 3.

¶ De epistola quæ præmittitur euāgelio. CAPVT XXVIII.

Subdiaconus Ioannē Baptistā repræsentat. Ioan. 1.

Epistola quæ præmittitur euāgelio, præcursoris designat officium, quod Ioānes ante Christum exercuit, qui præiuit ante faciem domini parare vias eius. Sicut ipse testatur: Ego vox clamantis in deserto parate viam domini. Ioannes ergo quasi subdiaconus fuit, id est,

est, subminister illius qui de se dicit: Non veni ministrari, sed ministrare. Lex enim quasi pædagogus, infantem Dei populum per manū Moysi custodiendum suscipiens, illius aduentum docuit expectare, quem eidem populo iam adulto, per os digitumq; Ioannis præsentē in carne monstrauit, vnde eū ducēs sequeretur ad regnum. Ecce, inquit agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Præcessit nāq; lex euāgelium, sicut vmbra lucem, virga spiritum, timor charitatē, initium perfectionem, dominantis præceptum amantis consilium. Nam lex per Moysen data, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Epistola verò vox legis est, suam imperfectionem Ioannis testimonio profitentis, & ad perfectionem euāgelicam transmittentis. Hic est, inquit, de q̄ dixi vobis. Qui post me venit, ante me factus est, cuius non sum

Mat. 20.

Ioan. 1.

Collatio legis ad euāgelium.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

INNOCENTII PP.

sum dignus corrigiam calciamenti soluere: me oportet minui, illum autem crescere. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Lex quippe neminem duxit ad perfectionem. Hinc est ergo quod subdiaconum legentem epistolam vnus acolytus comitatur, diaconum verò legentem euangelium, tam subdiaconus quàm acolyti comitantur. Quia prædicationem Ioannis pauci sequuti sunt, sed prædicationem euangelij plurimi susceperunt. Undè discipuli leguntur dixisse Ioāni. Rabbi qui erat tecum trans Iordanem, cui testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum. Ut ergo cognouit Iesus, quia pharisæi audierunt, & Iesus plures discipulos facit quàm Ioannes, reliquit Iudæam, &c. Quia verò Ioannes, fuit

Heb. 7.

Ioan. 3.

LIBER. II. 89

fuit limes præcedentium & sequentium Ioannes, medius inter apostolos & prophetas. Nam lex & prophetæ usque ad Ioannem, & ex eo regnum Dei euangelizatur, & omnis in illud vim facit: idè nec epistola semper legitur de prophetis, nec semper de apostolis, sed interdum sumitur de veteri testamèto, interdum de nouo, quia Ioannes, cui vocem representat epistola cum antiquis prædixit Christum venturum: Qui post me venit, ante me factus est, & cū modernis Christum ostendit præsentem, Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. Epistola verò græcè, latinè supermissio vel supererogatio nuncupatur, quod nomen bene congruit literis apostolicis, quæ supererogatae sunt euangelio, de quibus frequentius leguntur epistolæ. Apostolicus enim ordo per illum stabularium intelligitur, cui Samaritanus commisit hominem

Ba. vi li-
mes fuit.
Matt. II.Epistola
supereroga-
tione si-
gnificat.

Luc. 10.

M

à la

INNOCENTII PP.

à latronibus spoliatum, vulneratum
& semiuiuū relictum, proferēs duos
os denarios, & dicens ei: Curam il-
lius habe, & quodcunq; supereroga-
ueris, ego cum rediero, reddā tibi.

¶ De reuerentia, quam subdia-
conus exhibet episcopo
post epistolam.

CAPVT XXIX.

QUOD autem subdiaconus, cū
acolyto ad sacerdotem post
lectam epistolam accedit, illud insi-
nuat, quod Ioannes cum audisset in
vinculis opera Christi, mittēs duos
ex discipulis suis, ait illi: Tu es qui
uenturus es, an alium expectamus?
vt per visā miracula Christum iam
venisse cognoscerent. Vnde respon-
dens Iesus, ait illis: Euntes renun-
tiate Ioanni quæ vidistis & audi-
stis: Cæci vident, claudi ambulant,
leprosi mundantur, surdi audiunt,
mortui resurgunt, pauperes euange-
lizantur. Et quia dextra domini fe-
cit

Matt. 11.

Psal. 117.

LIBER II. 90

cit virtutem, ideo subdiaconus os-
culatur sacerdotis dextram. Quia
verò p̄ visā miracula cognouit hūc
esse de quo magister prædixerat,
Qui post me venit, ante me factus
est, cuius non sum dignus corrigi-
am calciamenti soluere. Pronus ad
pedes, calciamentum Romani penti-
ficis osculatur. Sacerdos verò sub-
diaconum benedicit, quia Christus
commendauit Ioannem: Quid, in-
quit, existis in desertum videre, pro-
phetam? Etiam dico vobis, & plus
quàm prophetam. Amen dico vo-
bis, inter natos mulierum non sur-
rexit maior Ioanne Baptista. Sub-
diaconus ergo post finem, sed dia-
conus ante principium lectionis ad
sacerdotem accedit, & exhibet reue-
rentiam, quia lex accepit finem in
Christo, sed euāgelium originem
sumpsit ab ipso. Nam lex & pro-
phetæ vsque ad Ioannem, euange-
lium & apostoli post Ioannem.

M 2 ¶ De

Osculum
pedum.

Matt. 3. &
11.

De graduali. CAP. XXX.

Verum quia Ioannes pœnitentiam prædicabat. Pœnitentiã, inquit, agite, appropinquabit enim regnum cœlorũ. Et iterum: Facite dignos fructus pœnitentię.

Graduale Merito post epistolam graduale cõ
lamentum sequitur, quod pœnitentię lamen-
pœnitentię tum insinuat. Propter quod in die-
bus Pentecostes tollitur de officio,
quia illi videlicet futurum in regno
Dei felicem statũ significant. Quã-
do iam arẽa Christi ventilabro qd
est in manu eius purgata, grana
reponentur in horreo felicitatis æ-
ternæ. Dicitur autem graduale à
gradibus humilitatis, vtpote illi cõ-
ueniens, qui necdum ascendit de
virtute in virtutẽ, sed adhuc in val-
le lachrymarum positus, iam tunc
ascensionẽ in corde disponit. Re-
Psal. 83. ctius ergo faciunt, qui graduale non
festiuis aut modulationis vocibus
esserunt. Sed quasi cantum grauem

&

& asperum simpliciter potius & la-
mentabiliter canunt. Potest autem Apostolo
responsorium illud quod graduale rũ voca-
vatur, ad vocationem apostolo- tio post
rum referri, quando Christo vo- prædica-
cante, Venite post me, ipsi non tan- tionem Io-
tummodo verbo sed opere respon- annis Ba-
derunt, quia relictis omnibus secuti ptistæ.
sunt eum, & ideò graduale canta-
tur, quoniam apostoli gradiebantur
post dominum, discipuli post
magistrum. Post epistolam ergo
graduale cantatur, quia post prædi-
cationem Ioannis discipuli sunt se-
cuti Christũ. Sicut Ioannes euan-
gelista describit. Stabat, inquit, Io-
annes & discipuli eius duo, & re-
spiciens Iesus ambulantem dicit, Ec-
ce agnus Dei, ecce qui tollit pecca-
ta mundi: & audierunt eum disci-
puli duo loquẽtem, & sequuti sunt
Iesum. Erat autem Andreas frater
Simonis Petri vnus ex duobus, qui
audierunt à Ioanne, & secuti eum

Ioan. 1.

Andreas.

INNOCENTII PP.

fuerant. Hoc graduale cantauit cum inuenit fratrem suum Simonem, & dicit ei. Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus, & adduxit eum ad Iesum. Philippus quoque graduale cantauit, cum inuenit Nathanaëlem, & dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, & propheta, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth, veni & vide.

¶ De alleluia. CAP. XXXI.

Matt. 5.

Post luctum sequitur consolatio, nam beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur: Et ideo post graduale catur alleluia, quod significat ineffabile gaudium angelorum & hominum in æterna felicitate lætantium, hoc est, semper laudare Deum. Nam beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. In voce exultationis & confessionis sonus epulantis. Quid sit alleluia, 112. psalmus exponit, cui cum alleluia

Psal. 83.
& 41.

LIBER. II. 92

luia præmittatur in titulo: Statim psalmus exponendo titulum incipit, Laudate pueri dominum. Hoc ineffabile gaudium, vitæ præsentis inopia nullatenus habere meretur, sed prægustans illud spe, sicut & esset quod gustauerit, donec spes mutetur in rem, & fides in speciem.

Quapropter hoc nomen Hebraicum interpretatum remansit, ut peregrinum ab hac vita gaudium.

Peregrinum quoque vocabulum significaret potius quam exprimeret.

Cuius mysterium, velut quoddam gaudij stillicidium, de diuitiis supernæ Hierusalem, primum in memem patriarcharum & prophetarum, id est in apostolorum ora plenius perbiritum sanctum delapsum est.

Quoniam igitur alleluia futuræ beatitudinis quasi proprium est vocabulum, iure magis eo tempore frequentatur, quo Christus resurgens, beatitudinis spem nobis tribuit

M 4 &

Alleluia.

INNOCENTII PP.

Ratio beati Gregorij pro Alleluia.

& meritum. Vt autem aliis temporibus caneretur ad missam, olim ecclesie Romanæ consuetudo non erat, sed à beato Gregorio constitutum, immò potius restauratum est. Nam à tempore Damasi papæ, cum prius fuisset, eadem consuetudo fecerat. Denique cum de his & quibusdam aliis quosdam murmurare sentiret, tanquam Constantinopolitanæ ecclesie consuetudinem sequeretur, non est dedignatus reddere rationem, dicens: Nos in nullo horum aliam ecclesiam secuti sumus. Nam ut alleluia non diceretur, de Hierosolymorum ecclesia ex beati Hieronymi traditione tempore beate memorie Damasi papæ traditur tractum, & ideo in hoc magis illam consuetudinem amputauimus, quæ hic à Græcis tradita fuerat. Cuius ergo alleluia post graduale canticum letitie post lectum poenitentiae, summopere volente

LIBER II.

lentes exprimere magnitudinem consolationis, quæ reposita est iugentibus, iubilantes potius quàm canentes, vnamque breuem digni sermonis syllabam in plures neumas protrahimus, ut iocundo auditu mens attonita repleatur, & rapiatur illuc ubi semper erit vita sine morte, dies sine nocte, certè sine forte iocunditas sine dolore, securitas sine timore, tranquillitas sine labore, fortitudo sine debilitate, rectitudo sine peruerfitate, pulchritudo sine deformitate, veritas sine fallacia, felicitas sine miseria. Potest tamen alleluia referri ad exultationem eorum, qui de miraculis Christi gaudebant laudantes dominum, & dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie, & quia visitauit dominus plebem suam. Tunc enim cantabatur in iubilo alleluia, cum omnis plebs ut vidit dedit laudem Deo, omnis populus gaudebat in vniuersis quæ gloriose fiebant

Lu 5. & 7.
Ibid. 10.
& 13.

Septuagesima.

Pfal. 139.

Tractus.

Pfal. 119.

INNOCENTII PP.

ab eo. Nam & septuaginta duo reuerſi ſunt cū gaudio dicentes: Domine, & dæmonia ſubiiciuntur nobis in nomine tuo. Hinc eſt quod à ſeptuageſima uſq; ad paſcha non cātatur alleluia. Quia tempore triftitiæ non debet carmen lætitię decantari, ſecundum illud propheticum: Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Septuageſima namq; tempus Babylonice captiuitatis repræſentat ſpiritualiter, in qua ſuper flumina Babylonis ſedētes & flentes in ſalicibus organa ſuſpenderunt. Canitur autem tractus, qui cum aſperitate uocum, tū prolixitate uerborum miſeriam præſentis incolatus inſinuat. De qua dicit Pſalmiſta: Heu mihi, incolatus meus prolongatus eſt, habitauit cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea.

¶ De verſu, qualis eſſe debeat, & qualiter interponatur.

CAP.

LIBER II. 94

CAPVT XXXII.

QUOD autem interpoſito uerſu his Alleluia cantatur, deſignat quòd interiecta lætitiã, ſancti geminam lætificationis ſtolam accipient, mentis & carnis, ſiue cordis & corporis. Nam ſecundum ſtolam mentis, exultabūt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis. Secundū ſtolã carnis, fulgebūt iuſti, & tanq̃ ſcintillæ in arduo dineto diſcurrent. Verſus ergo nihil ſiniſtrum aut triſte, ſed totum iocundum & dulce debet ſonare, quales ſunt: Dominus regnauit decorem indutus eſt. Dñs regnauit, exultet terra. Iubilate Deo. Iuſtus ut palma florebit: Quoniam abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis ſanctorum, & iam nõ erit amplius neq; luctus neq; clamor, ſed nec uſus dolor, quoniam priora tranſierunt. Hoc ipſum ſignificat, quod in quibuſdã eccleſiis ſequentiã poſt alleluia

Gemina
stola san-
ctorum.

Pfal. 140.
Sap. 3.

INNOCENTII PP.

Trium lin-
guarum
diuersitas
in missa.

leluia cantatur, sua iubilo dulciq;
canore. Notandum est autem quod
in officio missæ, trium linguarum
concurrit diuersitas, vt omnis lin-
gua confiteatur, quia dominus Ie-
sus Christus in gloria Dei est pa-
tris. Quod & titulus crucis osten-
dit, qui scriptus fuit literis Hebrai-
cis, Græcis, & Latinis, Iesus Naza-
renus rex Iudæorum.

Phil. 2.
Ioan. 19.

¶ De sacerdotis sessu, dum e-
pistola legitur, & gradua-
le cantatur.

CAPVT XXXIII.

Marc. 1.

HActenus tacitus sedebat sacer-
dos, illud insinuans, quod præ-
dicante Ioanne, Christus quodam
modo docebat, quia non prædica-
bat apertè. Sed vt tradit Euangeli-
sta. Postquam traditus fuit Ioanes,
venit Iesus in Galilæam, prædicans
Euangelium regni Dei. Vel quia
sedere victoris est, sessio sacerdotis
Christi victoriam signat, qui post
ieiun-

L I B E R I I. 95

ieiunium vicit diabolum. Nam re-
Matt. 4.
liquit eum tentator, & accesserunt an-
geli & ministrabant ei.

¶ De mutatione sacerdotis ab
vna parte altaris ad aliam,
eum lecturus est E-
uangelium.

CAPVT XXXIIII.

HIS ergo rite præmissis, sacer-
dos ad sinistram partem alta-
ris accedens, pronunciat Euange-
lium, significans quod Christus nõ
venit vocare iustos, sed peccatores
ad penitentiam. Iuxta quod ipse
docet in Euangelio: Quia non in-
digent qui sani sunt medico, sed qui
Math. 9.
malè habent: per dextram enim iu-
sti, per sinistram peccatores figurã-
tur. Propter quod dominus quidẽ
Matt. 25.
in iudicio statuet oues à dextris,
hec dos autem à sinistris. Quidam
Alia ratio.
tamen in hoc loco dixerunt, quod
idèd sacerdos in principio missæ
constitit ad dextram. Cum autem
pro-

INNOCENTII PP.

pronunciat euangelium cōuertitur ad sinistram. Et circa finem, iterum redit ad dextram. Quia cultus fidei, primo fuit in populo Iudæorū, deinde transiit ad gētes. Et circa finē iterum reuertetur ad Iudæos, ad prædicationem Enoch & Eliæ, qui cōuertēt corda patrū in filios, quoniā in diebus illis saluabitur Iuda & reliquæ Israël saluæ fient. Sed cum sacerdos, qui pronunciat Euangeliū, ipsius Christi repræsentet personā, et Christus non prædicauerit Gentibus, sed Iudæis, iuxta quod ipse dicit in Euangelio: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierant domus Israël; vtrum illud recte dicatur, prudens auditor aduertat.

¶ Quare Diaconus, qui lecturus est Euangelium, dextram pontificis osculatur.

C A P V T XXXV.

POrro cum Episcopus celebrat, omnia solennius peraguntur.

Diacono-

Malac. 4.

Apoc. 11.

Rom. 11.

Mat. 15.

LIBER II. 96

Diaconus enim dextra Pontificis osculata, codicem Euangelij suscipiens de altari, benedictionē postulat ab Episcopo, quā data procedit ad pulpitem præcedentibus ceterariis, qui faculas ferunt accensas & thuribulum cum incenso. Iam figura mutatur. Nam Diaconus, qui prius repræsentabat prophetā, modo repræsentat Euangelistam. Inquit enim lex & propheta vsq; ad Ioannem, ex eo regnū cælorū euangelizatur. Puteus altus est, sed si fuerit diligenter eruditus vel erudertus, hauriemus aquam in gaudio de fontibus saluatoris. Diaconus ergo dextram Pontificis osculatur, quia prædicator euangelizare debet pro gloria sempiterna, pro qua sponsa dicit in Canticis: Dextra illius amplexabitur me. Nam & angelus, qui resurrectionis gloriam venerat nūtiare, sedebat ad dextrā, stola candida coopertus. Licet ergo secundū apo-

Mat. 11.

Esai. 12.

Can. 1.

Marc. 16.

INNOCENTII PP.

1. Cor. 9. apostolum, qui seminant spiritualia,
2. Cor. 9. metere possunt carnalia. Non est ta-
men seminandum pro carnalibus & ter-
renis, sed pro spiritualibus & æ-
ternis. Nam qui seminat in benedi-
ctionibus, de benedictionibus & metet vitam æternam: Mercenarius enim est, qui de prædicationis officio non querit præmium sempiternum, sed commodum temporale.

Mercenarius.

¶ Quando manus & pedes summi pontificis debeant osculari.

CAPVT XXXVI.

Osculum pedum. Cæterû Subdiaconus vel Diaconus non manus, sed pedes Romani Pontificis osculatur, vt & summo Pontifici summam exhibeat reuerentiam: & eum illius ostendat vicarium esse, cuius pedes osculabatur mulier quæ fuit in ciuitate peccatrix. Adorandum est enim scabellum pedum eius, quoniã sanctum est, cuius pedes mulieres ten-
308

Luce. 7.
Psal. 98.
Ioan. 20.

LIBER II. 97

tes resurgentem à mortuis adorauerunt. Generaliter autem nemo debet manus summi pontificis osculari, nisi cum de manibus eius aliquid accipit, vel cum ad manus eius aliquid tribuit, vt ostendatur quod ex utraq; debemus ei gratias exhibere. Quia sicut semper dat propria, sic nunquam recipit aliena. Ipse vero præter oblationem panis nullam aliam oblationem manibus tangit, nisi quæ pro defunctis offertur.

¶ Quam ided manibus accipit, vt eorum fugillet errorem, qui dogmatizant, eleemosynas non valere defunctis. Panem verò tangit propter reuerentiam sacrificij, quod ex pane conficitur. Et quia vicarius est illius qui de se dicit: Ego sum panis illius qui de celo descendit. Cæteras autem oblationes ad pedes accipit, propter illud quod in Actibus apostolorum habetur, quoniã am offerebant precia eorum quæ

Osculari manum

Oblatio pro defunctis.

Ioan. 6.

Actu. 4.

N ven-

Vendebantur, & ponebant ante pedes Apostolorum.

¶ De benedictione, quam diaconus petit & accipit.

CAPVT XXVII.

Uscipiens ergo diaconus codicem Euangelij, benedictionem postulat ab episcopo, quia nullus debet predicare, nisi mutatur secundum illud Apostoli: Quomodo predicabunt nisi prius mittantur? Et dominus inquit apostolis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut mutet operarios in messem suam.

Esaias quoque cum audisset vocem domini dicentis: Que mittam? & quis ibit ex vobis? Respondit, Ecce ego, mitte me. Dixitque dominus. Vade, & dices populo huic, audite audientes, &c. Pontifex ergo visibiliter benedixit Diacono, qui lecturus est Euangelium, quod non fecit subdiacono qui lecturus erat epistola: quia Christi-

Rom. 10.
Math. 9.
Luc. 10.

Esai. 6.

Cur diacono, & non subdiacono benedicitur.

Christus inuisibilis manens, legem & prophetas, quae per epistolam significantur, inuisibiliter misit & docuit. Euntes (inquit) praedicate dicentes, appropinquaret regnum caelorum. Sed postquam in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, Apostolos & Euangelistas visibiliter misit. Illi autem egressi circuibant castella, euangelizantes & errantes ubique.

¶ De susceptione codicis Euangelij de altari. CAP. XXXVIII.

Textus Euangelij sumitur de altari, quia de Sion exiit lex, & verbum domini de Hierusalem: non utique lex Mosaiica, quae quondam exierat de monte Synai, sed euangelica lex de qua dicit Prophetata: Ecce dies veniunt dicit dominus, & conferuabo testamentum novum super domum Israel, & super domum Iuda, non secundum testamentum quod dedi patribus eorum, cum educares eos de terra Aegypti.

Matt. 10.
Baruc. 3.
Luc. 9.

Esai. 8.
Diferetia inter legem Mosaiicam & euangelicam.

Hic. 35.

N 2 Sed

INNOCENTII PP.

Sed dabo leges meas in mentes eorum, & in corde eorum superscribā eas, & ero illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Lex quippe Mosaica scripta fuit in tabulis lapideis. Sed lex Euangelica scribitur in tabulis cordis digito Dei. Nam illa dabatur habentibus cor lapideum. Sed hæc datur obedientibus, sicut ipse dicit in psalmis: Populus quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.

Psal. 17.

De his qui præcedunt Diaconē cum cereis & incenso.

CAPVT XXXIX.

Prædicator bonæ opinionis esse debet
2. Cor. 2.

Diaconus præmittit ceroferrarios cum faculis & incenso, quia prædicator debet ex se odorem bonæ opinionis emittere. Secundum illud apostoli: Christi bonus odor sumus, in omni loco. Nā cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur, & dicitur: Medice cura te ipsum. Et ecce primum

LIBER II. 99

num trabem de oculo tuo, & tunē. Luc. 4.
eicies festucam de oculo fratris tui. Matt. 7.
Debet etiam desyderium & gaudium in cordibus auditorum attendere, quatenus & libenter audiant & gratulanter obediant. Quis autem non desyderat bonum meritum, & de bono merito quis non gaudet? Euangelium enim bonum nuntium, ipsa sui nominis interpretatione signat. Vel per hoc, quod Episcopus duos præmittit acolytos ante diaconem, qui lecturus est Euangelium portantes cereos & incensum, notatur quod Christus præmittibat binos ante faciem suam, in omnem ciuitatem & locum, quod ipse erat venturus, præferentes coruscationes miraculorum, & odorem virtutum. Vnde reuersi dixerunt: Domine in nomine tuo demonia subiiciuntur nobis. Facies enim Christi conuenienter hic intelliguntur. Apostoli, qui formam

Luc. 10.

N 3 doctri-

doctrinae suae populis ostendebant. Propter quod ipsis crebatur: Qui vos recipit me recipit. Vel ideo librum Euangelicum praecedunt thuribulum & candelabrum, quia doctrinam Christi virtus & fama praebant, Euangelista testante. Exiit Iesus in virtute spiritus in Galilaeam, & fama exiit in vniuersam regionem de illo, & ipse docebat in synagogis eorum.

Luc. 4.

Qualiter subdiaconus in eundo sequitur, & in redeundo praecedit, referens Euangelium.

CAPVT XL.

Diaconus praecedit vt doctor, subdiaconus autem sequitur vt auditor. Ille praecedit vt praedictet, iste sequitur vt ministrat, quia dignus est operarius mercede sua.

Matt. 19.

Deut. 25.

Secundum quod dominus in lege praecipit, non claudes os bouis triturantis. Post vero lectionem subdiaconus

diaconus quasi sufficienter edoctus praecedit referens euangelium, quoniam mercedem Euangelij de sua ministracione reportat. Secundum illud quod ipse Dominus praemisit in Euangelio: Qui recipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae recipiet. Quem ideo praemittit diaconus ad episcopum, vt ostendat fructum praedicationis referre, de quo dominus iussit: Posui vos vt eatis & fructum afferatis & fructus vester maneat.

Matt. 10.

Ioan. 15.

In quibusdam tamen Ecclesijs subdiaconus praecedit diaconum, ferens puluillum, quem libro supponat vt molliter sedeat, per puluillum, qui fessio supponitur ad quietem, signans vitae solatium, vt videlicet auditores, quasi pro mercede laboris praedicationi sibi necessaria subministrent. Nam inquit Apostolus: Qui altari deseruiunt, cum altari participantur.

Quid potest illius designat.

1. Cor. 9.

INNOCENTII PP.

¶ Quare diaconus per vnā partem ascendit in pulpitu, & per aliam descendit.

CAPVT XLII.

PRæcedit ergo diaconus cum silentio, nihil ferens præter codicem Euangelij. Propter illud quod Dominus ipse præcepit, neminem salutaueritis, & nihil tuleritis in viā. Subdiaconus autem per vnā viā. Et diaconus per aliam ascendit in pulpitu. Quoniam ille docendo, iste discendo procedit in augmentum scientiæ, vel quia ministrator per meritū operis, & prædicator per meritum oris progreditur in augmentum iustitiæ. De quo dicit Psalmista: Iustitia tua sicut montes Dei. Sed per eandem viam reuertuntur ad præsulē. Quia per finalem perseverantiam pertingitur ad præmium. Sicut dominus ait, Qui perseverauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Et quia prædicatio nõ sufficit

Matt. 10.
Luc. 10.

Psal. 35.

Matt. 10
&. 24.

LIBER II. 101

ficit sine opere. Cæpit enim Iesus Actu. 1. facere & docere. Idcirco prædicator accesserat, vel idē diaconus qui lecturus est Euāgelium, ab vna parte progreditur, & ab altera parte regreditur: quoniam apostoli prius prædicauerunt Iudæis, & postea Actu. 13. gētilibus prædicauerunt: Secundum quod inquit ad Iudæos: Quia repulisti verbū Dei & indignos vos fecistis, ecce cōuertimus ad gentes.

¶ Quare versus Aquilonem legitur Euāgelium.

CAPVT XLIII.

DIaconus ergo in ambonem ascendit, vt annunciet euāgelium, secundum illud propheticum: Super montem excessum ascēdet tu, qui euangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam. Et dominus inquit in euāgelio: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; & quod in aure auditis, prædicare

Esa. 40.

Matt. 10.

N 5 dicare

INNOCENTII PP.

dicare super cœta. Nam & ipse dominus ascendit in montem, vt Euangelium prædicaret. Et aperiens os suum, docebat discipulos suos, dicens: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, &c. Faciem autē suam versus aquilonem apponit, vt ostendat prædicationem Christi contra eum specialiter dirigi, qui ait: Ponam sedem meam ad aquilonem, & ero similis altissimo. Nam secundum prophetam, ab aquilone pādetur omne malum super habitatores terræ. Aduersus ergo aquilonem legitur Euangelium, vt aquilo furgat & auster adueniat, id est, vt diabolus fugiat, & spiritus sanctus accedat. Vnde diaconus munit se signaculo crucis, ne diabolus qui bonis insidiatur operibus, tollat ei deuotionem de corde, vel sermonem de ore. Sacerdos itaque vel diaconus cum lecturus est euangelium, signare se de-

Ad aquilonem.

Esai. 14.

Hier. 1.

Can. 4.
Lecturus euangelii
facit 4.
crucis.

LIBER II. 102
bet in frōte, signare se debet in ore, signare se debet in pectore, ac si dicat: Ego crucem Christi non erubesco, sed corde credo, quod ore prædico. Prædicamus, inquit Apostolus, Iesum Christū, & hunc crucifixum: Iudæis quidem scādalum, Gentibus autem stultitiam. Nos autem gloriari oportet in cruce domini nostri Iesu Christi, in quo est salus. Quia dominus inquit in Euangelio: Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum angelorum. Debet etiam signare librum & osculari. Librum osculator diaconus vel presbyter, dicto euangelio, & non prius, quasi dicat: Hic est liber crucifixi, per quem reconciliatorem accepimus.

1. Cor. 1.
Galat. 6.

Luce. 9.

¶ De crucis mysterio, & de multiplici eius effectu.

CAPVT XLIII.

Quam

Figura
crucis ex
veteri tes-
tamento.

Num. 21.
Ioan. 3.

Gene. 48

Quam profundum est crucis
mysterium? quam arduum
est sacramentum? Legitur e-
nim quod Moyses ad mandatum
domini serpentem crexit aneura
pro signo. Quem aspicientes qui
perculsi fuerant a serpentibus sana-
bantur, quod ipse Christus expo-
nens in euangelio, inquit: Sicut
Moyes exaltauit serpentem in de-
serto, ita exaltari oportet filium ho-
minis, ut omnis qui credit in ipso,
non pereat. Legitur etiam, quod
quum Ioseph applicuisset Manassen
& Efraim ad Iacob, statuens maio-
rem ad dextram, & minorem ad si-
nistram, ut eis secundum ordinem
benediceret Iacob. Ille vero manus
commutans, id est, modum cru-
cis cancellans, dextram posuit su-
per caput Efraim minoris, & sini-
stram super caput Manasse maio-
ris, & dixit: Angelus qui eruit me
de cunctis malis, benedicat pueris
istis

istis, &c. Ezechiel autem audiuit do-
minum dicentem ad virum vesti-
tum lineis, habentem atramentarium
scriptoris ad renes: Transi per me-
diū ciuitatis, & signa Thau in fron-
tibus virorum dolentium & gemen-
tium. Post hoc dicit septem viris:
Transite per mediam ciuitatem, &
percutite omnem super quem non
videritis Thau. Nemini pareat oculo
vester. Ioannes quoque vidit an-
gelum ascendentem ab ortu solis,
habentem signum Dei viui, & cla-
mauit voce magna quatuor ange-
lis, quibus datum est nocere terræ
& mari, dicens: Nolite nocere ter-
ræ, & mari, neque arboribus, quo-
adusque signemus seruos Dei no-
stri in frontibus eorum. Hinc est,
cum dominus percuteret Aegyptio-
rum primogenita, domos Hebræo-
rum absque læsione transcendit, eod-
quod sanguinē in superliminari &
in utroque poste vidisset. Dū Moy-
ses

Ezech. 9.

Apoc. 7.

Exod. 13.

Exo. 17. ses manus tenebat extensas; Israel pugnans, Amalech superabat. Lignum missum in Marath, aquas dul-
Exod. 15. 4. Reg. 6. corauit amaras. Et ad lignum missum in Iordone ferrum quod inciderat. ciderat enatauit. Hoc est lignum vite in medio paradisi, de quo Sapientia protestatur: Benedictum lignum fit iustitia, quoniam regnauit a ligno Deus. Etenim correxit orbem terrae, qui non commouebitur. Qui dixerunt: Morte turpissima condemnemus eum, nescierunt sacramenta Dei. Non comprehenderunt quae sit latitudo & longitudo, quae sit sublimitas & profundum. Crux ergo sanitatem restituit, benedictionem impendit, discernit a perfidis, liberat a periculis, hostes expellit, victores constituit. Crux mysterium fidei, firmamentum spei, clavis scientiae, forma iustitiae, magnificentia regum, gloria sacerdotum, inopum sustentatio, pauperum

Laudes
 crucis.

Et hoc

con

consolatio, caecorum dux, claudorum baculus, spes desperatorum, resurrectio mortuorum.

¶ Quomodo signum crucis fit exprimendum.

CAP. VI. XLIII.

EST autem signum crucis, tribus digitis exprimendum, quia sub inuocati de trinitatis imprimitur, de qua dicit propheta: Quis appendit tribus digitis molem terrae? ita quod de superiori descendit ad inferius, & a dextra transeat ad sinistram. Quia Christus de caelo descendit in terram. Et a Iudaeis transiit ad gentes. Quidam tamen signum crucis a sinistra producant in dextram: quia de miseria transire debemus ad gloriam. Sicut & Christus transiit de morte ad vitam, & de inferno ad paradisum, praesertim ut seipsum & alios uno eodemque pariter modo consignaret. Cōstat autem quod cum super alios signum crucis

Esai. 40.

OSIUM

OSIUM

impr-

INNOCENTII PP.

imprimimus, ipsos à sinistris consignamus in dextram. Verùm si diligenter attendas, & super alios signū crucis à dextris producimus in sinistram, quia non consignamus eos quasi vertentes dorsum, sed quasi faciem præsentantes.

¶ De saluatione quæ præmittitur euangelio.

CAPVT XLV.

DIaconus ergo in ambone consistens, salutatur populum, dicens: Dominus vobiscum, illud obseruans quod dominus iusserat. Inquamcunque domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui. Stans ergo populus quod ante non fecerat, cum epistola legeretur, deuotus & attentus, respondet: Et cum spiritu tuo. Statimq; diaconus vt eos beneuolos reddat & dociles subdit: Sequentia sancti euangelij. Sed & ipsi cum reuerentia & honore respondēt: Gloria tibi domine,

glo.

Matt. 10.
Luc. 10.

LIBER II. 105

glorificantes dominum quod miserit eis verbum salutis, sicut in Actu. 17. Et glori-
ficauerunt dominum, dicentes: Ergo & gentibus dedit Deus pœnitentiam ad vitam.

¶ De præminencia euangelij.

CAPVT XLVI.

SAnè sicut caput præminet corpori, & ei cætera membra subserviunt, sic euangelium toti officio præcellit, & ei cæteræ partes intellectuali ratione consentiunt. Hoc est verbum verbi, sermo sermonis, sapientia sapientiæ. Verbum verbi quod erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil. Sermo sermonis, qui venit à regalibus sedibus, insinulatum portans imperium, nimis efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Sapientia sapientiæ, quæ attingit à fine vsque ad finem fortiter & disponit vniuersa

Actu. 17.

Laudes euangelij.

Sap. 18.
Heb. 4.

Sap. 8.

O uersa

INNOCENTII PP.

uersa suaviter. Paradisus deliciarū,
hortus aromatum, cella uinaria, coc-
naculum uitæ, mensa propositionis,
quadriga Aminadab, turris Dauid,
gazophylacium templi, thesaurus
patris familiæ. Hic est fons horto-
rum, puteus aquarum uiuentium,

Can. 4.

quæ fluunt impetu de Libano. Quo
circa diaconus corde purum, ore
mundum, opere castum se studeat
exhibere, quatenus sacrosanctum
Euangelium possit dignè profer-
re, quia puteus aquarum uiuentiū,
id est, euangelica prædicatio non
fuit impetu, id est, liberè, nisi de Li-
bano, id est, de corde casto, & ore
candido. Nō enim est speciosa laus
in ore peccatoris. Sed peccatori di-

Eccl. 15.

Psal. 49.

Exo. 4.

cit Deus: Quare tu enarras iusti-
tias meas, & quare assumis testa-
mentum meum per os tuum. Hic
iam non loquitur Moyses, qui ab-
heri & nudius tertius non eloquens
est, sed impeditioris & tardioris lin-
guz

LIBER II. 106

guæ factus est. Ex quo dominum
loquentem sibi auditur. Hic nō lo-
quuntur Esaias, qui de se dicit: Vt Esai. 6.
mihi quia tacui, quia uir pollutus
labijs ego sum. Hic non loquitur Hic. 1.
Hieremias, qui dicit: A dñe domine
Deus, nescio loqui, quia puer ego
sum. Sed loquitur pater in filio, Heb. 1.
quem constituit heredem uniuersorum,
per quem fecit & secula.

¶ Quare post euangelium liber
& thuribulum ad episco-
pum reportantur.

CAPVT XLVII.

Euangelio perlecto liber & thu-
ribulum ad episcopum repor-
tantur, quoniam ad eum omnia bo-
na sunt referenda, à quo cuncta pro-
cedunt. Vnde multi psalmorum in-
titulantur, in finem psalmus Dauid.
Quia CHRISTVS est finis con-
sumans, sed non consumens; alpha
& ω, primus & nouissimus, ini-
tium & finis. Episcopus ergo thus

Qualis sta-
nis est
Christus.

INNOCENTII PP.

odorat, & codicē osculatur. Quia
Christus quod inspirauit & docu-
it, hic approbat & acceptat. Deus
enim nihil accipit, nisi quod efficit
nec remunerat, nisi quod donat.

Quia sicut cuncta quæ facit, sunt
bona: sic nulla sunt bona, nisi quæ
facit. Nam vidit Deus cuncta quæ
fecerat, & erant valde bona.

¶ De symbolo quod post e-
uangelium cantatur.

CAPVT XLVIII.

Rom. 10. **Q**uia vero corde creditur ad iu-
stitiam, ore autem confessio
fit ad salutem, vt ostendat ecclesia,
q̄ euangelij verbum corde recepit,
Cur episcopus inci-
pit sym-
bolum.
Iacob. 1.
Matt. 11.
quod tamen episcopus incipit, vt
significet quod omne bonū à Chri-
sto procedat. Nam omne datum op-
timum & omne donum perfectū
desursum est, descēdens à patre lu-
minum. Quo circa ne musicus ille
cælestis diceret; Cantauimus vo-
bis,

LIBER. II. 107

bis, & non saltastis, chorus catho-
licus euangelicæ doctrinæ consona
voce respondet, & solenni tripudio
fidem catholicam profitetur. Sym-
bolum autem græcè, latinè sonat in-
dicium vel collatio. Tum quia fi-
dei plenam indicat regulam & per-
fectam rationem, tum quia simul in
vnum continet articulos fidei. Tra-
ditur enim quod postquā apostoli
sanctum paracletum acceperunt, cū
iam forent ad prædicandum euan-
gelium profecturi, conferentes in
vnum super articulos fidei, statue-
runt, vt sicut omnes erant in fide
concordes, sic omnes vnā fidem
concorditer prædicarent, & ideo
symbolum componentes, vnusquisq̄
bolum, id est, particulam vnā ap-
posuit. Vnde secundum apostolorū
catalogum duodecim particulas di-
noscitur continere. Symbolum er-
go post euangelium, fidē post præ-
dicationem ostendit. Vnde Ioānes,

O; Hæc

Ioan. 7. Hæc eo loquente, multi crediderunt
Rom. 10. in eum. Nã & secundum Apostolũ
 fides ex auditu, auditus autem per
 verbum Christi. Damasus autem
 constituit, vt symbolum cãtetur ad
 missam, ex decreto sanctæ vniuersa
 lis Synodi apud Constantinopo-
 lim celebratæ.

¶ De duodecim partibus vtriusq;
 symboli, tam apostolici quã-
 Constantinopolitani.

CAPVY XLIX.

Petrus. **C**redo in Deum patrem omni-
 potentem, creatorem cœli
 & terræ.

Andreas. Et in Iesum Christum filium eius
 vnicum dominum nostrum.

Iacobus. Qui cõceptus est de spiritu sancto,
 natus ex Maria virgine.

Ioannes. Passus sub Pontio Pilato, crucifi-
 xus, mortuus & sepultus.

Philippus. Descendit ad inferna, tertia die re-
 surrexit à mortuis.

Barthol. Ascendit ad cœlos, sedet ad dexte-
 ram

ram Dei patris omnipotentis.

Inde vēturus est iudicare viuos & Thomas
 mortuos.

Credo in spiritum sanctum. **Matthæus**
 Sanctam ecclesiam catholicam, san **Iacobus.**
 ctorum communionem.

Remissionem peccatorum. **Simon.**
 Carnis resurrectionem. **Thadæus**

Et vitam æternam. Amen. **Mathias.**

¶ Constantinopolitanum quoq;
 symbolum dinoscitur contin-
 re duodecim clausulas.

Credo in vnum Deum.

Et in vnum dñm Iesum Christum.

Qui propter nos homines.

Crucifixus etiam pro nobis.

Et resurrexit tertia die.

Ascendit in cœlum.

Et iterum venturus est cum gloria.

Et in spiritum sanctum.

Et vna sanctã catholicam ecclesiam.

Expecto resurrectionẽ mortuorũ.

Et vitam venturi seculi.

Isti sunt duodecim panes qui recẽ

INNOCENTII PP.
tes & calidi super mensam propo-
sitionis, coram domino poneban-
tur. Hæc sunt dona quæ principes
tribuum in consecratione altaris
duodecim obtulere diebus. Duo-
denarius enim numerus multipli-
citer est consecratus. In xij. Apосто-
lis, in xij. Prophetis, in xij. Patriar-
chis, in xij. exploratoribus, in xij.
principibus, in xij. tribubus, in xij.
fontibus, in xij. lapidibus, in xij. se-
dibus, in xij. horis, in xij. mensibus,
in xij. annis, in xij. signis, in xij. stels-
lis, in xij. gemmis, in xij. portis, in
xij. angulis, in xij. fundamentis, in
xij. virgis, in xij. cubitis, in xij. co-
phinis, in xij. phialis, in xij. aceta-
bulis, in xij. mortariolis, in xij. bo-
bus, in xij. Lemiculis, in xij. arietibus.
Est autem numerus superabun-
dans, constans ex duobus senariis
signatibus perfectionem cogitatio-
nis & operis siue mentis & corpo-
ris. Ex ternario multiplicato per ter

Numerus
xij.

Mysteria
huius nu-
meri.

LIBER II. 109
quaternarium, & quaternario per-
ternarium, signantibus fidem indi-
viduæ trinitatis, & quatuor Euæge-
liorum doctrinam, siue tres virtu-
tes Theologicas catholicas, & qua-
tuor virtutes politicas. Hic nume-
rus ex suis partibus aggregatis, ex-
crescit in sedenarium, qui constat
ex denario & senario, mandatorum
executionem significans. Quia sex-
cem sunt legis mandata, quæ sex
diebus exequimur, ex crescentes in
charitatis perfectionem, quæ secun-
dum apostolum xvi. proprietates
habere dimoscitur. Caritas (in-
quit) patiens est, benigna est, non
temulatur, non agit perperam, non
inflatur, non est ambitiosa, non quæ-
rit quæ sua sunt, non irritatur, non
cogitat malum, non gaudet super
iniquitate, congaudet autem verita-
ti, omnia suffert, omnia credit, om-
nia sperat, omnia sustinet, caritas
nunquam excidit.

XVI. pro-
prietates
charitatis
1. Co. 13.

¶ Qui

¶ Quibus diebus symbolum sic dicendum in missa.

CAP. V. L.

Symbolum autem in illis tantum solennitatibus cantari debet ad Missam, de quibus aliqua mentio fit in symbolo, videlicet omnibus diebus dominicis, Natalis domini, Epiphania domini, Cœna domini, Pascha, Ascensione, Pentecoste, omnibus festiuitatibus Marię, sanctę crucis, Angelorum, Apostolorum, dedicationibus ecclesiarum, & commemoratione omnium sanctorum, quanquam & ipsa sit dedicationis

Infra octa festiuitas. *Infra octauas* Natalis domini, excepta die Innocentium, in qua cantica latinę subticentur.

Hier. 31. Tum quia vox in Rama audita est
Mat. 2. ploratus & ululatus multus, Rachel plorans filios suos, tum quia innocentes descenderunt ad inferos, tum etiam quia non loquendo, sed moriendo confessi sumus. In octauas

Ita tamen cantantur cantica latinę, propter resurrectionis gloriam, quam octaua signat. Infra octauas Epiphanię, Paschę, Ascensionis, Pentecostes, Apostolorum Petri & Pauli, & Assumptionis virginis Marię. Vnde licet in natiuitate sancti Ioannis Baptistę, & festiuitate sancti Laurentij symbolum non cantetur, in octauis eorum tamen cantatur, eo quod infra octauas Apostolorum & assumptionis adueniat, & ob hoc in octauis sancti Ioannis prefatio de apostolis, & in octauis sancti Laurentij prefatio de Assumptione cantatur.

Horum omnium commemoratio fit in symbolo quorundam tamen obscure, vt Epiphanię quę est festum baptismatis, de quo continetur in symbolo, confiteor vnum baptismum. Cœna domini quę est sollemnitas eucharistię, ad quam respicit illud, qd in symbolo continetur sanctorum

Mentio sanctorum in symbolo.

INNOCENTII PP.

florum communionem. Angelorum qui nomine cœli debent intelligi cum in symbolo dicitur: Creatorem vel factorem cœli & terre. Secundum illud: In principio creavit Deus cœlum & terram, id est, naturam angelicam & mundanam. Quibusdam tamen videtur, in festiuitatibus angelorum non esse symbolum decantandum, eo quod angeli nunquam habuerunt fidem sed speciem, non credentes sed agnoscetes. Dedicacionis ecclesiarum, ad quam respicit illud: Sanctam ecclesiam catholicam. Tunc enim (vt infra dicam) sanctificatur catholica ecclesia, cum dedicatur. Ad octauas respicit resurrectio mortuorum, de qua continetur in symbolo, Exspecto resurrectionem mortuorum. In festo tamen Agnetis secundo symbolum non cantatur, quia licet celebretur, non tamen est festum octauarum. Vnde nec in Calendario scribitur,

LIBER II.

III

etur, nec in ecclesia pronunciatur octaua. Quidam non absurdè singulis diebus Paschalibus, sicut omnibus diebus dominicis symbolum cantant, à die resurrectionis vsque ad festum Ascensionis. Quidam etiam in festiuitate sanctæ Mariæ Magdalenz, dicentes illam apostolorum apostolam, symbolum cantant. Et in capella propriè cantatur, pro eo quod ipsa propriè vel prima resurrectionis gaudium apostolis nuntiavit. De quibusdã tamen mentione fit in symbolo, in quorum commemoratione symbolum nõ cantatur, vt passionis & sepulturæ, quoniam illorum dierum officium, aliorum officiorum regulam non sectatur.

Ioan. 16.

¶ A quibus symbolum sit cantandum.

CAPVT II.

¶ Via verò Christus non venit prædicare Gentibus, sed Iudeis,

INNOCENTII PP.

Mat. 10. deis, iuxta quod ipse dicit in Euangelio Apostolis, in via gentium ne abieritis, & in ciuitate Samaritanorum non intraueritis, donec post resurrectionem preceperit eisdem. Eunt in mundum uniuersum, predicant euangelium omni creaturae. Idcirco Romano Pontifice solemniter celebrante, symbolum fidei non cantores in choro, sed subdiacones ad altare decantant, ipsi & generaliter ad uniuersa respondent, usque dum Pontifex dicit: Pax domini sit semper uobiscum. Quonia usque post Christi resurrectionem, sola Iudeorum ecclesia, quae per subdiacones designatur, qui sursum ad altare consistunt, corde credidit ad iustitiam, ore autem confessa est ad salutem. Sed ex tunc cantores in choro respondent, & uniuersa decantant, quia post resurrectionem ecclesia gentium quam cantores designant, qui deorsum in choro consistunt, fidem Christi

1000-

LIBER II. 112

recepit, & laudum praeconia saluatori perfoluit. Inter Euangelium tamen & sacrificium chorus concinit offertorium Quoniam inter praedicationem & passionem gentilitas fidei uotum offerens decantauit, quando mulier Cananea de finibus Tyri & Sydonis egressa clamauit, & dixit: Misere mei domine fili Dauid, filia mea a daemone vexatur, cuius tandem fidem commendans Dominus ait, O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut uis.

Mat. 15.

De offertorio: CAP. LII.

Dicturus sacerdos Oremus, praemittit dominus uobiscum, quia nisi nobiscum sit dominus, ad salutem nostram orare non possumus. Statim autem canitur offertorium, trahens nomen ab offerendo, quia dum offertorium cantatur, sacerdos accipit oblationes a populis uel hostias a ministris. Hilarem enim datorem diligit Deus. Ordo

1000-

INNOCENTII PP.

conueniens, vt post prædicationē sequatur fides in corde, laus in ore, fructus in opere. Fides in symbolo, laus in offertorio, fructus in sacrificio. Quapropter offerenda cantatur, quia sacrificium laudis offertur. Vnde Psalmus: Circuibo & immolabo in tabernaculo eius. hostiā iubilationis, cantabo & psalmum dicam domino. Et in Paralipomenō, Cum offerrent holocausta, ceperunt laudes canere domino: Et in diuersis organis, quæ Dauid rex compererat, concrepare.

Psal. 20.

1. Par. 5.

¶ De silentio post offertorium.

CAPVT LIII.

Post hoc sacerdos silentium solitudinem expetit, instante memoria dominicæ passionis: illud insinuans, quod Iesus iam non palam ambulabat apud Iudæos, cum cogitarent eum interficere, sed abiit in regionem, iuxta desertum in ciuitate

Ioan. 11.

LIBER II. 113

uitate quæ dicitur Effrem, & ibi morabatur cum discipulis suis. Collegerunt ergo pontifices & pharisæi consiliū & dicebāt: Quid facimus? quia hic homo multa signa facit, si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tolent nostrum locum & gentem.

Vnus autem ex illis, Cayphas nomine, cum esset Pontifex anni illius dixit eis. Vos nescitis quicquā nec cogitatis, quia expedit vobis, vt vnus homo pro populo moriatur, & non tota gens pereat. Ab illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent eum. Silentium ergo sacerdotis, latibulum Christi signat.

¶ De ablutione manuum antes quam sacrificium offeratur.

CAPVT LIIII.

Notandum verò, quod quū sacerdos dixisset: Oremus, non statim orationem subiungit, sed antequam ad altare procedat, manus

P abluit

INNOCENTII PP.

abluit, quatenus lotis manibus oblationem accipiat, incensum offerat, & orationem effundat. Scriptum **Exod. 30.** est enim in Exodo: Facies labium æneum, ponesque illud in tabernaculum testimonij ad altare, & missa aqua lauabunt in ea Aaron & filij eius, manus suas & pedes, quando ingressari sunt in tabernaculum testimonij, & quando accessuri sunt ad altare. Cum ergo manus suas lauisset Episcopus, ingressurus tabernaculum, tunc iterum manus abluit, cum accessurus est ad altare, ut magis magisque mundatus offerat hostiam immaculatam, sanctam, Deo placentem. Unde Psalmista, cum esset mundatus, petebat amplius emundari. Amplius (inquit) laua me ab iniustitia mea, & à delicto meo munda me. Sacerdos igitur hostiâ oblaturus, debet conscientiam lauare lachrymis poenitentiz. Secundum illud: Lauabo per singulas noctes lectum

Bina lotio

Psal. 30.

LIBER II. 114

Stum meum, lachrymis meis stratum rigabo. Nam & Christus antequam verum & vnicum sacrificium in ara crucis offerret, in resurrectione Lazari lachrymas effudit miseratus, Evangelista testante. Iesus (inquit) in fremuit spiritu, turbauit semetipsum & lachrymatus est. **Psal. 6.** **Ioan. 11.**

¶ De corporalibus, & quare vna pars extenditur, & altera complicatur.

CAPVT LV.

Interim verò diaconus corporales pallas super altare disponit, quæ significant linteamina, quibus inuolutum fuit corpus Iesu. Pars autem quæ plicata ponitur super calcem signat sudarium, quod fuerat super caput eius separatim inuolutum in vnum locum. De his itaque tantum reperitur in canone. Consulto omnino de pallas constituimus ut sacrificium altaris non in serico panno aut intincto quisquam celebrare præsumat, sed **Constitutio de pallas** **his lineis.**

P 2 in pu.

Universidade de De-
Biblio
Consulto

INNOCENTII PP.

in puro lineo, ab episcopo consecrato, terreno scilicet lino procreato atque contexto, sicut corpus domini nostri Iesu Christi in sindone linea munda sepultum fuit. Potest tamen & in his aliud figurari. Duplex est enim palla, quæ dicitur corporalis, vna quam diaconus super altare totam extendit, altera quæ super calicem plicatam imponit. Pars extensa, signat fidem: pars plicata, signat intellectum. Hic enim mysterium credi debet, sed comprehendendi non valet, vt fides habeat meritum, cui humana ratio non præbet experimentum. Credamus ergo de corde puro, conscientia bona & fide non ficta. Sed non præsumamus discutere, quia defecerunt scrutantes scrutinio. Scriptum est enim, quia perscrutator maiestatis opprimetur à gloria. Nam qui dixerunt, durus est hic sermo, & quis potest illum audire? abierunt retro, & iam non

LIBER II.

ambulabant cum Christo.

¶ De oblatis & incenso, & quare sacerdos tertio circumducit & reducit incensum, & quare totum vndique incensatur altare.

CAPVT LVI.

TVnc exurgens sacerdos ad altare procedit, vbi mysticam oblationem accipit à ministris. Illud insinuans quod Ioannes euangelista describit. Iesus, inquit, ante sex dies Paschæ venit in Bethaniam, vbi fuerat Lazarus mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei cenam ibi, & Martha ministrabat. Oblatione suscepta, statim adoletur incensum, per quod illud innuitur quod statim per euangelistam subiicitur. Maria ergo accepit librâ vnguenti Nardi pistici preciosi, & vinxit pedes Iesu, & domus impleta est ex odore vnguenti. Quod autem sacerdos tertio superducit &

Ioan. 12.

Universidad de De...
Bib...

INNOCENTII PP.

Magdale-
na ter vns
xit Iesum.
Luc. 7.
Ioan. 12.
Marc. 15.

circumducit incensum, designat qd
Maria ter exhibuit & adhibuit vn-
guentum circa corpus Iesu. Primo
cum vnxit pedes ipsius in domo Si-
monis Pharisæi. Secundo cum in
domo Simonis leprosi super caput
eius vnguentum effudit. Tertio cū
emit aromata vt veniens vngeret
Iesum, iam positum in sepulchro.
Voluntas enim pro facto reputatur,
cum & per ipsam non steterit, quo-
minus expleuerit quod incepit.
Quod vndiq; totum incensatur al-
tare, designat quod factum illud,
totam vndique respargit ecclesiam.
Sicut dominus ipse testatur. Amen
dico vobis, vbiq;q; prædicatum
fuerit hoc euangeliū in toto mun-
do dicetur quod hæc fecit in memo-
riam eius. Moraliter autem incen-
sum deuotionis adolendum est in
thuribulo cordis, igne charitatis, vt
odorem suauitatis emittat. De quo
dicit scriptura: Fungi sacerdotio, &
habere

LIBER II. 116

habere laudem in nomine ipsius, & Eccl. 45.
offerre illi incensum dignum in o-
dorem suauitatis. Hoc enim incen-
sum sacerdos accipit, id est, Chri-
stus acceptat, & incensat ex eo sacri-
ficium & altare.

¶ De modo & ordine sacri-
ficium offerendi.

CAPVT LVII.

V Erum libet adhuc orationis
mysterium explicare. Subdia-
conus enim calicem preparat, pa-
nem & vinum in illo disponens,
quia nimirum lex quæ per subdia-
conum hic cõgruè designatur. Huius
oblationis mysterium præsignauit,
docens qd Melchisedech rex Salem
protulit panem & vinū. Erat enim
Dei sacerdos altissimi. Quod expo-
nens Propheta dicit ad Christum: Gen. 14.
Tu es sacerdos in æternum, secun-
dum ordinem Melchisedech. Psal. 109.
Diaconus autem calicem prepara-
tum accipiens, in altari componit. Mini-
sterium diaconi.

INNOCENTII PP.

Quoniam euangelium, cuius est
figura diaconus, huius sacrificij ri-
tum commendauit ecclesie, quam
per altare supra diximus figurari.
Prius tamen diaconus patenam cum
hostia tradit episcopo, quam epi-
scopus ipse super altare disponit,
insinuans quod ipsemet Christus
hoc sacramentum primum instituit,
& ecclesie tradidit celebrandum, di-
cens: Hoc est enim corpus meum,
quod pro vobis tradetur, hoc factu-
rum est in meam commemorationem.
Episcopus aquam vino commiscet
in calice, quia Christus populum
reconciliauit in morte. Scriptum
est enim quod aquę multę sunt po-
puli multi. Christus autem sangui-
nem suum effudit pro populo, sicut
ipse testatur, Hic est sanguis meus
noui testamenti, qui pro multis ef-
fundetur in remissionem peccato-
rum. Et de latere Christi simul exi-
uit sanguis & aqua. Quatenus nec
Christi-

1. Cor. II

Cur aqua
admisce-
tur vino.
Apoc. 17.

LIBER II. 117

Christus sit sine populo, nec popu-
lus sine Christo. Quia cum aqua
cum vino miscetur, Christus & po-
pulus adunatur. Verum hoc quoque
mysterium lex Mosaiica figurat, si-
cut exponit Apostolus dicens: Bi-
bebant autem de spiritali conse-
quente eos petra. Petra autem erat
Christus. Quapropter ampullam
cum aqua subdiaconus tradit epi-
scopo, quam episcopus fundit in
calicem, ut sicut aqua non separa-
tur a vino, sic nunquam populus sepa-
retur a Christo. Calix ponitur ad
dextrum latus oblate, quasi sangui-
nem suscepturus: qui de latere Chri-
sti dextro creditur vel cernitur p-
fluxisse. Nam sicut panis in corpus,
ita profecto vinum transsubstan-
tiatur in sanguinem. Porro cum sa-
cerdos accipit patenam & vrceolum,
calicem & thuribulum: patenam
cum hostia, vrceolum cum aqua, cas-
licem cum vino, thuribulum cum
p & incen-

1. Co. 10.

Crucis s-
gnaculū.

alias co-
natus.

INNOCENTII PP.

incenso, efficit super ea crucis signa-
culum, ut per crucis virtutē omnis
comitatus diabolicæ malignita-
tis effugiat, ne contra sacerdotem
vel sacrificium aliquo modo præ-
ualeat, ob hoc & in modū crucis su-
perducit & circumducit incensum
& sacrificium ad altare, quatenus &
crucis signaculo & thuris incenso
diabolicæ fraudis malignitas extri-
cetur. Sicut prædiximus & ostendi-
mus ad id utrumque valere.

¶ De patena super quam sacrifi-
cium panis offertur.

CAPVT LVIII.

Patena la-
titudinē
charitatis
designat.

Patena dicitur à patendo, cor-
latum & amplum signat, super
hanc patenam, id est, super latitu-
dinem charitatis, sacrificium iustitiz
debet offerri, ut holocaustum ani-
mæ pingue fiat. Hanc latitudinem
cordis Apostoli habebant, cum Pe-
trus aiebat: Et si oportuerit me mori
si tecum, nō te negabo. Similiter &

omnes

LIBER II.

omnes discipuli Christo dixerunt. Mat. 26.
Propter quod dominus intulit di-
cens: Spiritus quidem promptus
est, caro autem infirma. Sed latitu-
do cordis ab eis aufugit & latuit, cū
omnes discipuli relicto magistro
fugerunt & latuerunt. Et ideo post
susceptam oblatam sacerdos abicon-
dit sub corporali patenam, vel ab
altari remotam subdiaconus retro
continet inuolutam, per quod disci-
pulorum fuga vel latibulum desi-
gnatur, qui dum verum sacrificium
offerretur, fugerunt relicto Chri-
sto, sicut eis ipse prædixerat: Oēs
vos fugam & scandalum patiemini
in me in hac nocte. Scriptum est
enim: Percutiam pastorem, & disper-
gentur oves gregis, postquam au-
tem surrexero, præcedam vos in
Galileam. Et ideo sacerdos domini
ex resurrectionis annunciaturus &
euangelium, resumit patenā, quia cū
esset sero die illo vna sabbatorum,

Discipulo-
rum fuga

Zach. 13.

alias, eu-
logium,

& fo-

& fores essent clausę, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudęorum, venit Iesus, & stans in medio dixit eis: Pax vobis, resu-
més oues quę trepidantes aufugerunt.

¶ De sacerdotis inclinatione.

CAPVT LIX.

TVnc sacerdos inclinans, orat primum pro se, deinde pro populo, monens vt populus oret pro ipso. Orate, inquit, pro me fratres. Debemus enim pro inuicem orare secundum Apostolum, vt saluemur. Nam & dominus inquit in euangelio: Amen dico vobis, quia si duo vel tres consenserint de omni re super terram quamecunque petierint, fiet eis à patre meo qui est in cęlis. Orauit autem & Christus primum pro se, deinde pro populo dicens: Pater, venit hora, clarifica filium tuum, vt & filius tuus clarificet te. Pater sancte, serua eos quos

Iacob. 5.

Matt. 18.

Oratio Christi.

Ioan. 17.

dedisti mihi, vt sint vnum, sicut & Phil. 2. nos. Per hoc autem quod sacerdos inclinat se, humiliationem Christi signat, qui exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Nunc tandem sacerdos dicit orationem quam intermisit, quia tunc demum Christus rediit Hierosolymam ad domum quam ad tempus deseruerat, cum secesserat in Effrem. Sic enim habetur in Euangelio: Cũ venisset Iesus Hierosolymam, intrauit in templum Dei, & eiecit vendentes & ementes de templo, dicens: Domus mea domus orationis vocabitur.

Ioan. 11.

Matt. 21.

¶ De praefatione.

CAPVT LX.

QVia verò iterũ iam palam ambulabat Iesus, ita quod in crastinum turba multa quę conuenerat ad diem festum, cum audissent quia Iesus venit Hierosolymam,

Ioan. 12.

acce-

INNOCENTII PP.

acceperunt ramos palmarū, & obuiam processerunt, clamātes: O san na, benedictus qui venit in nomine dñi rex Israël. Leuat ergo sacerdos manus & vocē, dicendo palam: Per omnia secula seculorum. Finis orationis est principium præfationis, per quod sacerdos insinuat, quod Christus est lapis angularis, qui fecit vtraq; vnum Iudæos continens & Gentiles, vt sit vnū ouile & vnus pastor. Vndē post laudem Iudeorū Euangelista describit fidem Gentilium. Erant, inquit, Gentiles quidam ex his qui ascenderant vt adorarent in die festo, hi rogauerunt Philippum dicentes: Domine, volumus Iesum videre. Diciturus autem sacerdos orationem dignissimā, præmittit salutationem, optans nos tales existere, cum quibus dominus manere dignetur, & illud nobiscum celebrare cōuiuuiū, ad quod mulier attulit alabastrum vnguenti Nardi

Finis orationis sic principii præfationis

LIBER II. 110

Nardi pistici preciosi, & illud effudit super caput dñi recubentis. Vndē statim sacerdos subiungit: Sursum corda. Chorusq; subiungit: Habemus ad dñm, vt ecclesia sit vere mulier vnguentaria, ac sursum ad ipsam verbi diuinitatem cor eleuet, & illud caput æquale Deo patri, fide contingens, vnguento catholice confessionis perungat. Cuius sanē præconium sacerdos prosequitur dicēs: Gratias agamus dño Deo nostro. Chorusq; respondet: Dignū & iustum est. Gratias enim debemus referre omnipotenti Deo per Christū dñm nostrū. Credentes & confitentes q̄ per ipsum maiestatem eius laudant angeli, adorant dominationes, tremunt potestates, &c. Nimirum hoc diuinitatis archanum eius contingere, est præcipuum super caput eius vnguentum effundere, quod ex euangelici pigmenti medulla Ioannes euangelista

Sursum corda.

Gratias agamus.

cor.

INNOCENTII PP.

confecit. In principio erat verbum
& verbū erat apud Deum, & Deus
erat verbum. Omnia per ipsum fa-
cta sunt, & sine ipso factum est ni-
hil. Hoc sacrae confessionis præcon-
ium, ita recte concludit ecclesia,
vt cum angelis & hominibus decan-
tent hunc deuoti pectoris hymnū:
Sanctus, sanctus, sanctus, &c. orans
iste, vel hymnus partim angelorum
partim hominum verba complecti-
tur. Legitur enim in Esaia, q̄ Sera-
phim clamabant, alter ad alterum,
& dicebant: Sanctus, sanctus, san-
ctus, dominus Deus exercituum:
plena est omnis terra gloria eius.
Legitur quoq; in Euangelio, quod
qui præibant, & qui sequebantur,
clamabant dicentes: Osanna filio
Dauid, benedictus qui venit in no-
mine domini, Osanna in altissi-
mis. Vox angelorum trinitatis &
vnitatis in Deo commendat archa-
num, vox hominum diuinitatis &
hu-

Hymnus
angelorū
& hoim.

Esa. 6.

Mat. 21.

L I B E R II. 127

humanitatis in Christo personat sa-
cramentum; Potest tamen præfatio
nis officium ad illud referri, quod se-
sus ascendit in cœnaculum magnū
stratum. In quo multa locutus est
cum discipulis suis, & gratias agēs,
hymnum retulit Deo patri, quod
Ioannes euangelista describit, vsq; Ioan. 18.
dum egressus esset trans torrentem
Cedron, de quo dicit Mathæus:
Et hymno dicto, exierunt in mon-
tem oliueti. Gelasius Papa tractus
& hymnos composuit, & sacramen-
torum præfationes cauto & clima-
to sermone dictauit. Sixtus autem
hymnum Sanctus, sanctus, sanctus
cantari constituit.

Lucæ. 22.

Ioan. 18.

Matt. 26.

¶ De expositione præfationis.

CAPVT LXI.

Monet ergo sacerdos, vt cor-
da. Sursum
da sursum habeamus ad do-
corda.
minum, secundum exhortationem Col. 3.
apostoli dicentis: Quæ sursum sunt alias sa-
quærite, & non quæ super terram. pite.

¶ Nam

INNOCENTII PP.

Mat. 6.

Esai. 29.

Ne sit cor
ab ore di-
uisum.

Gratias a-
gamus do-
mino
Deo no-
stro.

Nam ubi est thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Multi quidem dū ore loquuntur cœlestia, corde meditatur terrena. Quibus dominus improperat per prophetam: Populus hie me labiis honorat, cor autem eorū longè est à me. In qualibet ergo oratione peccatum est, sed in ista periculum. Cor habere diuisum ab ore, os habere diuisum à corde. Nā quis semetipsum non audit, Deus illum non exaudit. Chorus ergo respondens profitetur se sacerdotis monita suscepisse, cum ait: Habemus ad dominum. Diligenter ergo prouideat, ne cor habens deortum ad seculum, spiritui sancto damnabiliter mentiat. Sacerdos postquam attentos reddit & deuotos, hortatur ut gratias agamus domino Deo nostro. Quoniam ipse est Deus, id est, creator, ipse est dominus, id est, redemptor. Ipse enim est noster Iesus, id est, saluator. Tunc erit ve-

rissimè

LIBER II.

122

rissimè noster, cum erit omnia in omnibus, id est, sufficientia singulorum. Ipse est ergo Deus qui de nihilo nos creauit, ipse est dñs, qui sanguine suo nos redemit. Ipse est noster, qui sui munere nos saluabit. Qui creando nobis dedit naturam, qui redimèdo dedit gratiam, & saluando dabit gloriam. Chorus ergo respondens sacerdotis verbū approbat & affirmat. Dignū, inquit, & iu dignū & iustum est. Dignū quantum ad dñm iustū est, quia ipse est dominus Deus noster. Iustū est, quantum ad nos, quia nos sumus populus eius, & oues pascuę eius. Verè dignū & iustū est, equū & salutare. Nos tibi semper, &c. Dignū, quia nos mera voluntate fecisti. Iustū, quia nos mera misericordia redemisti. Aequum, quia gratuito nos iustificas. Salutare, quia nos perpetuò glorificas. Agere gratias domine sancte, ubique pater omnipotens, semper eterne Deus.

Q. 2. Undè

INNOCENTII PP.

Pfal. 102.

Pfal. 33.

1. Ioan. 2.

Heb. 5.

Pfal. 32.

Vndè Psalmista In omni loco dominationis eius benedic anima mea domino. Et iterum: Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Per Christum dominum nostrum. Aduocatum enim habemus apud patrem Iesum Christum dominum iustum, qui interpellat pro nobis, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, qui exauditur in omnibus pro sua reuerentia. Per eum ergo quasi per mediatorem laudes offerimus. Per eum quasi per aduocatum gratias exhibemus. Per quem maiestatem tuam laudant angeli, adorant dominationes, tremunt potestates. Per illum itaque laudant, adorant & tremunt, per quem omnia facta sunt, per quem omnes spiritum ordines sunt creati. Nam dixit Deus, fiat lux, & facta est lux. Verbo dixit, & verbo fecit, quia verbo domini cœli firmati sunt. Et in principio erat verbu,

&

LIBER II.

& verbu erat apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Laudant. Vndè Psalmista. Laudate eum omnes angeli eius. Adorant. Vndè Esdras, Exercitus cœli te adorant. Tremunt. Vndè Iob: Columnæ cœli contremiscunt & pauent aduentum eius. Tremere verò dicuntur, non metu formidinis, cum sint perfecte beati. Sed administrationis affectu, vel obedientiæ famulatu, cum secundum Apostolum, Omnes sunt administratorij spiritus in ministerium destinati. Cœli dicuntur laudare, quia laudis præstant materiam. Vndè Propheta: Cœli cœloru & aquæ quæ super cœlos sunt laudent nomen domini, vel per cœlos hic thronos accepit, quia dominus ait: Cœlum mihi sedes est. Seraphin ardens vel succendens interpretatur, eo quod præ cæteris ardent & succendantur in charitate. Reperi-

Pfal. 148.

2. Esd. 19.

Iob. 26.

Quomodo tremunt angeli.

Heb. 1.

Quomodo cœli laudant Deum.

Esai. 66.

Seraphin.

Q3

tur

INNOCENTII PP.

tur autem hoc nomen & neutrum & masculinum. Sed neutraliter terminatur in n, vt in hoc loco beata Seraphin. Masculinè terminatur in m, vt in propheta, Seraphin clamabant, alter ad alterum. Verùm cum nouem sint ordines angelorū, quare tribus exclusis, tantum sex in præfatione ponuntur? an non illi cū ceteris maiestatem diuinam glorificent & adorant? absit. Nam virtutes cœlorum, omnes cōprehendūt.

Esai. 6.
Cur i præfatiōe nō exprimuntur nouē ordines angelorum.

Psal. 32.
Psal. 23.

Vndè **Psal. 138.** Verbo domini cœli firmati sunt & spiritu oris eius, omnis virtus eorum. Et iterum: Dominus virtutum ipse est rex gloriæ, vel forte occulta, tam certa prouisum est ratione. Dionysius quippe tres esse tradit ordines angelorum in singulis ponens, vt similitudo trinitatis eis insinuetur impressa. Sunt enim tres ordines superiores, tres inferiores, tres medij. Superiores, Seraphin, Cherubin, throni.

LIBER II.

Medij, dominationes, principatus, potestates. Inferiores, virtutes, archangeli, angeli. De singulis autem hic ordo medius subtrahitur, de superioribus Cherubin, de medijs principatus, de inferioribus autem archangeli. Quia ad cōparationem trinitatis eterne (cuius maiestas hic præcipue cōmendatur) omnis alia trinitas diminuta reperitur & imperfecta. Nam quis in nubibus æquabitur dño? aut quis similis erit Deo inter filios Dei? Quod dā enim increatę trinitatis vestigiū relucet in omnibus creaturis, tam in angelo q̄ in homine q̄ in mūdo. Nā ad angelum inquit propheta. Tu signaculū similitudinis plenus sapientię, & perfectus decore. De hoc dicit scriptura. Fecit Deus hominē ad imaginē & similitudinē suā. De mūdo dicit apostolus. Inuisibilia Dei per ea quę facta sunt à creatura mūdi cōspiciuntur intellecta. Quęlibet

Psal. 88.

Vestigium trinitatis in creaturis.

Ezec. 28.

Gen. 1.

Rom. 1.

INNOCENTII PP.

autem trinitas, sine spiritualis in angelo siue corporalis in mundo, siue spiritualis & corporalis in homine, similitudinem quandam diuinae trinitatis ostendit, ipsius tamen similitudinis non perficit veritatem. Deus enim est spiritus increatus, immensus, incommutabilis, summe potens, summe sapiens, summe bonus. Increatus, quia non incepit in tempore vel ex tempore. Immensus quia non circumscribitur loco. Incommutabilis, quia non variatur in facto. Summe potens, cui nihil est impossibile. Summe sapiens, cui nihil est ignorantia. Summe bonus, cui nihil est inuidentia.

Quid trinitas.

alias affectu.

ROM. II.

A quo omnia, in quo omnia, per quem omnia. A quo sunt potenter creata Per quem omnia sunt sapienter formata. In quo omnia sunt diligenter conseruata. Creata per potentiam, formata per sapientiam, conseruata per diligentiam. Crea-

ta

LIBER II.

125

ta per potentiam, patrem causam efficientem. Per sapientiam, filium causam afficientem. Per diligentiam, spiritum sanctum causam perficientem. Tres enim sunt qui dant testimonium in coelo, pater, verbum & spiritus sanctus, & hi tres vnū sunt. Tres personaliter, sua quisque uocatione distinctus. Pater generatione, Verbum filiatione, Spiritus sanctus processione, vnum & efficialiter. Totum omnes quod singuli natura, potentia, voluntate. Et omnino quicquid secundum substantiam praedicatur. Hanc eternam & indiuiduam trinitatem laudant angeli, adorant dominationes, tremunt potestates. Cum quibus & nostras voces.

1. Ioan. 5.

alias essentialiter.

Duas enim omnipotens Deus rationabiles condidit naturas, angelicam & humanam, quae laudibus diuinis insisterent, & ei gratiarum actiones redderent, quas dum patri voto concelebrant, tanquam superior-

25

perio-

Apoc. 15.

periores & inferiores cordæ in cœlesti cithara sociantur. De qua dicit Ioannes. Et audiui vocem citharædorum citharizantium in citharis suis, & cantabant quasi canticum nouum. Supplici confessione, quasi non superba præsumptione, sed humili laude dicentes. Sanctus, sanctus, sanctus dominus Deus Sabaoth. Ter dicitur sanctus, & semel Deus dicitur, vt trinitatis & vnitatis mysterium comprobetur.

Esai. 6.
Apoc. 4.

Sanctus dominus.
Leu. 19.
& 20.

Hoc non solum Seraphim clamabant, sub excelsio Dei solio secundum prophetam, Sed & quatuor animalia, secundum Apocalypsim in circuitu sedis, requiem non habebant die ac nocte dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus, dominus Deus omnipotens. Sanctus dicitur, id est, sanctificans, non autem sanctificatus. Vnde sancti estote, quia ego sanctus sum dominus Deus vester. Sanctus pater dicente filio: Pater san-

sanctifica eos, in veritate quos dedisti mihi, quia tu sanctus es: Sanctus filius angelo testante. Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Sanctus spiritus Christo docente: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Dicitur autem dominus Deus Sabaoth, id est, dominus exercituum, videlicet angelorum & hominum, quorum terribilis vt castrorum acies est ordinata: tot enim exercitus habet Deus in terra, quot sunt ordines in Ecclesia tot habet in cœlis, quot ordines sunt in angelis.

Ioan. 17.
Luca. 1.

Ioan. 20.
Deus Sabaoth.

Pleni sunt cœli & terra gloria tua. Nomine cœlorum & terræ, angeli & homines diuina pleni gratia, perhibentur, vel ad literam cœlum & terra gloria diuina replentur, quia deitas est vbique. Vnde Propheeta: Si ascendero in cœlum, tu illic es, Si descendero ad infernum ades. Super omnia non elatus, subter omnia

altis, diuinitas.
Psal. 138.

Iob. 11.

Ioan. 5.

Esai. 30.
Osanna.

INNOCENTII PP.

omnia non prostratus, intra omnia non inclusus, extra omnia non exclusus. Vnde reperitur in Iob: Excelsior caelo est, & quid facies? profundior inferno, Et vnde cognosces? longior terra mensura eius, & altior mari. Quia verò necessarium est ad aeternam salutem, incarnationis mysterium confiteri, recte subiungitur: Benedictus qui venit in nomine domini. Ego, inquit, veni in nomine patris mei, nomen patris est filius, de quo dicit propheta: Ecce nomen domini venit de longinquo. Osanna in excelsis. Verbum Hebraeum est, quod signat, salua obsecro, compositum ex Osi, quod est salua, & Anna qd est interiectio obsecrantis. Vel osi & anna duae sunt dictiones per eclipsum prolatae: Bis autem dicitur Osanna propter duas partes salutis, quae sunt stola mentis & stola carnis, quibus sancti beatificantur

CAP. LIB. III. 127

in gloria. Hic laudis versiculis in psalmo exvij. reperitur. Quod enim turbae dixerunt: Osanna, hoc est, quod ibi dicitur: O domine saluum me fac, & eisdem verbis subiungitur. Benedictus qui venit in nomine domini.

¶ CAPITVLA TER.

III LIBRI.

- 1 De silentio post praefationem, vbi triplex ratio ipsius assignatur, allegorica, tropologica, & historica, agitur etiam de flabello.
- 2 De his quorum memoria colitur in secreta, vbi dicitur quur ante canonem in plerisque sacramentariis imago Christi depingitur.
- 3 De primis signis quae fiunt primo super oblatam & calicem, vbi agitur de trina Christi traditione.

CAP. LIB. III.

ditione quæ facta est à Deo, à Iuda, à Iudæo. Docetur etiam quòd ea quæ sacris offeruntur altaribus, & dona & munera & sacrificia nuncupantur, cur sacrificia pluraliter nominentur, cum vnum sit sacrificium singulariter, & quòd dicitur sanctum sacrificium illibatum.

- 4 De tribus ecclesiæ sacrificiis.
- 5 Pro quibus sacrificium offertur, vbi distinguitur, quibus videlicet, & pro quibus sacrificium altaris sit offerendum, agitur etiam de duplici potestate, spiritali & temporalis, ecclesiastica & mundana, quæ etiam sacerdos vel presbyter dicat, Offerimus, quum vnus sit ille qui offert.
- 6 In quo loco debeant viuorum nomina recitari, vbi traditur, quòd vsque ad finem missæ, fideles debent in ecclesia permanere,

CAP. LIB. III. 128

nere, quid sit Deum meminisse & obliuisci, Qua ratione sacrificium laudis eucharistia nuncupatur.

- 7 De tribus bonis, pro quibus sacrificium laudis offertur, temporalibus, spiritalibus & æternis.
- 8 Quòd sacrificium altaris æqualiter offertur toti trinitati.
- 9 De trina commemoratione sanctorum quæ fit in Secreta.
- 10 Quare non sit commemoratio in canone confessorum.
- 11 Quòd sacrificium soli Deo offerendum est, vbi distinguuntur duæ species seruitutis, videlicet Latria & Duha, agitur etiam de tribus petitionibus, quas B. Gregorius adiecit in canone. Et de triplici pace quæ postulatur in missa.
- 12 De quinque signis quæ secundo sunt super oblatam & calicem, vbi

INNOCENTII PP.
vbi agitur de Christi venditi-
one, de persona venditoris &
venditi & eementis. Exponitur
etiam tripliciter & illa clausu-
la. Quam oblationem digne-
ris facere benedictam, ascri-
ptam, ratam rationabilem & ac-
ceptabilem.

LIBER TER-

TIVS.

¶ De silentio post præ-
fationem.

CAPVT PRIMVM.

Quid de-
signat file-
num.
Ioan. 12.

Ost acclama-
tum præconi-
um, sequitur se-
cretum silen-
tium. Nam vt
Ioannes Euange-
lista descri-
bit, vbi Iesus
honorifice fuit receptus à turbis,
cum palmis & laudibus, abiit & ab-
scordia

LIBER III. 129

scendit se ab eis, non vtiq; trepidā-
tis formidine, sed dispensantis of-
ficio, quia nondum venerat hora
eius, quæ postquam aduenit, spōta-
neus ad passionem accessit. Surgi-
te (inquit) camus, ecce appropin-
quat qui me tradet, oblatuſ est enim
quia ipse voluit, vnde cū cohors &
ministri venissent cum laternis &
facibus & armis, vt comprehende-
rent illum, sciens Iesus omnia quæ
ventura erant super eum processit
& dixit eis: Quem queritis? Respō-
derunt ei, Iesum Nazārenum, dicit
eis: Ego sum. Illud ergo latibulum
Christi hic secretum, silentium re-
presntat, in quo cessante verborū
tumultu, sola dirigitur ad Deum in-
tenta deuotio. Tunc enim sacerdos
debet intrare in cubiculum cordis
& ostio sensuum intercluso, Deum
patrem orare, non multiloquio, si-
cut Ethnici faciunt, qui putant mul-
tiloquio exaudiri, sed in corde pu-
ro, &

Matt. 26.
Esai. 53.
Ioan. 12.

Orandū
in secreto
cordis.

Mat. 6.
1. Tim. 2.

R 10, &

INNOCENTII PP.

ro, & conscientia bona, & fide non ficta. Deus enim non est exauditor vocis sed cordis, nec est admonendus clamoribus, quia renū est scrutator & cordium. Quod Anna typum gerens Ecclesiæ, legitur obseruasse, quæ non petitione clamorosa, sed tacita deuotione impetrauit quæ petiit. Scriptum est enim in libro Regum, quod Anna loquebatur in corde suo, tantumque labia illius commouebantur, & vox penitus non audiebatur. Item in psalmis: Dicite in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. Spiritus est Deus, & eos qui adorant in spiritu & veritate oportet adorare. Ne verò muscæ morientes perdant suauitatem vngenti, flabello spiritus abigantur. Quatenus auster adueniens perficit hortum, vt aromata fluant: hoc est, ne importunè cogitationes tollant deuotionem orationis, inspiratione gratiæ repellantur.

Quate-

Hier. 17.

1. Reg. 1.

Psal. 4.

Ioan. 4.

Eccl. 4.

Can. 4.

LIBER III.

130

Quatenus spiritus sanctus accedens Cur Ca-
mentem fecundet, vt virtutes abū non in se-
alent. Cæterum ne sacrosancta ver- creto ca-
ba vilescerēt, dum omnes pene per nitur. Vi-
vsum ipsa scientes, in plateis & vi- de Ratio-
cis, aliisq; locis incongruis decan- nale diuis,
tarent, decreuit ecclesia, vt hæc ob- norum li-
secratio quæ secreta censetur, à sa- bro. 4.
cerdote secreta dicatur, vnde ser- De secre-
tur, quod cum ante consuetudinem ta.
quæ postmodum inoleuit, quidam
pastores ea decantarent in agro, di-
uinitus sunt percussi.

¶ De his quorum memoria
colitur in secreta.

CAPVT II.

IN secreta recolitur memoria
passionis, videlicet eorum quæ
gesta sunt per hebdomadam ante
pascalem, à decima luna primi men-
sis, quando Iesus adiit Ierosolymā,
vsque ad septimamdecimam quan-
do resurrexit à mortuis. Propter
quod inter præfationem & canonē

R 2 in ple-

in plerisque sacramentariis imago Christi depingitur, vt non solū intellectus literæ, verū etiam aspectus picturæ memoriam dominicæ passionis inspiret. Et fortè diuina factum est prouidentia, licet humana * non sit industria procuratum, vt ab ea litera canon inciperet, quæ sui forma signum crucis ostendit & exprimit in figura Thau. Namq; mysterium crucis insinuat, dicente domino per Prophetā: Signa thau in frontibus virorum dolentium & gementium, &c.

¶ De tribus signis quæ sunt super oblatam & calicem.

CAPVT IIII.

TE igitur clementissime pater. Eadem de qua laudes à turbis sunt acclamatae, videlicet decima luna primi mensis, quando secundum legem typicus agnus in domos Hebræorum inferebatur, verus agnus ingressus est Hierosolymam,

Litera t in principio Canonis lego. sic.

Ezech. 9.

Exod. 12.

lymā, & à nequissimis Ianistis ob- **Triplex**
fessus, multis insidiis quærebatur ad **Christi**
mortem. Traditus est autem à tri- **traditio.**
bus: à Deo, à Iuda, à Iudæo. Depri **Rom. 8.**
ma traditione dicit apostolus: Pro-
prio filio suo non peperit Deus,
sed pro nobis omnibus tradidit il-
lum. De secunda scribitur in Mat-
thæo: Quærebat Iudas oportunita- **Mat. 26.**
tem, vt eum traderet. De tertia logi- **Ioan. 11.**
tur in Ioanne: Gens tua & pontifi- **Lucæ. 22.**
ces tui tradiderunt te mihi. Prima **Ephæ. 5.**
fuit ex gratia, quia dilexit nos, &
tradidit semetipsum pro nobis. Se-
cunda ex auaritia, quia constituerūt
ei triginta argenteos, & exinde quæ-
rebat oportunitatem vt traderet eū
sine turbis. Tertia ex inuidia, Scie-
bat enim Pilatus, Quod ex inuidia
tradidissent eū. Deus ergo tradidit
illum ex dono, Iudas pro munere,
Iudæus in sacrificium illibatum, qd
vtique non Iudæi libare, sed gens.
Quoniam ablatum est regnum à Iu-

Mat. 27.

Hæc dona, hæc munera hæc sacrificia.

Ioan. 12.

INNOCENTII PP.

clæis, & datum est genti facienti fructus eius. Ad hoc igitur designandum, sacerdos facit tres cruces super oblatam & calicem, dum dicit: Hæc dona, hæc numera, hæc sancta sacrificia illibata, commemorans illam traditionem, quam Deus fecit ex dono, Iudas pro munere, Iudæus in sacrificium illibatum Singuli tamen ad mortem, mortem autem crucis. Nam licet diuersa fuerint operantia, tamen vnum & idem extitit operatum. Hæc trina traditio tunc incepit, cum filius ex dei patris decreto, & ex consilio spiritus sancti, necnon ex proprio beneplacito veniens Hierosolymam, semetipsum exposuit passioni, qui cum venisset, ibidem exposuit ad quid venisset. Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Et ego si exaltatus fuero de terra

LIBER III. 132

terra, omnia traham ad meipsum, hoc autem dicebat, significans quæ morte clarificaturus esset Deum.

Vel potius quia indiuisa sunt opera trinitatis, potest referri totum ad indiuiduam trinitatem, quæ tota tradidit Christum in mortem, vt tota per Christum redimeret nos à morte. Donum enim est datis, minus accipientis, sacrificium offerentis. Et pater dedit, filius obtulit, spiritus sanctus accepit. Hinc ergo dicit Apostolus: Christus per sanctum spiritum semetipsum obtulit tunc immaculatum. Singuli tamen obtulerunt, & dederunt & acceperunt. Sed ad distinctionem dicitur pater dedisse propter auctoritatem, filius obtulisse propter humanitatem, Spiritus sanctus accepisse propter benignitatem. O liberalis gratia, liberalitas gratiosa, quod Deus dedit in donum, hoc accepit à nobis in munus, eadem enim sacrificia

Opera trinitatis indiuisa.

Heb. 9.

R 4 dona

INNOCENTII PP.

dona sunt simul & munera. Dona sunt nobis collata, munera sunt à nobis oblata. Nam quæ sacris offeruntur altaribus, & munera nuncupantur & dona. Vnde dominus inquit in euangelio: Si offers munus tuum ad altare, vade prius reconciliari fratri tuo. Et Apostolus de Pontifice, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Daniel quoq; dixit ad Balthasar. Munera tua tibi sint, & dona tua alteri da. Sermonum igitur inculcatio, pie deuotionis est excitatio vel ineffabilis commendatio sacramenti. Non enim vnum aliquod inuenitur vocabulum, quod tantum sacramentū dignè valeat appellare, nisi quod græce dicitur eucharistia, quod ex

Cur plura ponitur bona gratia. Dicuntur autem dona pluraliter, munera, sacrificia, quia panis & vinum antequam consecrentur, & diuersæ, sunt species substantiarum, & diuersæ species

LIBER III. 133

cierum substantiæ. Sed vbi consecratio cœlestis accesserit, species quidem remanent, sed substantiæ conuertuntur, ita q̄ diuersa sunt contentia, sed vnicum est contentum. Nam idem sub vtraq; specie cõtinetur, licet non in idem vtraq; substantia conuertatur, sicut infra planius & plenius ostendetur. Dicuntur & sacrificia sancta & illibata, quia panis & vinum significant sacrosanctum corpus & immaculatum sanguinem Iesu Christi. Non enim dicuntur illibata quasi nondum gustata. Sed potius illibata dicuntur, id est, immaculata, quæ sine macula cordis & corporis oportet offerri, & corpus ab iniquitate purgetur, quoniam vt inquit Apostolus: Quicumq; manducauerit panem vel biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo

Sacrificia
illibata.

1. Cor. 11

INNOCENTII PP.

edat, & de calice bibat. Qui autem manducat & bibit indignè, iudiciū sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini. Ideo multi sunt infirmi & imbecilles, & dormiunt multi.

¶ De tribus sacrificiis ecclesiæ.

CAPVT IIII.

Porro tria sunt ecclesiæ sacrificia, quæ significata sunt in veteri testamento per propitiatorium, thuribulum & altare, videlicet sacrificium pœnitentiæ, sacrificium iustitiæ, & sacrificium eucharistiæ.

addo an
Psalmista
Psal. 50.
Ibidem.
Psal. 115.

De primo. Sacrificium Deo spiritus contritus. De secundo: Tūc acceptabis sacrificium iustitiæ. De tertio: Tibi sacrificabo hostiam laudis. Super altare caro mactatur infra thuribulum thus adoletur.

Ad propitiatorium sanguis inferitur. Caro mactatur in contritione thus adoletur in deuotione. Sanguis inferitur pro redemptione super

LIBER III. 134

per altare corporis, infra thuribulum cordis, ad propitiatorium dei patris. In sacrificiis illis panis & vinum & aqua spiritualiter offeruntur. In sacrificio pœnitentiæ vinum doloris & compunctionis, aqua mœroris & plorationis, panis laboris & afflictionis: doloris in corde, mœroris in ore, laboris in opere. In sacrificio iustitiæ panis fortitudinis & constantiæ, vinum rectitudinis & prudentiæ, aqua mansuetudinis & temperantiæ: fortitudinis inter aduersa, rectitudinis inter iniqua, mansuetudinis inter probra. In sacrificio eucharistiæ panis vnitatis, vinum charitatis, & aqua fidelitatis: panis pro corpore, vinum pro anima, & aqua pro populo, sicut infra planius & plenius ostenditur.

Inter hæc sacrificia, primū educit, secundum deducit, tertium autem inducit. Educit incipientes, deducit proficientes, inducit perficientes ex

Triplicis sacrificij triplex panis, triplex vinum, & triplex aqua.

Aegy-

Tria requirit Deus ab homine Mich. 6. ex Aegypto per desertum in patriam; peregrinationis, in patriam glorificationis. Hec tria sacrificia sacerdos offert in missa. Primum in confessione, secundum in praefatione, tertium in actione. Nam & tria sunt quae secundum prophetam, Deus requirit ab homine: diligere misericordiam, facere iudicium, & sollicitum ambulare cum Deo. Diligat ergo misericordiam qui vult offerre sacrificium poenitentiae, faciat iudicium qui vult offerre sacrificium iustitiae, cum Deo ambulet sollicitus qui vult offerre sacrificium eucharistiae.

¶ Pro quibus sacrificium offeratur.

CAPUT V.

In primis igitur, &c. Hic primo inuestigandum occurrit, quibus videlicet & pro quibus, qualiter & quare sacrificium laudis debeamus offerre. Quae quatuor ex ipso caso

ne

ne possumus euidenter aduertere. Quibus, Quibus, soli Deo scilicet indiuiduae trinitati. Pro quibus, pro ecclesia sancta catholica, videlicet pro omnibus orthodoxis. Qualiter, re offerendum est. in unitate fidei, videlicet in communionem sanctorum. Quare, pro beneficiis temporalibus & spiritualibus & aeternis, sed omnibus propter Deum. Primum notatur cum dicitur, tibi reddam vota sua, aeterno Deo viuo & vero. Secundum, pro ecclesia tua sancta catholica. Tertium, communicantes & memoriam agentes. Quartum, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis & incolumitatis suae. Sacrificium ergo laudis offertur & generaliter pro cunctis, & specialiter pro quibusdam prelati & subditi, ibi, vna cum famulo tuo Papa nostro, & omnibus orthodoxis, pro viris & mulieribus ibi astantibus. Memento domine famulorum famularumque

tuarum

INNOCENTII PP.

Pro ecclesia catholica.

tuarum pro sacerdotibus & assistantibus, ibi, & omnium circumstantium. Et qui tibi offerunt hoc sacrificium pro nobis & nostris, ibi, pro te suisque omnibus. In primis, id est, principaliter offerimus tibi pro ecclesia sancta tua catholica, id est, vniuersali toto orbe terrarum diffusa, sed fidei sacramentis vnita, quam pacificare digneris, vt pacem habeat ab hæreticis & schismaticis, & adunare quæ dispersa est inter paganos & perfidos, quam etiam custodire digneris à vitis & dæmoniis, & regere in prosperis & aduersis. Id ipsum tamen videtur esse pacificare, coadunare, custodire & regere. Tunc enim pacificat, cum fidelium mentes adunat, vt per spiritum sanctum charitate diffusa, multitudinis sit cor vnum & anima vna. Tunc custodit, cum inter mundi pericula regit, vt de sancto mittens auxilium, eam de Sion tueatur. Licet enim

Actu. 4.

Psal. 9.

LIBER. III.

136

enim septem in Apocalypsi scribitur Apoc. 1. ecclesie, vna tamen in Cantico Can. 6. est columba, nam sapientia edificauit sibi domum, excidit columnas septem, vna ergo est ecclesia, septem ordinibus distributa, vel septem charismatibus insignata, quam ille pacificat & adunat. Ille custodit & regit, qui propter ipsius regimen & munimen vnum præposuit vniuersis, vt omnes ab vno, sicut corpus à capite gubernentur. Pro quo statim oratur, vna cum famulo tuo Papa nostro. Vnde constat, vt inquit Pelagius, ab vniuerso orbe separatos esse, qui qualibet dissentione inter sacra mysteria apostolici pontificis memoriam secundum consuetudinem non frequentant. Qui vero non sunt de Romana diocæsi, pro suo quoque dicuntur orare pontifice, quatenus vnitatem spiritus in vinculo pacis obseruent. Oportet etiam esse pro principe Apostolus

Pro Papa.

INNOCENTII PP.

Pro rege. stolus docet ad Timotheum. Obse-
1. Tim. 2. cro, inquit, primum omnium fieri
obsecrationes, orationes, postula-
tiones, gratiarum actiones, pro om-
nibus hominibus, pro regibus, &
pro oibus qui in sublimitate sunt
constituti, ut quietam & tranquil-
lam vitam agamus in omni piete-
te & castitate. Sicut enim sunt duae
vitae, caelestis videlicet & terrena,
vna qua spiritus vivit ex Deo, alte-
ra qua caro vivit ex spiritu. Sed v-
traque vita nutritur ut possit subsi-
stere, caelestis spiritualibus, & ter-
rena carnalibus. Ita sunt duae pote-
states, ecclesiastica & mundana: vna
quae moderatur spiritualia, & alia
quae moderatur carnalia. Ita per
clericos, illa per laicos, ut ista vacet
caelestibus quantum ad animam,
& illa terrenis quantum ad corpus.
Pro oibus Post vitamque potestatem, oradum
ortho- est p omnibus orthodoxis qui sub
zis. vtraque fidem catholicam & aposto-
licam

LIBER III.

137

licam venerantur & colunt. Ortho-
doxi quasi recte gloriosi dicuntur,
qui Deum recte fidei confessione
glorificant. Licet autem vnus tan- **Oblatio**
tum offerat sacrificium, presbyter sacerdotis
tamen dicit: Offerimus, quia sacer- in perso-
dos non tantum in sua, sed in to- na eccle-
tius ecclesiae persona sacrificat. Qua- sia.
propter in sacramento corporis
Christi nihil a bono maius, nihil
a malo minus perficitur sacerdote,
dummodo sacerdos cum caeteris in
archa consistat, & formam obseruet
traditam a columba. Quia non in
merito sacerdotis est, sed in verbo
conficitur creatoris. Non ergo sa-
cerdotis iniquitas effectum impedit
sacramenti, sicut nec infirmitas me-
dici virtutem medicinae corrumpit. **Quomo-**
Quamuis igitur opus operans ali- do est bo-
quando sit immundum, semper ta- na missa
men opus operatum est mundum. semper.
Sed sicut omnia sunt munda mun- **1. Tit. 1.**
dis, sic omnia sunt immunda im-
S mundis.

INNOCENTII PP.

mundis. Malus ergo cum vitam accipit, mortem incurrit. Sic contra bonis cum mortem sustinet, vitam acquirit. Nam qui manducat indigne, iudicium sibi manducat.

1. Cor. II

In quo loco debeant viuorum nomina recitari.

CAPVT VI.

Memento famulorum famularumque tuarum & omnium circumstantium. Et hac iunctura verborum manifeste cõiicitur q̄ quasi quidam sit locus vbi sacerdos specialiter quos voluerit orbi nominare, Viuorum tamen nomina hic debet recensere, quoniam in sequentibus locus occurret, vbi defunctorum poterit agere memoriam specialem. Hinc euidenter apparet, q̄ sanctũ sit ac salubre missarum interesse mysteriis, cum sacrificiũ eucharistiæ pro circumstantibus offeratur specialius, Vnde cautum est in Canonibus q̄ oēs fideles qui conueni-

forte pos sit.

De cõse. di. 1. c. Omnes fideles.

ZIBER III. 138

ueniunt in sacris solennitatibus ad ecclesiam, Et scripturas Apostolorum & Euangelistarũ audiant. Qui verò non perseuerauerint vsq; dum missa peragatur, velut inquietudines ecclesiæ commouentes, conuenit communionem priuari. Verum cũ Dominus nihil ignoret, nec abicius valeat obliuisci, quid & q̄ petimus vt Deus nostri memnerit. Porro Deus dicitur scire quos approbat. Vnde, Nouit Dominus qui sunt eius. Et dicitur nescire quos reprobabat. Vnde, Non noui vos. Rursus dicitur obliuisci malorum, cum malus ad bonum conuertitur. Vnde, Si impius egerit penitentiam, omnium iniquitatum eius non recordabor. Et dicitur obliuisci bonorum, cum bonus ad malum conuertitur, siue peruertitur. Vnde, Si iustus a iustitia se auerterit, omnes iustitias eius non recordabor. Deus quandoque misse ergo recordatur ad misericordiam. Iob. 7.

1. Tim. 2. Matt. 7. & 25.

Obliuisci Eccl. 18.

Ibidem. Memnon recordabor.

S 2 Vnde

INNOCENTII PP.

Pfal. 136. Vndè, Memèto mei Deus, quia vè-
tus est vita mea. Quandoq; recor-
datur ad puniendum. Vndè: Memè-
to domine filiorum Edom in die
Hierusalem. Ergo petimus, vt non
tantum meminerit, sed hic petimus
vt nostri misereatur. Secundum il-
lud: Reminiscere miserationum tua-
rum domine, & misericordiarum
tuarum, quæ à seculo sunt. Quorù
tibi fides cognita est; & nota deuotio.
Quasi qui Propitiiaris fidelibus
& deuotis, qui solus vides in con-
scientiis, qui rectè credant & deuotè
te diligant, vtpote renum scruta-
tor & cordium, Deus scientiarum
dominus, occultus omnium ocul-
torum perscrutator. In cuius con-
spectu nulla creatura est inuisibi-
lis. Pro quibus tibi offerimus, vel
qui tibi offerunt, quasi, Memento
domine eorum pro quibus offeri-
mus, sed & sacerdotum qui offerūt.
Cum enim sacerdos offert pro po-
pulo

Pfal. 24.

**Pfal. 7.
Heb. 4.**

L I B E R . I I I . 139

pulo, nihilominus & pro se. Vel idè
eò pro quibus offerimus, vel qui ti-
bi offerunt, quia non solù offerunt
sacerdotes, sed & vniuersi fideles.
Nam quod specialiter adimpletur
ministerio sacerdotum, hoc vniuer-
saliter agitur voto fidelum. Dicitur Sacrificiū
autem sacrificium laudis, secundum laudis.
illud Apostoli: Quicquid facitis, Col. 3.
omnia in laudè Dei agite, vt Deus
laudetur in vobis. Vel sacrificium
laudis dicitur, quia eum Deo quic-
quam offerimus, sua sibi reddimus,
non nostra largimur. Vndè: Si esu-
riero non dicam tibi, meus est or-
bis terræ, & plenitudo eius. Ergo
immola Deo sacrificium laudis, &
redde altissimo vota tua. Vel poti-
us sacrificium laudis dicitur, quia
propter hoc maximè Deum lauda-
re debemus, quia non solùm se de-
dit pro nobis in pretium, sed etiam
se dedit nobis in cibum, vt per pre-
tium redimeret nos à morte. Per cis-
bum

INNOCENTII PP.

Ioan. 6.

bum vt aleret nos ad vitam. Vnde, Qui manducat me viuít propter me Pro se suisq; omnibus. Videlicet consanguineis vel affinibus, familiaribus vel amicis. Licet enim diligere teneamur etiam inimicos

Luc. 6.

Secundum illud. Diligite inimicos vestros. Seruare tamen debemus ordinem charitatis, secundum illud In-

Can. 2.

troduxit me rex in cellam vinariam & ordinauit in me charitatē. Nam

Gala. 6.

& Apostolus ait: Dū tempus habemus operemur bonū ad oēs, maxime autem ad domesticos fidei.

¶ De tribus bonis pro quibus sacrificium laudis offertur, temporalibus, spiritalibus & æternis.

CAPVT VII.

PRO redemptione animarum suarum, quasi, non pro temporali lucro & appetitu terreno, sed pro spe salutis & incolumitatis, id est, pro salute vel incolumitate spera-

ta,

LIBER III.

140

rata: Spe namque salutis facti sumus, Rom. 8. pro salute mentis & incolumitate corporis. Nā vtraque sanitas est ab illo, qui dicit, Salus populi ego sum, &c. Verum vtraque sanitas prouenit ex redemptione animæ, id est, remissione peccati, sicut econtra de reatu peccati procedit infirmitas vtriusque. Iuxta sententiam veritatis: Ecce sanus (inquit) factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Porro tria sunt hominis bona, corporalia, spiritalia, & æterna, videlicet, infima, media, & Triplicia suprema, pro quibus sacerdos dicit hominis se offerre. Pro corporalibus, id est, bona, pro incolumitate. Pro spiritalibus, id est, pro redemptione. Pro æternis, id est, pro salute. Nam & dominus docet nos pro his tribus orare. Pro æternis, vnde, Adueniat regnum tuum. Pro spiritalibus, vnde, Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra. Pro corporalibus, vnde

S 4

Panem

Panem nostrum da nobis quotidiana-
num. Offerimus ergo sacrificium
pro aeternis, vt dentur nobis in prae-
mium. Pro spiritualibus, vt dentur
nobis ad meritum. Pro corporali-
bus, vt dentur nobis ad adminicu-
lum, vt per haec & ista perueniamus
ad illa. Aliquando non offerimus
Deo sacrificiū nisi propter seipsum,
quia ipse est dominus Deus noster.

Psal. 117.
2. Cor. 12

Vnde propheta: Confitemini do-
mino quoniam bonus. Verum cū
dicat apostolus, quod virtus in in-
firmitate perficitur, & iterum: Cū
infirmor tunc potens sum. Quid
est quod pro corporis incolumita-
te sacrificium laudis offerimus? vt
conseruata nobis sanitate vel red-
dita, gratiarum actiones in ecclesia
referamus.

¶ Quod sacrificium altaris
aequaliter offertur to-
ti Trinitati.

Tibi reddunt vota sua, cum no- Bonum.
stra donemus & aliena redda- opus, &
mus. Quomodo vota si sua Dei & no
sunt reddunt, & non potius donant? strum est.
Vel si reddunt, quomodo sua sunt
& non potius aliena? Sane votum
bonum & hominis est & Dei, sed
Dei propter autoritatē gratia, ho-
minis propter libertatem arbitrij.
Propter quod dicit Apostolus: Nō 1. Cor. 13
autem ego, sed gratia Dei mecum.
Et iterū: Coadiutores Dei sumus. Ibid. 3.
Aeterno Deo viuo & vero. Dij Quomodo
namq; dicuntur homines & demō do dij
nes & imagines, sed homines adopti multi
uē demones vsurpatiuē, imagines sunt.
nuncupatiuē. Per adoptionē, vt ibi. Psal. 81.
Ego dixi dij estis & filij excelsi om. Psal. 95.
nes. Per vsurpationem, vt ibi: Om. Sap. 13.
nes dij gentium demonia. Per nun-
cupationem, vt ibi: Appellauerunt
deos opera manuum hominum.
Primi sunt veri & viui nec aeterni.
Secundi sunt viui, sed nec aeterni.

INNOCENTII PP.

Esai. 45. forte hęc obsecratio.

Sacrificiũ toti trinitati offertur.

Ioan. 4.

nec veri. Sed ille solus est æternus, viuis & verus, imò veritas & vita & eternitas, qui est Deus p essentiã, qui de se dicit. Ego sum Deus, & nõ alius præter me. Licet autẽ ob hoc se specialiter, dirigatur ad patrem, propter autoritatem principij. Nam & filius ita docet nos orare. Pater noster qui es in cœlis. Propter hoc in principio Canonis dicitur. Te igitur clementissime pater per Iesum Christum filium tuum dominum nostrum supplices rogamus & petimus. Aequaliter tamen indiuiduæ trinitati, sacrificium laudis offertur tam patri quàm filio quàm vtriusque spiritui. Quorum sicut indiuisibilis est maiestas, sic indiuisibilis adoratio. Iuxta quod veritas docet. Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Nam qui Deum fatagit veraciter adorare, patrem adoret in spiritu sancto & veritate, id est, filio, quia pater

LIBER III. 142

pater essentialiter est in filio, & filius naturaliter in patre. Spiritus sanctus substantialiter in vtroque, secundum illud: Ego in patre & pater in me est. Quapropter illa potest non indiscretè distingui, cū dicitur, æterno, viuo & vero, vt quod est commune secundum essentiam, approprietur propter notitiam. Aeternitas patri, ratione principij, quia pater à nullo est, & omnia sunt ab eo, filius per generationem, spiritus sanctus per processionem, cætera per creationem. Veritas filio qui de se dicit, Ego sum veritas. Et de quo Psalmus dicit. Veritas de terra orta est. Vita spiritui sancto, sicut habetur in symbolo. Credo in spiritum sanctum dominum & viuificantem, qui ex patre filioq; procedit. Totius igitur indiuiduæ Trinitatis indiuisa est adoratio, quæ principaliter exhibetur in sacrificio.

Ioan. 14. & 17. possunt.

Ioan. 14. Psal. 84.

¶ De

INNOCENTII PP.

De trina commemoratione
sanctorum, quæ fit
in Secreta.

CAPVT IX.

Communicantes, &c. Secreta
quæ secundum diuersos & Ca
non & actio nuncupatur, non tota
simul ab initio, sed paulatim à pluri
bus, ex eo quoq; perpenditur fuisse
composita, quòd ter in ea sancto
rum cõmemoratio repetitur. Licet
hoc ipsum peruenerit ad laudem &
gloriam Trinitatis. In secunda quip
pe commemoratione supplètur qui
de primitiuis sanctis deesse videba
tur in prima. Verùm in ea commemo
ratione quæ fit ante consecratio
nem corporis Christi postulat
sanctorum suffragium. In ea verò
quæ post consecrationem corpo
ris Christi sanctorum consortium
imploratur, quia nimirum antequam
corpus Christi quod est vniuersa
lis ecclesia consecratur, id est, ante
quam

Triplex
cõmemo
ratio san
ctorum.

LIBER. III.

143

quam regnum adueniat necessariũ,
est nobis in via sanctorum suffragi
um, vt meritis eorum & precibus
diuinæ protectionis munimur au
xilio. Sed vbi corpus Christi fuerit
consecratum, id est, vbi regnum ad
uenerit, assequemur in patria sancto
rum consortium, vt societatem &
partem cum sanctis Apostolis &
martyribus habeamus. In via quip
pe communicamus sanctis per fidẽ, Quomo
do com
quam ipsi habuerunt & nos habe
mus. Nos em fidẽ habemus, & spẽ, mus san
illi speciem habet & rem. Nos per
currimus stadium, illi possidet bra
uium. Nos pugnamus in via, illi
triumphant in patria. Communi
camus igitur & memoriam venera
mur apostolorum & martyrum, &
præcipuè gloriosæ genetricis virgi
nis Mariæ, vt eorum suffragio de
fide perducamur ad speciem, de sta
dio veniamus ad brauium, de via
transcamus ad patriam. In hac qui
dem

INNOCENTII PP.

Merita patrum suffragantur filiis.

Exod. 32.

Daniel 3.

4. Reg.

19

1. Reg. 11

dem commemoratione sanctorum, illud obseruat ecclesia, quod antiquitas consuevit agere, vt in orationibus suis recolat patrum memoriam, quatenus eorum meritis suffragantibus facilius obtineat, quod imporat. Sic Moyses pro peccante populo intercedens patrum memoriam interposuit. Recordare (inquit) Abraham, Isaac, Israel, seruorum tuorum, &c. Sic Azarias erasse legitur in fornace. Ne questumus auferas misericordiam tuam a nobis Domine Deus noster, propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum. Multum enim merita patrum filiis suffragantur. Vnde cum Ezechias diuinum auxilium postularet, audiuit. Proregam vrbem hanc & seruabo eam propter me & propter Dauid seruum meum. Et alibi. Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, veruntamen

vna

LIBER III. 144

vna tribus remanebit ei propter seruum meum Dauid, vt remaneat lucerna Dauid serui mei coram me in Hierusalem cunctis diebus. Vnde, Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui. Et quoniam extra vnitatem Ecclesie non est locus offerendi sacrificium vnitatis, ideo sanctorum memorie communicamus in sacrificio, quatenus in communionem sanctorum sacrificium offeramus. Nam sicut vnus panis ex multis granis, ita & vnum corpus ex multis membris. Sic ex fidelibus vna constat ecclesia. Scriptum est enim, alienigena non veſectur ex eis, quoniam sancta sunt. Et ideo solum illum ad Iesum huius agni assumimus, qui nostrae coniunctus est domui, videlicet omnem domesticum fidei a principe vsque ad plebem, a populo vsque ad publicanum.

Psal. 133.

Exod. 20

¶ Quare

INNOCENTII PP.

Quare nō fit commemoratio
confessorum in Canone.

CAPVT X.

Illud autem oportet inquiri, cur
in Canone nulla fit commemoratio
Confessorum, cum inter sanctos
eorum memoriam magnificē
veneretur ecclesia? Sed ad hoc po-
test probabiliter responderi. Quod
Canon prius fuit editus, quā me-
moriā sanctorum confessorum
Ecclesia celebraret. Nam omnes fe-
rē sancti, qui commemorantur in
Canone, præcesserunt Syluestrum
præter Ioannem & Paulum, Mar-
cellinum & Petrum, qui proximo
successerunt. Ecclesia verō post tē-
pus beati Syluestri cepit sanctorū
confessorum memoriam venerari.
Nam & sedes episcopales, quæ iux-
ta dispositionem beati Petri apo-
stoli sunt in ciuitatibus singulis an-
tiquitus constructæ, non in memo-
ria confessorum, sed ad honorem
aposto-

LIBER III. 145

apostolorum & martyrum, & præ-
cipuē beatæ virginis, veterum de-
uotio dedicauit. Nam & in Eccle-
siasticis reperitur historiis, quod S.
Bonifacius, qui quartus à B. Gre-
gorio Romanæ vrbis episcopatum
tenebat, suis precibus à Phoca Cæ-
sare impetrauit donari Ecclesiæ christi
templum Romæ, quod ab anti-
quis Pantheon antea vocabatur. In
quo eliminata omni spurcicia fecit
Ecclesiam Dei genetricis atque o-
mnium martyrum Christi. Canon
autem ex eo coniiicitur præcessisse,
quod Apostolorum catalogus non
ita reperitur in eo dispositus, sicut
in emendationibus codicibus repe-
ritur. In prioribus enim editionibus
(vt inquit Hieronymus) nō solūm
Euangelistarum mutatus est ordo,
sed etiam verborum ac sententia-
rum erat confusa commixtio. Tra-
ditur autem quod Gelasius papa, Autor ca-
quinquagesimus primus à beato Pe-
nonis,
T tre

INNOCENTII PP.

tro, qui fuit post Syluestrum per
CLX. annos, Canonē principaliter
ordinauit. Sed vt beatus Gregorius
asserit in Registro, Scolasticus illam
orationem composuit, quæ super
Eucharistiam dicitur in Secreta.

¶ Quod sacrificium soli Deo
offerendum sit, vnde dislin-
guuntur duæ species
seruitutis.

CAPVT XI.

Hanc igitur oblationem, &c.
Dux sunt species seruitutis,
vna quæ debetur soli Deo creatori,
& dicitur latría. Et altera quæ crea-
turis impenditur, & dicitur Dulía,
vtramque speciem determinat do-
minus dicens, Reddite quæ sunt
Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei
Deo. Ad latríam pertinent templa,
altaria, sacerdotia, sacrificia, & huius
modi, quæ sunt soli Deo exhibenda,
quæ gloriatur in consilio sancto-
rum magnus & metuendus, super
omnes

Latría &
Dulía.
Matt. 22.

Psal. 88.

LIBER III. 146

omnes qui in circuitu eius sunt. Nō
enim sanctis, ad honorem Dei, sed
Deo potius ad honorem sanctorū
dedicantur templa, consecrantur al-
taria, sacerdotia statuuntur, sacrifi-
cia offeruntur, ne forte si secus aga-
tur, non theosebia, sed idololatria
committatur. Hinc ergo Deus in le-
ge præcepit, dominum Deum tuum
adorabis, & illi soli seruias, & soli
Deo seruientem orationem impen-
des. Diesq; nostros, &c. B. Gre-
gorius has tres orationes in Cano-
ne dicitur addidisse, videlicet. Dies
nostros in tua pace dispone, per eū
qui pro nobis est traditus in manus
eorum qui pacem oderunt. Ab æter-
na damnatione nos eripi, per eum
qui pro nobis morte temporali dā-
natus est, Et in electorum grege
numerari, per eum qui pro nobis
deputatus est cum iniquis. Est au-
tem pax peccatorum, & pax iusto-
rum pax temporis & pax æternitatis.
zsc

Additio
B. Grego-
rii.

Quadru-
plex pax.

T 2 Porro

INNOCENTII PP.

Porro pax temporis interdum conceditur bonis & malis. Sed pax æternitatis nunquam dabitur nisi bonis, quia non est pax impiis, dicit dominus. De pace peccatorum dicit Psalmita, Zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum vidés. Adversus hanc pacem dominus inquit in Evangelio: Non veni mittere pacem, sed gladium. De pace iustorum dicit Apostolus, Fructus spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia. Hanc pacem dominus reliquit Apostolis dicens: Pacem relinquo vobis. De pace temporis inquit propheta: Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis. Hanc pacem incessanter petit ecclesia. Da pacem (inquit) in diebus nostris, quia non est alius, qui pugnet pro nobis, &c. De pace æternitatis dominus dixit Apostolis: Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat ego do vobis. Hæc secundum prophetam, pax

Esai. 57.

Psal. 72.

Matt. 10.

Gala 5.

Ioan. 14.

Psal. 71.

Ioan. 14.

LIBER III.

pax super pacem de qua dicit Psal. 4. Pfal. 4. mista: In pace in idipsum dormiam & requiescam. Propter hanc triplicem pacem ter oramus in Missa. Dies nostros in tua pace disponas, Deo propitius pacem in diebus nostris, Dona nobis pacem, ut de pace temporis, per pacem pectoris transeamus ad pacem æternitatis. Ob hoc etiam sacerdos ter in Missa osculatur altare, in principio, in medio, in fine.

¶ De quinque signis quæ sunt secundo super oblatam & calicem, & de Christi venditione, De persona venditoris & venditi & ementis.

CAPVT XII.

Quarta oblationem, &c. Quarta feria Iudas vnus ex duodecim, à diabolo supplantatus, immane sacrilegium perpetravit, dum filium Dei pro triginta siclis argenteis vendidit Phariseis, in

Christus in recompositionem damni, quod
 à Iuda vēditus xxx. argenteis. venit trecentis denariis, & datum
 Ioan. 12. est egenis, Dixit autem hoc, non
 quia de egenis pertinebat ad eum,
 sed quia fur erat & loculos habens,
 ea que mittebantur portabat. Qui
 libet autem argenteus valebat de-
 cem denarios vsuales, & ita dam-
 nū vnguēti, quod valuerat CCC.
 den. triginta recompensauit argen-
 teis. Si verò dicamus argēteos de-
 narios fuisse vsuales, dicemus qd Iu-
 das vendidit Christum, quasi vile
 mancipium triginta denariis, qui
 sunt decima trecentorum denario-
 rum quod valuerat vnguētum, pro-
 pter quod dominus respectiue lo-
 quitur per prophetam, Appende-
 runt mercedem meam triginta ar-
 genteis, quo appreciatus sum ab eis.
 Ad designandum ergo pretij quā-
 titatem, quo Christus est venditus,
 sa-

forte del-
 pectiue.
 Zach. 11.

faceros hic facit tres cruces com-
 muniter super oblatam & calicem
 eū dicit, Benedictam, ascriptam, ra-
 tam. Nā & trecenta pariter & trigin-
 ta multiplicationem suscipiunt à ter-
 tio cotra-
 nario. Postmodum autem ad desi-
 gnandum venditionem & emptio-
 tionem, duas cruces imprimit sigilla-
 stra.
 tim, vnā super oblatā, & aliam super
 calicem, cū dicit, Fiat corpus & san-
 guis, quasi diceret, Illa venditio fuit
 maledicta, proscripta, irrita, iniqua
 & detestabilis, sed tu Deus hanc
 oblationem digneris facere benedis-
 ctam, ascriptam, ratam, rationabi-
 lem & acceptabilem. Iudas enim di-
 lexit maledictionem, & venit ei, &
 noluit benedictionem, & prolon-
 gabitur ab eo, Sed tu Deus digneris
 hanc oblationem facere ascriptā,
 per quam nos inter electos ascri-
 bas. Iudas se laqueo suspendit, &
 episcopatum eiu. accepit alter. Sed
 tu Deus hanc oblationem digneris

Psal. 108.

Quinque
cruces.

INNOCENTII PP.
facere rationabilem, per quam rationabile fiat nostræ seruitutis obsequium. Judas reddit mala pro bonis, & odium pro dilectione retribuit. Sed tu Deus hanc oblationem digneris facere acceptabilem, per quam nos tibi reddas acceptos. Ideo sacerdos facit tres cruces communiter super oblatam & calicem, quia Christus communiter tria egit circa panem & vinum, accepit, benedixit, & dedit. Postmodum unam crucem facit specialiter super oblatam, quia dixit: Comedite hoc est corpus meum, & alteram facit specialiter super calicem, quia dixit, Bibite, hic est sanguis meus. Et secundum hunc sensum rectè subiungit: Qui pridie quam pateretur, &c. id est, potius, quia Judas vendidit Christum ad crucifigendum sacerdotibus, scribis & pharisæis. Idcirco sacerdos ad notandum communiter tres emptores, facit tres cruces
cogn

LIBER III. 149

communiter super oblatam & calicem, dum dicit: Benedictam, ascriptam, & ratam. Adnotandum verò discretè venditorem & venditum, facit duas cruces discretè, super oblatam & calicem, cum dicit, ut fiat corpus & sanguis. Petimus ergo hanc oblationem, ut Deus faciat benedictam, ascriptam & ratam, ut eam consociet, approbet, & confirmet in rationabilem hostiam & acceptabile sacrificium, ut ita nobis, id est, ad nostram salutem panis fiat corpus, & vinum sanguis, dilectissimi filij Dei domini nostri Iesu Christi. Vel oramus, ut Deus hæc oblationem facere dignetur ascriptam, id est, talem quæ de memoria sua nulla possit obliuione deleri, & ratam, id est, talem quæ de memoria sua nulla possit mutatione conuelli. Rationabilem autem eam fieri deposcimus, id est, talem quæ diuinitati rationi conueniat. Refert enim
T 1 inter

Ascripta,
rata, ratio
nabilis.

INNOCENTII PP.

inter rationabile & rationale, quia rationabile dicitur quod de ratione procedit. Et rationale, quod utitur ratione. Vel oblationem ita, quam tu Deus digneris in omnibus facere benedictam, hoc est, trāsferre in eam hostiam, quæ est in omnibus benedicta, ascripta, rata, rationabi-

Benedicta lis & acceptabilis. Benedicta dicitur

hostia salutaris, id est, ab omni causa maledictionis immunis tam originali quàm actuali, tam criminali quàm veniali. Sicut Elisabeth in-

Luc. 1.

quit ad virginem, Benedictus fructus ventris tui. Ascripta dicitur, id est, figuris & scripturis veteribus designata, tam in agno paschali, quàm in māna cœlesti, tam in Isaac immo-

Exod. 12.

& 16.

Ge. 4. &

22. Ap. 13.

lando, quam in Abel immolato. Quoniam (ut inquit Ioannes) hic est agnus, qui occisus est ab origine mundi. Rata dicitur quasi non trāsitoria, sicut vetus quæ recessit & nova successit, sed quæ permanet in æ-

ternitate

LIBER III. 150

ternum secundum ordinem Melchi Heb. 9.

sedech. Rationabilis dicitur quasi

non pecoralis, sicut erat legalis,

quæ sanguine taurorum & hircorum non poterat à peccato munda-

re, sed quæ sanguine proprio

conscientias emundat ab operibus

mortuis. Acceptabilis dicitur, quia

si non illa de qua dicit Prophe-

ta: Sacrificium & oblationem non

lusti. Sed sicut dominus ait, Sacri-

ficiam laudis honorabit me. Se-

cundum hanc dispositionem

recte subiungitur, ut fiat

corpus & sanguis dile-

ctissimi filij tui do-

mini nostri Iesu

Christi.

Psal. 39.

Psal. 49.

aliàs ex-
positionē.

CAPITVLA

QVARTI LIBRI.

- 1 De sacramento Eucharistiæ.
- 2 De diuersis figuris Eucharistiæ quæ præcesserunt in veteri testamento.
- 3 Quare sacramentum corporis & sanguinis Christi fuit institutum in specie panis, & vini, vbi traditur: quia panis debet esse de frumento & vinum de vite.
- 4 Quòd panis non fermentatus, sed azymus in sacrificio debet offerri, vbi ponuntur & soluntur obiectiones quas Græci contra Latinos inducunt.
- 5 De tribus verbis, quæ formæ consecratoris videntur adiecta, vbi monstratur, quòd tam de verbis, quàm de factis dominicis, multa prætermiserunt Euangelistæ, quæ Apostoli supplerunt.

Quan-

- 6 Quando Christus consecit, & sub qua forma.
 - 7 De veritate corporis & sanguinis Christi, sub specie panis & vini, vbi docetur quòd vertitur panis in corpus, & vinum transubstantiatur in sanguinem. Ostendit etiam, quòd ipse Christus in Sacramento comeditur, sed integer & illæsus. Et sicut per transubstantiationem omnino non crescit: Ita per comestionem penitus non descreit.
 - 8 Quòd sub tota forma totum corpus existit. Vbi traditur, quòd totalis panis in totale corpus conuertitur. Ita quòd nulla pars panis transit in aliquam partem corporis. Queritur etiam, vtrum corpus Christi sub sacramento faciat localem distantiam, & habeat situm localem.
- De

- 9 De fractione, vbi dicitur, quare fiat fractio & attritio. Vtrum accidentia panis & vini post consecrationem sint in subiecto.
- 10 De confessione Berengarij.
- 11 Quid etiam à mure comeditur cum Sacramentum corroditur.
- 12 Quale corpus Christi dedit in cœna, super quo triplex opinio recitatur. Innuitur etiam si pars aliqua sacramenti, per triduum mortis fuisset reseruata, quale permansisset corpus sub illa.
- 13 Vtrum Iudas accepit Eucharistiam, super quod duplex assignatur opinio. Dicitur etiam, vtrum sacerdos negare debet Eucharistiã criminoso: Et vtrum Christus ad bonum, an ad malum Iudæ tradiderit. Traditur etiam, quod Eucharistia non debet dari intincta.
- 14 De duobus modis Eucharistiæ

- comedendi.
- 15 Quid fiat de corpore Christi, postquam sumptum fuerit & comestum, vbi dicitur, quamdiu presentia maneat corporalis, quod cibis ille nec sumitur nec digeritur.
- 16 Vnde secessus aut vomitus, post solam Eucharistiæ perceptionem eueniat. Et vtrum Christus localiter descendit de cœlo, vel ascendit in cœlum, cum exhibet, aut subtrahit presentiam corporalem.
- 17 Quando fiat transsubstantiatio, & quid demonstrauit Christus siue sacerdos, cum dicit: Hoc est corpus meum, siue dicendo: manducate ex hoc omnes.
- 18 De forma verborum, vtrum per additionem vel subtractionem, transpositionem vel mutationem, effectum consecrationis amittat.

- 19 Vtrum panis transsubstantietur in Christum.
- 20 De modo transsubstantiationis, vtrum sit formalis an essentialis.
- 21 Cur Eucharistia sub duplici specie consecretur cum sub alterutra specie sumatur vtrumque: vbi quaeritur, vtrum sanguis sub specie panis, aut caro sub specie vini bibatur aut comedatur.
- 22 Vtrum panis sine vino, vel vinum sine pane valeat consecrari: vbi quaeritur, si post prolationem verborum istorum: Hoc est corpus meum, & ante prolationem illorum: Hic est sanguis meus, impedimentum accidat sacerdoti, quo minus procedere valeat, quid sit in hoc articulo faciendum.
- 23 Et si vinum inueniri non possit, vel in aliquo casu defuerit, vtrum
necessi-

- necessitate cogente vel casu in tercedente, sola panis materia possit in Eucharistia consecrari.
- 24 Quid etiam agendum sit sacerdoti, si post consecrationem vinum in calice praetermissum comperiat.
- 25 De diuersis sacerdotibus super eandem oblatam celebrantibus: vbi quaeritur, an ille solus conficiat, qui primus consecratoria verba pronunciat.
- 26 De hora institutionis, vbi traditur, quare Christus post coenam hoc sacramentum instituit, & quare nunc ante alium cibum sit rite sumendum.
- 27 Quod corpus Christi totum est simul in pluribus locis.
- 28 Quare sanguis Christi nouum testamentum dicatur.
- 29 Vtrum aqua cum vino conuertatur in sanguinem, vbi ostenditur, quare cum sacerdos profusa
V derit

derit eodem die denuo non sacrificat.

- 30 Quæritur etiam, vtrum Christus resurgens à mortuis, sanguinè illum resumpserit quem effudit in cruce.
- 31 Quid de circūcisione præputij vel vmbilici præcisione dicendum sit. Et an sit irritum sacramentum, si plus apponatur aquæ quàm vini.
- 32 De vino post consecrationem admicto, vtrum conuertatur in sanguinem, & an vinum sine aqua in sanguinem conuertatur.
- 33 Vtrum fermentum transsubstantietur in carnem.
- 34 Quare sub alia specie sumitur eucharistia cuius triplex assignatur ratio.
- 35 Quòd sacramentum altaris simul est & veritas & figura.
- 36 De sacramento & re sacramenti, vbi

- vbi tria distincta notantur, quorum primum sacramentum & non res, secundum est sacramentum & res, tertium est res & non sacramentum.
- 37 Quod species panis & vini duabus ex causis intelligitur esse sacramentum corporis & sanguinis Christi. Quia & continet & significat, vbi queritur, cum post consecrationem non sit in altari panis aut vinum, quid tum ibi sit sacramentum.
- 38 Vtrum forma panis & forma vini, vel species accidentis & veritas corporis diuisa sint sacramenta, & cum panis & vini diuersa sint accidentia, quid eorum dicendum est sacramentum.
- 39 De distinctione signorum, vbi ostenditur quòd sacramentum actiue, dicitur & passiuè.
- 40 Quod etià sacramentū cōsistit in tribus, in rebus, factis & verbis.
- V 2 Quòd

INNOCENTII PP.

- 41 Quòd sanguis Christi dupliciter intelligitur in remissionem peccatorum effusus.
42 Quòd sumptio eucharistiæ non est nimium differenda.
43 Quòd sacramentum altaris est cõmemoratio mortis Christi.
44 De diuersis causis institutiõis.

LIBER III.

¶ De sacramento Eucharistiæ.

CAPVT PRIMVM.

CCE nũc ad summũ sacramẽti verticẽ accedentes, cum ad ipsũ cor diuini sacrificij penetram⁹ quod quid conamur exprimere, vix vilius apparet esse momenti, deficit lingua, sermo disparet, superatur ingenium,

LIBER IIII.

155

genium, opprimitur intellectus.

Quis enim nouit ordinem cœli, & Iob. 38. ponit rationes eius in terra? Sed pul Apoc. 5. semus ad ostium, & si fortẽ clauis Luc. 11. Dauid aperire dignetur, vt commo det nobis tres panes amicus, qui maxime erunt hic cõuiuio necessarij. huic. Fides enim petit & accipit, spes querit & inuenit viam, pulsat & aperit veritatem. Is enim est via, veritas & vita. Qui pridie quã pate- Ioan. 14. retur, &c.

¶ De diuersis figuris Eucharistiæ, quæ præcesserũt in veteri testamento.

CAPVT II.

QVintadecima die mensis primi, quæ tunc extitit sexta feria, passus dñs est, & præcedentẽ nocte, videlicet quartadecima luna primi mensis ad vesperam, vt legis figuras impleret, post typicũ pascha corporis & sanguinis sui sacramentum instituit, & ecclesiæ tradidit fre-

V. 3. quon-

Exod. 12.

quentandum. Sic enim fuerat præ-
 figuratū in Exod. Decima die mens-
 is primi tollat vnusquisq; agnum
 per familias & domos suas, & ser-
 uabit eam vsq; ad quartamdecimā
 diem mensis huius, immolabitq; cū
 vniuersa multitudo filiorum Israël
 ad vesperam, & fument de sangui-
 ne agni, & ponent super vrranq; po-
 stem, & in superliminaribus domo-
 rum in quibus comedent illum, &
 edent nocte illa carnes assas igni
 & azymos panes cū lactucis agresti-
 bus, & post pauca: Est enim phase,
 id est, transitus domini. Transitum
 istum Ioannes euangelista deter-
 minat, dicens: Ante diem festū Pas-
 chæ, sciens Iesus quia venit hora
 eius vt transeat de hoc mundo ad
 patrem, cū dilexisset suos qui erant
 in mundo, in finem dilexit eos, &
 facta cœna compleuit ea quæ fue-
 rant figurata, Aegyptus est mūdus,
 exterminator diabolus, agnus Chri-
 stus

Agnus Pa-
 schalis.
 Ioan. 12.

stus: sanguis agni, passio Christi, do-
 mus animarum corpora, superlimi-
 nare domus cogitationum cor-
 da, * hos sanguine tingimus per
 passionis fidem. Illa sanguine tin-
 gimus per passionis imitationem,
 signum crucis intus & foris oppo-
 nentes contra aduersarias aëreas po-
 restates, denique carnes agni co-
 medimus, & in sacramento verum
 corpus Christi suscipimus, & azy-
 mos panes, id est, sincera opera, cū
 lactucis agrestibus, id est, amaru-
 dine pœnitentiæ. Sicut enim man-
 na fuit datū Hebræis post transitū
 maris rubri iā submersis Aegyptiis,
 sic Eucharistia datur christianis post
 oblationem baptismi iam deletis
 peccatis, vt per baptismū mūdēmur
 malo, per eucharistiam seruemur
 in bono. Nā sicut manna populū il-
 lum peruastantem in via solitudi-
 nis ad terrā promissionis perduxit:
 sic eucharistia populū istum per in-
 uiam.

Hic de-
 est particu-
 la, forsità
 ista: postes
 vtriq; in-
 tellectus
 & memo-
 ria.
 forte itē
 seu etiam.
 Exod. 16.

INNOCENTII PP.

colatum vitæ præsentis ad patriam paradisi perducit. Vnde rectè viaticum appellatur, quia reficiens in viâ ducit ad patriam. Sanè quod in manna præcessit * eucharistia consumatur. Nam quantalibet quisque partem accipit, totam percipit eucharistiâ, sicut euenit de manna, quia nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus. Hanc ergo præfigurabat panis ille cœlestis, de quo sapiens protestatur: Panè de cœlo præstitit sine labore, omne delectamentum in se habentem & omnis saporis suauitatem. Quod de se quasi Christus exponens: Ego sum, inquit panis viuus, qui de cœlo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et panis què ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Hinc ergo Apostol⁹ ait: Nolo vos ignorare fratres, quia omnes patres nostri eandem escam spiritua-

addo * in.

Sap. 16.

Ioan. 6.

1. Co. 10.

LIBER IIII. 157

lem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt. Bibebant autem de spirituali consequente eos petra. Petra autem erat Christus.

¶ Quare sacramentum corporis & sanguinis constitutum est sub specie panis & vini.

CAPVT IIII.

A Ccepit panem. Sacrificij ritum Gene. 14. Melchisedech primus legitur celebrasse, offerens panem & vinum. Erat enim sacerdos Dei altissimi. Vnde Dauid inquit ad Christum: Psal. 109. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Sacrificium ergo Euangelicum præcessit legale, non solum dignitate, sed etiâ tempore, sicut Apostolus plenius ostendit in epistola ad Hebræos. Heb. 7. Ideo verò panem & vinum in sacri Panis & sacrificium corporis & sanguinis sui vinum. Christus instituit: quia sicut præ cæ Psal. 103. teris cibus & potibus corporalibus

V s panis

INNOCENTII. PP.

panis cor hominis confirmat, & vñ
num latificat cor hominis: ita cor-
pus & sanguis Christi præ exteris
cibus & potibus spiritalibus inte-
riorem hominem reficit & saginat
Vnde: Poculum tuum inebriás quã
preclarum est. In his em̄ duobus ple-
na consistit & perfecta refectio, si-
cut ipse testatur: Caro mea verè est
cibus, & sanguis meus verè est po-
tus. Panis autem debet esse de fru-
mento, & vinũ de vite. Quia Chri-
stus semetipsum comparavit frumẽ
to, cum ait: Nisi granum frumentĩ
cadens in terram mortuum fuerit,
ipsum solum manet. Et viti, cum di-
xit: Ego sum vitis vera. Porro nec
ratemus vix, nec granum frumẽ-
ti debet offerri, nisi vel expressum
in vinum, vel redactum in panem,
quia Christus & panem se dedit,
& frumento se comparat. Quia ve-
rò Christus accepit panem & cali-
cem in sanctas ac venerabiles ma-
mus

Psal. 11.

Ioan. 12.

Ibid. 13.

LIBER III. 158

nus suas, & sacerdos exẽplo Chri-
sti panem & calicem in manus ac-
cipiens, vtrumq; per se crucis signa-
culo benedicit. Cum tamen sacer-
dos plures simul benedicit oblatas
suam pro omnibus in manibus acci-
pit. Namque in vnum Christi cor-
pus oēs simul hostiã conuertuntur.
¶ De azymo & fermentato pane.

CAPVT. IIII.

PANIS autem non fermentatus,
sed azymus debet offerri in sa-
crificium, tum ratione facti, tum
etiam ratione mysterij. Sic enim le-
gitur præceptum in Exodo: **Exod. 12.**
Primo mense, quartadecima die primi men-
sis ad vesperam comedetis azyma.
Septem diebus fermentatum non
inuenietur in domibus vestris: qui
comederit fermentatum, peribit ani-
ma eius de cœtu Israhel, tam de adue-
nis q̄ de indigenis terræ, omne fer-
mentatũ non comedetis, in cunctis
habitatibus vestris edetis azyma.
Quum

Christus
in azymo
cōsecrauit

1. Cor. 5.

INNOCENTII PP.

Quum ergo Christus quartadeci-
ma die mensis ad vesperam cœna-
uerit cū discipulis, & agnum pas-
chalem comederit, & utique ritu le-
gali cum azymis panibus & lactu-
cis agrestibus: constat quod ea hos-
sa fermentatum non inueniebatur
in domibus Hebræorum. Et ita pa-
nem azymum in corpus suum si-
ne dubio consecrauit. Fermentum
enim corruptionem signat, aposto-
lo testante, qui dicit: Modicum fers-
menti totam massam corrumpit.
Ut ergo nihil corruptum siue cor-
rumpens, sed totum syncerum atq;
syncerans in hoc esse sacramento
monstretur, non fermentatum, sed
azymum consecramus. Nam secun-
dum Apostolum: Pascha nostrum
immolatus est Christus. Itaque e-
pulemur non in fermentato veteri,
neque in fermento malitiæ & ne-
quitie, sed in azymis sinceritatis
& veritatis. Græci autem in suo
per-

LIBER III. 159

pertinaces errore, de fermento cō- Argumen-
ficiunt, asserentes in parasceue lu- ta Greco-
nam quartadecimam extitisse, in rum.
qua verus agnus est immolatus, vt
legis impleretur figura. Dominus
ergo ea die se passurum esse preno-
scens, præcedente vespera necessitas
e anticipauit comedere pascha,
quia tunc poterat comedi ferment-
tatum, & ipsi corpus domini de fer-
mentato conficiunt. Nam & Ioan-
nes Euangelista testatur, quod ante Ioan. 13.
diem festum paschæ Iesus cum apo- & 18.
stolis nocte cœnauit, dicit etiam Iu-
dæos in parasceue non intrasse præ-
torium, vt non contaminarentur,
sed comederent pascha. Sabbatum
quoq; post crucem, magnum diem
sabbati nominauit, quod dici non
solet, nisi cū sabbato festum con-
currat. Et Lucas ait, quod mulieres Luc. 23.
in parasceue parauerunt vnguen-
ta, quod eis in die festo facere non
liceret. Matthæus quoque describit, Matt. 26.
quod d

INNOCENTII PP.

quòd principes sacerdotù & seniores populi disposuerant Christum occidere, sed nò in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Por-

Solutio ar rō que dicta sunt, eorum assertioni non consonant, si sane fuerint intellecta. Pascha nanq; dicitur dies, solennitas, agnus & hora. Dies vt ibi,

Luc. 22. Appropinquat dies festus azymorum qui dicitur pascha. Solenni-

Ioan. 13. tas vt ibi, Ante diem festū paschæ.

Mat. 26. Agnus vt ibi. Vbi vis paremus tibi

Ibidem. comedere pascha? Hora vt ibi. Scitis quia post biduū pascha fiet. Dies

autem festus paschalis erat quinta

Leuit. 23. decima luna secundum illud: Et in

quintadecima die solennitatem celebrabitis altissimo domino. Nam

quartadecima non erat nisi tantum à vespera. Ante diem festū hunc do-

minus pascha cum apostolis celebravit. Nam, vt inquit Marthus,

Vbi supra prima die azymorum accesserunt

discipuli ad Iesum, dicētes: Vbi vis

pare-

BIBER. IIII. 160

paremus tibi comedere pascha? & vespere factò discubuit cum duodecim. Marcus autem primum diē **Marc. 4.** azymorum determinat, dicens:

Quando pascha immolabant, & Lucas, In qua nocessē erat occidi **Luc. 2.**

pascha. Cōstat ergo quòd Christus cum apostolis ea die fecit pascha,

quo necessario fiebat ex lege, scilicet

quartadecima luna primi mensis

ad vesperā. Hoc enim inunctanter

poterit inuenire, qui tabulam com-

puti percurrit diligēter. Diem ma-

gnum sabbati nominabant in tri-

bus solennitatibus hebdomadali- **bati.**

bus, quocunq; septem dierū contin-

geret. Nā omnes erant solēnes, & si

non adedō sicut primus & vltimus,

sed ad edendum azyma septem die-

bus oportebat eos omnes existere

mundos. Vndē quolibet septem die-

rum non poterant introire prætō-

rium, ne contaminarentur, sed co-

mederunt pascha, id est, in pascha. **Vel**

INNO CENTII PP.

Vel nomine paschæ possunt & azy-
ma designari. Quòd autem mulie-
res die festo parasceue dicuntur vn-
guenta parasce, non obest, quia non
erant sub lege, sed sub gratia. Verù-
tamen Lucas ait: Quia sabbato si-
luerunt secundum mandatum. Sed
& mandatum erat in lege, quòd in
diebus azymorum prima & vltima
nihil operis facerent, exceptis his
quæ pertinent ad vescendum. Præ-
terea nemo tunc etiam volentibus
emere vendidisset aromata, vt ve-
nientes vngerent Iesum. Vt ergo
nihil dubietatis remaneat, Lucas re-
ducatur ad Marcum, vt intelliga-
tur, quòd mulieres reuertentes, pa-
rauerunt, secundum Lucam, aro-
mata & vnguenta, non tunc, sed se-
cundum Marcum, cum sabbatum
pertransisset. Quid si longè antè pa-
rauerant, quia frequenter audierant
dominum in proximo venturum.
Nōæ Magdalenam iam parasce vi-
detur,

Luc. 23.

LIBER VIII. 161

detur, & per inspirationem præoc-
cupasse mysterium vnctionis, teste
veritate, quæ dixit: Mittens hoc vn Mat. 26.
guentum in corpus meum, ad sepe Ioan. 12.
liendum me fecit. Et iterum: Sini-
te illam, vt in die sepulturae meæ
seruet illud. Sed vnguentum quod
prius inceperat, postea consuma-
uit. Porro dispositio sacerdotum
dispositioni Dei præualere non po-
tuit, qui disposuerat, vt verus agnus
in diebus paschalibus immolaretur,
& sicut typicus agnus quartadeci-
ma luna primi mensis comedebatur
in nocte à Iudæis, ita verum agnū
discipuli eadem hora comederunt
*verum. Et si verū esset quòd Græci forte vici
de luna contendunt, credendum num.
tamen est ita ritum legis in hoc si-
cut in aliis dominū obseruasse, qui
non venit legem soluere, sed adim-
plere, natus de muliere, factus sub Mat. 5.
lege, vt eos qui sub lege erant redi- Gala. 4.
meret. Sed ipsi rursū opponunt,
X quia

INNOCENTII PP.

quia cum veritas venit, figura cessat, & euanuit umbra cum lumen effulsit. Cum ergo ad nostrum Pascha peruentum est, quæ præcesserunt in typo cessauerunt, secundum illud: Nouis superuenientibus vetera prouicietis, & Apostolus ait: Vetera transferunt, ecce noua facta sunt omnia. Et ideo Christus uerû pascha cõfecit sine lactucis agrestibus. Sic & absq; panibus azymis, ne veterẽ ritum in nouo sacrificio retineret, ac per hoc nos iudaizare doceret. Nam ratum æquẽ pariter erat in lege præceptum. Edent, inquit, carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cum lactucis agrestibus. Sciendum ergo qd non omnes antiquæ legis consuetudines abiecit ecclesia, sed quasdam prouida consideratione retinuit. Vnde sponsa dicit ad sponsum in Canticis canticorum. Omnia poma noua & uetera dilecte mi seruauit tibi. Adhuc enim

Alia Græcorû obiectio.
Leui. 26.
1. Cor. 5.

Exod. 12.

Solutio.

LIBER IIII. 162

enim faciem plenæ lunæ ne pascha Ad dox celebretur in defectu. Adhuc conseruat. sicut oleum unctioms, & thus suauitatis incendit, adhuc soluit decimas & primitias, adhuc habet candelabrum, & lateras, & vestes, & uasa, & pontifices, & Leuitas. Nã si propterea repudiandum est azymum, quia lex illud admisit, pari ratione repudietur fermentum, quia lex statuit in Leuitico. Offerent panes fermentatos cum hostia graciaram, quæ offertur pro pacificis. Item in Pent. Offeretis panes primitiarum de duabus decimis similitæ fermentatæ. Non solum de constitutionibus legalibus, verum etiam de scriptis gentium libenter assumit Erceles, si quid in eis probe dictû, vel factû agnoscit, & tanq; mulieris captiue refecat ungues, pilosq; supfluos, ut ab aliena superfluitate mundatâ, thalamum ueritatis digna sit introire. Legales ergo consuetudines

Leu. 7.
Lego pẽ
tecoste.
Ibid. 23.
Deut. 21.

INNOCENTII PP.

non penitus sunt abolitæ, neq; con-
t raris superuenientibus sunt destru-
tæ, sed interdum in melius com-
mutatæ. Nam cum Deus circumci-
sionem mutauit, non superduxit
contrarium præputium, sed protu-
lit melius, id est, baptismum, quia
circumcisio nihil est, vt dicit Apo-
stolus. Sed fides quæ per dilectio-
nem operatur. At azymum & fer-
mentum penitus sunt opposita, si-
cut immediata contraria: non er-
go decebat, vt Deus tanq; sibi con-
trarius abiceret azymum, & assu-
meret fermentatum, quasi minus bo-
num præferret. Nec illud valere pu-
tandum est, quod dicunt ideo se fer-
mentatum offerre, quia fermenta-
tum (vt aiunt) spiritus sancti feruo-
rem signat, quo superueniente cor-
pus Christi de virginis carne con-
ceptum est, sicut angelus prædixe-
rat. Spiritus superueniet in te, &
virtus altissimi obumbrabit tibi.

Galat. 5.
addo ne-
que præpu-
tiũ aliquid
valet.

alia rursus
Græcorũ
satio.

Ideoq;

LIBER IIII. 163

Ideoq; & quod nascetur ex te san-
ctum vocabitur filius Dei, trahen-
tes hanc significationem fermenti
ex illa parabola euangelica. Simi-
le est regnum cælorum fermento,
quod accepit mulier, & abscondit
in farina fatis tribus, donec fermẽ-
tatum est totum. Nam & fermenta-
tum manifeste signat tumorẽ vteri
virginalis, & vinculum vnionis.
Porro multo religiosius insinuat,
quod secũdum Apostolum de mas-
sa peccatrice, corpus sine peccato solutio.
suscepit, tanquam de fermentato su-
sceperit azymum, & vt inter Chri-
stum & populum, ita malitiæ, & ne-
quitia nihil intersit, sicut inter fru-
mentum & aquam in azyimo nihil
veteris massæ alienæ corruptionis
interuenit. Nam per frumentum
Christus, per aquam populus de-
signatur, secundum illud: Nisi gra-
num frumenti cadens in terrã mor-
tuum fuerit, ipsum solum manet.

Lucæ. 1.

Matt. 13.

Ioan. 12.

Esai. 32.

X 3

Et

INNOCENTII PP.

Et illud : Beati qui seminatis super
aquis . Aqua sine fermento, mixta
frumento, designat populum sine pec-
cato Christo coniunctum . Quamquam
& illud valeat designare, quod sicut a-
zymus panis de pura massa, sine fer-
mento conficitur, ita corpus Chri-
sti de illibata virgine sine peccato
conceptum est . Ceterum id solum
latinis sufficeret contra Grecos, quod
Constantinopolitanam ecclesiam her-
eseon corruptio fermentavit, ut
non solum hereticos, verum etiam
heresiarchas produceret . Romanam
autem ecclesiam super apostolica fi-
dei petram, stabili soliditate funda-
datam, nulla prorsus heretice pro-
nitatis procella potuit conquassare .
Sed illud semper integra fide serua-
vit, quod ab ipsis accepit aposto-
lis, qui presentialiter eam sacris vel
instituerunt doctrinis, & ecclesiastici
ritus regulam docuerunt . Ab ipsis er-
go beatus apostolus Petro & Paulo,
quos

Rom. ec-
cle. nunqam
heretica
fuit.

L I B E R I I I I . 164

quos & viuos habuit, & defunctos
custodit, hunc sacrificij ritum acce-
pit, quem hactenus inuiolabili cul-
tu seruauit . Greci vero postquam tunicam
domini inconsumibilem diuiserunt,
ut perpetue diuisionis scanda-
lum interponeret, sacrificij ritum tes-
mere mutauerunt, quos Leo nonus p-
epistola ad Imperatorem Costantino
politano directam super variis con-
futat heresibus . Qui latinos inter
cetera azymitas vocabant, cum ipsi
verius Fermentarij nuncupentur .
¶ Quod Apostoli supplicauerunt
que Euangeliste pretermi-
serunt . CAP. V .

ELeuatis oculis in cælum, Tris-
quide hic commemorantur in
Canone, que nullus Euange-
listarum describit, videlicet eleua-
tis oculis in cælum, æterni testa-
menti mysterium fidei . Quis ergo tan-
te presumptionis extitit & auda-
cia, ut hoc de corde suo tenuerit
X 4 inter-

interponere? Sane formam istā verborum ab ipso Christo acceperunt Apostoli, & ab ipso Apostolis accepit ecclesia. Multa quippe tam de verbis, quā de factis dominici prætermiserunt euangelistæ, quæ tamen Apostoli suppleuerunt, & est illud quod Apostolus dicit in epistola ad Corinthios: Visus est plusquam quingentis fratribus simul, deinde visus est & Iacobo, ne uisime omnium tãquam abortiuus visus est & mihi. Nam inter ipso, quædam omittuntur ab uno, quæ suppletur ab alio. Vndè cum tes Euangelistæ commemorant: hoc est corpus meum, solus Lucas dicit, quod pro vobis tradetur. Itē quæ Matthæus & Marcus dicant pro canone su Matthæus addit in remissionem per addita peccatorum. Et tamen ea quæ adduntur in canone, possunt ex aliis locis euangelij comprobari. Ioannes

nes enim Lazari suscitationem describens, testatur quod Iesus eleuatis fursum oculis, dixit: Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me. Idē alibi dicit: Hæc loquutus est Iesus, & subleuatis oculis in cœlū, dixit: Pater clarifica filium tuum. Si enim tunc in cœlum oculos leuauit ad patrem, cum animam Lazari reuocabat ad corpus, quanto magis credendum est, quod tunc oculos in cœlum leuauit ad patrem, cum panem, & uinum, in corpus & sanguinem proprium conuertebat? Vtrobique tamen hoc ad nostram instructionem agebat. Vndè & nos, oculos cordis ad terram non deprimamus, sed eleuemus in cœlū, si quod oramus, volumus impetrare. Gratiā agens. Hinc quoq; colligitur, vnde sacrificium laudis dicatur. Quia Christus gratias agens, illud instituit. Gratiā autem non pro se, sed pro nobis, id est, pro reparatione

Ioan. 11.
Ibid. 16.

INNOCENTII PP.
de hominem sic futura.

¶ Quando Christus consecra-
rit & sub qua forma.

CAPVT VI.

**Triplex
opinio.**

Benedixit. Cum ad prolationem
verborum istorum. Hoc est cor-
pus meum: Hic est sanguis meus, sa-
cerdos cōficiat, credibile iudicatur,
quod & Christus eadem verba di-
cendo, consecrauit. Potrò quidam di-
xerunt, quòd Christus consecrauit, cū
benedixit, literam consuetas hoc
ordine. Accepit panem, benedixit,
subaudiendum est dicens: Hoc est
corpus meum, & tunc fregit, & de-
dit, & ait: Accipite & comedite, &
iterauit, hoc est corpus meū. Prius
ergo protulit illa verba, vt eis vim
conficiendi tribueret, deindē pro-
tulit eadem, vt Apostolos formam
conficiendi doceret. Alij verò di-
xerunt, quod & sacramentum con-
secrauit & formam instituit post bene-
dictionem, cū dixit: Hoc est corpus
meum,

Prima.

Secunda.

LIBER IIII. 166

meum, intelligentes illam benedi-
ctionem fuisse, vel aliquod signum
quod super panem impressit, vel a-
liquod verbum, quod super panem
expressit. Quibus illud videtur ob-
sistere, quod prius fregit q̄ dixit:
Hoc est corpus meum. Nec etiā
est credibile, quod prius dederit q̄
consecrauit. Sanē dici potest, quod
Christus virtute diuina contectus, &
postea formam expressit, sub qua
posteri benedicerent. Ipse nanque
per se virtute propria benedixit.
Nos autem ex illa virtute quam in-
didit verbis.

Tertia.

¶ De veritate corporis & sangui-
nis sub specie panis & vini.

CAPVT VII.

CVM enim sacerdos illa Chri-
sti verba pronunciat, Hoc est
corpus meū, & hic est sanguis meus
Panis & vinum in carnem, & san-
guinem conuertuntur, illa verbi vir-
tute, qua verbum caro factum est,
&

Quarta.
virtus est
verborū.

Pfalm. 32. & habitauit in nobis, qua dixit, fa-
 148. cta sunt, ipse mandauit, & creata
 Gen. 19. sunt. Qua feminam mutauit in sta-
 Exod. 4. tuam, & virgam conuertit in colu-
 & 6. brum. Qua fontes mutauit in san-
 Ioan. 2. guinem, & aquam conuertit in vi-
 4. Reg. 1. num. Nam si verbum Eliae potuit
 ignem de celo deponere, verbum
 Christi non potuit panem in car-
 nem mutare. Quis hoc audeat opi-
 nari de illo, cui nullum verbum est
 impossibile, per quem omnia facta
 sunt, & sine quo factum est nihil?
 Certe maius est creare quod non est,
 quam mutare quod est. Ac longe ma-
 ius, quod non est, de nihilo procre-
 are, quam quod est in aliud trans-
 mutare. Illud autem nemo quidem
 dubitet, & de hoc aliquis dubita-
 bit? absit omnino. Incomparabili-
 ter maius est, quod Deus ita factus
 est homo, quod non desit esse Deus,
 quam quod panis ita fit caro quod
 desit esse panis. Illud per incarna-
 tionem

tionem semel est factum, istud per
 consecrationem iugiter fit. Sed di-
 xerit aliquis: Certus sum omnino
 quod valet, sed non sum certus ali-
 quomodo quod valeat. Aduertat aliis vale
 ergo, quod Christus cum accepit. Ego
 set panem, benedixit, & dixit: Hoc potius le-
 est corpus meum. Veritas hoc dixit, go, quod
 & ideo verum est omnino quod di- volunt. Se
 xit, Quod ergo panis fuerat cum sus hæreti
 accepit, corpus suum erat cum dedit. cus. Est,
 Panis itaque mutatus erat in corpus id est, si-
 ipse, & similiter vinum in sangui- gnificat.
 nem. Non enim vt hæreticus sapit, sed desipit, ita debet itelligi, quod
 Dominus ait: Hoc est corpus meum, 1. Cor. 10
 id est, hoc signat corpus meum, si-
 cut quod dicit Apostolus, Petra au-
 tem erat Christus, id est, petra signi-
 ficabat Christum. Hoc enim potius
 dixisset de agno Pascali, quam de
 azymo pane. Nam Paschalis agnus
 absque dubio figurabat corpus do-
 minicum, sed azymus panis, opus
 syn-

Sincerum. Sicut enim Ioannes Baptista, qui dixerat, ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. Sic & Christus q̄ dixerat, Hoc est corpus meum, per adiunctū determinavit, quod pro vobis tradetur. Sicut ergo corpus veraciter tradebatur, ita verè demonstrabatur, non in figura, quæ iam cessauerat, sed in veritate quæ iam aduenerat. Sanè cum litigarent Iudæi ad inuicem dicentes: Quomodo hic poterit carnē suam dare nobis ad manducandum? Dixit illi Iesus: Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum habet vitam æternam. Ideò dicit, Amen amen, id est, in veritate in veritate, vt non figuratiuè, sed verè intelligatur quod dixit: Nisi mādUCAUERITIS carnem, &c. & ad maiorem veritatis expres-

Verè est
corpus
Christi
sub specie
panis.
Ioan. 6.

pressionem adiungit, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Ego verò quod vitam æternam habere desidero, carnem Christi veraciter comedo, & sanguinem eius veraciter bibo. Illam vtiq; carnem quam traxit de virgine, & illum sanguinem quem fudit in cruce. Ego credo corde, & ore confiteor, quod ipsum dominum nostrū Iesum Christū, in hoc sacramento manduco, fretus auctoritate qua dicitur, Qui manducat carnē meā viuet propter me. Non enim cū mādUCATUR, per partes diuiditur, nec laceratur sub sacramento, sicut caro quæ venditur in macello, sed & illa suscipitur & integer manducatur. Viuit manducatus, quia surrexit occisus. MādUCATUS nō moritur, q̄ surrexit nō moriturus. Christus enim resurgēs à mortuis, iā non moritur, mors illi vltra non dominabitur, quod enim mortuus est, p̄ peccato mor-

Rom. 6.

INNOCENTII PP.

1. Reg. 17.

mortuus est semel, quod autem viuit, viuit Deo. Sicut enim vidua Sa reptana quotidie comedeat, & nū quam diminuebat farinam de hydria, & oleum de lechyro. Sic vniuersalis Ecclesia quotidie sumit & nunquā consumit carnem & sanguinē Iesu Christi, sub diuersa specie sacramenti. Sicut ergo corpus Christi quotidie manducatur, & nō deficit nec deferescit, ita panis quotidie transit in corpus Christi, sed ipsum corpus nec in aliquo proficit nec accrescit. Non enim de pane vel de vino materialiter caro est vel sanguis, sed materia panis vel vini mutatur in substantiā carnis & sanguinis, adiicitur aliquid corpori, sed transsubstantiatur in corpus.

aliās for-
matur.

¶ Quod sub tota forma totum corpus existit.

CAPVT VIII.

V Erum an partes in partes, an totum in totum; an totale tran-
scat

scat in totale, nouit ille qui facit. Ego quod residuum est igni comburo. Nam credere iubemur, discutere prohibemur. Si tamen querentis instet improbitas, ego salua fide concesserim, quod totalis panis in totale corpus conuertitur, ita quod nulla pars panis transit in aliquam partem corporis. Reor autem salua fidei maiestate, quod vbi panis est consecratus, sub tota specie, totum corpus existit. Sicut enim miraculose tam magnum corpus, sub tam parua forma concluditur, ita miraculose totum corpus in singulis partibus continetur quod inde cognitio, quoniam in quocunque partes species diuidantur, sub singulis partibus totus est Christus, totus in magno, totus in paruo, totus in integro, totus in fracto. Scio tamen quod dicitur à quibusdam, quod quamdiu species panis integra perseuerat, sub totali specie totale corpus

forte con-
iicio.

Y
pus

INNOCENTII PP.

pus existit. Vbi verò diuiditur in
singulis diuisionibus incipit esse totus
tum. Sicut in speculo dum est integrum
vna tantum apparet inspicientis
imago: sed eò fracto, tot appa-
rent imagines quot sunt in eò frac-
turæ. Porro cum Deus illam vir-
tutem verbis tulerit, vt ad prolati-
onem eorum corpus dominicum
incipiat esse sub specie sacramenti,
æc illa verba proferantur in fra-
ctione, non in singulis partibus erat
totum, sed sub totali specie totali-
ter existebat, post fractionem in sin-
gulas partes quodammodo secedit
& incipit esse singulatim in singulis
partibus quòd integraliter erat in

Tutius est credere
quàm di-
scussere:

integro. Licet autem corpus domi-
nicum sit in loco locale, quanti-
tur tamen, vtrum in sacramentum
sit locatum localiter, id est, vtrum
faciat localem distantiam, & an ha-
beat localem situm, vt dici debeat
quia iacet, sedet aut stat? Sed & alia
multa

LIBER VIII. 170

multa circa præsentem articulum pos-
sunt inquiri, quæ melius est inta-
cta relinquere, quàm temerè diffi-
nire. Nam bestia quæ tetigerit montem, Exod. 19.
lapidabitur, tutius est in tali-
bus & circa rationem subsistere, quàm forte
ultra rationem excedere, ne forte, ut
quòd absit, ossa regis Idumæe redit, Amos. 2.
gantur in cinerem.

¶ De fractione, vbi dicitur,
quare fractio fiat &
attritio.

CAPVT IX.

Fregit. Solet à multis inquiri,
sed à paucis intelligi quid Chri-
stus tunc in mensa fregit, & quid
sacerdos in altari nunc frangit. Fæ-
runt qui dicent, quòd sicut post
consecrationem vera panis reman-
ent accidentia, sic & vera panis
substantia, quòd sicut subiectum
non potest sine accidentibus existe-
re, sic accidentia nõ possunt existere
sine subiecto. Accidentia esse nõ est
Y 2 aliud

Falsa opi-
nio, quæ
negat trās
substantia
tionem.

Reproba- aliud quam inesse. Sed panis & vi-
 ta est hæc ni sustantiis permanentibus, ad pro-
 opinio sub lationem illorum verborum cor-
 hoc ponti pus & sanguis Christi veraciter in-
 fice in Cō cipiunt esse sub illis, ita quod sub
 cilio Late eisdem accidentibus vtrunque vere
 ranensi, vt sumitur panis & caro, vinū & san-
 patet extra guis, quorum alterum probat sen-
 de summa sus, reliquum credit fides. Hi dicūt
 trini, & si quod substantia panis frangitur &
 de cath. atteritur, inducentes ad hoc illud
 Et longe quod dicit Apostolus: Panis quem
 ante repro frangimus, & Lucas: Vna sabbati
 bata fuit. cum cōuenissemus ad frangendū pa-
 à S. Am- nem, &c. Hi facile soluunt quæstio-
 brofio. nem illam, qua quæritur, quid à mu-
 re comeditur, cum sacramētum cor-
 roditur, comeditur secundum illos
 illa panis substantia, sub qua corpus
 Christi esse mox desinit. Porro qua-
 lem significandi modum habet no-
 men accidentis in physica facultate,
 talem existendi modum habet
 accidens nominis in theologica ve-
 ritate

ritate. Nam sicut hoc nomen album Accidētia
 significat accidens in substantia, id in sacramē
 est, in adiacentia, sic hoc nomen al- to sine
 bedo significat accidens sine subie- subiecto.
 cto, id est, in existentia; sic ante cō-
 fsecrationem accidens est in subie-
 cto, quoniam existit in alio. Sed
 post consecrationem accidens est si-
 ne subiecto, quoniam existit per se.
 Transit enim substantia, sed remanent
 accidentia: nec dicitur acci-
 dens in vi participij, sed accipien-
 dum est in vi nominis. Sicut enim
 ibi substantia corporis est, vbi for-
 ma corporis non videtur, sic ibi for-
 ma panis videtur, vbi substantia pa-
 nis non est, nec est alius ibi panis
 nisi caro Christi, quæ nomine pa-
 nis aliquando designatur. Iuxta q̄
 Dominus ait: Panis quem ego da-
 bo, caro mea est pro mundi vita. Et
 Apostolus: Quotienscumq; mandu-
 cabitis panem hunc & calicem bi-
 betis, &c. Non enim debemus quæ-
 rit

Ioan. 6.
 1. Cor. 11

INNOCENTII PP.

zere naturam in gratia, neque consuetudinem in miraculo. Nō solum accidentales, verum etiam naturales proprietates remanere videntur, vt panem quæ saturando famem expellit, & vitæ quæ satiendo sitim extinguit. Dicamus ergo quod

Cōclusio
forma panis frangitur & atteritur, sed corpus Christi sumitur & comeditur. Ea * verò quæ notat corruptionem referentes ad formam panis, ea verò quæ notant acceptione n ad corpus Christi.

¶ De confessione Berengarij.

CAPVT X.

Videe. **B**erengarius quippè suspectus habebatur de hæresi, & ne remaneret anguis in herba, ad maiorem expressionem coram Nicolao Papa multisq; præsulibus confessus, panem & vinum, quæ in altari ponuntur post consecrationē, non solum sacramentum, sed etiam vorum corpus & sanguinem Christi

stā

LIBER IIII.

171

sti esse, & sensualiter non solum sacramentum, sed etiam in veritate in manibus sacerdotum tractari & frangi, etiam fidelium dentibus atteri. Non autem corpus Christi vel in partes diuiditur, vel dentibus laceratur, cum sit immortale & impassibile. Sed in qua re fiat fractio vel attritio beatus Aug. De Constantinus ostendit, dicens: Quando sec. distin. CHRISTVS manducatur, reficit 2. c. Nos & non deficit. Nec quando manducamus de illo partem fecimus, c. Hoc est. & quod in sacramento sic fit.

Nam & CHRISTVS carnalem sensum discipulorum redarguit, qui putabant carnem eius sicut alicuiam carnem diuidendam in partes, & morsibus lacerandam.

Dicitur autem forma panis, non quod sit, sed quod fuit, sicut dicebatur Simon Leprosus, non quod talis existeret, sed quod talis extiterat. Matt. 26.

Y 4 Quid

INNOCENTII PP.

¶ Quid etiam à mure comeditur,
cum sacramentum corroditur.

CAPVT XI.

SI vero quærat^{ur} quid à mure co-
meditur, cum sacramentum cor-
roditur, vel quid incineratur cum sa-
cramentum crematur. Respódetur,
quòd sicut miraculose substátia pa-
nis conuertitur, cum corpus domi-
nicum incipit esse sub sacramento,
sic quodammodo miraculose reuer-
titur, cum ipsum ibi desinit esse, non
quòd illa panis substátia reuertatur
quæ tranſiuit in carnem, sed quòd
eius loco alius miraculose creatus,
quamuis huius accidentia sine sub-
iecto possunt sic corrodi, sicut edi.
Hic obſtate miraculo falso, trahitur
argumentum à coniugatis vel con-
iunctis, sicut alibi trahitur falso à cõ-
trariis. Est enim hic color & sapor,
quantitas & qualitas, cum nihil aliter
rurro sit coleratum aut sapidum, quã-
tum aut quale. Miraculum quippe
vincit

LIBER IIII. 173

vincit naturam, & legi detrahit di-
ſpensatio. Sane in natura Dei est tri-
nitas personarum, videlicet pater & **Triplex**
filius & spiritus sanctus. In hypostasi **trinitas.**
filiij est substantiarum trinitas, vi-
delicet deitas, corpus & anima. In
sacramento corporis est trinitas spes-
cierum, videlicet panis, vinum, &
aqua. In natura Dei nec est acci-
dens in substantia, nec substantia in
accidente. In hypostasi filij est acci-
dens in substantia, & substantia in
accidente. In sacramento corporis
accidens non est in substantia, sed
substantia consistit sub accidente.

¶ Quale corpus Christus
dedit in cœna.

CAPVT XII.

DEdit. Quæri solet quale cor-
pus suum Christus dedit in
cœna, mortale an immortale, passi-
bile an impassibile, ac cœtera quæ ad
hanc pertinent quæstionem. Ego
diuina sacramenta magis veneran-
curiosè.

INNOCENTII PP.

quàm discutienda profiteor, simplicitati fidei ratus sufficere. Si dicatur quod tale dedit quale voluit, & rursus, quale dederit ipse nouit. Fuerunt tamen qui dicerent, quòd sicut idem veraciter ipse erat qui dabat & qui dabatur, ita in eo quod dabat erat passibilis & mortalis, & in eo quod dabatur erat immortalis & impassibilis sicut visibilis gestabat, & impassibilis sicut visibilis gestabat, & inuisibilis gestabat: inuisibiliter in quantum ad formam corporis, non quantum ad speciem sacramenti. Nam in eo quod gestabat, quod erat apparebat in eo verò quod gestabatur, quòd erat ipse non videbatur, quia forma panis & vini velabat formam carnis & sanguinis. Hic est ille verus Dauid, qui coram Achis rege Geth suis manibus ferebatur. Quoniam immortalis dabatur, incorruptibiliter edebatur. Hi scilicet pro facto concedunt, posito quòd pars aliqua sacra-

1. Reg. 21

LIBER IIII. 374

menti per triduum mortis Christi referuata fuisset, idem corpus simul & iacebat mortuum in sepulchro, & manebat viuum sub sacramento. In ara crucis patiebatur, & sub forma panis non ladebatur. Sed quoniam incredibile iudicatur, vt secundum eandem naturam simul esset mortalis & immortalis, quòd tum congruebat ei secundum eandem personam. Fuerunt alij qui dixerunt, quòd Christus mortalis utique fuit, sed voluntate non necessitate. In eo quippe quòd immunis erat ab omni culpa, liber erat ab omni pena, vt nihil morti deberetur, pro eo quòd peccati nihil haberet, sustinuit tamen spontè mortalitatem, quia mortem sustinere volebat: quia si mortalitatem non suscepisset, omnino mori non potuisset. Vt ergo probaret quòd mortalis erat, nõ necessitate sed voluntate, quòd voluit mortalitatem deposuit, &

Christus
mortalis
fuit non
necessitate.
In eo quippe
quòd immunis
erat ab omni
culpa, liber
erat ab omni
pena, vt nihil
morti deberetur,
pro eo quòd
peccati nihil
haberet, susti-
nuit tamen
spontè mortali-
tatem, quia
mortem susti-
nere volebat:
quia si mortali-
tatem non sus-
cepisset, omni-
nino mori non
potuisset.
Vt ergo probaret
quòd mortalis
erat, nõ necessi-
tate sed volun-
tate, quòd
voluit mortali-
tatem deposuit, &

immor-

Luc. 4.

aliās * pas-
sibilem.

Quatuor
dotes glo-
rificati
corporis.
Sap. 3.
Apoc. 7.
& 21.

Luc. 6.

immortalitatem recepit. Legitur enim in euangelio, quod cum Iudæi duxissent Iesum vsq; ad supercilium montis, vt eum præcipitarent, ipse transiens per medium illorum ibat. Cum esset ducendus, teneri se sicut palpabilem tolerabat, sed cum esset præcipitandus sicut impassibilis per medium illorū transibat. Quatuor enim sunt glorificati corporis propriæ qualitates, videlicet claritas, subtilitas, agilitas, & impassibilitas. De quibus legitur: Fulgebunt iusti & tanquam scintillæ in arundineto discurrent, & absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & iam non erit amplius neque luctus neque clamor, &c. Hinc etiam Dominus, inquit, in Euangelio: Mensuram bonam & confertam & coagitatam & supereffluentem reddent in sinu vestrum. Singula sibi Christus singularim accepit antequam resurgens à mor-

à mortuis naturam glorificati corporis induisset. Subtilitatem cum nasceretur ex virgine. Claritatem, cum transfiguraretur in monte. Agilitatem, cum incederet super mare. Impassibilitatem, cum manducaretur in cœna. Sicut enim signum passibilitatis exhibuit in corpore immortali, cum post resurrectionem ostendit manus & latus, sic in corpore mortali signum impassibilitatis, cum carnem & sanguinem ante passionem exhibuit. Potest tamen salua fide concedi, quod tale dedit, quale tunc habuit, mortale, videlicet passibile. Non quod desisset pati in sacramento, sed quod sub sacramento poterat pati. Nunc autem sumitur à nobis immortalis & impassibilis. Nec tamen maiorem habet nunc efficaciam, sicut nec maiorem potentiam. Quod ergo passibilis edebatur, & tamen non lædebat, non erat humanæ naturæ

INNOCENTII PP.

naturæ, sed diuinæ potentæ, quæ
valebat quicquid omnino valebat.

¶ Vtrum Iudas accepit
Eucharistiam.

CAPVT XII.

DEdit discipulis suis. Dubitans
solet, vtrum Iudas cum aliis
accepit Eucharistiam. Lucas enim
ostendit Iudam interfuisse cum aliis
quem statim post calicem tradito-
rem commemorat, dicens: Hic est
calix noui Testamenti in sanguine
meo, qui pro vobis effundetur.
Veruntamen ecce manus tradentis
me, mecum est in mensa. Quotquot
autem interfuerunt Eucharistiam
accepere, Marco attestante, qui
ait: Et biberunt ex illo omnes. Iux-
tà quòd Christus ipse præceperat.
Quod Iu teste Matthæo, Bibite ex hoc oēs.
Econtra Iudam non interfuisse pro-
fuerit in batur. Nam secundum Matthæum
eterna. Statim dixit Iesus bibentibus cali-
cem; Non bibam ammodo de hoc
genimi-

L I B E R III. 176

genimine vitis, vsq; in diem illum,
cum illud bibam vobiscum nouum
in regno patris mei. Iudas ergo non
aderat, qui cum eò non erat bibitu-
rus in regno. Bibentium quoq; nul-
lum excipiens ait, pro vobis effun-
detur, sed aliorum multos exceptit,
cum inquit, pro multis effundetur
in remissionem peccatorum. Vn-
de cum secundum Ioannem Chri-
stus dixisset Apostolis: Beau eritis
si feceritis, ea statim exceptit, non
de omnibus dico, ego scio quos ele-
gerim. Et iterum: Verè mundi estis
sed non omnes. Quid ergo est no-
bis in hoc casu tenendum? Illud
fortè sine præiudicio aliorum, quod Iudas nò
Ioannes insinuat, quia cum Iudas ac-
cepisset buccellam panis, exiuit con corpus do-
tinuo, erat enim nox. Christus autè mini-
post alios cibos tradidit Eucharis-
tiam. Quod autem Lucas post ca-
licem commemorat traditorem, per
recapitulatiouem potest intelligi.
Quia
Determi-
natio qd

Quia saepe fit in sacra scriptura, ut quod prius factum fuerat, posterius enarretur: sicut Matthæus commemorat, biduo antè Pascha alabastrum vnguenti, quod secundum Ioannem ante sex dies paschæ mulier effudit in domo Simonis leprosi. Concesso autem quod Iudas acceperit Eucharistiam, quod expositorum plerique concedunt, quærendum est, qua ratione medicus salutaris medicinam dabat ægrotò, quæ ei sciebat esse mortiferam? Sciebat enim, quòd qui manducat indigne, iudicium sibi manducat. An ut suo doceret exemplo, quod sacerdos non debet illi communionem negare, cuius crimen etsi sibi sit notum, non tamen ecclesiæ manifestum, ne forte non sit corrector sed proditor. Unde cautum reperitur in Canone: Non prohibeat dispensator domini pingues terræ mensam domini manducare. Sed moneat ex-

ctorem

ctorem timere. Sit ita, si mihi quod lego est melius valeat responderi. Porro cum minus malum sit reddi respectum de crimine, quàm committere crimen. Et de duobus malis, si alterum vrget, minus sit eligendù, cur discretus sacerdos non neget eucharistiam criminoso, quatenus minus malum incurrat, ut maius euitet, id est, ut reddatur suspectus ne manducet indigne. Sanè cum nemo debet vitium mortale committere, ne proximus aliud mortale committat, eligendum est potius sacerdoti non prodere peccatorem, quàm ut ille non peccet, sed ille potius debet eligere, ut abstinèdo reddatur suspectus, quàm communicando manducet indigne. Si verò quaeratur, utrum Christus ad bonum aut ad malum eucharistiam Iudæ tradiderit. Et quidem non videtur ad bonum dedisse, ne sua fraudatus sit intentione. Qui teste propheta fecit

Z

vni-

Quæstio.

vniversa quæ voluit. Iudas enim non ad bonum, sed ad malum accipit, sed nec ad malum deditur. Quia Christus non est autor malorum, sed vltor. Responderi verisimè potest, quòd si propositio intentionem denotet vel affectum, cum dicitur, dedit ad malum, falsa est propositio. Si autem consecutionem insinuat vel affectum, vera est. Quia verò Christus buccellam intinctam Iudæ porrexit. Undè constitutum est ab ecclesia, vt Eucharistia non detur intincta. Constitutum est nihilominus & pro heresi extirpada, quæ dogmatizavit Christum sub neutra specie totum existere, sed sub vtraque simul existere totum. Nec debet intelligi, quòd sub buccella panis intincta Christus Eucharistiam dederit traditori, sed per buccellam intinctam atq; porrectam, suum denique traditorè expressit, fortassis per panis intinctionem

Ne detur
eucharistia
intincta.

tionem illius significans fictionem.

¶ De duobus modis Eucharistiam comedendi.

CAPVT XIII.

Accipite & manducate. Non est intelligendum, quòd sumptum corpus de manu Domini sibi discipuli ministrarent, sed qui consecrauit & ministravit ac si diceret: Comedite, iterumque comedite, vtramq; huius sacramenti comestionem insinuans. Dupliciter enim corpus Christi comeditur, quia dupliciter intelligitur. Verum, quod de virgine traxit & in cruce pependit, & mysticum quod est ecclesia Christi spiritu vegetata. De vero corpore Dominus ait: Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur. De mystico dicit Apostolus: Vn^o panis & vnū corpus multi sumus. Verū corpus Christi comeditur sacramentaliter, id est, sub specie: Mysticum autem comeditur

Duplex
corpus
Christi,
verum &
mysticū.
Lucę 22.
1. Co. 10

INNOCENTII PP.

Spiritualiter, id est, in fide, sub specie panis, in fide cordis. De comestione sacramentali dominus ait: Accipite & comedite, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem. Hoc modo tam boni quam mali corpus Christi manducant. Sed soli boni comedunt ad salutem, mali verò comedunt ad iudicium. Nisi enim mali corpus Christi comederent, non dixisset Apostolus: Qui manducat indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diudicans corpus domini. Nam & Iudas traditur cum aliis eucharistiam accepisse. De spirituali comestione dominus ait: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Hoc modo corpus Christi boni comedunt. Vnde, Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, in me manet & ego

1. Cor. 11

Spiritualis manducatio.

1. Ioan. 4.

118

LIBER IIII.

179

in eo. Nam qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Vnde, quid paras dentem & ventrem? Aug. de crede & manducasti. Qui credit in Deum, comedit ipsum, qui incorporatur Christo per fidem, id est, membrum eius efficitur, vel in unitate corporis eius firmiter solidatur. Alibi quod manducatur incorporatur: & qui manducat, incorporatur: & qui manducat incorporatur. Vtrumque modum Christus edendi insinuat, ubi dicit: Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quicquam. Quia caro Christi nisi spiritualiter comedatur, non ad salutem, sed ad iudicium manducatur.

¶ Quid fiat de corpore Christi, postquam fuerit sumptum & comestum.

CAPVT XV.

Fortassis cogitatio adhuc pulsat animum, querens quid fiat de

Z 3

cor-

Eccl. 3.

INNOCENTII PP.
corpore Christi, postquam sumptū fuerit & comestum? Tales sunt cogitationes mortalium, vt vix quiescere velint in his maximè quę quęrenda non sunt. Audi cōsiliū Sapiētis: Altiorate ne quęsieris, & fortiora te ne scrutaris, sed quę præcepit Deus, illa tu semper cogita, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Si verò præsentia quæratur corporalis, in coelo quæratur, vbi Christus est in dextera Dei sedens. Ad tempus tamen præsentiam exhibuit corporalem, vt ad spiritualem præsentiam inuitaret. Cum sacramētum tenetur, comeditur & gustatur, Christus corporaliter adest in visu, in tactu, & in sapore, quamdiu corporalis sensus afficitur, corporalis præsentia nō aufertur, postquam in percipiēdo sensus deficit corporalis. Deinceps non est quærēda corporalis præsentia, sed spiritualis est retinēda dispensatione
com-

LIBER IIII. 180
completa. Christus de ore transit ad Christos cor. Melius est enim vt procedat in spiritualis mentem, q̄ vt descendat in ventrē. est eucharistia. Cibus est nō carnis, sed animæ. Ve ritia. nit vt comedatur, nō vt cōlumatur: vt gustetur, non vt incorporetur. Ore comeditur, sed stomacho non digeritur. Reficit animum, sed non effluit in secessum. Illud ergo sanē debet intelligi, quod Dominus ait: Omne quod in os intrat, in vētrem Mat. 15. vadit, & in secessum emititur. Cū constet illud fuisse dictum non de spiritali cibo, sed de carnali.

¶ Quòd si secessus aut vomitus post solam Eucharistię perceptionem eueniat.

CAPVT XVI.

Q Vòd si fortè secessus vel fluxus aut vomitus post solam Eucharistię perceptionem euenierit, ex accidentibus & humoribus generatur. Cum inter humores absque cuiuslibet cibi materia

vel effluant in secessum, vel emittantur ad vomitum. Cum ergo post dispensationis officium aliquid iterato sentitur. In hoc ergo species se videtur ad proprietatem famulatur, ut particula ritas similitudinis ubique seruetur. quædam for Nam in quo similitudo deficeret, sita ita sup in eo sacramentum non esset, sed ibi plêda. Nô se proderet, & fidei locum auferret: ad corpo- neque iam crederetur quod ita fieri non oportet. Itaque quantum ad ris aut san nos seruat per omnia corruptibilis ritatê, sed cibi similitudinem, sed quantum ad ad specie- se, non amittit inuiolabilis corporis rû corru- veritatem. Species quandoque cor- ptibilitatê roditur vel maculatur, sed veritas refertur. nunquam corrumpitur aut comqui- natur Si quando tale quid videris, noli timere sibi, sed esto sollicitus tibi ne tu malè l'rdaris si malè credi- deris. Si verò queratur vtrû Chri- stus localiter descendat de cœlo, vel ascendat in cœlum, cum exhibet aut subtrahit præsentiam cor-

Quæstio- nes curio- sæ deuitâ; dæ sunt.

po-

poralem, an aliter incipiat vel desinat esse sub specie sacramenti. Respô deo non oportere nos in talibus curiosos existere, ne plus quam possumus præsumamus, & non cõpræhendamus. Salubre consilium dedit Apostolus. Nô plus sapere q̄ oportet sapere, sed sapere ad sobrietatê. Ego nescio quomodo Christus accedit, sed & quomodo recedit ignoro, nouit ille qui nihil ignorat.

Rom. 18.

¶ Quando fiat transsubstantiatio.

CAPVT XVII.

HOC est corpus meum. Si ad prolationem istorum verborum, hoc est corpus meum, panis mutatur in corpus. Et ad prolationem istorum verborum, hic est sanguis meus, vinum mutatur in sanguinem. Cum prius proferantur ista verba quàm illa, prius ergo mutatur panis in corpus, quàm vinum in sanguinem. Nunquid enim corpus

Z 5 est

Naturalis
concomi-
tantia.

INNOCENTII PP.

est sine sanguine, vel sanguis sine corpore? Propterea dicitur à quibusdam, quòd cum totum est dictum, totum est factum, nolentes vel non valentes ipsius conuersionis determinare momentum. Alij dicunt & bene, quòd licet ad prolationem præcedentium panis à natura mutetur in corpus, & ad prolationem sequentium vinum præterea mutetur in sanguinem, nunquam tamen corpus est sine sanguine, vel sanguis est sine corpore, sicut neutrum est sine anima, sed sub forma panis sanguis existit in corpore, per mutationem panis in corpus.

Et e conuerso. Non quòd panis in sanguinem, vel vinum mutetur in corpus, sed quia neutrum potest existere sine reliquo. Est ergo sanguis sub speciebus panis, non ex vi sacramenti, sed ex naturali concomitantia, secundum fratrem Aegidium. Sed quaeritur, quid demonstratur
Chri-

LIBER III. 182 Quid de-

Christus cum dixit: Hoc est corpus meum? non panem, quia de pane non erat verum, quod corpus eius existeret: nec corpus, quia nõdum illa verba protulerat, ad quorum prolationem panem mutauit in corpus, quid ergo? Similis obiectio fit à logicis, cum dicitur: Hoc vinum est mortuum, posito quòd in prolatione subiecti sit vinum, & in prolatione prædicati sit mortuum. Sed quantum distat ortus ab occasu, tantum refert inter miraculum & naturam. Ab huius ergo quaestionis laqueo facile se absolunt, qui dicit, quòd Christus tunc consecravit cum benedixit. Nam si opponatur de sacerdote qui tunc consecrat, cum illa verba pronunciat. Respondetur, quòd sacerdos nihil demonstrat cum illis verbis non utatur enuntiativè, sed recitativè. Quemadmodum & Christus ait: Ego sum vitis vera. Ego sum lux mundi, & innumera talia. Sed

Manduca-
te ex hoc
omnes.

De septē
regulis
Ticonij
vide. B.
Aug. de
doctrina
Christia.
lib. 3. circa
finem.

INNOCENTII PP.

Sed rursus queritur, quid demon-
strat cum dixit: Manducate ex hoc
omnes? Licet in nullo quatuor e-
uangelistarum hoc legatur de cor-
pore, sed tantum de sanguine, bibe-
te ex hoc omnes. Cum enim iam
panem fregisset, si demonstrabat ali-
quid fragmentorum, illud non de-
bebant omnes comedere, cum sin-
gulis singula distribueret. Si demon-
strabat corpus non poterat ex isto,
sed illud comedere, quia corpus
Christi non manducatur per par-
tes, sed integrum. Sanè secundum
regulam Ticonij debet intelligi,
qua frequenter in sacra scriptura vi-
detur agi de vno, sed agitur de di-
uersis, ut est illud: Benedixit, fregit
& dedit: benedixit panem, formam
fregit, & dedit corpus. Eodem mo-
do cum dixit: Manducate ex hoc
omnes, pronomen ostendit integrum
corpus, & præpositio inuuit for-
mam diuisam, ut iste sit sensus: Co-
medite

LIBER IIII. 183

medite hoc corpus integrum sub
forma diuisa. Nam sola forma per
partes diuiditur, & totum corpus in-
tegrum manducatur. Simili modo
potest intelligi, quod subiūxit, hoc
est corpus meum, id est, illud quod
præbeo sub hac forma.

¶ De forma verborum.

CAPVT XVIII.

Queritur etiam, utrum addi-
tio vel subtractio, transpositio
vel mutatio, si forte sit in illa forma
verborum quam Christus expres-
sit, effectum consecrationis impe-
diat ut si dicatur addendo, hoc est
corpus meum, quod assumpsi de
virgine, vel subtrahendo, hoc est
corpus, vel transponendo corpus
meum hoc est, vel interponendo,
hoc est uti corpus meum siue mu-
tando, hoc est corpus Iesu. Sane fe-
cit Deus hominem rectum, sed
ipse se infinitis miscuit quæstioni-
bus. His itaque prætermisiss, quæ
quando
varie quæ-
stiones de
forma ver-
borum.

Eccl. 7.

Non est
mutanda
verborū
forma.

INNOCENTII PP.

quandoq; subuertunt animum, magis quàm ædificent. Illud pro certo sciatur, quòd grauius peccat, qui quòdlibet horum quomodolibet attentauerit, maximè si formam intendat mutare, vel hæresim introducere, quia forma verborum quã Christus expressit per omnia illibata debet seruari, quàmuis secundum philosophum nomina & verba trãspolita idem significant. Nec vtile per inutile vicietur.

¶ Vtrum panis transsubstantietur in Christum.

CAPVT XIX.

PORRò cum panis transsubstantietur in corpus itaq; rationale animatum, videtur quòd panis trãsubstantietur in hominem, & pari ratione in Christum transsubstantietur, & ita in creatorem. Sic ergo creatura quotidie fit creator. Quidã voluerunt añtrere quòd panis trãsubstantietur in Christũ, non tamẽ

in

LIBER IIII. 184

in creatorem, quia Christus dicitur secundum naturam humanam, secũdum quam panis transsubstantietur in ipsum. Nam sicut dicitur Christus māducari, quia corpus eius comeditur, ita panis credendus est in ipsum mutari, quoniã in corpus eius cõuertitur. Ego sum (inquit) panis viuus, qui de cœlo descendi, & panis quẽ ego dabo caro mea est p mũdi vita. Christus igitur seipsum Ioan. 6. & carnẽ suam noie panis appellat, vt ostendat ex hoc, qd panis sicut verè mutatur in carnem ipsius, ita verè mutatur in ipsum. Ego tamen sicut in aliis, ita pariter in hoc diuina sacramẽta magis venerãda q̃ discutienda profiteor. Scriptũ est enim: Non comedetis ex eo crudũ quid, Exo. 12. nec coctũ aqua, sed assum igni. Et si secundũ vim inferentiã nõ sequatur. Quòd si panis trãsubstantietur in corpus humanũ, idẽd panis trãsubstantietur in hominem, quia nõ

ho.

INNOCENTII PP.
homo sed hominis pars est corpus.

¶ De modo transubstantiationis.

CAPVT XX.

QVæritur autem, Vtrum ante consecrationem sit concedendum, panis erit corpus Christi, vel post consecrationem id quod panis fuit, est corpus Christi. Quod inde videtur, quoniam qui sacerdos fit, erit sacerdos: & qui sacerdos est factus, sacerdos est. Similit er quod corpus fit, erit corpus, & quod corpus est factum, est corpus. Quis enim dixerit, quod hoc sit illud, si nunquam hoc erit illud. Tradit etiam Augustinus, ante consecrationem panem esse & vinum quod natura formavit, post consecrationem verò carnem, & sanguinem, quod benedictio consecrauit.

De conf.
dist. 2. c.

Nos aut. & ca. Panis est.

Et Ambrosius in hæc verba, quod erat panis ante consecrationem, iam est corpus Christi post consecrationem

LIBER IIII 185

nem. Nam etsi sit panis nec erit corpus Christi, nec aliud, panis ibi nihil erit, & ita panis annihilatur, ergo nec fit corpus Christi, nec aliud.

Si verò dicatur, quod panis erit corpus Christi, statim inferitur, aliud nimum fore corpus Christi, quod nec fuit subtile.

Argutiæ
natum, nec passum, nec mortuum, nec sepultum, demonstratis quoque diuersis panibus, oportebit concedi, quod hoc etiam illud erit idem, & nõ est idem, hoc igitur fiet illud, rursus si hoc erit panis, & non est corpus Iesu, quod est penitus impossibile. Præterea si id quod fuit panis, est corpus Christi, profectò corpus Christi est illud quod fuit.

panis ergo corpus Christi vel fuit vel est panis. Diuersa & innumera bilia talia possent inferri, quæ penitus à veritate discordant. Propter hæc & alia quæ circa presentem articulũ subtiliter magis quàm vtiliter possent inquiri, non desunt qui dicunt,

AA cunt,

Simplex
responsio

INNOCENTII PP
cunt, quòd ea ratione dicitur panis
mutari, vel conuerti, seu transub-
stantiari, siue trãlire in corpus Chri-
sti, quòd corpus Christi sub eisdem
accidentibus loco panis incipit esse,
sicut dicitur a Grammaticis, quòd
a mutatur in e cum à presenti for-
matur prãteritum, ago egi, quia lo-
co huius literæ a ponitur hæc litera
e. Quidã autem expressè dixerunt,
quòd ipsa panis essentia verè muta-
tur in corporis substantiam, nec re-
digitur panis in nihilum, quia desi-
nit esse quod fuit, sed mutatur in al-
liud, quoniam incipit esse quod nõ
fuit. Erit autem ipsa conuersio non
secundum vniorem, sed secundum
transitionè, quia nequaquam essen-
tia essentia accedat in augmentum, vt
per id quod accedit id ad quod acce-
dit, manus aliquid fiat, sed id quod ac-
cedit, sit vnũ cum eo ad quod acce-
dit, nec corpus accipit esse panis. Sed
panis accipit esse corpus, quia panis
tran-

L I B E R IIII. 186
trãsit in corpus non corpus in panẽ.
Cum ergo concluditur, quoniam
aliud erit corpus Christi, quod nec
fuit natũ, nec passum. Si relatio fiat Subtilis
ad predicatum, est falsum. Si verò discepta-
ad subiectum, est verum, sed inde tio.
non *prouenit. Ergo corpus Chris aliàs * pro
sti nec fuit natum, nec passum, sicut cedit.
non sequitur, aliquid est pater, qd
nec genuit, nec spirauit, ergo nec pa-
ter genuit, nec spirauit. Quod au-
tem infertur, hoc & illud erit idem,
& non sunt idem, hoc igitur fiet il-
lud, non prouenit, sed ita rectius in-
ferretur, hoc ergo fiet aliquid quod
illud erit. Sicut pater & filius sunt
idem, non tamen pater est filius,
sed id quod est filius. Licet autem
hoc erit illud, nunquam tamen erit
verum hoc esse illud, quoniam hoc
desinit esse hoc, & incipiet esse il-
lud. Sicut sanum erit ægrum, nun-
quam tamen erit verum, sanum esse
ægrum; quia sanum desinit esse sa-

INNOCENTII PP.

num, & incipiet esse agrum. Quā-
uis etiam id quod fuit panis fit cor-
pus Christi, non tamē corpus Chri-
sti est aliquid quod fuit panis, quo-
niam id quod fuit panis, est aliud
omnino quā fuit, sed corpus Chri-
sti omnino idē quod fuit. Sicut ini-
quum quod fuit Saulus est Paulus,
non tamen Paulus est iniquum, qđ
fuit Saulus. Quod enim secundum
naturam contingit in accidentibus,
hoc secundum miraculum accidit in
naturis. Est autem duplex conuer-
sio, substantialis videlicet & for-
malis. Nam sicut aliquando forma
conuertitur sine substantia, sic in-
terdum substantia conuertitur sine
forma, nonnunquam vtraque cum
altera. Substantia verò quandoque
conuertitur in id, quod fit, & non
erat, vt virga in colubrum, & tunc
forma conuertitur cum substantia.
Quandoq; conuertitur in id quod
erat, & non fit, vt panis in Euchari-
stiam,

Duplex
conuersio
substantia
lis & for-
malis.

Exo. 4. 7.

LIBER IIII.

187

stiam, & tunc substantia conuertitur
sine forma. Sed desinamur scrutare
scrutinium, quoniam perferator Psal. 63.
maiestatis opprimetur a gloria. Nā Pro. 25,
accedit homo ad cor altum & exal-
bitur Deus. Sicut ineffabilis est illa
vnio qua Deus factus est homo, Sic
ineffabilis est illa conuersio qua pa-
nis fit caro. Non tamen ita panis di-
cendus est incarnari, quia panis fit
caro. Nam verbum manēs, quod ita Non ins
erat factum est caro, quod carnem carnatur
assumpsit non transiuit in carnem, panis.
sed panis desinens quod erat, ita
fit caro, quod transiit in carnem,
non assumit carnem.

¶ Cur Eucharistia sub duplici
specie consecratur.

CAPVT XXI.

Simili modo licet sub alterutra
specie sumatur vtrunque, id est,
corpus & sanguis, vtraque tamen
species consecratur, & neutra super-
fluit, vt ostendatur quòd Christus
AA 3 hu-

INNOCENTII PP.

humanam naturam totam assum-
psit, vt totam redimeret. Panis enim
refertur ad carnem, & vinum ad a-
nimam, quia vinum sanguinem o-
peratur, in quo sedes est animæ.
Moyfes quippè testatur, quod caro
pro corpore, sanguis autem offertur
pro anima. Vnde legitur in Leuitico:
Anima carnis in sanguine est,
quocirca panis & vinum in sacrificio
offeruntur, quod valet ad tui-
tionem carnis & animæ, ne si sub
alterutra specie tantum sumeretur,
ad alterius tantum putaretur per-
tinere salutem. Et quamuis sub spe-
cie panis sanguis sumatur cum cor-
pore, & sub specie vini corpus su-
matur cum sanguine, tamen nec san-
guis sub specie panis, nec corpus
sub specie vini bibitur, & comedi-
tur: quia sicut nec sanguis comedi-
tur nec corpus bibitur, ita neutrum
sub specie panis bibitur, aut sub spe-
cie vini comeditur. Et si concessibile
videa-

Leuit. 17.

LIBER IIII. 188

videatur quòd corpus bibendo, aut
sanguis comedendo sumatur. Est
ergo modus sumendi carnem &
sanguinem, quo neutrum mandu-
catur & bibitur.

¶ Vtrum panis sine vino, vel vinum
sine pane valeat consecrari.

CAPVT XXII.

SED queritur, vtrum panis sine
vino, vel vinum sine pane, non
dico debeat, sed valeat consecrari,
cum enim ad prolationem istorum
verborum: Hoc est corpus meum,
panis mutetur in carnem, & ad pro-
lationem istorum verborum: Hic
est sanguis meus, vinum mutetur
in sanguinem. Si post prolationem
istorum, & antè prolationem illo-
rum, impedimentum accidat sacer-
doti, quo minus procedere valeat,
videtur ergo quod panis sit mutatus
in carnem, vino in sanguinem non mu-
tato. Quid ergo iudicabit in hoc
articulo faciendū? an alius sacerdos

AA 4 totum

INNOCENTII PP.

totum repetet à principio, & sic super panem iterabitur consecratio? an ab eo tantú loco incipiet, in quo sacerdos ille dimisit, & sic diuideretur mysteriú unitatis? De hoc ita
statutum legitur in Concilio Tolitano. Censuimus conuenire, vt cum à sacerdotibus missarum tempore mysteria consecrantur, si ægritudinis cuiuslibet accidat euentus, quo cæptum nequeat consecrationis explere mysterium, sit liberum Episcopo vel presbytero alteri, cõsecrationem exequi cæpti officij, vt præcedentibus, libenter alij pro complemento succedant. Porro cù inter Theologos de tempore consecrationis sit diuersa sententia, quibusdam dicentibus, quòd panis antè mutatur in corpus, & postea vinum mutatur in sanguinem. Plerique tutius procedentes affirmant, quòd alius sacerdos cõsecrationem repetere debet atq; perficere. Quoniam

Vide Cõcil. Tole. septimum c. 2.

LIBER IIII. 189

niam (vt tradit autoritas) non dicitur iteratum, quod nescitur ante esse factum. Verum ne vlla fiat iteratio, vel diuisio sacramenti, nec aliquis scrupulus erroris, vel dubitationis remaneat, consultius & tutius iudicatur, vt illa talis oblatio studiosissimè recondatur, & super aliam totum officium celebretur.

¶ Queritur, vtrum necessitate cogente, vel casu intercedente, sola panis materia possit in Eucharistiam consecrari.

CAPVT. XXIII.

ET si vinum inueniri non possit, vel aliquo casu defuerit, queritur, vtrum necessitate vel casu intercedente, sola panis materia possit in Eucharistiam consecrari, sicut sub sola panis specie debet Eucharistia reseruari? Sunt sanè qui dicunt, quòd cum verbum & elementum efficiant sacramentum, nec forma verborum nec materia rerú, quam

AA 3 quam

INNOCENTII PP.

quam Christus expressit, mutari potest siue dimidiari. Quia sicut vinum sine pane, sic panis sine vino minime consecratur, cum vtrunq; sit de substantia sacramenti vnde siue aqua pro vino mittatur in calicem, siue ordeum pro fundamento formetur in panem. Sicut neutrum per se, sic neutrum cum alio transubstantiatur in carnem, aut mutatur in sanguinem. Nam si panis sine vino, vel vinum sine pane mutari possit in carnem aut in sanguinem. In his regionibus, in quibus alterutrum inueniri non potest, licite possit alterum sine altero consecrari. Minus enim ignorantia quam necessitas, vel negligentia quam difficultas excusat. Alij verò dicunt, quod cum Christus prius conuertit panem in carnem, & postea vinum mutauit in sanguinem, sicut Euangelicæ lectionis textus ostendit, & sine vino panem, & sine pane vinum

LIBER IIII. 190

num consecrari contingit. Grauius tamen offendit, qui negligenter aut ignoranter alterutram speciem prætermittit, grauius qui scienter aut spontè, maximè si formam intendit mutare, vel hæresim introducere.

¶ Cautela quando sacerdos post consecrationem inuenit prætermissum vinum.

CAPVT XXIIII.

Quid ergo faciendum est sacerdoti, qui post cōsecrationem vinum comperiat prætermissum? Dicitur aliqui quod vinum apponere debet, & super illud solummodo cōsecratione repetere. Alij, quod apposito vino panem consecratum, sicut in die parasceue debet immittere, sicque sumere sacrificium. Ego verò semper in dubiis quod tutius est, iudico præferendum.

¶ De diuersis sacerdotibus super eandem hostiam celebrantibus.

CAPVT XXV.

Cum

INNOCENTII PP.

CVm autem interdum multi sacerdotes concelebrent, si forte non omnes simul consecratoria

Quæstio. verba pronuntient. Quaritur, an ille solus conficiat, qui primus pronuntiat? Quid ergo cæteri faciunt, an iterant sacramentum? Poterit ergo contingere, quòd ille non conficit qui celebrat principaliter, & ille conficiet, qui secundo celebrabit, & sic pia celebrantis intentio

Responso. defraudabitur? Sanè dici potest, & probabiliter responderi, quòd siue prius, siue posterius proferant sacerdotes, referri debet eorum intentio, ad instans prolationis episcopi, cui principaliter celebranti concelebrent, & tunc omnes simul consecrant, & conficiunt. Quanquam nonnulli consentiât, quod qui prius pronuntiat, ille consecrat: nec aliorum defraudatur intentio, quia factum est quod intenditur. Consecraverunt autem presbyteri Cardinales

LIBER IIII. 191

les Romanum circumstare pontificem, & cum eo pariter celebrare. Missa Palis.

Cumque consummatum est sacrificium de manu eius communionem recipere, significantes Apostolos, qui cum Domino pariter discumbentes sacram de manu eius eucharistiam acceperunt, & in eo quod ipsi concelebrent, ostendunt apostolos tunc à Domino ritum huius sacrificij didicisse.

¶ De hora institutionis.

CAPVT XXVI.

Postquam cœnatum est. Quartadecima luna primi mensis ad vesperam Christus secundum legis Exod. 12. typum pascha cum Apostolis celebravit, de quo cum dixisset, desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Luc. 22. Cur hoc dixerit statim ostendit, ut scilicet veteri Paschæ imponens finem, novum Paschæ substituerat sacramentum. Accipiens enim panem,

INNOCENTII PP.

nem, benedixit ac fregit, deditque discipulis suis dicens: Accipite & comedite, hoc est enim corpus meum quod pro vobis tradetur. Similiter & calicem, postquam cenauit, dicens: Bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus noui testamenti qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem. Hac ergo constitutione formati celebremus iugiter per mysterium, quod semel offerebatur in precium. Nam ubi veritas venit, figura cessauit, & signum est sublatum de medio, cum iam non erat res aliqua quae futura significaretur, sed quae praesens praeciperetur, mansit tamen figura, donec fuit in veritate comple-

Cur post cenam Christus instituit. Luc. 22.

tum, quod in similitudinem prius erat exhibitum. Ob id etiam Christus corpus & sanguinem suum post cenam dedit apostolis, ut hoc sacramentum velut vltimum testato-

LIBER IIII. 192

ris mandatum arctius memoriae commendarent. Vnde nouissimum condens haeredibus testamentum, Vos inquit, estis qui mecum permansistis in tentationibus meis, & ego dispono vobis regnum, sicut pater michi disposuit, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo.

Paret ergo cum primam acceperunt Nunc à ie apostoli eucharistiam, non eos acci- iunis acci- cepisse ieiunos. Non ideo tamen est- piendum calumniandum ecclesiae, quod à ie- est. iunis semper accipitur. Placuit enim Vide Au- spiritu sancto, ut in honorem tan- gust. in e- ti sacramenti prius in os Christiani pistola ad dominicum corpus intraret, sicut languarū. ubiq; mos iste seruetur. Non enim quia post cibos Dominus dedit, ideo pransi vel cenati debent illud accipere. Quemadmodum illi faciebant quos arguit Apostolus, dicēs: Conuenientibus vobis in vauem, 1. Cor. 13 iam non est dominicam cenā man- ducare, vnusquisque suam cenam prae- su-

INNOCENTII PP.

præsumit ad manducandum, & aliud quidē esurit, aliud ebrius est. Saluator ergo præscriptis ex causis post cœnam tradidit eucharistiam, quod autem deinde ordine sumetur, disponere apostolis referuauit.

¶ Quod corpus Christi totum est in pluribus locis simul.

CAPVT XXVII.

Alcipiens hunc præclarum calicem, continens metonymicè, ponitur pro contento. Nam & vnus, & idē, & tunc, & nunc, & hic, & alibi sacrificatur ab omnibus, totus in cœlo, & totus in altari, simul & sedet ad dextram patris, & manet sub specie sacramenti. Miraris quòd verbum Dei iuxta sacramenti virtutem totum simul in diuersis locis existit: Et non miraris quòd verbum hominis iuxta vocis naturam totum est simul in auribus diuersorum. Quid quæris naturam in Christi corpore, cum præter naturam

Vide Ambrosium de mysticis iniciis. c. 9.

LIBER IIII. 193

turam sit ipse natus de virgine? Sic ergo Christus in diuersis locis est vnus, sicut in diuersis partibus totus. Quòd autem vinum in calice consecrauerit, patet ex eo quod ipse subiunxit: Non bibam ammodo de hoc genimine vitis.

¶ Quare sanguis Christi dicatur nouum testamentum.

CAPVT XXVIII.

Hic est sanguis noui testamenti & æterni. Vetus testamentum quod hircorum fuit & vitulorum sanguine dedicatum, promittebat homini temporalia: nouum autem quod fuit Christi sanguine consecratum, promittit æterna. Et ideo Nouū & testamentum illud fuit vetus & tran æternum fitorium, hoc autem nouum est & testamentum æternum, vel inde probatur æternum, id est, perpetuum, vnde nouū asseritur, id est, vltimum. Nouissimum enim hominis testamentum immobile perseverat, quia testator

INNOCENTII PP.

Heb. 9.

Testamen-
tum & feri-
ptura & p-
missio di-
citur.

ris firmatur morte, iuxta quod do-
cet Apostolus. Testamentum inquit,
in mortuis confirmatum est, alio-
quin nondum valet, dum vivit qui
testatus est. Porro testamentum di-
citur non solum scriptura, sed &
promissio que admodum dicit apo-
stolus: Ideo novi testamenti me-
diator est, ut re promissionem acci-
pian, qui vocati sunt, aeternae here-
ditatis. Et secundum hunc modum
dicitur: Hic est sanguis meus novi
& aeterni testamenti, id est, confir-
mator novae & aeternae promissio-
nis. Sicut dominus ipse promittit:
Ioan. 6. Qui manducat carnem meam, &
bibit meum sanguinem, habet vi-
tam aeternam. Unde nec primum
testamentum (ut inquit Apostolus)
Heb. 9. sine sanguine dedicatum est. Lecto
Exod. 24 enim uniuerso legis mandato, Moy-
ses accipiens sanguinem hircorum
& vitulorum, ipsum quoque libram
& omnem populum aspersit dicens:
Hic

Ioan. 6.

Heb. 9.

Exod. 24

LIBER IIII. 194

Hic est sanguis novi Testamenti,
quod mandauit ad nos Deus. Ecce
quod proprie moyses verba praedixit,
quibus Christus usus est in cena.

¶ Vtrum aqua cum vino con-
uertatur in sanguinem.

CAPVT XXIX.

SED queritur, vtrum aqua cum
vino conuertatur in sanguinem?
Si conuertitur, ergo sacramentum,
sanguis est: imo populi, nam aquae
multae sunt populi multi, & ob hoc
aqua vino miscetur, ut Christo po-
pulus adunetur. Nam de latere
CHRISTI exiit sanguis & a- Ioan. 19.
qua. Si non conuertitur, ubi post
consecrationem existit? Et quo-
modo separatur a vino, cui fuerat
in vnum commixta? Praterea non
solum sanguinem exhibet sacerdos
in hoc sacramento, si post conse-
crationem aqua pura permanserit,
post vnam ergo sumptionem ite-
rum eodem die communicare non
debet,

BB 2

INNOCENTII PP.

debet, ac si prius aquam bibisset. Nam idcirco sacerdos postquam perfudit, eodem die iterum non sacrificat, quia vinum purum assumit. An forte sicut vinum mutatur in sacramentum redemptionis, sic & aqua transit in sacramentum ablutionis, quæ de latere Christi pariter effluerunt. Quis hoc & valeat diffinire?

alias & audeat.

¶ Vtrum Christus resurgens sanguinem resumpsit quem effudit in cruce.

CAPVT XXX.

LUC. 22.

I Am & illud inquiratur, vtrum Christus resurgens a mortuis, sanguinem illu resumpsit quem effudit in cruce. Si enim capillus de capite vestro non perit, quanto magis sanguis ille non perit qui fuit de veritate nature?

¶ De circuncisione præputij, & præcisione umbilici.

CAPVT XXXI.

Quid

LIBER IIII. 195

Q Vid ergo de circuncisione Præputij vel umbilici præcisione dicitur? an in resurrectione Christi similiter rediit ad veritatem humanæ substantiæ? Creditur enim in Lateranensi basilico, scilicet in sancto sanctorum conseruari. Licet à quibusdam dicatur, quòd præputium Christi fuit in Hierusalem delatum ab angelo, Carolo Magno qui sustulit illud & posuit Aquisgrani. Sed post à Carolo Caluo positum est in ecclesia Saluatoris apud Carosium. Melius est tamen Deo totum committere, quàm aliud temerè diffinire.

Illud omnino nephas est opinari, Falsa opinio de a quo quidam dicere præsumserunt videlicet aquam in flegma conuertere Christi. Nam & de latere Christi non aquam, sed humorem aquaticum, fuit id est, flegma mentiuntur exiuisse, non attendetes quòd de latere Christi duo præcipua ecclesiæ sacramenta

INNOCENTII PP.

Ioan. 3.

Recta opinio de aqua in calice sacramenti.

ta fluxerunt, videlicet & sacramentum redemptionis in sanguine, & sacramentum regenerationis in aqua. Non enim baptizamur in flegmate, sed in aqua, iuxta sententiam euangelij: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei. Quibusdam verò non absurdum videtur, quòd aqua cum vino transit in sanguinem ea videlicet ratione, quòd aqua per admixtionem transit in vinum, & vinum per consecrationem transit in sanguinem. Quis enim ambigat aquam in vinum transire, cum multo vino modicum infunditur aqua? Alioquin tota vini substantia propter guttã aquaë mutatur, vt quoddam fiat ex illis confusum, quòd nec sit aqua nec vinum. Sic ergo tota fontis vel fluminis aqua propter modicam vini stillam in consecrationis speciem mutaretur, nec panis ille posset in Eucharistiam consecrari.

LIBER IIII. 196

secrari, q̄ factus est de frumento, cui forte mixtum fuerat vnum granum ordei vel auenæ. Quid autẽ si plus apponatur aquaë quàm vini, erit irritum sacramentum? Oportet quidem quòd tantum vini ibi ponatur, quòd aqua commixtum saporem vini retineat. Licet autem diligentissimo studio vinum optimum sit querendum, vt sacrificium offeratur, vinum tamen vini non maculat mundiciam sacramenti. Quo circa siue vinum nouum, quod dicitur mustum, siue vinum acidum, quod appellatur acetum, in sacrificium offeratur, sacramentum conficitur & diuinitus consecratur.

¶ De vino post consecrationem admixto. Cap. XII.

Si vero post calicis consecrationem aliud vinum mittatur in calicem, illud quidem non transit in sanguinem, nec sanguini comiscetur, sed accidentibus prioris vini comixtum

INNOCENTII PP.

corpori, quod sub eis latet, vndique circumfunditur, non madidans circumfusum. Ipsa tamen accidentia vnum appositum videtur efficere quod inde coniicitur. Quia si aqua pura fuerit apposita, vini sapore assumit. Contingit accidentia permutare subiectum, sicut subiectum contingit accidentia permutare. Cedit quippe natura miraculo, & virtus supra consuetudinem operatur.

Quidam autem voluerunt astruere, quod sicut aqua pura per aquam benedictam contactum efficitur benedicta: Sic vinum per sacramenti contactum efficitur consecratum, & transmutatur in sanguinem, quorum assertioni ratio minimè suffragatur. Queritur autem, an irritum sit quod geritur,

DeCon- si forte pretermittitur aqua. Cautum
sec. dist. 2. est enim in Canone, quod non potest
c. 1. 2. & 3. test calix domini aqua sola esse, nec
vinum solum, nisi vtrunque miscetur. Et Cyprianus: Calix Domini

nos

LIBER IIII. 197

non est aqua sola, neque vinum solum, sicut neque corpus domini potest esse farina sola, nisi fuerit vtrunque adunatum, & panis vnius compage solidatum. Hoc quidam constanter affirmant, dicentes, quod sicut aqua sine vino consecrari non potest, sic vinum sine aqua transubstantiari non potest, quia de latere Christi simul vtrunque manauit.

Alij verò concedunt, quod si quisquam non intendens hæresim introducere, obliuione vel ignorantia prætermiserit aquam, ille quidem vehementer est corripendus, & grauius, non tamen fit irritum sacramentum. Quod ergo prædictum est, hoc est, verum vinum solum offerri non posse: determinari debet, quia recipit exceptionem, hoc modo, non potest nisi fiat simpliciter vel ignoranter, vel non potest, id est, non debet: quia non dicitur posse ferri, quod de iure non fit. Nam & Græci,

BB § corum

Cyp. in e-
pi. lib. 2.
cap. 3.

aliàs in-
structi.

INNOCENTII PP.

corum ecclesia dicitur aquam non
apponere sacramento. Ait enim Cy-
prius, si quis de antecessoribus
vel ignoranter vel simpliciter non
obseruauerit, quod nos dominus
exemplo facere vel magisterio do-
cuit, potest simplicitati eius indul-
gentia domini uenia concedi, no-
bis uero non potest ignosci, qui
nunc à domino instituti sumus, ut
calicem dominicum uino mixtum,
secundum quod dominus obtulit,
offeramus. Hinc ergo colligitur,
quod uinum aqua mixtum Chri-
stus in cœna discipulis tradidit.

¶ Vtrum fermentatum trans-
substantietur

CAPVT XXXIII.

Q Væritur autem, utrum qui
fermentatum sacrificat, sa-
crificium conficiat, præ-
sertim si negligenter vel ignoran-
ter hoc faciat? Superius enim suffi-
cienter ostensum est, quod Christus
azymum

LIBER IIII. 198

azymum consecrauit, cum seramen-
tum instituit. Sed adhuc multi sa-
crificant de fermentato, quibus tan-
quam uerò catholicis ecclesia Ro-
mana communicat. Verum hæc quæ-
stio melius soluenda differtur, ut
aliàs competentius soluator.

¶ Quare sub alia specie sumi-
tur Eucharistia.

CAPVT XXXIIII.

T Ribus autem ex causis sacra-
mentum corporis & sangui-
nis sui Christus sub alia specie su-
mendum instituit, ad augendum me-
ritum, ad fouendum sensum, ad ui-
tandum ridiculum. Ad augendum
meritum, quoniam aliud ibi cerni-
tur, & aliud esse creditur, ut fides
habeat meritum, cui humana ratio
non præbet experimētum. Ad fouē-
dum sensum, ne abhorret animus,
quod cerneret oculus, Quia nō cō-
sueuimus carnem crudam comedere,
vel sanguinē humanum potare.

Tres cau-
sæ institus-
tionis.

Ad

INNOCENTII PP.

Ad vitandum ridiculum, ne insultaret paganus, cum id ageret Christianus, & vt ita veritas ad sit & ridiculum desit. Ad hoc ergo Christus sub specie principalis edulij sumendam proposuit Eucharistiam, vt sensus foueretur in vno, & fides edificaretur in altero. Fouetur enim sensus in vno, dum solita percipit, edificatur fides in altero, dum in eo quod videt, quale sit illud quod non videt agnoscit. Proponitur autem species panis & vini, quatenus in sumptione corporis & sanguinis Christi doceatur esse perfecta refectio, plena quippè refectio cibis & potus est. Cibi autem & potus, panis & vini est * principalis substantia.

aliàs * principaliter.

¶ Quod sacramentum altaris simul est veritas & figura.

CAPVT XXXV.

Mysterium fidei: Ex his aliisque scripturæ verbis, quidam munimen-

LIBER IIII. 199

nimentum erroris ducere putauerunt dicentes, in sacramento altaris veritatem corporis & sanguinis Christi non esse, sed imaginem tantum & speciem & figuram, pro eo quod scriptura memoret aliquotiens id quod in altari suscipitur, esse sacramentum & mysterium & exemplum. Qui profectò laqueum erroris incurrunt, quia nec sacramenta Dei reuerenter suscipiunt, nec auctoritates scripturæ conuenienter intelligunt, nescientes scripturas neque virtutem Dei. Quid enim, Nunquid idedò sacramentum altaris veritas non est, quia figura est? ergo nec mors Christi veritas est, quia figura est. Et resurrectio Christi veritas non est, quia figura est. Nam & mortem & resurrectionem Christi figuram & imaginem & similitudinem manifestè declarat apostolus dicēs: Christus mortuus est pro delictis nostris, & resurrexit propter

Error nes
gantium
veritatem
in sacra-
mento.

Reprobatio.

Rom. 4.

1. Pet. 1.

propter iustificationem nostram. Et Petrus Apostolus: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Ergo mors Christi exemplum fuit, vt peccato moriamur, & resurrectio eius exemplum fuit, vt iustitiam viuamus, Nunquid ideo veritas non fuit? ergo Christus verè mortuus non fuit, & verè non resurrexit? Si mors eius vel resurrectio eius vera non fuit, absit. Nam propheta de ipso predixit. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Altaris ergo sacramentū est, & veritas, & figura.

Isai. 53.

aliās discretas.

¶ De sacramento & re sacramenti, quorum tria notantur * distincta.

CAPVT. XXXVI.

Videca. **T**ria quippè in hoc sacramento sunt discreta: videlicet forma Ex de ma visibilis, veritas corporis, & virtus celebra- tus spiritualis. Forma panis & vini, uis. veritas carnis & sanguinis, virtus vnitatis

vnitatis & charitatis. Primum oculis cernitur, secundum animo creditur, tertium corde percipitur. Primum est sacramentum, & non res, secundum est sacramentum & res, tertium est res & non sacramentum. Sed primum est sacramentum geminæ rei, tertium verò res gemini sacramenti, secundum autem est sacramentum vnius, & res alterius. Nam forma panis vtrinq; carnem Christi significat, id est, verā & mysticā. Sed veram carnē & continet & significat. Mysticā verò significat, sed non continet. Sicut vnus panis ex multis granis conficitur, & vnū vinum ex diuersis acinis confluit. Sic corpus Christi ex multis membris componitur. Et vnitas ecclesiastica ex diuersis conficitur. In prædestinatis, vocatis, iustificatis, & glorificatis. Nam quos prædestinavit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, & car.

Pro-

Rom. 8. Propter quod dicit Apostolus: Vn^o
 1. Cor. 10 panis & vnum corpus multi sumus.
 Exod. 15. In cuius rei typo facta est Arca do-
 mini de lignis Cethim quæ sunt im-
 putribilia, & albæ spinæ similima.
 Vnum autem in quantum liquet
 & rubet, similitudinem sanguinis si-
 gnificat. In quantum calet, & redo-
 let, proprietatem charitatis signifi-
 cat & ostendit. Nam vinum & san-
 guinem operatur, & excitat charita-
 tem, quia cor bibentis exhilarat &
 dilatat. Patet ergo quod substan-
 tia corporis & sanguinis Christi
 est sacramentum & res, sed alterius
 sacramenti res, & alterius rei sacra-
 mentum. Est enim res primi, quia si-
 gnificatur & continetur à primo,
 videlicet à forma visibili. Et est sa-
 cramentum tertij, quia significat &
 efficit tertium, videlicet vnitatem
 ecclesiasticam. Illud ergo sanè de-
 bet intelligi quod Dominus ait,
 pauperes semper habetis vobiscum,
 me

me autem non semper habebitis.
 Ne videretur esse contrarium illi, Quomo-
 do Chris-
 quod alibi dicit: Ecce ego vobiscū do
 sum omnibus diebus vsque ad cō- stū nobis
 summationē seculi. Christum enim cum ha-
 habemus nobiscū, sub diuini spe- bemus.
 cie sacramenti, & non semper habe- Mat. 26.
 mus nobiscū in propria forma per- 28. addo-
 sonæ. Dicitur ergo mysterium fi- semper.
 dei quoniam aliud ibi cernitur, & Mysteriū
 aliud creditur. Cernitur species pa- fidei.
 nis & vini, & creditur veritas car-
 nis & sanguinis domini. Quod au-
 tem hic dicitur mysteriū fidei, alibi
 dicitur spiritus & vita. Spiritus e-
 nim est mysterium, secundum il-
 lud: Litera occidit, spiritus autem 2. Cor. 3.
 viuificat. Fides est vita, secundum Abac. 2.
 illud. Iustus ex fide viuuit. Hinc er- Ioan. 6.
 go dominus ait: Verba quæ locutus
 sum vobis, spiritus & vita sunt.
 ¶ Quod species panis & vini
 duabus ex causis intelligen-
 tur sacramentum.

Verum cum consecratio perficiat sacramentum, & post consecrationem non sit panis in altari aut vinum, qui panis est corporis, aut qd vinu est sanguinis sacramentum? Si dicatur quod panis qui fuit, vel vinum quod extitit, profecto nec illud est corporis, nec illud est sanguinis sacramentum, quia panis transiit in corpus, & vinum transiit in sanguinem. Si vero dicatur, quod species que remansit, illa quidem nec consistit ex granis, nec confluit ex acinis, quoniam ex his non provenit accidens, sed substantia. Quam ergo similitudinem assignabimus inter sacramentum rei, & rem sacramenti? Nam si sacramenta non haberent similitudinem rerum quarum sunt sacramenta, non dicerentur proprie sacramenta, sicut sacramentum baptismi, quod est ablutio carnis exterior, similitudinem habet

si-

significati, quod est ablutio mentis interior. Sanè sacramentum istud in hoc gerit similitudinem corporis, in quo panis similitudinem representat. Species ergo panis sacramentum est corporis, non solum ratione rei significatæ, verum etiam ratione contentæ.

¶ Vtrum forma panis & vini, vel species accidentis & veritas corporis diuisa sint sacramenta.

SED queritur, Vtrum species panis & veritas corporis vnum sunt sacramentum, an diuersa sunt sacramenta? Scriptum est enim. *Per his* ciant in nobis tua qualesumus sacramenta quæ continent, sed & alibi legitur: *Præsta* ut hoc tui corporis & sanguinis sacramentum non sit nobis reatus ad penam, præterea eandem rem sanctâ significant, videtur quod sit idem sacramentum. Sed cum diuersa sint signa, videtur quod

INNOCENTII PP.

diuersa sunt sacramenta. Sunt sane qui dicunt, quod forma panis & vini sunt vnum sacramentum, non propter vnum significatum, sed propter vnum contentum. Species autem panis & veritas corporis sunt vnum sacramentum, non propter vnum contentum, sed propter vnum significatum, hi debent concedere, quod sicut diuersae res propter idem significatum, idem sunt sacramentum, sic eadem res propter diuersa significata diuersa sunt sacramenta. **Qui** bus obiicitur, quod si species panis, & veritas corporis idem sunt sacramentum, cum species panis sacramentum sit corporis, ergo veritas corporis idem est sacramentum, & ita sacramentum est sui. Non prouenit, quia species panis est quoddam sacramentum, quod est veritas corporis, & est quoddam quod non est illa quoniam est duo sacramenta diuersa. Alij veniunt dicunt, quod siue sint diuersa significati-

Obiectio

Dilutio.

forte & si.

gnificata.

LIBER IIII.

203

gnificata, siue diuersa sint significata, semper diuersa sunt sacramenta. Quos oportet concedere, quod in altari ad minus sunt quatuor sacramenta, videlicet species panis, & species vini, veritas carnis, & veritas sanguinis. Praeterea cum panis & vini diuersa sint accidentia, ut sapor, odor, pondus & color, veritas & figura, videtur quod singula per se sint varia sacramenta. Nam qua ratione potius vnum, quam aliud dicendum est sacramentum? Sed cuius rei sacramentum est odor aut sapor? Potest non incongrue responderi, quia omnia simul accepta, sunt vnum Eucharistiae sacramentum, eo quod nullum sacramentum solū significet per se, sed omnia simul panis speciem representant, quae corpus Christi continet, & significat.

¶ De distinctione signorum, ubi ostenditur, quod sacramentum actiue & passiue dicitur.

Vera determinatio.

forte & totum.

Signorū
alia sunt
naturalia
alia posi-
tiua.

Nu. 21.

Signa no-
uitestamē
ti meliora
sunt q̄ si-
gna vet.
testamēti.

INNOCENTII PP.
CAPVT XXXIX.

Signorum autem alia sunt natu-
ralia, & alia positiua. Natura-
lia sunt, quæ secundum naturam si-
gnificant. Quorum quædam sunt
quæ per antecedens significant cori
sequens, vt rubore vespertino signis
ficatur serenitas matutinia. Alia
sunt quæ per consequens significant
antecedens, vt fumo vel cinere si-
gnificatur ignis. Positiua sunt illa
quæ secundum impositionem signi-
ficant, quorum alia sunt signum rei
sacræ, vt serpens æneus erectus in
heremo, Alia sunt signa rei non sa-
cræ, vt arcus triumphalis erectus in
biuio. Signorū rei sacræ, alia sunt
sacra, vt Baptismus, alia non sacra,
vt agnus paschalis. Sacra sunt si-
gna noui testamenti, non sacra ve-
teris. Quamuis enim vtraq; sint si-
gna rei sacræ, id est, rem sacrā signi-
ficantia, non tamen vtraq; sunt sa-
cra signa, id est, iustificantia. Licet
non

LIBER IIII. 204

nonnulli dixerunt, legalia iustificaf-
se. Hæc est enim differentia inter le-
galia & inter euangelica sacramen-
ta, quod illa significabant tantū &
non iustificabant, hæc autē signifi-
cant & iustificant. Verum quando-
que large quandoq; stricte sacramē-
tum accipitur. Large secundū quod
omne signū rei sacræ, siue sit sacrū
siue non sacrum, dicitur sacramen-
tum. Vndē signa legalia sacramen-
ta dicuntur. Strictē secundū quod Sacramen-
tum solummodo signum dicitur
sacrum solummodo signum dicitur
sacramentum. Sacramentum uē & pas-
sive & actiue & passiuē dicitur, siue dicitur,
quasi sacrum signans, vel sacrum sig-
natum. Nam nomine sacramenti
quadoq; signum rei, quandoq; res
signi varie nuncupatur, secundum
quod sacramentum accipitur pro
re signi, sacramentū dicitur à sacro
& secreto, quasi sacrum secretum.
Species ergo panis dicitur sacramē-
tum actiue, id est, sacrum significās,

INNOCENTII PP.

Vnitas autem Ecclesie dicitur sacramentum passiuè, id est, sacrû signatum: Corpus domini cum utroque modo dicitur sacramentum, id est, sacrû significans, & sacrû signatû.

¶ Quod sacramentum consistit in tribus, in rebus, factis & verbis.

CAPVT XL.

Sacramentum verò consistit in tribus, rebus, factis & verbis, secundû proprietatem, similitudinè, & interpretationè. I eo nãq; secundum proprietatem designat diabolum. Vndè: Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quareus quem deuoret. Seminare secundû similitudinè significat predicare: Vndè: Exiit qui seminat seminare semè suû, & aliud cecidit in terram bonam, aliud supra petram, aliud inter spinas. Emanuël secundû interpretationè significat Christum. Vndè: Vocabitur nomè eius

Ema-

1. Pet. 5.

Luc. 2.

LIBER IIII. 205

Emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus. Res vt aqua baptismi, vel aqua, Factum vt signaculum crucis, Verbum vt inuocatio trinitatis. Singula reperiuntur in hoc excellentissimo sacramento. Res, id est, corpus & sanguis, Factum, id est, corpus & potus, Verbum Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus.

¶ Quod sanguis Christi dupliciter intelligitur in remissionem peccatorum effusus.

CAPVT XLI.

QVI pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Pro solis prædestinati effusus est, quantum ad efficientiam. Sed pro cunctis hominibus est effusus quantum ad sufficientiam. Effusio quippe sanguinis iusti pro iniustus tam fuit diues ad præcium, vt si vniuersitas cederet in redemptionem, nullum omnino diaboli vinculum retinerent. Peccatum autem duobus

CC 5 mo-

Mat. 8.

INNOCENTII PP.

Duplex re modis remittitur, quo ad meritum
culpæ, & quo ad debitum pœnæ.
Meritum culpæ remittitur per san-
guinis fidem, quia iustificamur à
culpa. Debitum pœnæ remittitur
per sanguinis præcium, quo redem-
pti sumus à pœna. Omnes enim
quasi oues errauimus. Vnusquisque
in viam suam declinauit. Et domi-
nus posuit in eo iniquitates omnium
nostrum. Vulneratus est propter ini-
quitates nostras, attritus est propter
scelera nostra, disciplina pacis no-
stræ super eum, & liuore eius sa-
nati sumus. Verè languores nostros
ipse tulit, & dolores nostros ipse
portauit. Quia ergo iustus iniuste
punitus, iniusti iuste sunt liberati.
Assumpsit enim pœnam in se pro
omnibus, vt daret per se gratiam
vniuersis.

¶ Quod sumptio Eucharistie
non est nimum differenda.

CAPVT XLII.

Hec

LIBER IIII. 206

Hæc quotienscunque feceritis. In perceptione corporis &
sanguinis Christi, magna est
nobis adhibenda discretio. Cauen-
dum est enim, ne si nimum differa-
tur, mortis periculū incurratur. Do-
mino protestante: Nisi manduca-
ueritis carnem filij hominis, & bi-
beritis eius sanguinem, non habe-
bitis vitam in vobis. Si verò quis
indigne suscipiat, iudiciū damna-
tionis incurrat, Apostolo testante: **I. Cor. II**
Qui manducat & bibit indigne,
iudiciū sibi manducat & bibit.
Ideoq; iuxta vocē eiusdē Apostoli,
Probet seipsum homo, & sic de pa-
ne illo edat & de calice bibat. Ingēs Ingēs nos
itaque nobis videtur vel iudicatur bis idicā
bene viuendi necessitas, ne corpus probitatis
domini vel indignè sumento sumā necessitas.
mus iudiciū, vel sumere cessādo
nihilominus incurramus periculū.
Necessario quippe sumendus est
agnus, vt à vastante angelo prote-
gamur,

INNOCENTII PP.

Exod. 12. gamur, nec exire possim de Aegy-
De Con. pto nisi celebrando phase, paschale
distin. 2. agnum edamus. Dixerit ergo quis-
cap. Quos piam communicandum esse quoti-
tidie. die, dixerit alius quotidie comuni-
candum non esse, faciat vnusquisq;
quod pie crediderit faciendū. Non
enim litigauerunt ad inuicē, nec al-
ter alteri se preposuit, Zachæus & il-
le Centurio cum alter eorum gau-
dens in domo sua Christum rece-
pit, & alter eorū dixit: Domine, nō
sum dignus vt intres sub tectum me-
um. Audi quid super hoc sentiat
Augustin^o: Quotidie, inquit, eucha-
ristiam recipere, nec laudo nec vitu-
pero, omnibus diebus tamen do-
minicis hortor. Si tamen mens in
affectu peccandi est, grauari magis
dico eucharistie perceptionem, &
purificari. Et licet quis peccato mor-
deatur, si tamen peccandi de extero
non habeat voluntatem, & satisfa-
ciat lachrymis & orationibus, secu-
rus

Luc. 19.

Mat. 8.

LIBER. IIII. 207

rus accedat. Sed hic de illo loquor,
quem mortalia peccata non grauāt. **De Con.**
Cautū est enim in Canone, quōd **dist. 2. c.**
si non frequentius saltem ter in an- **Seculares**
no omnes communicent, qui nolūt
ecclesiasticis carere luminibus: in
Pascha, Pentecoste, & Natali.

¶ Quōd sacramentum al-
taris est commemo-
ratio mortis
Christi.

CAPVT XLIII.

IN mei memoriam faciatis. In hoc
sacramento nobis quotidie mor-
tis Christi memoria renouatur, si-
cut apostolus determinat, dicens:
Quotienscunque māducaueritis pa-
nem hunc, & biberitis calicem,
mortem domini annuntiabitis do-
nec veniat. Propter quod ipse dice-
bat apostolis: Hoc facite in meam **Luc. 22.**
commemorationem. Hanc vltimam
sui memoriam dominus nobis de-
reliquit, quemadmodum si quis
peregre

Cur vltimo loco instituit Christus hoc sacramentum.

Ioan. 13.

lego
quanta.

INNOCENTII PP.

peregre proficiscens aliquid pignus ei quem diligit derelinquat, vt quotiens tunc illud aspexerit, ipsius debeat amicitias memorari, quonia si perfecte dilexerit, absque magno fletu vel desiderio nequit illud aspicere. Ideoq; hoc saluator instituit sacramentum, vt quia venerat eius hora qua de mundo transiret ad patrem, quia verum erat quod dicebat apostolis: Quo ego vado, vos non potestis venire. Nam & Petro dixit: Domine, quo vadis? Respondit: Quo ego vado, me sequi non potes. Competentem illis hereditatem proscribens, visibilem sui memoriam commedarat. Hoc, inquit, facite in meam commemorationem. Non enim solum scripturarum commemorationem ad haec sufficere iudicabat, qui letargicum venerat aegrotum sanare. Quarta namq; pars nostri capit illud quod in Euangelio optimis vnguentis

Isa-

LIBER IIII. 208

fragrat, antidotum, verbum, quod Cibus sa, erat in principio apud Deum, per lidus. quem omnia facta sunt quodq; caro factum est, & habitauit in nobis. Nam illud quidem ruminare, medela salubris est super mel & fauu, dulcis faucibus animae diligentis. Sed tantus cibus valde paucorum, & folius mentis pabulum, quo tunc anima plenissime satiabitur, cum verbum ipsum in aeterna felicitate gustabit. At ille qui corpus assumpsit & animam, vt sanaret & animam & corpus, pigmenta sua prouida charitatis arte composuit, quibus letargicam mentem aegroti renouata quotidie suae salutis commoratione percelleret, & edentulam. i. sine dentibus plebem (quae Cibus e-
verbum antiquum & aeternum prin-
cipium, quasi solidum cibum rumi-
nare non poterat) hic dulcissimo co-
fecto liquamine in panis & vini sa-
cramento consuesceret sorbillare.

Psal. 16.

¶ De

De diuersis causis institutionis.

CAPVT XLIIII.

Sapientia Dei, quæ per visibilia manifestat, volens euidenter ostendere quòd ipsa cibus est animarum, carnem assumptam proposuit in edulium, vt per cibum humanitatis inuitaret ad gustum diuinitatis, de quo dicit Psalmista: Gustate & videte quoniam suavis est dominus. Totum ergo Christus se exhibet nobis in cibum, vt sicut diuinitate nos reficit, quæ spiritualiter gustamus corde, ita nos humanitate reficiat, quam corporaliter ore comedimus, vt ita de visibilibus ad inuisibilia, de temporalibus ad æterna, de terrenis ad celestia, de humanis ad diuina nos transferat. Ego sum, inquit, panis viuus, qui de cælo descendi. Ecce cibus diuinitatis. Et panis quem ego dabo caro mea est. Ecce cibus humanitatis. Panis igitur angelorum factus est

Pfal. 33.
Dupli-
ter nos ci-
bat domi-
nus.

Ioan. 6.

est cibus hominum, secundum illud Sap. 16. propheticum: Panem angelorum Psal. 77. manducauit homo. Quatenus qui secundum animam cibum diuinitatis accipimus, etiam secundum carnem cibum humanitatis sumamus, quoniam sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita Deus & homo verus est Christus. Et quia homo per gustum mortem incurrit, per gustum quoque vitam acquirit, quatenus vnde mors oriebatur in de vita resurgeret. Dicitur est quippe de illo: Quacumque die comederis, morte morieris. Dicitur autem de isto. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Cibus ille mortalis pependit in ligno scientiæ boni & mali. Cibus iste vitalis pependit in ligno vite, quod est in medio paradisi. Illud fuit lignum inobedientiæ, ad quod homo manus extendit, vt fieret sicut Deus, iuxta quod illi serpens promiserat:

Duplex
lignū sci-
entiæ &
vitæ.
Gen. 3.
Ioan. 6.

DD Eritis

Eritis sicut dii, scientes bonum & malum. Istud autem lignum est obedientiæ, in quo Deus manus extendit, & factus est homo, iuxta quod dicit Apostolus: Exinaniuit semet ipsum, formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Ut ergo suam erga nos charitatem ostenderet, & nostram erga se charitatem accenderet, qui dedit se pro nobis in precium, ipse tribuit se nobis in cibum, ac per precium se dedit pro nobis in mortem, & per cibum se tribuit nobis ad vitam, ut mortem nostram sua morte perimeret, & vitam nostram sua vita nutrirer. Panis iste si dignè manducatur, impinguat: & calix iste si dignè bibitur, inebriat, non corpus sed cor, non ventrem sed mentem. Undè, Poculum tuum inebrians quam præclarum est.

Phil. 3.

Christus dedit se in precium & in cibum.

Psal. 22.

Per

Per huius ergo sacramenti virtutem, vniuersæ virtutes augentur, & omnium gratiarum fructus exuberant. Is enim in hoc sacramento sumitur totus & integer, qui est fons & origo totius virtutis & gratiæ. Per crucis mysterium eripuit nos à potestate peccati. Per eucharistiæ sacramentum liberat nos à voluntate peccandi. Nā eucharistia si dignè sumatur, à malo liberat, & confirmat in bono, venialia delet & caret mortalia. Unde cum præmittimus in oratione dominica, Panem nostrum epulion. i. super substantialem, da nobis hodie, statim adiungimus: Et dimitte nobis debita nostra, & ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo. Amen. Quia per panem istum cælestem liberamur à malis præteritis, præsentibus, & futuris. Dedit ergo nobis hoc sacramentum salutis, ut quia nos quotidie peccamus, & ipse

Virtus & effectus huius sacramenti.

Matt. 6.

INNOCENTII PP

iam mori non potest. Per hoc sacramentum, quod in memoria mortis eius accipimus, remissionem peccatorum quotidie consequamur. Nō enim solum lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, quando sanguinem suum fudit pro nobis in crucis patibulo: verumetiam quotidie nos lauit à peccatis nostris in sanguine suo, quando eius sanguinem nos accipimus in calicis poculo. Ascensurus ergo Christus ad patrem, quia promisit apostolis eorumque sequacibus: Vobiscum eromnetis diebus vsque ad consummationem seculi, voluit remanere cum illis non solum per inhabitantem gratiam, nec per diuinam tantum essentiam, verumetiam per corporalem presentiam. Et ideo istud sacramentum instituit, in quo præsens est nobiscum, sub alia quidem forma, sed in propria verè substantia. Congruum erat enim, vt Deus

Christus
semper no
biscum.
Matt. vii.

quis

LIBER IIII.

211

qui hominem quem plasmauit, fecit ad imaginem & similitudinem suā, expressius insigniret. Disposuit ergo celestis altitudo consilij, sicut Trinitas tres sunt personæ in vnitatem substantiarum in vnitatem personarum, pater, verbum & spiritus, ita tres personæ essent substantiæ in vnitatem personæ, Christi. diuinitas, corpus & anima. Cum ergo Christus secundum naturam diuinam tribus modis in rebus existeret, localiter in cælo, personaliter in verbo, sacramentaliter in altari. Sicut enim secundum diuinitatem totus essentialiter est in omnibus rebus, ita secundum humanitatem totus sacramentaliter est in pluribus locis. Huius sacramenti virtute possibile sit, vt qui de terra sunt, in cælum ascendant. Ait ipse enim saluator: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit filius hominis, qui est in cælo. Vnus & idem est filius Dei, qui de cælo descendit, filius hominis: qui

DD ; ascen-

INNOCENTII PP.

Per hoc facta ascendit in cœlū Christus Iesus, cui
 cramentū tāquam suo capiti cuncta mēbra cor
 vnimur poris annectuntur, omnes qui per
 Christo, fidem huius sacramenti seruat vni-
 sicut mem- tatem spiritus in vinculo pacis. Et
 bra capiti. sicut vnum corpus, vna persona,
 vnus Christus cum suis membris
 *cœlum in * cœlis ascendit, dicitq; gratula-
 bundus gloriosam Deo represen-
 tans ecclesiā: Hoc nūc os ex ossibus
 meis, & caro de carne mea. Et ostē-
 dens se cum illa in vnam conuenisse
 personam. Erunt, inquit, duo in car-
 ne vna. Hoc autem, vt inquit Apo-
 stolus, magnū sacramentum est in
 Ephe. 5. Christo & in ecclesia, quod eucha-
 ristia simul efficit & figurat, secun-
 dū quod dominus ait: Qui mandu-
 cat meā carnē & bibit meū sangui-
 nē, in me manet & ego in eo. Per id
 ergo quod suscipit ipse de nostro,
 accipimus ipsi de suo, tam in solubili
 nexu coniungimur, vt qui est vnum
 cum patre per ineffabilem vnitatem
 fiat

LIBER IIII. 212

fiat vnum nobiscum per admirabi-
 lem vnionem, ac ipso per hoc com-
 muniter mediante cum patre vnum
 efficitur. Pater, inquit, sancte, ser-
 ua eos in nōmine tuo, quos dedi-
 sti mihi, vt sint vnum sicut nos. Nō
 pro eis autem rogo tantum, sed &
 pro illis qui credituri sunt per ver-
 bum eorum in me, vt & ipsi in no-
 bis vnū sint, & mundus credat quia
 tū me misisti. Rogat vnitas pro vni-
 one; verbum cum patre vnum est
 in natura, homo cum verbo vnum
 est in persona, membra sunt vnum
 cum capite. Primum est in iustitia,
 postmodum autem in gloria, quo-
 niam qui adhæret Deo, vnus spiri-
 tus est cum eo. Vt ergo iustitia vnū
 sint, cognoscat mundus quia tu me
 misisti, vt autem & gloria vnū sint,
 volo vt vbi ego sum, & illic sint me
 cum, vt videant claritatem quam de-
 disti mihi, quia dilexisti me ante
 constitutionem mundi.

Ioan. 17.

Rogat
Christus
pro vni-
one nostri.

1. Cor. 6.

CAPITVLA

QVINTI LIBRI.

- 1 De signis quæ tertio loco fiunt super oblatam & calicem, vbi agitur de quinque plagis. Ostenditur etiam quod nunquam in crucis signaculo panis separatur à calice, nisi cum separatim nominatur in Canone.
- 2 Quare post consecrationem signa super eucharistiam fiant, vbi distinguitur inter verbum & signum.
- 3 De figuris noui testamenti, quæ præcesserunt in veteri testamento, vbi tam in offerentibus quam in oblationibus similitudo vocatur.
- 4 De signis quæ quarto loco fiunt super oblatam & calicem, vbi agitur de Christi oratione, inde de prodicione, de vinculis & flagellis, de spinis & alapis, de profunda aliorum verborum intelligentia.

Iube

CAP. LIB. V. 213

- 5 Iube hæc perferri per manus angeli tui, vbi agitur de ministerio angelorum, qui semper in sacrificio præsentem existunt. Vbi traditur, quare mors in sacra scriptura somno comparatur.
- 6 De secunda commemoratione sanctorum. Vbi docetur, quare Ioannes repetitur, & quare Stephanus sociatus Ioanni præmittitur Mathææ & Barnabæ.
- 7 De signis, quæ quinto loco fiunt super corpus & sanguinem, & in latere calicis. Vbi agitur de crucifixione, quæ facta est hora tertia linguis Iudeorum, & crucifixione, quæ facta est hora sexta manibus gentilium.
- 8 De extensione manuum Saluatoris in cruce.
- 9 De tribus cruciatibus quos Christus sustinuit.
- 10 De aqua & sanguine quæ de latere Christi fluxerunt.

DD § De

lego no-
tatur.

CAPVT. LIB. V.

- 11 De sciscione veli.
- 12 De sepultura Christi, & quare parumper sacrificium exaltatur.
- 13 De saxo aduoluto ad ostiū monumenti.
- 14 Ostenditur etiam, quare diaconus mensam altaris & armum pontificis osculatur.
- 15 Epilogus de numero & ratione signorum, quæ fiunt super oblatam & calicem.
- 16 De vocis expressione & pectoris tussione.
- 17 De oratione dominica, vbi agitur de dignitate orationis, ad quid valeat vocalis oratio. Etiam pro quibus orandum sit.
- 18 De numero petitionum & ordine.
- 19 De adaptatione septem petitionum, & septem donorum, & septem virtutum, & septem beatitudinum.
- 20 De captatione beniuolentiæ.

De

CAPVT. LIB. V. 214

- 21 De triplici malo à quo petimus liberari.
- 22 De diuersis tentationibus in quas petimus non induci.
- 23 De tribus debitis quæ petimus nobis dimitti.
- 24 De quinq; panibus quos petimus nobis dari.
- 25 De Voluntate Dei, quā in terra sicut in cælo fieri postulamus.
- 26 De regno Dei quod petimus aduenire.
- 27 De sanctificatione nominis patris, quod quatuor modis sanctificatur in filiis, duobus in via, duobus in patria.
- 28 Quod duplex ordo notandus est in oratione dominica, vnus in descendendo qui concordat cum donis, & alter in ascendendo qui conuenit cum virtutibus. Ostenditur etiam quis dominicam orationē post canonē super hostiam censuit recitari.

De

INNOCENTII PP.

39 De silentio post orationem dominicam. Vbi agitur de quiete dominicæ sepulture, & de descensu Saluatoris ad inferos.

LIBER V.

¶ De signis quæ tertio loco fiunt super oblatam & calicem.

CAPVT PRIMVM.

Triada:
Ghrito
memoria.

Vnde & memores. Quia Dominus ipse precepit, ut in sui memoriam hoc facerem: Idcirco tria ibi commemoranda proponit Ecclesia, scilicet, Eius beatam passionem, necnon ab inferis resurrectionem, sed & in celos gloriosam ascensionem. Quorum primum,

LIBER V.

218

num, id est, passio excitat charitatē. Secundum, id est, resurrectio corroborat fidem. Tertium, id est, ascensio letificat spem. Quid enim magis in nobis charitatem accendit, quam quod proprio filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum? Christus autem pro nobis factus est obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Quid in vobis magis fidē confirmat, quam quod Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium? Quoniam quidē per hominē resurrectio mortuorum. Sicut & in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabūtur. Quis magis in vobis amplificat spem, quam quod Christus ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus, vt vbi est ipse, illic sit & minister ip sius? Quia verò dicit ecclesia, memorem te dominicæ passionis, statum acerbio rem speciem illius

Rom. 8.
Phil. 2.
1. Cor. 1.
Psal. 67.
Ephc. 4.
Ioan. 14.

INNOCENTII PP.

lius passionis commemorat, recollens in quinque crucibus quinque plagas. Deinde per partes dominice passionis persequitur, sicut subsequens expositio declarabit. Abhinc igitur usque dum corporale desuper calicem remouetur, domini passio memoratur. Nam ubi dicit sacerdos, hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vite eterne, & calicem perpetue salutis.

Quinque crucis signacula.

Quinartum crucis signaculum imprimitur super oblata & calicem, significans illam viuientis petreæ foramina, in quibus residet immaculata coluba fructuosè nidificans. Cum inter prædicta crucis quinque signacula, quinque dilecti sui plagas, videlicet duas manuum, totidem pedum, & unam lateris, fida tenet & contemplatur memoria. Tres autem sacerdos communiter facit super oblata & calicem, quoniam in tribus verbis utrunque pariter intelligitur. Nunquam enim in

crucis

LIBER V. 216

erucis signaculo panis separatur à calice, nisi cum separatim nominatur in canone. Verum erecta pars crucis solummodo super panem, transuersa verò usque super calicem debet protendi, quoniam erecta pars crucis corpus Christi sustinuit, & brachia transuersa distendit.

¶ Quare post consecrationem signa super Eucharistiam fiunt.

CAPVT. II.

Hinc oritur questio non prætereunda silentio, cum enim plenè & perfectè sit consecratio celebrata, (Nam materia panis & vini iam transiit in substantiam carnis & sanguinis) quare super Eucharistiam benedictam & plenissimè consecratam adhuc benedictionis signum imprimitur, aut aliud verbum consecrationis profertur. Imò talia quædam subiunguntur in canone, quæ videntur innuere, quod nondum sit transub-

Questio.

transubstantiatio consummata. Ego
super hac questione vellem potius
doceri quam docere, magisque re-
ferre quam proferre sententiam. Ve-
rum quia neq; à maioribus aliquid
dictum super hac re potui reperire,
dicam salua fide quod sentio sine
preiudicio scientiæ melioris. In
Canone siquidem aliud verba si-
gnificat, & aliud signa prædunt.
Verba namq; principaliter spectant
ad Eucharistiam consecrandam, si-
gna verò principaliter ad historiam
recolendam. Nam verbis utimur
ad consecrandum panem & vinum
in corpus & sanguinem Iesu Chri-
sti. Signis utimur ad recolendum
ea quæ per hebdomadam ante pas-
cha gesta sunt circa Christum. Pa-
tet ergo quantum ad ordinem Eu-
charistiæ consecrandæ, quòd capi-
tulum istud, Qui pridie quam pa-
teretur in fine Canonis subiici de-
buisse, quoniam in eo consecratio
con-

Respon-
sio.
In Cano-
ne alia est
ratio ver-
borum quæ
signorum

consummatur. Sed quoniam impe-
disset ordinem historiæ recolendæ,
quia quod fuit gestum in medio,
poneretur in fine. Prouidus cano-
nis ordinator, vt ordinem seruaret
historiæ, quasi quadam necessitate
compulsus, capitulum istud, Qui
pridie quam pateretur quasi cor ca-
nonis, in medio collocauit, vt quæ
sequuntur intelligantur præcedere,
secundum illam figuram, qua sæ-
pè fit, vt quæ narratione succedunt,
intellectu præcedunt. Vel potius,
vt tam literæ quam historiæ suus
ordo seruetur. Dicatur itaque quòd
signa pertinent ad historiæ reco-
lendam. Sed verba non pertinent ad
eucharistiam consecrandam, immo
pertinent ad eucharistiam consecra-
tam hoc modo. Nos tui serui, vi-
delicet sacerdotes, & plebs tua san-
cta, scilicet populus Christianus.
(Nam quod populus agit voto, sa-
cerdotes agunt mysterio) offerri-
mus

Alia re-
spon-
sio.

Expositio
textus Ca-
nonis.

INNOCENTII PP.

Mat. 25.

De tuis
donis ac
datis.

Esa. 53.

mus præclarè maiestati tuæ, id est, præ cæteris clarè. Nam si iusti tulerunt sicut sol in regno patris eorum, quanto clarius diuina præfulget maiestas? De tuis donis, id est, de frugibus segetum, quantum ad panem qui consecratus est in carnè. Ac datis, id est, de frugibus arborum, quantum ad vinum quod est cõsecratum in sanguinem. De his inquam & illis offerimus hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, id est, eucharistiam, immuniten ab omni culpa vel peccato originali, veniali, & criminali, vel puram quantum ad cogitationem, & sanctam, quantum ad locutionem, immaculatam quantum ad operationem, quia peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius. Hoc est, panem sanctum, id est, sanctificantem, datorem vitæ eternæ, quantum ad stolam carnis, & calicem salutis perpetuæ, quantum ad stolam animi.

LIBER V. 218

animæ, Secundum illud: Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Ioan. 6. Si quis mâducauerit ex hoc pane viuet in æternũ. Supra quæ propitio Propitio dñe nobis tuo sereno vultu, id est, ac sereno placabili respectu digneris respicere. vultu. Non quod vultus eius mutetur aliquando: Sed tunc Deus illuminat suum vultum super nos, & serenat, cum misericordiam suam super nos exhibet & declarat. Secundũ illud Psal. 66. Illuminet vultum suum super nos & misereatur nostri.

¶ De figuris noui Testamenti quæ præcesserunt in veteri Testamento.

CAPVT III.

Sicuti accepta habere dignatus est munera Abel, &c. Aduerbiũ istud sicuti similitudinẽ innuit, non exprimit quantitatem. Multo quippe acceptius est hoc sacrificium, quod obtulit Abel, quod obtulit Abraham, quod obtulit Melchisedech.

EE 2 Vi-

INNOCENTII PP.

Videtur enim amplius res quã vmbra, veritas quã figura. Ipsam ergo similitudinẽ magis quã quantitatem debemus attendere. Similes ergo offerendo sumus Abel, si rectè quid offerentes, rectè nihilominus diuidamus, quod quia Cain non egit, peccauit. Sua nanq; rectè cui debebat, obtulit Deo, sed retinuit sibi seipsum, & cor suum auferens Deo, malè diuisit. Abel autem acceptum Deo iustus in corde obtulit holocaustum, quia non se sibi retinuit, sed Deo se totum subdidit & impendit. Et ideo respexit Deus ad Abel & ad munera eius. Ad Cain autem & ad eius munera non respexit. Prius respexit ad Abel, & postea respexit ad munera, quia non offerens placuit à muneribus, sed munera placuerunt ab offerente. Semper Abraham egregia fide totum se prius offererebat altissimo, & postea cum sua duceret offerenda,

Oblatio
Abel.
Gene. 4.

Oblatio
Abrahæ.

LIBER V. 219

da, placidas hostias offerebat, quod vt nos scientes imitaremur, patios ab illo Deus exigit affectus. Tolle (inquit) filium tuum vngentum quem diligis Isaac, & offer illum in holocaustum super vnum montem quem dixero tibi, statimq; promptum & obedientem inuenit, imò nobis ostendit. Melchisedech quoque, nisi se prius acceptum Deo sacrificium obtulisset, futurorũ causas minime prauidisset, quarum intuitu mysticum panis & vini primus obtulit sacrificium. Erat enim sacerdos altissimi. Nos ergo assistentes ad offerendum, si rectè diuidimus prius, nos ipsos in sacrificiũ offeramus, arietinam proteruiam, feritatem taurinam, hircinamq; luxuriam iugulantes. Iuxta quod in Psalmo cantauimus: holocausta mellata offeram tibi cum incenso arietum, offeram tibi boues cū hircis. Ac deinde sicut munus Abel, sic

Gene. 22.

Oblatio
Melchisedech.

Quomodo nos offerre debemus.

Psal. 65.

INNOCENTII PP.

cut sacrificium Abrahamæ, sicut hostis
am Melchisedech, vota nostra do-
minus acceptavit. Verum non so-
lùm in offerentibus, sed etiam in
ipsis oblationibus debemus simili-
tudinem intueri. Nam illa vetera sa-
crificia, hoc nouum sacrificium fi-
gurabant. Quid enim per munus
Abel offerentis de primogenitis gre-
gis, nisi Christus exprimitur pri-
mogenitus in multis fratribus?
Quia sicut Abel inuidiose fuit in-
terfectus à fratre, sic ipse malitiose
fuit occisus à populo Iudæorum.
Nam secundum Apocalypsim Io-
annis. Ipse est agnus qui occisus est
ab origine mundi. Quid per sacri-
fium Abrahamæ dilectum & vnicū
filium offerentis, nisi passio domi-
ni designatur? De quo dicit apo-
stolus: Dilecto filio suo non peper-
cit Deus, sed pro nobis omnibus
tradidit illum. Hic est (inquit) fili-
us meus dilectus, in quo mihi com-
pla-

Per munus
Abel.
Rom. 8.

Apo. 13.
Per sacri-
fium A-
brahæ.
Rom. 8.

Mat. 3.
& 17.

LIBER V. 210

placuit. Oblatio verò Melchise-
dech tam proprie nouum sacrificiū
præsignauit, vt inde prædictum sit,
Tu es sacerdos in æternum secun-
dum ordinem Melchisedech. Qui per
omnia secundum apostolum, assi-
milatus filio Dei, manet sacerdos
in perpetuum. Abel dicitur puer, nõ
tã à pueritia, q̃ à puritate, secundū
illud: Ecce puer meus electus quem
eligi, posui super ipsum spiritum
meum. Abraham dicitur patriarcha,
non tam Israeliticæ plebis quàm
populi Christiani: Illius per carnem,
huiusq; per fidem, secundum illud:
Non ultra vocabitur nomen tuum
Abram, sed appellaberis Abraham,
quia patrem multarum gentium cõ-
stitui te. Melchisedech interpreta-
tus est rex iustitiæ, deinde rex sa-
lem, id est, pacis propter illud quod
legitur: Orietur in diebus eius iu-
stitia & abundantia pacis, donec au-
feratur luna. Sanctum sacrificium,

Per obla-
tionem Mel-
chisedech
Psal. 109.
Heb. 7.

Abel
puer.
Esai. 42.

Abrahã pa-
triarcha.
Gen. 17.

Melchise-
dech rex.

Psal. 71.

EE 4 im-

INNOCENTII PP.

immaculatam hostiam, hoc addidit in Canone Leo Papa.

¶ De signis quæ quarto loco fiunt super oblatam & calicem.

CAPVT IIIII.

Luc. 22.

Supplices te rogamus, &c. Dicto Hymno post cœnam exiit Iesus in montem oliueti trans torrentem Cedron, & progressus pusillū procidit in faciem suam orans & dicens: Pater si fieri potest, transfer hunc calicem à me. Sed & secundo & tertio abiit, & orauit eundem sermonem, dicens: Et factus in agonia, prolixius orabat, & factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram, tunc venit ad discipulos suos, dicens: Surgite, eamus, ecce appropinquat qui me tradet. Traditor autem dedit eis signum, dicens: Quem osculatus fuero, ipse est, tenere eum. Et confestim accedens, osculatus est eum. Iesus igitur quia procidit orans & dicens, Pa-

LIBER V.

221

Pater si fieri potest, &c. Sacerdos inclinans orat dicens: Supplices te rogamus, &c. Per osculum altaris Osculum repræsentans osculum proditoris. altaris. Quia verò factus in agonia prolixius orabat tertio dicens sermonem eundem, sacerdos facit tres cruces, Tres cruces primam & secundam distinet super oblatam & calicem dicens: Sacrosanctum filij tui corpus & sanguinem, tertio signando seipsum in faciem, cum dicit: Omni benedictione cœlesti & gratia repleamur. Fortè propter sudorē corporis crucem imprimēs super corpus, & propter guttas sanguinis crucem imprimens super sanguinē, & quia procidit in faciem suam orans, imprimit sibi crucem in faciem. Vel potius per duas cruces, quas facit sacerdos super corpus & sanguinem, designantur vincula & flagella. Vincula, quibus ligatum est corpus: flagella, quibus illisus est sanguis eius. Nam de

EE 5 vin-

INNOCENTII PP.

Marc. 15. vinculis legitur: Ministri Iudæorū

comprehenderunt Iesum & ligauerunt,
& vincientes duxerunt & tradiderūt Pilato. De flagellis legitur:

Ioan. 19. Apprehēdit Pilatus Iesum & flagellavit.

Cuius huore sanati sumus.

Luc. 22. Per tertiā verō crucē quā sacerdos sibi in faciē facit, recohitur illud, & alapas in faciē ei dabant, & veiantes faciē eius, dicebant: Prophetiza nobis

Christe, quis est qui te percussit.

¶ De ministerio angelorum qui semper in sacrificio præsentēs existunt.

CAPVT V.

Iube hæc perferri per manus, &c. Tantæ sunt profunditatis hæc verba, vt intellectus humanus vix ea sufficiat penetrare. Nam & B. Gregorius tanti sacramenti dignus interpretes quodā in loco de illis tanquā de re ineffabili penē ineffabiliter loquens. Quis, inquit, fidelium habere

LIBER V. 212

bere dubium possit in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem Verba Gregorij
cælos aperiri, & in Iesu Christi mysterio angelorū chorus adesse, sum Pape lib.
mis ima lociari. i. terrena cælestibus iungi, vnum quid ex inuisibilibus & visibilibus fieri. Idem alibi 4. dial. ca. 58.

Idem dicit: Vno eodemque tempore ac momento & in cælo rapitur ministerio angelorum consociandū corpori Christi, & ante oculos sacerdotis in altari videtur. Saluo tamen occulto cælestis oraculi sacramento, possunt hæc verba licet simplicius tamen securius sic intelligi. Iube hæc, vota fidelium videlicet & precēs, perferri per manus sancti angeli, hoc est, per ministrum angelorū secundū illud quod ait angelus ad Tobias: Quando orabas cum lachrymis, ego oblatus orationē tuam domino. In sublime altare tuum, hoc est, in conspectum diuinæ maiestatis tuæ. Porro sicut B. Augustinus determinat,

INNOCENTII PP.

Quomodo angeli nostras offerre Deo, quasi tunc primo Deus nouerit quid uellemus, quia Deus omnia nouit antequam fiant: sed quia necesse habet rationalis creatura temporales causas ad aeternitatem referre, siue petendo quid erga se fiat, siue consulendo quid faciat, ut quod Deo iubente implendum esse cognouerit, hoc nobis uel euidenter uel latenter reportet. Hinc etiam euidenter apparet, quod angeli semper in sacrificio praesentes existunt uel assistunt.

Multiplex altare.

Exod. 20

Psal. 50.

nat, non dicitur angelus orationes nostras offerre Deo, quasi tunc primo Deus nouerit quid uellemus, quia Deus omnia nouit antequam fiant: sed quia necesse habet rationalis creatura temporales causas ad aeternitatem referre, siue petendo quid erga se fiat, siue consulendo quid faciat, ut quod Deo iubente implendum esse cognouerit, hoc nobis uel euidenter uel latenter reportet. Hinc etiam euidenter apparet, quod angeli semper in sacrificio praesentes existunt uel assistunt. Multiplex autem altare legitur in scripturis, superius & inferius, interius & exterius. Quodlibet autem est duplex. Nam altare superius est Dei trinitas, de quo legitur: Non ascendas ad altare meum per gradus. Est & altare superius triumphans Ecclesia, de qua dicitur: Tunc imponent super altare tuum uirtuosos. Altare inferius est ecclesia militans

LIBER V. 223

trans, de quo dicitur: Si altare lapideum feceris mihi, non aedificabis illud de sectis lapidibus. Est & altare inferius mensa templi, de qua dicitur: Constituite diem solemnem in condensis, usque ad cornu altaris. Altare interius est cor mundum, de quo praecipitur: Ignis in altari meo semper ardebit. Est & altare interius fides incarnationis, de qua iubetur: Altare de terra facietis mihi. Altare exterius, ara crucis, hoc est, altare holocausti, super quod cremabatur sacrificium uespertinum. Est & altare exterius ecclesiastica sacramenta, de quibus scriptum est: Altaria tua domine uirtutum, &c. Quae uero sint illa quae petunt in sublime altare perferri, determinat subdens: ut quotquot, &c. Memoria pro defunctis, non solum pro uiuis, sed etiam pro defunctis, & eos sacra oblationis intercessionem commendat, certis.

Exo. 20.

Psal. 117.

Leui. 6.

Exo. 20.

Nume. 8.

Psal. 83.

Memoria

pro defunctis.

INNOCENTII PP.

tissime credens, quod sanguis ille
preciosus, qui pro multis effusus
est in remissionem peccatorum, nō
solum ad salutem viventium, verū
etiam ad absolutionem valeat de-
functorum. Qui cum signo fidei
procedunt ad dñm. Non quòd ibi
sit fides aut spes, vbi spes est & res.
Nam fides euacuatur, charitas au-
tem nunquam excidit, sed signum
fidei pro caractere Christianita-
tis accipitur, quo fideles ab infide-
libus discernuntur, secundū illud:
Audiui numerum signatorum, cen-
tum quadragintaquatuor millia si-
gnati ex omni tribu filiorum Israël.
Et dormiunt in somno pacis. Se-
cundum illud: In pace in idipsum
dormiam & requiescam. Frequen-
ter enim sacra scriptura defunctos
dormientes appellat, pro eo quòd
sicut dormientes euigilant, ita de-
functi resurgent. Propter quòd di-
cit Apostolus: Nolo vos ignorare

de

LIBER V.

234

de dormientibus, vt non contriste-
mini, sicut & ceteri qui spem non
habent. Et dominus inquit in Euā-
gelio, Lazarus amicus noster dor-
mit. Ipsi domine & omnibus in
Christo quiescentibus, In hoc loco
sacerdos, quorum maluerit defun-
ctorum debet agere memoriam spe-
cialem. Locū refrigerij, In quo nō
est ardor pœnarum. Lucis, in quo
non est obscuritas tenebrarum. Et
pacis, in quo non est conflictus pœ-
narum. Nam absterget Deus omnē
lachrymam ab oculis sanctorū, &c.
Sed delectabuntur in multitudine
pacis, complacebunt coram domi-
no in lumine viventium. Nobis
quoque peccatoribus, Nam si di-
xerimus quia peccatum non habemus,
nos ipsos seducimus, & veritas
in nobis non est. Licet enim omni
tempore nos debemus ex corde re-
cognoscere peccatores, præcipue
cum pro remissione peccatorum
sacro

1. Thef. 4

Ioan. 11.

Apoc. 21.

Psal. 36.

1. Ioan. 1.

INNOCENTII PP.

Multæ mi-
serationes
Dei.
Psal. 50.

aliàs af-
fectus.
Psal. 24.

Psal. 30.

Mat. 20.

facrosanctum mysterium celebra-
tur. De multitudine miserationum
tuarum sperantibus, Iuxta
quod inquit Psalmista: Secundum
multitudinem miserationum tua-
rum domine, &c. Vna tantum est
Dei misericordia, non aliud quidē
quā ipse misericors. Sed multi
sunt eius effectus qui miserationes
dicuntur. Vnde, Remiscere
miserationum tuarum domine, &
misericordiarum tuarum quæ à se-
culo sunt. Porro cum ipse Deus sit
omnia in omnibus, salus & premi-
um & gloria singulorum. Salus, in-
quit, populi ego sum. Quid est id
dicitur, Partem aliquam & societa-
tem donare digneris, Tāquam non
omnes sint vnum eundem denariū
accepturi? Sanè licet vnum & idem
sit premium singulorum, videlicet
ipse Deus, in cuius cognitione sa-
lus æterna consistit, secundum il-
lud quod ipse dicit in euangelio:

Hæc

L I B E R V. 225

Hæc est vita æterna, quod cogno-
scant te verum Deum & quem mi-
sisti Iesum Christum. Tamen secun-
dum diffinitionem meritorū, alij ferētiam.
plus, alij minus diuina visione fru-
untur. Nam stella differt à stella in
claritate, propter quod ipse domi-
nus ait: In domo Patris mei mansio-
nes multe sunt. Sicut vnus est sol,
cuius lumine participant vniuersi,
alij, plus alij minus, secundum dit-
ferentiam intuentium.

Ioan. 17.

1. Cor. 15

Ioan. 14.

¶ De secunda commemoratione
sanctorum. CAP. VI.

CVM Ioanne, Stephano, Ma-
thia, Barnaba, &c. In hac secun-
da commemoratione sanctorum ex
magna parte suppleuntur, qui de pri-
mitiuis sanctis deesse videbantur in
prima. Sed qualiter Ioannes repe-
titur, & Stephanus sociatus Ioan-
ni præmittitur Mathiæ ac Barna-
bæ? Sanè Ioannes in prima com-
memoratione disponitur, & cum alijs.

FF nume-

INNOCENTII PP.

virginitas numeratur propter dignitatem apostolatus. In hac autem commemoratione repetitur, & cum Stephano sociatur, propter privilegium coelibatus. Virgines enim sunt, & sequuntur agnum quocumque ierit, & propterea ceteris præmittuntur. Virginitas enim Ioannis inde maxime commendatur, quia Christus in cruce matrem discipulo virginem virginem commendavit. Ex illa hora accepit eam discipulis in suam. Stephani vero virginitas ex eo maxime commendatur, quia ipse est qui ab apostolis deputatus est ad ministerium viduarum, & in hoc quod scemnis est præpositus testimonium meruerit sincerissime castitatis. Posset autem non Euangelista, sed Baptista Ioannes intelligi, nisi præmitteretur, cum tuis sanctis apostolis ac martyribus. Unde consicitur, quod apostoli tantum ac martyres subnotentur, quatinus Ioannes

Ioanis & Stephani. Apo. 14.

Ioan. 19.

Actu. 6.

Ioannes Baptista.

LIBER V. 216

nes Baptista merito inter martyres possit numerari. Non estimator merito, quia non secundum exigentiam meritorum retribuimus, sed minus puniendo, vel magis remunerando, quam quisque meruent. Unde: Nō secundum peccata nostra facias nobis. Et alibi. Mensuram bonam, conflantem, & coagitatam & superfluentem dabunt in sinum vestrum.

Psal. 102. Luc. 6.

De signis, quæ quinto loco sūt super corpus & sanguinem, & in latere calicis.

CAPVT VII.

PER quem hæc omnia domine semper bona creas. Nam per eum omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Creas ergo condendo naturam, & sanctificas consecrando materiam, viuificas transsubstantiando creaturam, & benedicis accumulando gratiam. Est autem simplex pronominis

Apo. 1. Gene. 1.

INNOCENTII PP.

demonstratio, sicut tempus verbi
confusum. Nam præsens confusum
præsentis nõ tenet vsum. Hęc enim
omnia, id est, panẽ & vinum & a-
quam semper bona creas, secundũ
causas primordiales, & sanctificas
secundum causas sacramentales, vi-
uificas vt transeant in carnem & san-
guinem, & benedicis, vt * confer-
uent charitatem & vnitatem. Per
ipsum tanquam per mediatorem,
cum ipso, tanquam cum æquali, in
ipso tanquam in consubstantiali.
In patre quippe notatur auctori-
tas, in filio æqualitas, in spiritu san-
cto communitas. Auctoritas in pa-
tre propter principium, Aequalitas
in filio propter medium. Comuni-
tas in spiritu sancto propter confor-
tium: * Sexta hora crucifixus est
dominus, hora tertia linguis Iudæ-
orum, quod narrat Marcus: hora
Ioan. 19. sexta manibus gentilium, quod nar-
rat Ioannes. Et circa horam nonam
inclina-

alias cõ-
ferant.

addo ter-
tia &
Marc. 13.
Ioan. 19.

LIBER V. 227

inclinato capite tradidit spiritum. Luc. 23.
Ad recolendam verò crucifixionẽ, Tres cru-
ce & hora tertia facta est linguis Iu-
dæorum ter clamantium crucifige,
crucifige eum, & rursus tolle tolle
crucifige eum. Sacerdos facit tres Iterũ tres
cruces super oblatam & calicem, cũ
dicit: Sanctificas, viuificas, & bene-
dicis. Ad recolendam verò crucifi-
xionẽ, quæ post interuallum triũ
horarum facta est manibus genti-
lium. Milites enim crucifixerunt
Iesum, sacerdos iterum facit tres
cruces cum hostia super calicem di-
cendo, per ipsum, & cum ipso, & in
ipso. Postmodum autem ad desi-
gnandam diuisionem carnis & ani-
mæ domini morientis, facit duas
cruces in ore calicis cum dicit: Ti-
bi Deo patri omnipotenti, in vni-
tate spiritus sancti. Cum enim in
Christo tres sunt vnitæ substantiæ
videlicet diuinitas, corpus & ani-
ma; duæ tantũ, id est, corpus & ani-
ma

INNOCENTII PP.

Duæ cruce
ces mortẽ
dñi desi-
gnant.

ma: duç tantum .i. corpus & anima
fuerunt in morte diuisa. Nã diuini
tas à neutra est diuisa, & separata,
propterea non tribus crucibus, sed
duabus mors domini designatur.

¶ De extensione manuum Sal-
uatoris in cruce.

CAPVT VIII.

Sacerdos igitur super mensam
altaris manus extēdit, quia Chri-
stus super aram crucis manus expan-
dit, secundum illud propheticum:
Esaï. 65. Expandi manus meas ad populum
non credentem mihi, subtilius ta-
men atque profundius hoc possu-
mus figurare.

¶ De tribus cruciatibus quos
Christus sustinuit.

CAPVT IX.

Tres quippe cruce
tres cruciatu, quos Christus
passio, p-
passio &
cõpassio i
Christo.

in cruce sustinuit, videlicet passio-
nem. Passionem in corpore, propas-
sionem

LIBER V. 228

tionem in mente, compassionem in
corde, De passione corporis ait do-
minus per prophetam, O vos ocs,
qui transitis per viã, attendite & vi-
dete, si est dolor sicut dolor meus. Thren. 1.
Foderunt manus meas & pedes me-
os, & dimmerauerunt omnia ossa
mea. De propassione mentis dñs in-
quit apostolis: Tristis est anima vs-
que ad mortẽ. Ccepit Iesus pauere
& t̄dere, ccepit contristari & mœ-
sus esse. Ex cõpassione cordis pro
crucifixoribus orauit ad patrem: Pa-
ter (inquit) ignosce illis quia ne-
sciunt quid faciunt. Si enim cogno-
uissent, nunquã dñm gloriæ cruci-
fixissent. Ideò verò sacerdos facit
has tres cruce cum hostia super cali-
cem, quia Christus sustinuit huius-
modi cruciatu in corpore super
patibulum, per calicem enim passio
designatur, secundum illud quod
ipse dominus ait: Domine pater, si
fieri potest, transeat à me calix iste. Matt. 26.

FF 4 ¶ De

INNOCENTII PP.

¶ De aqua & sanguine quæ de latere Christi fluxerunt.

CAPVT X.

DVæ verò cruces, quas facit sacerdos in latere calicis, designant duo sacramenta quæ de latere domini profluxerunt, videlicet aqua regenerationis, & sanguis redemptionis, iuxta testimonium Ioannis dicentis: Vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiit sanguis & aqua.

¶ De scissione veli.

CAPVT XI.

MAT. 27. **C**orporale desuper calicem remouetur, quia velum templi scissum est à summo vsq; deorsum. Imò quod de illo scriptum fuerat, hæcenus clausum erat, sicut dicitur de quibusdam. Et illud verbum erat absconditum ab eis, vbi cõsummatum etiam reuelatum est. Nam lignum missum in Marath, aquas dulcorauit amaras.

¶ De

LIBER V.

229

¶ De sepultura Christi & sacrificij exultatione.

CAPVT XII.

TVnc accedit Diaconus & exaltat aliquantulum sacrificium de altari, tam ipse quam sacerdos deponit. Quia venit Ioseph de Arimathea, venit & Nicodemus, & impetratum à Pilato corpus Iesu deponentes sepelierunt.

addo. quod
Luc. 23.
Ioan. 19.

¶ De saxo aduoluto ad ostium monumenti.

CAPVT XIII.

ET quia ille aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti, Diaconus super os calicis corporale reponit.

Mat. 17.

¶ Ostenditur quare Diaconus mensam altaris & armum Pontificis osculatur.

CAPVT XIII.

QVia verò in pace factus est locus eius, Diaconus osculatur mensam altaris. Et quia

Psal. 75.
Esai. 9.

FF 5 factus

INNOCENTII PP.

factus est principatus super humerum eius, diaconus armum pontificis osculatur, vt in vtraque significet Christū, & quieuisse post mortem, & vicisse post mortem, iuxta quod ipse prædixit in psalmo: In pace in idipsum dormiam & requiescam. Et alibi: O mors ero mors tua morsus tuus ero inferne. Christus enim per mortem triumphauit de morte. Nam quia factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Idcirco Deus exaltauit illum, &c. Hoc ipsum figurauit quod Christus sibi crucem super humerum baularit.

¶ Epilogus de numero & ratione signorum quæ fiunt super oblatam & calicem.

CAPVT XV.

Septē vicibus signatur cruce sacrificiū altaris.

Sacrificium itaq; septem vicibus signatur in Canone. Prima vice ter, vbi dicit: Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata. Propter

LIBER V. 230

Propter ternam Christi traditionē, quæ facta est à Deo, à Iuda, à Iuda. II.

Secunda vice quinq; vbi dicitur. Quam oblationē tu Deus digneris facere benedictam, ascriptam, ratam, vt fiat corpus & sanguis propter quinq; personas, venditoris, venditi & emptorem, vide licet sacerdotum & scribarum & pharisæorum. Tertia vice bis, vbi III.

dicitur: accipiens Iesus panem, benedixit ac fregit, deditq; discipulis. Similiter & hunc præclarum calicem. Item tibi gratias agens benedixit: propter benedictionem panis qui transubstantiatur in carnem, & vinum quod transubstantiatur

in sanguinem. Quarta vice quinq; vbi dicitur: Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ. IIII.

Quinta vice bis, vbi dicitur: Sacro V. sanctū filij tui corpus & sanguinē, propter

VI.

VII.

**Mysteriū
numeri.**

25.

- • • •
- • • • •
- • • • •
- • • • •
- • • • •
- • • • •

INNOCENTII PP.
 propter vincula quibus ligatū est
 corpus, & flagella quibus alius est
 sanguis. Sexta vice, vbi dicitur. Sa-
 ctificas, viuifica, & benedicas, pro-
 pter crucifixionem quæ facta est ho-
 ra tertia linguis Iudæorum, ter cla-
 mantium crucifige eum. Septima
 vice quinquies, vbi dicitur: Per i-
 psum, & cum ipso, & in ipso est tibi
 Deo patri omnipotenti, in vnita-
 te spiritus sancti. Ter super calicem,
 propter tres cruciatus quos Chri-
 stus sustinuit, passionis, propassio-
 nis, & compassionis. Et bis in late-
 re calicis, propter aquam & sangui-
 nem, quæ de latere Christi fluxe-
 runt. Inter has septem vices sacrifi-
 cium signatur vicibus duabus bis,
 & duabus vicibus ter, & duabus vi-
 cibus quinquies, septima bis & ter,
 simul omnibus quinquies quinq;
 quæ sunt simul viginti quinq;, qui
 numerus per se ductus semper in
 seipsum reducit in insuatum.

Quan-

Quantum libet enim multiplicetur
 eucharistiæ sacramentum, semper
 est idem sacrificium. In hoc etiam
 sacramento quinque sensus corpo-
 ris exercentur, visus, auditus, odo-
 ratus, gustus & tactus. Circa colo-
 rem, saporem, odorem, fractionem
 & sumptionem. Si tamen caro pro-
 cedat in spiritum, quia spiritus est
 qui viuificat, caro nõ prodest que-
 quam. Vnde quinq; sensus animæ
 spirituales exuberent, visus intelli-
 gentiæ, auditus obedientiæ, odora-
 tus discretionis, gustus delectatio-
 nis, & tactus operis. De quibus re-
 peritur in euangelio; Domine quin-
 que talenta tradidisti mihi, ecce alia
 quinq; superlucratus sum. Sed &
 binarius & ternarius bene congru-
 unt sacramento. Binarius, propter
 carnem & sanguinem. Ternarius,
 propter panem & vinum & aquã.
 Binarius, propter duplicem modū
 edendi, sacramentalem sub specie
 panis

Ioan. 6.
Quinq;
sensus.

Mat. 25.

Binarius
& terna-
rius.

INNOCENTII PP.

panis, & spiritualem in fide cordis. Ternarius propter tria quæ sunt in hoc sacramento discreta, videlicet forma visibilis, veritas corporis & virtus spiritualis. Forma panis & vini, veritas carnis & sanguinis, & virtus vnitatis & charitatis, vtrita ternarius per binarium, id est, fides trinitatis per dilectionem Dei & pro ximi operetur.

¶ De vocis expressione & pectoris tunsione.

CAPVT XVI.

NON solum autem crucis impressio, verum etiã vocis expressio, quæ sunt iuxta crucem, innuat. Cum enim ad id ventum est: Nobis quoq; peccatoribus famulis tuis, sacerdos paululum expressa voce percusso pectore silentium in terrumpit, representans contritionem & confessionem latronis, in illo passionis dominicæ articulo increpantis alterum & dicentis:

Nos

LIBER. V.

232

Nos digna factis recipimus, hic vero nihil mali gessit, & dicebat ad Iesum: Domine memeto mei dum veneris in regnum tuum, propter quod dixit illi Iesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Luc. 23.

Vel per exultatione vocis & percussione pectoris exprimitur illud ad Centurio & qui cum eo erant, visis his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere filius Dei erat iste. Mat. 27.

Et omnis turba quæ simul aderant ad spectaculum istud percutientes pectora sua reuertebantur. Quia Iesus verò clamans voce magna, tradidit spiritum, leuat sacerdos vocem dicendo Per ora secula seculorū. Et quia mulieres lamentabantur flentes dominum. Chorus quasi lamentando respondit: Amen. Representans fideles qui dominum toto corde lamentabantur ac lugebant, vel quodam Abel inuidi fratris furore percussantes eius lamentabantur occisum. Luc. 23.

Luc. 23.

Iesus

INNOCENTII PP.

Iesus ergo voce magna clamavit: Pater in manus tuas commendo spiritum meum, & sacerdos elevata voce pronuntiat: Pater noster qui es in caelis.

¶ De oratione dominica, ubi agitur de dignitate orationis, & ad quid valeat.

CAPVT XVII.

Hæc oratio multis ex causis, quo in qua lit ceteras omnes. **H**æc oratio multis ex causis, quæ ceteris orationibus antecellit, Auctoritate doctoris, breuitate sermonis, sufficientia petitionum, & fecunditate mysteriorum. Auctoritate doctoris, quæ fuit ipsius ore prolata. Os enim domini locutum est. Breuitate sermonis, quia facile oratis nolite multum loqui, sicut ethnici faciunt. Sufficientia petitionum, quoniam vtriusque vitæ cõsuetudine necessaria. Pietas enim promissionem habet vitæ quæ nunc est & futuræ. Fecunditate mysteriorum

Mat. 6.

a. Tim. 4.

LIBER V.

quoniam immensa continet sacramenta, pertransibunt enim pluri-
mi, & multiplex erit scientia. Scit vult Deus autem dominus, quid velimus, sed nos orare vult nos orare vocaliter pro excelsa deuotione. Quia quod facit status carboni, hoc facit pronuntiatio deuotioni. Vnde, Ad ipsum ore clamaui, & exaltaui sub lingua mea. Pro aliorum instructione, vt cortina cortinam trahat, & qui audit, dicat veni. Vnde, Lux vestra luceat coram hominibus. Pro linguæ obsequio, vt quæ lingua peccamus, satisfaciamus lingua. Vnde, Sicut exhibuistis membra vestra seruire iniquitati ad iniquitatem, ita exhibeatis ea seruire iustitiæ in sanctificationem. Pro rei petendæ obtentione, quia facilius obtinetur, quod instantius postulatur. Vnde, Petite & accipietis, pulsate & aperietur vobis. Pro impetratæ rei custodia, quia quod sæpius requiritur, diligenti

Dan. 12.

Quare

vocaliter.

Psal. 65.

Mat. 5.

Rom. 6.

Mat. 7.

GG

Apo. 3.

Pro quibus bonis orandum est.

INNOCENTII PP.
gentius custoditur. Vnde, Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Oratur autem & pro bonis adipiscendis, & pro malis vitandis. Pro bonis temporalibus, spiritualibus & aeternis. Pro malis praeteritis praesentibus & futuris. De bonis aeternis. Adueniat regnum tuum. De spiritualibus, Fiat voluntas tua sicut in caelo & in terra. De temporalibus. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Aeterna petuntur in premium, spiritualia petuntur in meritum. Temporalia petuntur in sustentaculum. De malis praeteritis, Dimitte nobis debita nostra. De praesentibus, Libera nos a malo. De futuris, Ne nos inducas in tentationem. Praeterita sunt dolenda, praesentia sunt vincenda, futura sunt praecauenda.

¶ De numero petitionum & ordine.

CAPVT. XVIII.

Septem

LIBER V. 234

Septem sunt petitiones orationis Duplex dominicae praeter captationem ordo, scilicet benignolentiae, quarum tres prima spectant ad patriam, tres vltima ad viam. Media vero pertinet dignitatis ad vtramque. Porro tres prima succedunt ordine temporis, sed praecedunt ordine dignitatis. Tres vltima succedunt ordine dignitatis, sed praecedunt ordine temporis. Dominus autem in oratione secutus est ordinem dignitatis qui est artificialis, vt de maioribus ad minora descendat. Doctores in expositione sequuntur ordinem temporis, qui est naturalis, vt de minoribus ad maiora condescendant, vel de temporalibus ad aeterna.

¶ De adaptatione septem petitionum & septem donorum.

CAPVT. XIX.

FIT autem hic adaptatio septem petitionum & septem donorum,
GG 2 Septem

INNOCENTII PP.

septem virtutum, & septem beatitudinum, contra septem vitia capitalia. Nam dona petitionibus, virtutes donis, & beatitudines virtutibus obtinentur. Septem dona sunt ista: Sapientia, intellectus, consiliū, fortitudo, scientia, pietas & timor, de quibus inquit propheta. Requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientie & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientie & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Septem autem virtutes sunt hæc, paupertas spiritus, mansuetudo, luctus, esurientes iustitie, misericordia, mundicia cordis, & pax. Septem autem beatitudines istæ sunt. Regnum cælorum, possessio terræ, consolatio, saturitas, misericordie consecutio, visio Dei, & filiatio Dei. De quibus coniunctim ait dominus. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorū. Beati mites, quoniam

VII. dona

Esai. 11.

VII. virtutes.

VII. beatitudines.

Matt. 5.

LIBER V. 235

nam ipsi possidebunt terram. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam misericordiam consequentur. Beati mundo corde, quoniam Deum videbunt. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Hæc autem sunt septem vitia principalia: Inanis gloria, ira, invidia, accidia, auaritia, gula, luxuria. Quæ significata fuerunt in septem populis qui terram Israël promissam tenebant, videlicet Ethus, Gergeseus Amorreus, Cananeus, Phereus, Eueus, & Iebuseus. Homo igitur est agrotus, & Deus medicus, vitia sunt languores, & petitiones sunt planctus, dona sunt antidota, & virtutes sunt sanitates, beatitudines verò sunt felicitates & gaudia.

VII. vitia.

Deu. 7.

¶ De captatione benevolentie.

GG ; CAP.

addo* est Pater noster qui es in cœlis, &c.
 pater. Deus generaliter & specialiter
 Deus tri- & singulariter. Deus est pater ge-
 pliciter est neraliter omnium per creationem,
 pater. specialiter iustorum per adoptionem,
 singulariter Christi per generationem. Per creationem vt
 Ephe. 3. ibi, Flecto genua mea ad dominum
 patrem omnipotentem, à quo om-
 nis paternitas in cœlo & in terra
 nominatur. Per adoptionem vt
 Luc. 11. ibi, Si vos, cum sitis mali, nostis
 bona dare filiis vestris, quanto
 magis pater vester de cœlo dabit
 spiritum bonum petentibus se? Per
 Mat. 11. generationem, vt ibi, Nemo no-
 uit filium nisi pater, neq; patrem nisi
 si filius, & cui voluerit filius reue-
 lare. Per hoc quod dicit, Pater no-
 ster qui es in cœlis, dehortatur nos
 à duobus, à superbia ne dicamus,
 Pater mi, representantes proprium
 quod est commune. Ab indigni-
 tate,

tate ne reddamur indigni tanto pa-
 tri qui consistit in cœlis. Deus i- Christus
 gitur solius Christi pater est per ait, Pater
 naturam, cui soli licet competen- mi,
 ter dicere, Pater mi. Fidelium autē Nos autē,
 pater per gratiam, quibus compe- Pater no-
 tit dicere, Pater noster. Ille dicit, Pa ster.
 ter mi, si possibile est, transfer hunc
 calicem à me. Isti dicunt, Pater no- Matt. 26.
 ster qui es in cœlis, sanctificetur no Ibid. 20.
 men tuum. Hinc ipsemet dicit, Va-
 do ad patrem meum & patrem ve-
 strum. Meum per naturam, vestrū
 per gratiam. Hortatur etiam nos ad
 duo, ad seruandam gratiam adop-
 tionis, cum dicit, Pater, & vnionem
 fraternitatis, cum ait, noster. Be- Beneuolē
 neuolentia verò captatur à tribus, tū captā
 à persona cognitoris, petitoris & tio.
 assessoris. Cognitor enim est De-
 us, petitor homo, assessor est an-
 gelus. A persona cognitoris cum
 ait, Pater, petitoris, cum ait noster,
 assessoris cum ait, qui es in cœlis,

In caelis.
Psal. 80.

Esai. 45.

INNOCENTII PP.

id est, in angelis vel in sanctis, de quibus habetur: Caeli enarrant gloriam Dei. Vnde nobis spes tribuitur, ut sanctos nos faciat vel in caelis, id est, in secreto maiestatis diuinae, per quod datur fiducia obtineri di donum occultum, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Dat ergo fiduciam impetrandi bonum. Nam dicit: Domine, cui seruitur in timore, sed pater cui seruitur amore, quasi diceret: Pater es, vis quia in caelis es, potes ergo nos liberare à malo.

¶ De triplici malo à quo petimus liberari.

CAPVT. XXI.

Triplex est malum à quo petimus liberari, innatum, additum & inflictum. Primum contrahimus, secundum committimus, tertium sustinemus. Primum: est originale, secundum actuale, tertium poenale. Malum autem vitamus per spiri-

LIBER V. 237

spiritum timoris. Nam, ut inquit scriptura, timor domini peccatum expellit. Porro triplex est timor quo cessamus à malo, seruilis, initialis & filialis. Timore seruili cessamus à malo formidine poenae. Filiali timore cessamus à malo amore iustitiae. Initiali timore cessamus à malo, partim formidine poenae, partim amore iustitiae. Seruilis timor est incipientium, initialis est proficientium, filialis est perfectiorum. Quasi diceret: Da nobis spiritum timoris & paupertatem spiritus, ut per spiritum timoris vitemus mala, per paupertatem spiritus abdicemus bona, quatenus exclusis vitis & contemptis terrenis, habeamus aeterna, scilicet regnum caelorum, quod Lucifer & primi parentes per inanem gloriam amiserunt, à qua nos retrahunt timor, spiritus, paupertas & veritas. Duo verò sunt bona quae paupertate spiritus ab-

Spiritus timoris & paupertas spiritus.

INNOCENTII PP.

dicamus, interiora videlicet & exteriora. Interiora de illis corde non præsumendo, exteriora cor illis non apponendo, secundum illud: Diuitiæ si affluent, nolite cor apponere. Illis ego compressis, ne præsumamus, vel istis despectis ne deficiamus, regnum cælorum consequimur, secundum illud: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum, quod demones & homines per inanem gloriã amiserunt. Illi Dei similitudinem: istis inanis gloriæ malũ. Dei scientiam inaniter apponendo. Lucifer enim dixit: Ascendam in cælum, & ponam sedem meam ad aquilonem, & ero similis altissimo. Primis autem parentibus dictum est: Eritis sicut dii scientes bonum & malum.

¶ De diuersis tentationibus, in quas petimus non induci.

CAPVT. XXII

NE

LIBER V.

238

NE nos inducas in tentationem: Tentat Deus, tentat homo, tentat diabolus. Deus tentat vt probet, homo tentat vt sciat, diabolus tẽtat vt fallat. De primo legitur: Tentauit Deus Abraham. De secundo dicitur: Tenta nos obsecro diebus decem. De tertio legitur: Cur teatant sathanas cor tuũ? Porro & exterioris. Interioris per delectationem, exterioris per suggestionem. Verum interior tentatio parum efficit, & exterior multum proficit, si non consentiatur, sed resistatur. Scriptum est enim: Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Rursus: Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiat coronam vitæ. Cum ergo citra consensum tentamur, dumur in tentationem: cum consentimus, in tentationem inducimur, si autem piscis autem capturam in rete adductus cum citur.

Triplex tantator.

Gene. 22.

Danie. 1.

Actu. 5.

Interior

exterior-

q; tẽtatio

1. Cor. 10

Iaco. 1.

INNOCENTII PP.

Iacob. 1. Cum autem inducitur, capitur & tenetur, tunc impletur quod Iacobus apostolus ait: vniuersusque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus, deinde quum concupiscentia conceperit, parit peccatum: peccatum verò quum consummatum fuerit, generat mortem.

Quomodo Deus est intentator malorum. Porro cum idem apostolus dicat, quia Deus est intentator malorum, quid est quod petimus, ne Deus nos in tentationem inducat? Sed Deus quodammodo tentat, & Deus quodammodo non tentat. Tentat ut probeat, secundum illud: Proba me Deus, & tenta cor meum. Non tentat ut fallat, secundum illud: Deus neminem tentat. Petimus ergo ne Deus nos in tentationem inducat, id est, ne permittat induci, sicut dicitur.

Psal. 25. Quod non est malum in ciuitate quod dominus non faciat, id est, fieri non permittat. Scriptum est enim: Fidelis est Deus, qui non

Iacob. 1. Petimus ergo ne Deus nos in tentationem inducat, id est, ne permittat induci, sicut dicitur.

Amos. 3. Quod non est malum in ciuitate quod dominus non faciat, id est, fieri non permittat. Scriptum est enim: Fidelis est Deus, qui non

1. Cor. 10 est enim: Fidelis est Deus, qui non

LIBER. V. 239

patietur vos tentari supra id quod potestis. Quasi, Da nobis spiritum admodum pietatis, & mansuetudinem spiritus, camus. ut per spiritum pietatis vincamus tentationem exercendo nos ad pietatem. Et per mansuetudinem spiritus vincamus iram, non reddendo malum pro malo, ut ita possideamus terram viuentium, quam per spiritum pietatis & mansuetudinis obtinebimus. Nā pietas promissionem habet vitæ quæ nunc est, & futuræ. Et beati imites, quoniam ipsi possidebunt terram. Vnde Psalmista: Mansueti possidebunt terram, & delectabuntur in multitudine patris.

Spiritus pietatis & mansuetudinis.

1. Tim. 4.

Matt. 5.

Psal. 26.

¶ De tribus. debitis, quæ petimus nobis dimitti.

CAPVT. XXIII.

Debita dicuntur peccata, quæ nos debitores pœnæ constituent. Non enim hic agitur de debitis pecuniarum, sed de debitis offensa-

Debita offensa-

fen-

INNOCENTII PP.

fenfarū. Tria verò sunt debita quæ
petimus nobis dimitti, videlicet pec-
catum in Deum, peccatum in proxi-
mum, & peccatum in nosipsos. Vnde,
Psal. 105. Peccauimus cum patribus no-
stris, in Deum: iniuste egimus, in
proximum: iniquitatem fecimus,
in nosipsos. Sed quia peccamus in
Deū, ideo petimus vt ipse dimit-
tat nobis debita nostra. Quia pec-
camus in proximos, ideo petimus,
vt dimittat nobis sicut & nos di-
mittibus debitoribus nostris. Hoc
Si non di-
mittimus,
pacto & ea cautione nobis debita
reuocatur
peccata di-
missa.
Matt. 18. dimittuntur, si nos debitoribus di-
mittimus, alioquin etiam dimissa
reuocantur in debitum, secundum
illud: Serue nequam, omne debitū
dimisi tibi, quoniā rogasti me: non
ne ergo oportuit & te misereri con-
seruo tuo, sicut & ego tui misertus
sum? Et iratus dominus eius, tradi-
dit eum tortoribus, quoadusq; redde-
ret vniuersum debitum. Sic & pa-

LIBER V. 240

ter meus celestis faciet vobis, si nō
dimiseritis vnusquisque fratri suo
de cordibus suis. Vt ergo domi-
nus euidenter ostenderet quod nul-
lus totius orationis fructus est, nisi
debitoribus dimittamus, in fine sub-
iunxit ad omnia: Si dimiseritis ho-
minibus peccata eorum, dimittet
vobis pater vester celestis delicta
vestra. His qui debitoribus non di-
mittunt, hæc oratio non videtur pro-
desse, quinimo videtur obesse. Nā
qui sic petit sibi dimitti, sicut debi-
toribus suis ipse dimittit, profecto
si nō dimittit ipse debitoribus suis,
videtur sibi petere, vt sibi nō dimit-
tatur. Quid ergo debet illi dimit-
tere, qui nec sans facere vult nec ve-
niam postulare? Sanè distinguendū
est inter perfectum & imperfectum.
Is qui viam perfectionis arripuit,
debet etiam non petenti veniam
omnibus modis indulgere. Qui
verò nondum perfectionis votum

Matt. 6.

Quomo-
do dimit-
tendum
est ej qui
veniam
nō petit.

INNOCENTII PP.

assumpsit, tenetur quidem rancore
cordis deponere, sed non tenetur
satisfactionem debitam condona-
re. Quoniam omnes teneamur
vniuersaliter diligere inimicos no-
stros, & benefacere his qui oderunt
nos, & orare pro persecuentibus &
calumniantibus nos. Quia verò
sunt culpæ, in quibus culpa est, re-
laxare vindictam. Et si peccatum
in nos teneamur dimittere, pecca-
tum tamen in Deum & peccatum
in proximum debemus punire.

Luc. 6.
Oramus
singuli in
persona
ecclesiæ.
Quisquis ergo laborat odio, vel
inuidia, grauat^{ur} magis hac oratio-
ne, quàm adiuuetur, nisi fortè iam
propositū habeat dimittèdi. Verum
tamen non in sua quisq; sed in to-
tius ecclesiæ persona videtur ora-
re. Vnde non dicit: Dimitte mihi
debita mea, sicut ego dimitto debi-
toribus meis, sed dicit: Dimitte no-
bis debita nostra, sicut & nos dimi-
timus debitoribus nostris. Quidam
tamen

LIBER V. 241

tamen etiam volunt intelligi, dimittit
de nobis, &c. id est, sic dimittit nobis
debita nostra, vt & nos dimittam^{us}
debitoribus nostris, quasi da-
nobis donum & scientiam, & lu-
ctum, & virtutem, quatenus tam no-
stra quàm aliena peccata cognosca-
mus & desleamus, vt nobis debita
nostra dimittas, & ita consolatio-
nem habebimus aduersus inuidiã,
quæ facit hominem de alieno bono
tabelscere. Per scientiam enim & lu-
ctum in presenti remissionem acci-
pinus, & in futuro consolationem
habebimus, iuxta quod legitur: A
delicto meo munda me, quoniam
iniquitatem meam ego cognosco. Psal. 50.
Et beati qui lugent, quoniam ipsi
consolabuntur. Iuctus autem di-
stinguitur in irriguum superius &
inferius, quæ Caleph Axæ filix sue
dedit in dotem. Inferius pro pecca-
tis tam nostris quàm alienis. Vnde,
Quis infirmatur, & ego non infir-
mor

Psal. 50.

Mat. 5.

Luctus

duplex.

Ioluc. 15.

2. Cor. 11

HH

mor

INNOCENTII PP.

moriquis scandalizatur, & ego non
vror? Superius pro incolatu vite
presentis & desiderio vite coele-
stis. Vnde: Cupio dissolui, & esse
cum Christo. Sed heu mihi quia
incolatus meus prolongatus est.

Phil. 1.
Psal. 119.

¶ De quinq; panibus quos pe-
timus nobis dari.

CAPVT XXIIII.

PANEM nostrum, &c. Quinq; pa-
nes sunt nobis necessarij, qua-
tuor in via, & quintus in patria.
Corporalis, spiritualis, doctrina-
lis, sacramentalis & eternalis. Cor-
poralis verò ad sustentationem, spi-
ritualis ad informationem, doctri-
nalis ad eruditionem, sacramenta-
lis ad expiationem, eternalis ad frui-
tionem. De primo. Non in solo pa-
ne viuit homo. De secundo, Amice
commoda mihi tres panes. De ter-
tio, Venite, comedite panem meu.
1. Co. 11. De quarto, Qui panem domini ma-
ducat indignè, reus erit corporis
domini;

Mat. 4.
Luc. 11.
Pro. 9.
1. Co. 11.

LIBER V. 243

domini. De quinto, Ego sum panis Ioan. 6.
vius qui de caelo descendit. Cum
enim homo fuerit liberatus à ma-
lo, cū vicerit tentationes, cū fuerint
dimissa peccata, necessarius est ei
spiritus fortitudinis, ne premium
expectando deficiat. Et ideo dicit: Panē no-
Panem nostrum quotidianum da strū. i. no-
nobis, id est, nobis quotidie neces- bis neces-
sariū. Alioquin quod nostrū esset, sariū.
nobis dari non posset, nisi prius desi-
neret esse nostrū. Da nobis hodie,
quasi dicat, da nobis spiritū fortitu-
dinis, qui multiplici pane roboret
animam ne deficiamus in presenti,
esuriendo iustitiā, per quam expelle-
tes accidiam plena iustitia saturabi-
mur in futuro, secundū illud: Beati
g esuriūt & sitiūt iustitiā, quoniā i- Mat. 5.
psi saturabūtur: Matheº dicit, panē
nostrū supersubstantialē, quod duo Panis sup-
bus modis potest intelligi. Vel vt substancia
vna sit dictio, vel vt duę sint dicti- lis. addo
ones, quasi. *Panem da nobis su- *dicamus
HH 2º perº

INNOCENTII PP.

per substantialem, id est, Christum, qui est supersubstantialis, id est, super omnes substantias, qui panis est in altari, Vel ita, Da nobis panem nostrum, id est, Christum, qui propter cibum est fidelium & hoc super panem, id est, præter panem substantialem. i. necessarium ad sustentationem. q. d. Da nobis nostrum panem, mentis & corporis. Lucas dicit: Panem nostrum quotidianum, quod tam de corporali quam de sacramentali pane potest intelligi, videlicet de viatico. Græcus habet epulsionem, quod interpretatur super substantialem. Hebræus verò sogolla, quod interpretatur egregium, vel peculiarem, ob hoc forte Lucas videns Mattheum sogolla dixisse, quod sonat peculiarem, dixit quotidianum. Græcus autem interpretatur Matthei, quia vidit eum dixisse sogolla quod sonat egregium, dicit epulsionem, id est, supersubstantialem.

¶ De.

LIBER V.

243

¶ De voluntate Dei, quam in terra sicut in cælo fieri postulamur.

CAPVT XXV.

Fiat voluntas tua. Voluntas Dei multipliciter intelligitur, & beneplacitum Dei æternum, & signum beneplaciti temporale. Beneplacitum Dei semper impletur. Vnde: Voluntati eius quis resistet? & omnia quæcunque voluit dominus, fecit in cælo & in terra. Signa beneplaciti quinque sunt, præceptio, prohibitio, promissio, consilium & operatio. Vnde: Magna opera domini, exquisita in omnes voluntates eius. Hæc non semper implentur, sed ut impleantur oratur, Fiat voluntas tua, id est, opere compleatur, quod præcipis, quod consulis, quod suades. Quia non sufficit voluntas ubi adest facultas. Sicut in cælo & in terra, id est, sicut in angelis, ita in hominibus, Vel sicut in perfectis, ita & in conuersis. Vel si-

Rom. 9:
Psal. 113.

Quinque
beneplaciti
signa.
Psal. 110.

Sicut in
cælo &
in terra.

INNOCENTII PP.

cut in Christo, ita & in Ecclesia. Vel
sicut in mente, ita pariter & in car-
ne, vt caro non concupiscat aduer-
sus spiritum, secundū illud: Cor me-
um & caro mea exultauit in Deum
uiuum. Q. d. Da nobis spiritum cōs-
filij, vt faciamus voluntatem tuam,
maximē misericordiam quæ peri-
mit auaritiā, quatenus misericordiā
consequamur, secundum illud: Bea-
ti misericordes, quoniam ipsi mise-
ricordiam cōsequuntur. Sicut enim
auaritia consistit in acquirendo &
retinendo, ita misericordia consistit
in dando & dimittendo. Huius pe-
titionis & aliarum duarum imple-
tio inchoatur in via, & consumma-
tur in patria. Ibi nihil velle poterim-
us, nisi quod Deū velle sciemus,
tunc diligemus Deum ex toto cor-
de, & ex tota mente, & ex tota ani-
ma. Ex corde, id est, intellectu, dili-
gemus filium, ex toto, id est, sine er-
tore. Ex mente, id est, memoria, dili-
gē-

Psal. 83.

Mat. 5.

Perfecta
dilectio in
patria

LIBER V.

244

ligemus patrē, tota, id est, sine obli-
uione. Ex anima, id est, voluntate,
diligemus spiritum sanctum, tota,
id est, sine contrarietate, patrem po-
tentiam, filium sapientiam, spiritum
sanctum benignitatem.

¶ De regno Dei, quod petimus
aduenire. CAP. XXVI.

ADuciat regnum tuum. Re-
gnum Dei dicitur militans ec-
clesia, quia regitur, & triumphans
ecclesia, quia regnat. Item regnum
Dei dicitur & gratia fidei & gloria
speciei. Rursus regnum Dei dicitur
intellectus scripturæ & locus pa-
triæ: De regno militantis ecclesiæ
scriptū est: Exhibūt angeli messores,
& colligent de regno eius omnia
scandala. De regno triumphantis
ecclesiæ reperitur. Venient & recū-
bent cum Abraham, Isaac & Iacob
in regno cælorū De regno fidei di-
cit scriptura: Regnū Dei intra vos
est. De regno speciei dominus ait:

Regnum
Dei variè
accipitur.

Mat. 13.

Ibid. 8.
Luc. 17.

HH 4 Per-

Mat. 25.

Ibid. 21.

Ibid. 13.

Ibid. 14.

Adueniat regnum tuum.

Ioan. 12.

Percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. De regno scriptura legitur: Auferretur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. De regno patrie reperitur: Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. Sed & ipse Christus dicitur regnum Dei secundum illud: Si ego in digito Dei eiicio daemonia, profecto peruenit in vos regnum Dei. Adueniat igitur regnum tuum, id est, veniat regnum ad regnum, militans ad triumphans, regnum tuum adueniat, id est, ad videndum te veniat, ut regnum fidei ad regnum transeat speciei, quoniam haec est vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, quasi diceret: Da nobis spiritum intellectus, quo mandati corde, intelligamus te in praesenti regnare per fidem, ut in futuro te videamus regnantem in nobis per speciem, Quod est

est contra gulam, de qua dicit propheta: Quia vinum & ebrietas auferit cor. Tunc cognoscemus sicut & cogniti sumus, videntes non per speculum in aenigmate. Sed tunc facie ad faciem videbimus Deum deorum in Sion.

¶ De sanctificatione nominis.

CAPVT XXVII.

Sanctificetur nomen tuum. Nomen patris quatuor sanctificatur modis in filijs, duobus in via, & duobus in patria. In via per efficientiam & perseverantiam. In patria per consummationem & ostensionem. In via namque nomen patris sanctificatur in filijs, quando sanctificationis effectum operatur in eis, vel quando sanctificatio quam acceperunt in nomine patris perseverat in illis. In patria vero nomen patris sanctificatur in filijs, quia sanctitur & confirmatur in eis, ut nunquam possint a filiationis gratia separari.

Osc. 4.

1. Cor. 13

Sanctificetur nomen patris in filijs, tum in via, tum in patria.

INNOCENTII PP.

ri Hic est enim quasi mobile nomē
patris in filiis. Nam & Iudas quan-
doq; fuit filius, quandoq; non fuit.
Pro qua possibilitate manēti dixit
apostolus, Castigo corpus meū &
in seruitute in redigo, ne forte cū a-
liis prędicauero, ipse reprobus effi-
ciar. Ibiq; nomē patris sanctificatur
in filiis, q̄a tales ibi sunt filij, in qui-
bus spiritus sanctus apparet, tunc
erunt manifesti qui nunc sunt oc-
culti secundum illud: Nos insensati
vitam illorum estimabamus in-
saniam, & fuisse sine honore. Ecce
quomodo cōputati sunt inter filios
Dei, & inter sanctos fors illorū est.
Quasi dicat: Da nobis spiritum sa-
pientię prout dicitur à sapore, id
est, iocunditatem æternam, vt guste-
mus quā suavis est dūs, genera-
tem in nobis pacem, id est, motuum
interiorum quietem, vt caro non
concupiscat aduersus spiritum, quia
non est pax ossibus à facie pecca-
torum

1. Cor. 9.

Sap. 5.

Spiritus
sapientię.

Gal. 5.

Psal. 37.

LIBER. V. 346

torum, vt ita sanctificetur nomen tu-
um, id est, pater in filiis, quatenus
in presenti difficile, in futuro ne-
quaquam à filiationis gratia separē-
tur. Quod est manifeste cōtra luxu-
riam, qua qui laborat non iocunda-
tur in Deo, id est, pacem Dei non
habet, filius Dei non est, sed iumen-
to assimilatur, quia quasi iumentū
in stercore suo putrescit.

¶ De duplici ordine.

CAPVT XXVIII.

Verum duplex est ordo notan-
dus in oratione dominica, Duplex
vnus in descendendo, qui concor-
dat cum donis: Et alter in ascenden-
do, qui concordat vel conuenit cū
virtutibus. Dona nanq; de summis
ad ima descendunt. Vnde, Requies-
cet super eum spiritus sapientię &
intellectus, &c. Homo quidem mul-
tis malis circumdatus, primo petit
vt liberetur à malo, quia verò tenta-
tio est vita hominis super terram.

ordo peti-
tionū in
oratione
ista.
Eisai. 11.

Iob. 7.

Libera

INNOCENTII PP.

Liberatus à malo, petit vt in tenta-
tionem non inducatur. Et quia dñs
in hac vita consistit semper est in
forte ali-
quo.
1. Ioan. 1.
* quocunq; peccato. Nam si dixerim
us quod peccatum nō habemus,
nos ipsos seducimus, & veritas in
nobis non est. Idē petit vt debita
dimittantur. Cum autem fuerit li-
beratus à malo, cum vicerit tenta-
tiones, cum debita fuerint dimissa,
quia per se stare non potest, ne diu
expectando deficiat, petit vt sibi pa-
nis quotidianus donetur. Deinde
cum fuerit liberatus à malis & ro-
boratus in bonis, petit vt fiat volū-
tas Dei, sicut in cœlo & in terra.
Quæ quoniam in hac vita perfecte
fieri non potest, mox petit vt regnū
adueniat, in quo nomen patris san-
ctificetur in filiis, vt nunquam de
cætero possint à sanctificatione se-
parari. Amen. Hebræus vnum ex
his tribus ponit in fine, Amen, Sa-
lem, quæ sonant, verē, semper, pa-
cem.

Ame. Se-
la Salem.

LIBER V. 247

cem. Beatus Gregorius orationem
dominicam post canonem super ho-
stitiam censuit recitari.

¶ De silentio post oratio-
nem dominicam.

CAPVT XXIX.

QVod hic sequitur secrete, si-
lentium innuit dominicæ se-
pulture, mediante sabbato,
quo dominus in sepulchro quie-
uit. Vnde Luca testante: Mulieres Luc. 23.
quæ parauerant vnguenta, sabbato
quidem siluerunt secundum man-
datum, sed in sepulchro secundum
carnem quieuit, Secundum animā
descendit ad inferos, vt fortior su-
perueniens fortem spoliaret arma-
tum. Tunc ergo in mordit infer- Mat. 18.
num, vt educeret suos victos de Zach. 9.
lacu, in quo non erat aqua, liberans
eos à malis præteritis, presentibus
& futuris. Et dans eis pacem & pe-
euam, in qua sunt semper & à pec-
cato liberi, & à perturbatione secu-

CAP. LIB. VI.

ri Hæc oratio, Libera nos, &c. Dicitur Embolismus, & est expositio nouissimæ petitionis orationis dominicæ.

CAPITVLA SE

XTI LIBRI.

- 1 De resurrectione patenre, quam sacerdos accipiens osculatur, & cum ea signum crucis sibi facit in facie. Vbi agitur de mulieribus dominum in sepulchro querentibus.
- 2 De fractione hostiæ, cuius particulam sacerdos mittit in calicem. Vbi agitur de reuolutione lapidis ab ostio monumenti, & de Christi resurrectione, & de apparitione quæ facta est duobus discipulis euntibus in Emaus.
- 3 Quid significant partes illæ quæ sunt de sacrificio, quarum duplex ratio assignatur.

De

CAP. LIB. VI. 243

- 4 De agnus Dei, Vbi traditur cur tertio decanetur. Agitur de apparitione quæ facta est ianuis clausis, quando venit Iesus & stans in medio, salutauit Apostolos.
- 5 De osculo pacis quod ab ore sacerdotis accipitur, & pectore figitur, & p fideles diffunditur. Vbi agitur de inflatione per spiritum sanctum, quæ dedit apostolis.
- 6 De diuersis osculis quæ dantur in Missa.
- 7 Quod Episcopus Diacono & subdiacono comunicat eucharistiam. Vbi agitur de eo quod Christus post resurrectionem coram apostolis manducauit, sumensq; reliquias dedit illis.
- 7 De ablutione manum post eucharistiæ sumptionem. Vbi agitur de ablutione baptismi, cuius formam post resurrectionem Christus instituit. Exprimitur.

etiã

CAP. LIB. VI.

etiam trina sacerdotis ablutio
quam facit in Missa.

- 20 Quod Romanus pontifex aliu
in communicando morem obs
seruat. Vbi traditur quare non
communicat vbi frangit, Nam
ad altare frangit, & ad sedem
communicat.
- 20 De post communionem, vbi gau
dium Apostolorum de Chri
sti resurrectione describitur.
- 21 De oratione nouissima, vbi agi
tur de benedictione, qua Chri
stus ascensus dedit Aposto
lis. Et de ascensione, vbi expo
nitur, Ite missa est, atque Bene
dicamus domino.
- 22 Vnde dicitur Missa, vbi ponitur
Missa distinctio.
- 23 Quare sacerdos Pontificis hu
merum osculatur. Vbi ponitur
tripartita distinctio.
- 24 De benedictione nouissima. Vbi
agitur de Christi missione.

LI.

249
LIBER VI.

¶ De resumptione patenz,
quam sacerdos accipi
ens osculatur.

CAPYT PRIMVM.

Ost passiois
tristitiam, ad re
surrectionis gau
dium perueni
tur, secundum
illud quod legi
tur. Ad vesper. Psal. 29.

bitur fletus, & ad matutinum laci
tia Subdiaconus quidem & Diacon
us representat patenam, quam sa
cerdos accipiens osculatur, & cum
ea signum crucis sibi facit in facie.
Hi ta numero quam obsequio san
ctas illas mulieres significant, de qui
bus narrat Euangelista Mathzeus,
II Quod

INNOCENTII PP.

Mat. 28. Quod vespere sabbati quæ luce scilicet in prima sabbati venit Maria Magdalena & altera Maria videre sepulchrum. Præsentantes patenam id est, cor patens latitudine charitatis in obsequium sepulturæ. Iuxta

Marc. 16. quod legitur: Quia mulieres emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum & valde mane vno sabbatorum veniunt ad monumentum orto iam sole. Et dicebant ad inuicem: Quis reuoluet nobis lapidē ab

Mat. 28. Patenalarum titudinem charitatis designat. **Mat. 28.** ostio monumenti? Hanc ergo patenam, id est, cor amplum latitudine charitatis sacerdos accipit. i. Christus accipit, quia verò crucifixus ardenti desiderio quærebatur. Iuxta quod angelus inquit mulieribus: Scio quod Iesum quæritis crucifixum. Icirco crux eius cum patena signatur in facie sacerdotis, statimque sacerdos osculatur patenam, ostendens quod Christus confestum impleuerit desiderium mulierum, mox

enim.

L I B E R O VI. 250

enim occurrit illis, dicens: Auete, quæ procidentes tenuerunt pedes eius, & adorauerunt, haud dubium quin pedes fucrint osculatae.

¶ De fractione hostiæ, cuius particulam sacerdos mittit in calicem:

C A P V T . I I .

Tunc sacerdos frangit hostiam in tres partes, & duabus extra calicem reseruatis, cum alia signum crucis ter efficit supra calicem, de cuius ore Diaconus remouerat corporale, & alta voce dicendo: Pax domini sit semper vobiscum, particulam hostiæ dimittit in calice. Frangit igitur sacerdos hostiam, vt in fractione panis dominum cognoscamus, sicut illi duo discipuli dominum cognouerunt, quibus ipso die resurrectionis Iesus apparuit in Emaus transeuntibus.

Commixtio panis & vini designat vniõnem carnis & anime, q̄ in resur- rectione Christi denuo sunt vnitæ. xtiõ.

Fractio.
Luc. 24. e.

II 2 Nam.

INNOCENTII PP.

Nam vt prædictum est panis ad car-
nem, & vinum refertur ad animam,
Et idè ter signum crucis producitur
cum hostia super calicem, quia
virtus trinitatis animam crucifixi
reducit ad carnem, ne derelinque-
ret animam eius in inferno, nec da-
ret carnem eius videre corruptionem.
Iuxta quod ipse dicit in psal-
mo: Ego dormiui & somnum ceppi
& exurrexi, quoniam dominus sus-
cepit me. Idè tres cruces fiunt
cum hostia super os calicis, quia tres
mulieres querebant crucifixum ad
ostium monumenti. Vnde, Quid
queritis viuentem cum mortuis?
Os ergo calicis in hoc loco signifi-
cat ostium monumèti, de quo Dia-
conus remouet corporale, designans
quod angelus domini reuoluit la-
pidem ab ostio monumenti. Illud
sane debet intelligi, quod dicit sa-
uerdos, cum hostiam mittit in cali-
cem. Fiat, inquit comanixtio cor-
poris

Psal. 15. &
3. Tres
cruces su-
per os ca-
licis.
Luc. 24.

TEER VI. 251

poris & sanguinis domini. Quod
vtique referendum est ad species pa-
nis & vini, quibus continetur cor-
pus & sanguis.

¶ Quid significant partes illæ
quæ fiunt de sacrificio.

CAPVT. III.

Q Vid autem illæ partes signifi-
cent, Sergius Papa determi-
nat, dicens triforme esse corpus
Christi, pars oblata in calicem mis-
sa, corpus Christi quod iam re-
surrexit, monstrat. Pars comesta, am-
buans adhuc super terram Pars in
altari vsque ad finem remanens,
corpus iacens in sepulchro, quia
vsq; ad finem seculi sanctorum cor-
pora in sepulchro erunt. Potest &
aliter hoc mysterium explanari. Est
enim corpus Christi vniuersalis ec-
clesia, scilicet caput cum membris,
iuxta quod dicit Apostolus: Vnus
panis & vnum corpus multi su-
mus. Et inueniuntur in isto corpo-

Triforme
corpus
Christi.

Tres par-
tes catho-
licæ eccles-
iæ.
1. Cor. 10

INNOCENTII PP.

re quasi tres panes, ex quibus totum corpus consistit. Vna pars est ipsum caput videlicet Christus, qui & caput est & pars corporis. Altera pars sunt illi, quorum corpora requiescunt in tumulis, & anime regnant cum Christo. Et sunt quasi similes hęc duę partes videlicet & hęc pars corporis altera, sicut scriptum est: Vbiq; fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquile. Propterea in altari duę partes seorsum extra calicem referuantur, quasi extra passionem, quę per calicem designatur. Christus enim resurgens à mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Et qui cum ipso sunt sancti, non esuriunt amplius, neq; sitiunt, neq; cadet super illos sol, neq; vllus æstus, quoniam priora transferunt. Tertia pars in calicem ponitur, significas eos qui adhuc in passione consistunt, donec de hac vita migrantes, ad caput suum transe-

addo & caput.

Mat. 24.

Rom. 6.

Apoc. 7.
21.

LIBER VI.

transcant, nec moriantur amplius, neque vllatenus patiantur.

¶ De Agnus Dei.

CAPVT. IIII.

Non solum autem per signa, sed etiam per verba resurrectionis gaudium intimatur. Sacerdos enim alta voce pronunciat: Pax domini sit semper vobiscum, cum insinuat quod die illo vna sabbatorum venit Iesus & stetit in medio discipulorum suorum, & dixit eis: Pax vobis. Quia verò Iesus statim salutauit apostolos, dedit eis potestatem remittendi peccata. Quorum, inquit, remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Idcirco chorus clamat ad ipsum & postulat, Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis. Lauit enim nos à peccatis nostris in sanguine suo. Agnus Ab agnos græcè dicitur ab agnon quod est scædo dicitur, latine ab agnoscendo.

Ioan. 20.

Apoc. 7.

Ab agnos
dicitur agnus.

¶ 4 Quo

INNOCENTII PP.

Quonia in magno grege solo ba-
litu matrem agnoscit. Christus au-
tem in ara crucis, & patrem agno-
uit & matrem. Patrem obedientia,
matrem cura. Ibiq; pius obtulit se
pro nobis. Et ob hoc in altaris im-
molatione ter dicitur agnus Dei,
quasi agne qui agnouisti patrem mi-
serere nobis, pie qui redemisti mu-
dum da nobis pacem. P'orrd secun-
dum consuetudinem antiqua scho-
larum cantorum, quam adhuc ipsi con-
seruant, & in pluribus seruat' ec-
clesiis, vt in lateranensi nullatenus
variatur, sed tribus vicibus vnifor-
miter dicitur miserere nobis, pro-
pter tria genera peccatorum, que
petimus nobis remitti, cogitatio-
nis, locutionis, & actionis. Cogita-
tionis, in corde, locutionis in ore,
actionis in opere. Vel propter tres
ordines fidelium in ecclesia, q sunt
Noë, Daniel, & Iob, quos Ezechiel
vidit in visione saluandos. Et secun-
dum

Ezech. 14
Matt. 24.

Antiqui-
tus diceba-
tur ter mi-
serere no-
bis.

LIBER. VI. 259

dum parabolam euangelicam duo
sunt in lecto, duo sunt in agro, &
duo in mola, quorum vnus assume-
tur, & alter relinquetur. Postmodu
autem multis & variis aduersitati-
bus & terroribus ecclesie ingruen-
tibus, coepit ad dominum clamare
de tribulatione, dona nobis pacem.
Et vt clamor eius facilius audiretur.
in ipsa * dixit immolationis hora forte du-
clamandum. Hæc tamen varietas
non discrepat à consuetudine vete-
ris testamenti, vbi cum secundo re-
peritur, parce domine, parce popu-
lo tuo, tertio variatur, & ne des hæ-
reditatem tuam in opprobriu. Di-
camus ergo miserere nobis, quan-
tum ad animam. Item miserere no-
bis quantum ad carnem, dona nobis
pacem, propter vtrinq; , vt habeamus
pacem pectoris spiritualem, & pacem
corporis temporalem. Sergius autè
Papa statuit, vt inter communican-
dum Agnus Dei à clero cantetur.

Dona nos
bis pacem

forte du-
xit.

Iohd. 2.

INNOCENTII PP.

De osculo pacis Cap. V.

Postquam dominus salutauit apostolos, iterum dixit: Pax vobis, ostendens quod non solum debemus habere pacem in ore, verum etiam pacem debemus habere in pectore, ne simus de illis qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Ideo cum hoc dixisset apostolis, insufflauit et ait: Accipite spiritum sanctum. Ad quod utique designandum sacerdos præbet osculum oris ministro, qui reuerenter inclinans, pectus osculatur ipsius, & planetam extendit, ut per pacis osculum atcedatur charitas, quam planetam supra diximus designare.

Osculum
per omnes
fideles sub
missa.
Rom 5.
Ibid. 16.

Quia ergo charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ideo pacis osculum per vniuersos fideles diffunditur in ecclesia. Nam & Apostolus admonet, salutate vos inuicem in osculo sancto. In primitiua

LIBER VI. 254

mitiua quidem ecclesia singulis diebus qui celebrationi Missarum intererant, communicare solebat, sed crescente multitudo fidei, tradidit institutum, ut tantum diebus communicarent dominicis. Postmodum autem quia nec hoc potuit obseruari, tertia secuta est institutio, ut ter saltem in anno quilibet Christianus debeat accipere eucharistiam, hoc inuenito remedio, ut singulis diebus osculum pacis daretur pro mysterio vnitatis. Quia verò per immolationem hostiæ salutaris dimissis peccatis reconciliamur altissimo, rectè pacis osculum decreuit ecclesia, cum pro peccatis immolatur hostia salutaris. Innocentius autè Papa primus aliam causam assignat. Pacem, inquit, asseris ante consecrata mysteria quosdam populis imperare, vel sibi sacerdotes inter se tradere, cum post omnia que sperare non debeo, pax necessario

Innocentius
Lad
Deceatius
C. I.

VNNOCENTII PP.

fit indicenda, per quam constet populum ad omnia que mysteriis aguntur atq; in ecclesia celebrantur præbuisse cōsensum, ac finita esse pacis cōcludentis signaculo demontret.

¶ De diuersis osculis quæ dantur in Missa.

CAPVT. VI.

Osculum in sacra scriptura significat vnionem, charitatem, pacem & reuerentiam. De osculo vnionis sponsa dicit in Canticis: Osculetur me osculo oris sui. De osculo charitatis Isaac inquit ad filium suum: Accede ad me & da mihi osculum filii mi. De osculo pacis dicit Apostolus in epistolis Salutate vos inuicem in osculo sancto. De osculo reuerentiæ inquit dominus ad Simonem: Osculum mihi non dedisti. Hæc autem ex quo intraui, non cessauit osculari pedes meos. Ad designandum ergo tres vnionis in Christo, sacerdos ter

Cant. 1.

Gen. 27.

Rom. 16.

Luc. 7.

Ter osculadum altare.

LIBER VI. 295

osculatur altare, videlicet vnionem diuinitatis ad animam, diuinitatis ad carnem, carnis ad animam, vel vnionem qua vnita est Christo humana natura, sancta ecclesia, & fidelis anima. Ad significandum triplicem pacem, temporalem, spiritualem & æternalem, Episcopus solenniter celebrans ter osculatur ministrum, vel ministros semel, & secundo diaconum, & tertio sacerdotem. Ad notandum quoq; duorum testamentorum concordiam, episcopus duabus vicibus codicem osculatur, quia rota cōtinetur in medio rote, & duo Cherubin sese respiciunt versus vultibus in propitiatorium. Ad notandum charitatē, sacerdos osculatur patenam, quæ de signat cor patens ad altitudinem charitatis. Vnde, Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via? In signum reuerentiæ diaconus & subdiaconus pedes

Ezech. 1
Esa. 6.

lego latitudinem.
Luc. 24.

&

INNOCENTII PP.

& manus summi pontificis osculantur, pedes subdiaconus osculatur, post lectam epistolam. Et diaconus ante legendum euangelium manum osculatur, offerens ampullam cum aqua, calicem cum vino. Et subdiaconus offerens patenam cum hostiis, thuribulum cum incenso, vterque verò de manu pontificis accipiens eucharistiã. Illud quoq; vacare nõ creditur q̃ summus pontifex à ministro septem modis accipit osculũ ad os, ad pectus, ad humerum, ad manus, ad brachia, ad pedes, ad genua, expressum mysterium, sed aliã exprimentum.

¶ Quare Episcopus Subdiaconũ & Diaconum communitat.

CAPVT. VII.

TVnc Episcopus cõmunicat cum ministris, insinuãs q̃ Christus post resurrectionem manducauit cũ discipulis. Nam conuescens præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent.

Septies à ministro pontifex osculum accipit.

Luc. 24.

LIBER V.

256

rent. Quòd autẽ vnã partem accipiens, reliquas ministris impendit, illud insinuat, quod Lucas Euangelista cõmemorat, quia Iesus accipiens panẽ manducauit coram suis discipulis, sumensq; reliquias dedit illis. Et quoniam eodem Euangelista testante, Iesus accepit panẽ, ac fregit & porrigebat illis, quorũ cor ardens erat in eis. Idcirco pontifex integrã eucharistiã medietatẽ accipiens super patenam, frangit in partes, & eas porrigit ministris comedendas.

¶ De ablutione manuum post Eucharistiã sumptionem.

CAPVT. VIII.

Post sumptum eucharistiã sacrificium sacerdos abluit & pertundit manus, ne quid intante remaneat ex contactu diuinitissimi sacramenti, non quòd quicquam immundũ ex contactu sacramenti contraxerit, sed vt suam potius indignitatem commemoret, qui se iudicauit tantis

lego incaute.

tis.

Luc. 17.

INNOCENTII PP.

is sacramentis celebrandis indignum, Secundum quod dominus ait. Cum omnia bona feceritis, dicit, Serui inutiles sumus. Indignū quidem existeret, vt manus, quę corpus incorruptibile tractauerunt, corpus corruptibile contingant, donec studiose lauentur. Ablutionis autem aqua debet in locum mundum dif-fundi honeste, vt alitudo sacramenti reuerentius honoretur. Trina vero sacerdotis ablutio, quę fit in principio, in medio, in fine, designat mundationem cogitationis, locutionis, & actionis. Vel purgationem originalis peccati criminalis & venialis. Siue quod agitur per ignorantiam, negligentiam & industriam, ad quorum emundationem offertur sacrificium salutare. Hęc tamen ablutio potest referri ad ablutionem baptismi, cuius formam Christus post resurrectionem insiuit. Eumes (inquit) docete omnes

LIBER VI.

257

nes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Mat. 28. Mar. 16.

¶ Quod Romanus Pontifex alium in communicando morem obseruat.

CAPVT IX.

VT autem in perceptione corporis & sanguinis Christi nulla possit fallacia subornari, sed aliās subter in vtroque perceptionis veritas per-orui. uidenter appareat, summus Pontifex non statim particulam hostiæ dimittit in calicem, sed eam post trinum crucis signaculum in patenam reponit, & post osculum pacis ad sedem ascendens ibi consistens, vniuersis cœnantibus partem maiorem suscipit oblata de patena, quam ei Diaconus representat, ipsamque videntibus diuidens, vnamque particulam sumens, aliam

KK mih

INNOCENTII PP.

mittit in calicem, quem tenet eor-
am ipso Subdiaconus, de quo san-
guinem haurit cum calamo, dein-
de particulam vnam cum osculo tra-
dit Diacono, aliamque Subdiaco-
no sine osculo, quem ad altare mi-
nistrantem ei calicem Diaconus o-
sculatur. Et tunc Subdiaconus par-
ticulam dimissam in calice sumit
cum sanguine. Huius rei causam,
non allegoricam; sed historicam
à nonnullis audiui, quam quia nun-
quam in autentico scripto potui re-
perire, melius reticendam censui
quam temerè asserendam. Et li-
cet non omnium, quæ à maioribus
introducenda sunt, ratio reddi possit.
Reor tamen quòd in his profunda
lateant sacramenta; Romanus pon-
tifex ideò non communicat vbi
frangit, sed ad altare frangit & ad
sedem communicat. Quia Chri-
stus in Emaus coram duobus disci-
pulis fregit. In Hierusalem coram
vnde

Luc. 24.

LIBER VI. 258

vnde in apostolis manducauit.
In Emaus fregisse legitur, sed man-
ducasse non legitur. In Hierusa-
lem non legitur fregisse, sed legi-
tur comedisse. Ministri represen-
tant Pontificio oblatam & calicem,
quia discipuli obtulerunt Christo
partem piscis asfi, & fauum mellis.
Pars piscis asfi corpus domini cru-
cifixi, qui fuit in ara crucis assatus,
fauus mellis sanguis Christi, super
mel & fauum dulcis faucibus ani-
mæ diligentis. Ad notandum ve-
rò distinctionem inter sacros ordi-
nes, & non sacros, Diaconus & qui
superioris sunt ordinis, cum per-
cipiant Eucharistiam, osculum su-
scipiunt ab episcopo. Acolytus &
qui sunt inferiorum ordinum, non
suscipiunt. Subdiaconus verò, quia
character huiusmodi quondam in-
ter non sacros, nunc autem inter
sacros ordines reputatur, in percep-
tione corporis non suscipit oscu-
lum

Ordinis
distinctio.

KK 2 lum

INNOCENTII PP.

lum à Pontifice, sed in perceptione sanguinis suscipit osculum à Diacono, vt qui non sacri sunt minus, & qui sacri sunt amplius honorentur. Quamuis in hoc & mystica possit assignari ratio.

¶ De post communionem.

CAPVT X.

ANtiphona quæ post communionem concinitur, Apostolorum gaudium de Christi resurrectione significat. Secundum illud quod legitur, Quod gauisi sunt discipuli viso Domino, & præ gaudio mirabantur. Quod autem recipiendo cantatur, insinuat, quod discipuli resurrectionis gaudium sibi mutuo nunciabant. Vnde duo discipuli cum inuenissent undecim congregatos, & eos qui cum ipsis erant, dicentes: Quia resurrexit dominus verè, & apparuit Simoni, & ipsi narrabant quæ gesta erant in

via,

Ioan. 10.

Luc. 24.

LIBER VI. 259

via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis. Hæc est ergo dies quam fecit Dominus, exultemus Psal. 117. & lætemur in ea.

¶ De oratione nouissima.

CAPVT XI.

Peracto orationis mysterio, Pontifex cum ministris ad altare procedit, & altare deosculans eleuatis manibus vltimam orationem exequitur. Benedictionem illam significans quam Christus ascensus in cælum legitur dixisse discipulis suis. Nam, vt Lucas commemorat, eduxit eos foras in Bethaniam, & eleuatis manibus, benedixit eos. Et factum est cum benedixisset illis, recessit ab eis, & ferebatur in cælum. Vnde post saluationem nouissimam, quam sacerdos facit ad populum, Diaconus alta voce pronunciat, Ite missa est, representans illud quod dictum est

Luc. ult.

Ite missa est.

KK 3 ad

INNOCENTII PP.

A. u. 1.

ad Apostolos: Hic Iesus qui assum-
ptus est à vobis in cœlum & cat.

Chorus autem qui Deo gratias
gratulando respondet, imitatur a-
postolos qui adorâtes regressi sunt
in Hierusalem cum gaudio ma-
gno, & erant semper in templo lau-
dantes, & benedicentes Deum, &
ad hoc respicit quod in diebus pro-
festis dicitur. Benedicamus domi-
no, Deo gratias, statimque hym-
nus & psalmi illi dicuntur: Benedi-
cite & laudate. Notandum verò
quòd Christus post resurrectio-
nem bis legitur salutasse discipu-
los dicens: Pax vobis, in signum
duplicis pacis, videlicet pectoris &
eternitatis, quæ secundum Pro-
phetam est pax super pacem, de
qua Dominus inquit Apostolis:
Pacem relinquo vobis, pacem me-
am do vobis. Hanc duplicem pa-
cem, per duplex osculum sacerdos
insinuat, cum prius osculatur mi-
nistrum

Bis ait Ie-
sus pax vo-
bis.

Esai. 66.
Ioan. 14.

LIBER VI.

260

sistrum, & postea altare.

¶ Vade dicitur Missa.

CAPVT XII.

Missa dicitur & ministerium & Missa ca-
mysterium, id est, officium thesauri-
quod profertur, & sacrificium norum.
quod offertur. Officium verò di-
uiditur in Missam cathecumino-
rum & fidelium Missam. Missa ca-
thecuminorum est ab introitu vs-
que post offertorium. Et dicitur
Missa ab emitendo, quia tempore
quo sacerdos incipit eucharistiam
consecrare, cathecumini foras de
ecclesia emittuntur. Perlecto siqui-
dem euangelio, Diaconus clamare
solebat: Si quis cathecuminus ad-
est, exeat foras. Cathecumini sa-
cris mysteriis interesse nõ debent,
quæ non nisi baptizatis fidelibus
committuntur. Sicut de quibus-
dam qui cathecuminorum, & non-
dum renatorum typum gerebant.

KK 4

Scri-

INNOCENTII PP.

Ioan. 2. Scriptum est enim: Ipse autem Iesus non credebat se illis. **Missæ fide-**
delium. **Missæ** fide-
lium est ab offertorio usque post
communione. Et dicitur **Missæ**
dimittingo, quia tunc ad propria
fidelis quisque dimittitur. Constitutum
est enim in Aureliensi Concilio,
ut cum ad celebrandas **Missas**
in Dei nomine conuenitur, populus
non ante discedat, quam **Missæ**
solennitas compleatur. Totum autem
officium dicitur **Missæ**, quasi
transmissio, eo quod populus fidelis
per ministerium sacerdotis (qui
fungitur ministerio mediatoris inter
Deum & homines) preces &
supplicationes & vota transmittat
altissimo. Ipsum verò sacrificium, id
est, hostia **missæ** vocatur, quasi trans-
missa. Primum nobis à parte ut
esset nobiscum, postea patri à nobis,
ut intercedat pro nobis ad ipsum.
Primum nobis à patre per incarnationem,
postea patri à nobis per passionem.

LIBER VI. 261

tionem. Et in sacramento primum
nobis à patre per sanctificationem,
postea patri à nobis per oblationem.
Hæc est sola sufficiens & idonea
missio seu legatio ad soluendas inter
Deum & homines inimicitias
& offensas. Cū ergo diaconus ait:
Ite missa est, idem est acti diceret,
redite ad propria, quia oblata est hostia
salutaris.

¶ Quare sacerdos pontificis
humerum oscu-
latur.

CAPVT XIII.

O Ratione finita sacerdos qui Principatus
Episcopo mensam altaris & tus super
armum pontificis dextrum oscu- humerū
latur, ostendens hunc esse illum Christi.
Pontificem, qui secundum legem Leui. 7.
figuratè dextrum armum separare & 8.
debet de hostiis salutaribus vel pa-
cificis. Sane per humerum exprimitur
principatus, secundum illud
propheticum: Et factus est princeps. **Esa. 9.**
KK 5 patas

INNOCENTII PP.

patus super humerum eius. Principatum vero Saluatoris expressit vox angelica, prophetica & legalis. Angelus enim inquit ad virginem; Dabit ei dominus sedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob in aeternum, & regni eius non erit finis. Propheta dicit in psalmis: Sedes tua in seculum seculi, virga recta & virga regni tui, propterea vixit te Deus oleo lactitiae praefortibus tuis, Moyses inquit in lege: Latamini simul caeli cum eo, & adorent eum omnes angeli Dei. Ad quod designandum, tres humerum pontificis in signum reuerentiae osculantur. Primicerius in principio, diaconus in medio, sacerdos in fine.

¶ De benedictione nouissima.

CAPVT XIII.

Vltima benedictio quam facit episcopus super populum, missionem

Lucæ. 1.

Psal. 44.

Deut. 31.

LIBER VI. 262

tionem spiritus sancti significat, quae de caelo misit dominus in apostolos, iuxta quod eis ipse promisit: Accipietis, inquit, virtutem superuenientis spiritus sancti in vos. Haec benedictio per verbum oris & signum crucis exprimitur. Quoniam illa missio per sonum aeris & linguam ignis innotuit, iuxta quod legitur: Factus est repente de caelo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis. Et apparuerunt illis dispersitae linguae tanquam ignis, &c. Licet autem spiritus sanctus specialiter missus fuerit in apostolos, quia tamen indiuisa sunt opera trinitatis, missionem illam tota fuit trinitas operata. Ideoque benedictionem istam facit episcopus in nomine trinitatis, auctoritate psalmistae dicentis: Benedicat nos Deus. Benedictionis formam legis expressit auctoritas, domino dicens, te per

Actu. 1.

Ibidem. 1.

Psa. 66.

Nu. 6. in

INNOCENTII PP.
te per Moysen: Inuocabis nomen
meum super filios Israël, & ego de
minus benedicam.

LIBELLI

CONCLUSIO.

Autoris
modestia.

Iob. 8.
Pro. 25.

Nemo cum expositionem istam
audierit, hoc sacrificium suf-
ficienter æstimet expositum. Ne
fortè quum opus humanum extule-
rit, diuinum extenuet sacramen-
tum. In hoc enim officio tot & tan-
ta sunt inuoluta mysteria, vt ne-
mo, nisi per vnctionem edoctus, ea
sufficiat explicare. Quis enim no-
uit ordinem cœli, & ponet ratio-
nes eius in terra? Nam perscruta-
tor maiestatis opprimetur à glo-
ria. Ego quippe non præualens lip-
pientibus oculis solem in rota con-
spicere, tanti mysterij maiestatem,
quasi per speculum in ænigmate,
cpi-

LIBER VI.

263

mihî visus sum intueri, nec pene-
trans ad interiora cœnaculi, sed
præ foribus assidens in vestibulo,
feci diligenter vt potui, non suffi-
cienter vt volui. Præsertim cum ex
officio, tot causarum sim impedi-
tus incurfibus, tot negotiorum ne-
xibus irretitus, vt infra breue tem-
poris spacium, nec ad meditandum
ocium nec ad distandum qui erim
nancisci quietem. Et quidem mi-
nor in singulis, diuisus ad singu-
la vix potui meditata dictare, nec-
dum meditata concipere. Quo-
circa non solum benignum implo-
ro lectorem, verumetiam deside-
ro liberam correctorem. Hanc so-
lam apud homines huius opusculi
mercedem expectans, vt apud mi-
sericordem iudicem pro meis pec-
catis deuotas orationes effundant. Intentios
Qui perfectè cognoscit qua cor-
dis intentione tractum istum ex-
egerim. Et si non multis, saltem etor deus.
aliqui-

1. Cor. 13

INNOC. PP. LIB. VI.
aliquibus, aut etiam mihi soli vel
in modico profuturum. Quia ve-
rò canonem Missæ particulatim
exposui, ne quid additum vel sub-
tractum seu transpositum videatur,
vt legentibus ipsius expositio-
nis plenior pateat intellectus,
totum continuè censui
subscriben-
dum.

Finito libro, sit laus & glo-
ria Christo.

PRECATIO AD DEVM

Opt. Max. pro reforma-
tione Ecclesie.

OMnipotens, misericors, æter-
ne Deus, qui es author puri-
tatis & pacis, effice quæsumus, vt
in Ecclesia tua Euangelij tui do-
ctrina, sicut à principio, floreat, vt
sacramenta tua rectè riteq; tracten-
tur: vt denique conseruatio nostra
in omni pietate & honestate te
digna semper sit, ad gloriam
nominis, & ad honorem
religionis nostræ. Per
Christum domi-
num nostrum.
Amen.

lismans

Hispania

Fragment of a white paper label on the right edge of the book cover. The label contains some faint, illegible text, possibly including the words "Materia" and "Española".